Cărți din literatura romînă clasică
apărute în
Colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

V. ALECSANDRI
Chirița în Iași sau
Două fete și-o neneacă
comedii, nr. 104 — XXXII+374 pag. — 5 lei

V. ALECSANDRI
Fîntîna Blanduziei
drame istorice, nr. 105 — 480 pag. — 5 lei

GR. ALEXANDRESCU
Poezii * Memorial de călătorie
nr. 97 — XXVIII+284 pag. — 5 lei

DELAVRANCEA
Sultănica
nuvele, nr. 83 — XXXII+340 pag. — 5 lei

A. I. ODOBESCU
Pseudo-cynegeticos sau Falș tractat de vînătorie * Scene istorice
nr. 91 — XXXVI+484 pag. — 5 lei

IOAN SLAVICI
Mara
roman, nr. 75 — XXIII+312 pag. — 5 lei

Vol. I-V Lei 25

CAMIL PETRESCU

129

BPT

CAMIL PETRESCU

Un om între oameni

★ ★ ★
★ ★

129
BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI
Clubul cărții digitale 2024

CAMIL PETRESCU

Un om între oameni

Roman

★ ★ ★
★ ★

1962

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

CARTEA A ZECEA

ȚARA FIERBE...

CEI PATRU SPRE RÎURENI

Drumul e greu de la Bucureşti la Rîureni, mai ales după ce o săptămînă aproape au fost lupte în jurul Bucureştilor. Ion Firu merge greu, mai ales cu o puşcă în spinare şi fiindcă e supt de vlagă după cincizeci de ani de viaţă de clăcaş.

Damian, oblojit acum ceva mai bine la obraz şi la frunte, nu prea ia seama la rană, mai uită de ea. Numai Simion şi Toma pandurul sînt uşurei, dar şi ei încruntaţi... căci nu pot uita ce-au văzut în Bucureşti. Simion are o puşcă scurtă, petrecută de-a curmezişul, două pistoale la brîu şi sabia... la care ţine, fiindcă trage nădejde ca şi la Magheru să fie subofiţer măcar.

Au ocolit Bucureştii şi au luat drumul Piteştilor, de atîtea ori bătut de ei în curgerea anilor, pe drumeaguri şi poteci care-l scurtau. Dar tot pare lung.

— Mai e mult, măi Tomo, pînă la Magheru ăla al tău ? întrebă Ion cu nasul şi mai lungit, cu obrajii ciupiţi, plin de năduşeală, deşi e mijlocul lui septembrie, căci e o zi de zăpuşeală, care vesteşte o ploaie de vară.

— Azi e miercuri, nu ? E, sîmbătă dă dimineaţă sîntem acolo, dacă mergem bine... cu pas, nu glumă...

Deodată Simion Firu, care mergea ca de obicei cîţiva paşi înainte, se opreşte pe marginea unei rîpe, tulburat, şi le face semn cu mîna să stea şi să se ferească... S-a ascuns după un tufan. Ceilalţi vin şi ei cam pe ferite. Se culcă în mirîştea ţepoasă şi se uită unde le arată el.

Jos, în fundul văii largi cu șuvoaiele de apă ale rîului, împletite și despletite, tocmai iese din zăvoi o brașoveancă la care sînt înhămați trei cai, alți șase sînt legați de căpestre, de codîrlă. Trei turci înarmați pînă în dinți stau deasupra unui maldăr de calabalîc, furat fără îndoială, căci prea e aruncat la întîmplare, de parcă s-ar muta o casă de oameni cumsecade. Un turc ține deasupra capului o umbreluță roșie de boieroaică tînără. Toma își pipăi mustața cu singura mînă rămasă.

— E greu pă jos, Ioane, ce zici ?

Ion a priceput unde bate Toma.

— Greu al dracului, frate... Nu crez să ajungem altfel.

— Da' tu, Simioane, ce zici ?

Simion a priceput, firește, și el.

— Să vedeți, cînd m-a primit paznic la Eforie, am dus o scrisoare dă la maior că am fost cel mai bun țintaș pă regiment.

Se priviră unii pe alții, lung...

Toma pandurul se scărpină în cap, gînditor.

— Mă, da' să ascultați porunca la mine, că am avut grad dă uriac la panduri.

*

Au lăsat în urmă de ieri Gîrla, au trecut de Pitești și acum se apropie de Cotmeana ; oricum, în căruță mergi mai repede. Mai ales cînd ai șase cai înapoi, de schimb. Mînă Ion. Au dat jos calabalîcul și au umplut brașoveanca cu nutreț. Pe finul proaspăt cosit, dat de oamenii de inimă în locul calabalîcului (l-au dat lor, căci nu mai puteau ști de unde-l furaseră turcii), și pe țoale se stă și mai bine... Toma cu o țoală pe față doarme, căci pe la namiază, deși e septembrie, pe dealurile astea bate soarele parcă drept în creștet. Ploaia vijelioasă a rămas și a trecut pe dreapta. Simion nu se vaietă de soare, căci el a păstrat umbreluța roșie de care e foarte mîndru...

Damian stă trîntit pe paie, cu fața în jos, cu mîinile subt bărbie, gînditor... Abia a avut timp să treacă pe la Vadu Rău s-o vadă pe Ilinca, dar e liniștit, căci vară-sa e pricepută și de nădejde la nevoie. Tincuța și fetița sînt sănătoase amîndouă. S-au întremat bine.

Au luat ce-au găsit de-ale mîncării în traistă și au plecat grabnic să ajungă mai repede. Caii, voinici, nici nu e nevoie să fie îndemnați.

— O să ne cinstească gheneralul Magheru cînd o vedea ce plocon îi aducem !

Ajung din urmă vreo cîțiva bărbați, după port dinspre Ialomița.

— Mă oameni buni, nu ne luați și pă noi o bucată dă drum ?

Ion ar vrea să oprească, dar Simion a și lovit cu o nuia de alun calul.

— Nu să poate, vericule, că încărcăm dîn satul care vine nutreț pentru Magheru... și... și sînt caii obosiți.

Au oprit totuși cînd au întîlnit altă ceată, din care, după ce Simion a spus cum se cuvine că sînt caii obosiți, au luat doar pe unul vătămat de picioare.

— P-ăsta-l luăm, că mai avem vreo doi aici... dar ne sînt caii obosiți...

Acum urcă plaiuri dulci și coboară lin, printre pășuni și păduri negre de stejari. Căsuțele fără tindă, unele și fără prispă, sînt risipite și rare.

*

Înaintea lor, începînd să urce coasta cealaltă, e o ceată de vreo cinci inși... O bătrînă, încă zdravănă, în opinci și cu capul înfășurat în dirmea, calcă între două fete vioaie, numai în cămăși cu altițe și în catrințe, cu picioarele goale... Una e tare frumușică, negricioasă, cu ochi mari de tot și obraji ca mărul. Are coadele legate

strîns în jurul capului... Nici cealaltă, mai subțire și bălană, cu ochii jucăuși, cu nas cam lat, nu e de loc, dar de loc urîtă... Au auzit din urmă huruitul brașovencii și se dau la o parte din drum.

— Uite, maică, niște flăcăi, merg să să facă roșiori dă țară... Poate că ne ia și pă noi în căruță! Și bătrîna se întoarce ca să facă semn.

Dar Simion i-a ghicit parcă gîndul.

— Taică, dă bice cailor, că și ăștia vor să-i luăm în căruță.

Dar cînd ajunge în dreptul fetelor și le vede din față, pune mîna grăbit pe hățuri...

— Mai ușor, taică, mai ușor! Se aplecă, să întrebe de la el: Încotro mergeți?

Răspunde un bărbat cu căciula mare:

— La Rîureni, mă, ne luați și pă noi?

— Nu te întrebam pă dumneata, o întrebam pă dumneaei, pă dumneaei!

Și arătă pe bătrînă, care răspunse bucuroasă:

— Eu merg la Rîureni, iar fetele la Brezoiu...

Simion e dezamăgit și nu ar mai lua pe nimeni.

— A, ele nu merg cu dumneata la Rîureni?

— Nu, ele-s nepoatele mele și merg mai departe... la Brezoiu, că am pă frate-mio acolo.

— Păi așa spune, leliță... Hai suiți sus... se grăbește acum bucuros Simion.

Dar negricioasa cu ochi mari își arătă dinții albi, strălucitori:

— Nu, că n-aveți loc și pentru noi.

— Cine a spus asta? E loc pentru toată lumea.

Cealaltă, bălana cu nas cîrnos, surîde șireată, mușcînd dintr-o frunză.

— Deh... or fi obosiți caii.

— Ce, ăștia sînt cai să obosească? Hai suiți și dumneavoastră, se îndreptă el către bărbați. Suiți toți...

Brașoveanca urcă încet acum printr-o pădure de fagi, ale căror trunchiuri albicioase sînt rare... Mîine trag nădejde să fie în tabără.

FUAD LA ȘOSEA ȘI ACASĂ

Ca să închidă gura acestor ignobili consuli streini, eare l-au înnebunit cu vizitele și reclamațiile lor împotriva armatelor turcești — ca și cînd spahiii ar fi avut timp să ceară pașapoartele celor pe care îi jefuiau — Fuad a hotărît să facă o adevărată demonstrație de viață normală și fericită... A ordonat, ca ieri, a patra zi de la intrarea în București, să se reia faimoasele plimbări de la Șosea... S-a trimis vorbă boierilor și boieroaicelor că excelența-sa va fi cu careta [la] sfîrșitul după-amiezii la rondul de la răspîntia celor două drumuri de țară, din dumbrava Bănesei... Auzise despre aceste luxoase întreceri de echipaje și despre frumusețea acestui parc cu alei nu numai la Constantinopole, în cercurile cosmopolite ale Perei, dar și la Paris, acei atașați de legație care fuseseră prin București vorbeau de dumbrava transformată de arhitectul vienez Meyer și de grădina Cișmigiului, drept ca despre unele dintre cele mai frumoase din Europa...

Kisseleff refuzase să i se ridice un monument, spunînd că nu e cuviincios să se ridice statui oamenilor care sînt în viață, și sfătuise de la Paris, unde era acum ambasador, să se folosească sumele adunate prin subscripție la construirea Teatrului Național și la crearea de parcuri, în București, care e un oraș cam prăfuros.

De la capul Podului Mogoșoaiei pînă la răspîntia celor două drumuri, cel care prin Mogoșoaia ducea la Tîrgoviște, și cel care prin Otopeni ducea la Ploiești, Meyer făcuse o șosea pietruită, largă de cincisprezece pași, pen-

tru echipaje, mărginită de patru alei paralele, două pentru călăreți și două pentru pietoni.

Echipajele veneau cum puteau prin înghesuiala podurilor și a uliților strîmte, dar cum intrau pe Șosea, dădeau drumul cailor bogat înhămați într-un trap sălbatic. Era îngăduit să se treacă înainte pe stînga, așa încît se făceau de obicei două șiruri la ducere și două la întoarcere, unul potolit și altul dezlănțuit. La capăt era un fel de largă piață tot pietruită... Aci în ocol, echipajele se opreau unele lîngă altele și se așezau cu fața spre celelalte echipaje care treceau, căci oprirea nu era obligatorie și cîteodată cîte un fecior de boier nebun ocolea de cîte trei-patru ori circuitul, fără oprire, ca să descopere în vreun echipaj dinainte pe cine dorea să vadă și de cine dorea să fie văzut. Altă regulă era ca o jumătate de oră să se stea pe loc, apoi se făcea circuitul pînă la capul podului.

Ca să capete curaj boierii și boieroaicele, se anunțase de la unul la altul că Șoseaua va fi păzită și că ofițeri superiori turci se vor plimba și ei pe aleea călăreților, gata să intervină numaidecît... De altminteri, acești ofițeri primiseră strașnică poruncă să fie plini de curtenie cu boieroaicele, în orice împrejurare, ca să dea impresia unor oameni civilizați.

Totuși, în prima zi nu prea fusese lume, dar azi Fuad nu se putea plînge... Careta lui era oprită în colț, oarecum cu fața spre capul podului. Zece pași în jurul ei, în dreapta și în stînga, nu avea voie să se oprească nici o altă trăsură, în afară de cele care ar fi fost îndrumate acolo de cei doi ofițeri călări, care erau acolo. Mai erau în spate și două trăsuri de siguranță cu oameni de la Agie.

În stînga lui Fuad, ofițerul turc primise ordin să ofere loc unei cabriolete lăcuită negru, cu roatele argintate, trasă de doi voinici armăsari albi... Erau mînați de cea mai suavă apariție cu putință, o femeie tînără, îmbrăcată după ultima modă pariziană și alături de ea un tînăr. O privise înmărmurit și văzu că ea îl spionează cu coada ochiului. Lenș, care era lîngă el, ca să-i spună discret cine trece, îi spuse că e o descendentă de foști domnitori. De trei ori trecuse prin fața lui, dar azi plimbarea se apropia de sfîrșit și ea încă nu apăruse... Se hotărî să mai aștepte... Într-un soi de landou oprit în stînga lui, singură bătrîna soție a unui mare vornic citea o carte fără să ridice ochii nici o clipă... A, iată cabrioleta! Fuad respiră mai repede... Dar femeia tînără nu e... Armăsarii îi mîna azi tînărul care era cu ea. Alături de el e alt tînăr... Vrea să plece cînd văzu careta consului francez Hory, acest tip obraznic care și-a permis în biroul lui să ridice tonul și să vorbească despre case incendiate, femei, bătrîni și copii spintecați... A făcut semn ofițerului călare și careta lui Hory a tras lîngă el. Coboară amîndoi cam în același timp... Acest nesuferit de franțuz, cu barba imitată după Musset [1], trebuie îmblînzit totuși, căci acești diplomați francezi sînt de obicei și corespondenți de ziare, care umplu Europa cu năzbîtiile lor. Se opriră singuri ei doi, ceilalți luînd distanța.

— Se pare, domnule consul general, că lumea e mulțumită — ba judecînd după zîmbetele tuturor — chiar fericită... Unde vedeți dumneavoastră spaima și nemulțumirea?

— Excelență, răspunse încruntat Hory... Această sută de echipaje, pe care o vedeți, e fericită fiindcă are ce a dorit, dar aceasta nu e toată țara... Informațiile noastre sînt cu totul altele...

— Vă rog să-mi spuneți de unde aveți aceste informații calomnioase... Știți bine că nu ajunge numai să înșiri vorbe... Dacă aveți mărturii directe, trebuie să le produceți.

[1] *Alfred de Musset* (1810—1857) — poet francez, reprezentant al romantismului.

Salutară amîndoi, căci trecea în caleașca cu patru cai, postelniceasa, soția secretarului de stat Ioan A. de Philippesco, zis și Vulpache, născută Bibescu... Amîndoi știau ce scandal provocase la curte amorul ei pentru unul dintre consulii streini...

La despărțire, Fuad repetă invitația ca acei care au depus reclamații și dovezi la consulat să i se înfățișeze lui. Hory îi salută cu un surîs ironic.

— Sîntem un consulat și nu un oficiu de delațiune... Nu vom da pe nimeni pe mîna dumneavoastră...

Soarele apunea într-un nor negru, scurt, cum ar fi căzut într-o baltă... De îndată ce dispăru, norul negru crescu ca niște turnuri uriașe de fum, cele din dos întrecînd pe cele din față.

DUHUL RĂZVRĂTIRII

Cînd a aflat că bărbații celor două sate sînt plecați la București, Zanetti și-a luat inima în dinți și s-a întors la Zăvoiu Dihorului... Iar cînd au venit cele dintîi știri că armata turcă, pe care el o știa la Sinteşti, a ocupat capitala principatului... i-a venit și omului inima din dinți la loc... Așa, acum că s-a sfîrșit cu revoluția, va ști el cum să stea de vorbă cu țăranul care s-a obrăznicit atîta... Pînă una-alta, a dat poruncă logofeților să scoată muierile și fetele, pe bătrînii care au rămas, să care numai decît stuful tăiat care mai rămăsese pe malul eleșteului... Și isprăvniceii lui, cum îi plăcea să le spună acum, au început a lovi cu gîrbacele ca mai înainte... că muierile nu voiau, ziceau că azi e Ziua Crucii, sărbătoare mare... Seara, a stat de vorbă cu logofeții lui și au hotărît căror oameni, chiar dacă vor cădea în genunchi, să nu le mai dea nici măcar cele trei pogoane pe care le pre-

tinde regulamentul... sau să le dea numai prin rîpi... Acolo să muncească Toma și Ion al Firului, Drăgan, Stanciu, moș Gurie, Petre al lui Dobre, Codan și alții... Va face plîngere la Mitropolie împotriva popii Gheorghe, care s-a dat cu constituția aia, pe care a citit-o în fiecare duminică, după slujbă, oamenilor, cum a citit toate „foile" împrăștiate de către acei ticăloși de comisari ai lui Bălcescu... Bă uneori trăgea clopotul și în mijloc de săptămînă, ca să le citească prostii d-astea. A vorbit în privința asta și cu subt-cîrmuitorul, care a știut cu o săptămînă înainte [că] turcii vor ocupa București... Pe cei mai puțin vinovați și care se vor pocăi dintre țărani îi va ierta, dar numai după ce vor face toate muncile cu care sînt în întîrziere... A fost prea bun cu ei, ani de zile, dar acum va arăta că știe să fie și rău...

— O să vie pocăiți, rău, boierule, ba și nemîncați... Azi pă la prînz au și sosit cîțiva dintre ei : Marin Deșu, Dumitru Scoarță și alți vreo trei care au bordeiele în jurul hanului... îi spuse Buimacu. N-am stat de vorbă cu ei... dar îmi spunea cineva că după ce i-au împroșcat turcii, au fugit care încotro și nici n-au venit înapoi pă drumul cel mare, ci pă drumeaguri dosite...

— Ei, om vedea ce va fi... Dacă nu mîine, poimîine îi scoți pe toți la muncă... Am întîrziat și culesul viei... Uite, azi e Ziua Crucii...

Dar n-a fost tocmai așa cum le vedea atît de frumos arendașul.

E adevărat că pînă miercuri seara s-au întors cei mai mulți dintre cei plecați la București... Joi de dimineață... din zori au ieșit, hai să le zicem, isprăvniceii, ca să scoată lumea la culesul viei... Duță Căciulămare s-a dus întins la Drăgan, să iasă cu fetele și băieții, dar au găsit-o numai pe Rița... care le-a spus că ai ei o să iasă... Cînd s-a dus la Codan însă, nici n-a apucat să intre înăuntru, în bordei, că acesta, care se întorsese, l-a înjurat de mamă și i-a spus că îi sparge capul dacă-l mai prinde

pe la uşa lui... Despre Ion a aflat că acesta şi cu Toma au venit încă marţi seară, cu o căruţă cu şase cai, erau şi Damian, şi Simion, şi că au plecat chiar în zorii zilei. Dar nu numai Duţă Căciulămare a păţit ruşinea, ci şi Buimacu... Acesta a nimerit la Vasile Peştefript, care tocmai se întorsese cu feciorul rănit la picior... Vasile a sărit la el cu sapa să-i dea în cap... În toate casele în care erau bărbaţi întorşi de la Bucureşti, logofeţii au fost primiţi cu înjurături şi cu ameninţări... Pînă la prînz, aflînd ce se întîmplă în sat, au fugit din vie şi cele cîteva muieri şi fete care, speriate, se duseseră la culeş...

Seara, se văzură focuri mari în jos de Zăvoiu Dihorului, între tarlalele de porumb. Un om de la conac, trimis să vadă ce e acolo, aduse veste că pe miriştea dintre tarlalele de subt deal şi drumul cel mare sătenii s-au adunat la sfat... Au culeş porumb boieresc şi cu cocenii au făcut focuri mari... Au culeş şi dovlecii din porumb să-i coacă.

Zanetti, turbat, a dat poruncă isprăvniceilor să încalece toţi trei, să-şi ia pistoalele şi puştile şi să se ducă numaidecît să izgonească lumea şi să stingă focurile...

— Ce-i cu voi aici ? a întrebat ţîfnos, cînd s-a apropiat de un foc unde a recunoscut pe Gligore al lui Chivu, pe feciorii lui Niţă al lui Predoiu şi alţii. Cu a cui învoire vă atingeţi dă porumbul boieresc ?

— Cum porumb boieresc, mă ? întrebă Vasile Peştefript, care fiind cu sumanul pe umeri şi cu spatele, nu fusese recunoscut de Buimacu... Da'... ce, boieru l-a muncit, mă, ori noi ?... Auzi, porumb boieresc...

— Bă, io vă întreb, plecaţi, ori nu... ? Că dă nu, vă împuşcăm ca pă cîini...

Oamenii nu răspunseră nimic şi-i cam întoarseră spatele.

Buimacu se înfurie rău de tot şi ridică gîrbaciul :

— Bă, voi n-auziţi ? Cu cine vorbesc io... ?

Aci Peştefript îi răspunse, întorcînd scurt capul şi privindu-l sec :

— Vorbeşti cu aia a mă-ti... Şi dacă nu pleci numaidecît...

În clipa aceea o zburătură de lemn, aruncată nu se ştie de cine, că erau acolo adunaţi şi de la celelalte focuri sute de oameni, îl lovi pe Buimacu în ceafă şi omul icni şi se lăsă moale pe gîtul calului, fără să mai ştie de el. Atunci, un flăcău, Mărgărit al lui Colţoi, cu faţa spre ureche opărită de mic, sări şi-l trase de pe cal jos pe miriştе, dîndu-i şi un picior în burtă... Ceilalţi doi logofeţi încremeniră şi, neaşteptîndu-se se vede la asta, rămaseseră muţi ca pămîntul... Săriră încă vreo zece flăcăi şi Buimacu fu călcat în picioare ; noroc că opincile nu erau încă uscate şi mulţi erau în picioarele goale... Nae al lui Mitru îi scoase, băgîndu-se în învălmăşeală dedesubt, pistoalele de la brîu... Sări tot Peştefript...

— Mă nebunilor, nu-l omoriţi dă tot... Ho... mă... n-auziţi ?

Oamenii se dădură la o parte... Buimacu era ca mort şi-i curgea sînge din nas de-i înroşise mustaţa scurtă şi groasă.

Peştefript se întoarse apoi spre ceilalţi doi logofeţi :

— Hai, mă, luaţi stîrvul ăsta de-aci...

Cînd îl văzu pe Vlad isprăvnicelul venind speriat la conac şi cerînd să se înhame repede o căruţă, ca să-l aducă acasă pe Buimacu, fiindcă l-au omorît oamenii, Zanetti fu cuprins de o spaimă cumplită... Deşi era destul de răcoare, că era o seară senină de septembrie, dar rece, mînca în ceardac, cu un şal pe umeri, singur la o masă încărcată cu tot soiul de mîncăruri, căci îi plăcea să guste din mai multe farfurii odată. Lumina unui sfeşnic cu trei braţe îi pîlpîia pe faţa arămie, peste bărbiţa de ţap, aşa încît logofătul şi slujnicele care intraseră în ceardac, după isprăvnicel, nu-l văzură pălind ca un mort... Simţi că se înmoaie tot şi că l-a luat cu o leşinătură la

stomac. Vru să întrebe ceva, dar își dete seama că a înghețat și că îi clănțăne dinții... Își strînse pumnii ca să se liniștească și putu să spuie:

— Înhămați iepele sure și aduceți-l acasă!

Întîi se gîndi să fugă și el chiar în noaptea aceea, apoi simți că i se înmoaie și gîndurile. Strînse șalul pe el și trecu în sala lungă și îngustă care da în ceardac... Se trînti pe o canapea și se înveli cu șalul.

*

Oamenii mai sporovăiră încă vreun ceas, două... Întrebarea era dacă se duc toți în tabăra lui Magheru, așa cum vorbiseră cu alde Ion și Toma, ori dacă întîi caută să ia înțelegere cu Toma Furdui și Toma Conțescu de la Pitești, care aveau însărcinare de la căpitanul-general să adune voluntari... Așa le spusese la București un comisar venit din tabără, Ștefan Turnavitu, care vorbise de altfel și în sat la ei în vară despre constituție... Se părea că Magheru nu are puști destule pentru toată lumea și că acești oameni ai lui alegeau numai pe cine socoteau ei că e mai potrivit, ca să nu puie toată lumea pe drumuri, că era deocamdată greu și cu ale gurii.

— Măi Vasile, io tot zic să mergem atunci... Să încărcăm mîine în care grîne din hambarele boierești, ca să să cheme că nu ne ducem cu mîna goală, fu de părere moș Gurie, mușcînd dintr-o bucată de dovleac roșu, din care ieșeau aburi calzi.

— Apăi, io zic că n-a grăit rău Eftimie ăsta, măcar că-i mai știrb dăcît mine, fu de părere și moș Firică, socrul lui Peștefript.

Pînă la urmă nu se putură hotărî în nici un fel... La despărțire, Mitru Chibuc întrebă:

— Ce zici, măi Vasile, mîine mîncăm și noi pește?...

Și Vasile spuse grăbit, ca și cînd ar fi fost de la sine înțeles:

— Mîncăm, mă, dă ce să nu mîncăm?... Ce, nu-i eleșteul satului? Destul au mîncat boierii, să ne mai înfruptăm și noi!

A doua zi era un soare călduț și văzduhul era moale; oamenii intrară în eleșteu, care cu bucăți de pînză, care cu o plasă, care cu coșuri de răchită, căci plăși adevărate nu erau decît vreo trei. Pînă la prînz au prins vreo două sute de ocale, ciortani, albituri, caracude și lini, dar nu se lăsară și pînă seara mai scoaseră, acum că mai învățaseră meșteșugul, încă vreo patru sute, între care un crap de opt ocale, așa că Petre al lui Dobre putu să mulțumească toată lumea, și în fiece bordei se mîncă în seara aceea ciorbă de pește cu mămăliga caldă.

Nu era mare lucru, dar după București, ălăcașii se simțeau și ei mai departe oameni. Vremea nu se întoarce înapoi, chiar cînd pare că se întoarce, ba cei mai mulți dintre ei se întorseseră de acolo schimbați, să nu-i mai cunoști... Faptul că stătuseră față-n față cu armata turcească, faptul că deasupra capetelor lor se spărseseră șrapnele, că răsturnaseră de pe cai călăreți înarmați cu săbii și lăncii făcuse din ei alți oameni. Viața căpătase un gust pe care ei nici nu-l bănuiau pînă atunci, căci văzuseră acum ce sînt în stare să facă... Mai înainte vederea sîngelui omenesc îi cam speria și cei mai mulți nu credeau că ei ar putea îndura vreo rană grea... Acum văzură răniți din sat de la ei, oameni de-ai lor, dintre care nici unul nu se văieta, ba încă Ilie al lui Ristache făcea și glume și toți ceilalți rîdeau cu poftă... Le era frică doar să nu rămîie șchiopi, dar fata doftoroaiei Bălceasca, după ce le spălase rănile cu fiertura de mușețel și turnase spirt, punînd pe ele foi de pătlagină și înfășurîndu-le cu fașe, lui Trișcă al lui Podoabă și lui Nae al lui Saftu, care aveau oasele rupte, le pusese niște șipculițe, ca să stea nemișcate... Nu, acum oamenii aveau altă idee despre ei înșiși... Vorba lui Peștefript ieri, pe malul eleșteului, cînd se împărțea peștele: „Ei, dră-

cia dracului! Nu ne-am speriat noi dă ofiţerii ăia împărăteşti şi o să ne speriem dă găinaţu dă Buimacu, dă-i ştim şi măselele dîn gură ?!"...

Dintre răniţi aduseră în sat şase care aveau răni mai uşoare, între ei pe al lui Peştefript şi pe Stanciu... Nouă rămăseseră la Bucureşti, dar ai lor nu fură prea speriaţi, mai ales cînd îl văzură sîmbătă venind pe Drăgan, cu capul înfăşurat în alb ca o babă şi legat şi pe subt suman, arătînd peste umăr altă legătură... Rîdeau toţi... rîdea şi el, deşi ştia că a rămas fără o ureche... A doua zi veniră alţi oameni din satele vecine să afle ce vor face zăvoienii şi vădulenii. Veniră, văzură şi se hotărîră să facă şi ei la fel.

De altfel, alte sate de jos din Vlaşca le-o luaseră înainte cu judecarea celor ce li se cuvine ; iar cînd se întoarseră seara Codan şi Petre de la Piteşti, le aduseră foi de-ale lui Magheru şi le arătară că jumătate ţara, adică nouă judeţe din optsprezece, nici nu vor să audă de noua stăpînire... căci ascultau de Magheru cele cinci judeţe din Oltenia şi dincoace de Olt, Argeşul, Muscelul, Oltul şi Teleormanul.

A doua zi băgară vitele într-un imaş păstrat numai pentru cornutele şi caii boiereşti.

— Să pască şi boulenii noştri, săracii, că dăstul s-au arănit la fel cu noi cu te miri ce, prin rîpi şi pă margine dă drum, spunea moş Gurie.

Cînd îşi dete seama că nu au de gînd să-l omoare, Zanetti se mai potoli, dar cînd văzu din ceardac sîmbăta după-amiază că flăcăiandrii şi fetele dau jos gardul viei dinspre nuci şi încep să-şi umple sînii cu struguri, îl cuprinse nebunia. Pe urmă se potoli, zicîndu-şi că şi aşa tot n-avea să se aleagă cu nimic din rodul de anul acesta. Măcar de-ar putea face semănăturile de toamnă...

Duminică, în teleguţa lui, se duse la un arendaş cunoscut dinspre Vlaşca să-i arate cîte îndură şi să-i ceară sfat ce să facă... Dar îl găsi şi pe-acesta, Bîlea îl chema, tot atît de amărît... În tot judeţul ţăranii nici nu vor să audă de arăturile de toamnă.

— O să murim cu toţii de foame, kir Zanetti... Ascultă-mă pe mine, s-a întors lumea cu susul în jos... O să murim de foame... A căpiat opinca şi duce ţara de rîpă... Nenorociţii ăştia nu-şi dau seama că dacă eu nu fac semănăturile de toamnă, ei nu vor avea ce mînca.

— Ce să mai spui, cocoane Zaharia, de-ai mei... Au turbat de tot... Mi-au pescuit eleşteul, mi-au stricat trei sute de pogoane de porumb... Şi uite, îţi spui eu dumitale... aşa cum mă vezi... N-o să putem culege porumbul... Nenorocire mare, ce să-ţi spui ?... Şi-au bătut joc şi de vie că pîndarii nu ştiu cum să se ascundă, de cînd l-au lăsat ticăloşii ăştia mai mult mort decît viu pe un isprăvnicel mai cu cap pe care l-am avut, Buimacu... Geme acum bietul om la Găeşti, unde l-am dus la nişte rude ale lui, să-l îngrijească mai bine decît am putea face aici... Ce vrei ? Eu sînt om care recunosc cînd mă slujeşte cineva şi ştiu să-mi răsplătesc oamenii.

Ceea ce spunea era atît de fără sens, sau spunea pe dos decît ar fi trebuit să spună, că întreaga convorbire dintre ei ar fi părut cuiva, care nu-i cunoştea, un dialog de nebuni... Dar între ei, ei ştiau ce spun... În astfel de convorbiri dintre asemenea oameni, gratuite, se pot lămuri două momente : Unul este în genere obiectul precis al convorbirii... gîndit cu schepsis de-acasă, şi restul, un sos de fraze, adăugat cu pretenţii numai de a exprima însuşirile alese ale celui ce vorbeşte : inteligenţă, sentiment, generozitate, evghenie, educaţie, în sfîrşit tot ceea ce crede insul despre sine că ar vrea să ştie toată lumea... Necorespunzînd la nimic real, asemenea afirmaţii nu sînt decît o comedie, pe care convorbitorii şi-o joacă unul altuia, mîntindu-se cînd sincer, cînd cu nădejdea că în-

terlocutorul n-o să bage de seamă șiretenia, fiecare crezîndu-se mai deștept decît cel din fața lui, totul la nivelul inteligenței lor mediocre și a spiritului lor de imitație socială.

Fu oprit la masă și se întoarse spre seară foarte mulțumit că a mai stat de vorbă și el cu un om de seama lui, deși ceva mai prost... Se opri și pe la han, să vadă ce mai face Sultana... Dar i se spuse că e acolo popa Gheorghe, care o spovedește și o împărtășește.

— Azi-mîine, spuse baba Dumitra... să duce biata femeie... și-și șterse lacrimile, care ar fi trebuit să fie, cu cîrpa pe care o purta în față la bucătărie.

*

Încă de sîmbătă seara porniseră spre Cîmpul lui Traian treizeci de flăcăi din sat, așa cum vorbise Petre cu Furdui de la Pitești și se hotărîse vineri seara, la focurile aprinse ca în fiece seară... Se alesese anume treizeci de flăcăi, cei mai chipeși, că altfel ar fi vrut să meargă mulți ca să fie de folos acolo, iar ceilalți rămaseră să vadă ce se întîmplă în sat.

— Măi Tudore, dacă e nevoie dă ceva acolo și putem face... trimite-ne vorbă, îi spuse Vasile Peștefript lui Tudor al lui Cojală, pe care îl socotea cel mai cu cap și mai îndrăzneț dintre ei, un flăcău ca de treizeci de ani, negricios, cu oasele feței tari, dîrz, îndesat. Era feciorul jitarului Eftimie Cojală, care aducea la chip cu cei negricioși din neamul lui Fîru și despre care se spunea că ar fi feciorul lui Găman... Așa, mă, dacă e nevoie dă bucate, să ceri o hîrtie dă la Magheru și încărcăm tot din hambarele conacului.

Cei treizeci plecaseră cu topoarele la ei, firește, că se pot pune subt mintean, ocolind Piteștii în sus pe Argeș pînă la Rîmnic...

Luni după-amiază sosi de la Găești subteîrmuitorul care avea cu el zece dorobanți... Se bătu toba, dar oamenii nu

veniră nici unul... Se duse așa, ca să vadă ce e, doar Eftimie Șoricaie, cu cîteva babe din sat... Mai erau de față și ai lui Duță Căciulămare și cei doi isprăvnicei ai moșiei... Zapciul oacheș și bondoc își frămînta bărbița de ciudă. Trimise să-l aducă și pe popa Gheorghe, care, uscat și alb-coliliu, mergea, la șaptezeci și trei de ani, drept ca un flăcău.

Zapciul citi Proclamația cea nouă a lui Fuad și a caimacamului despre restabilirea ordinii și apoi ceru să se aducă acolo, numaidecît, toate foile unde era scrisă constituția și toate hîrtiile cu înștiințări către țară ale fostului Guvern provizoriu. La cine se va găsi de-acum încolo o asemenea hîrtie va fi dus în fiare la cîrmuire și va fi pedepsit cu temnița, ca tîlharii. Asemenea foi erau însă destule în sat, că mereu adusese Toma de la București, și mai ales avea ascunse prin toate ceasloavele popa Gheorghe... Cum nu erau bărbați acolo și era de presupus că muierile, neștiind să citească, nu știu despre așa ceva, nimeni nu spuse nimic, numai Șoricaie făcu cu ochiul părintelui, care se prefăcu însă că nu bagă de seamă.

Ceva mai greu fu joi după-amiază, cînd zapciul se ivi din nou cu cei zece dorobanți și puse să se adune iar lumea... care iarăși nu veni... Atunci zapciul începu el să intre în casele oamenilor și printre bordeie, să le aducă la știință altă poruncă a stăpînirii. În curte la Drăgan, care era mereu cu capul înfășurat ca un copil, se aflau vreo zece-cincisprezece oameni... Erau Vasile Mînjoc, alde Peștefript cu Ștefan, feciorul lui, care începuse să meargă ușor și nu vrusese să rămîie acasă, Codan, Mitru al lui Chibuc și alții... Zapciul găsi nimerit să le citească porunca stăpînirii celei noi. Era un ordin al Căimăcămiei care transmitea un alt ordin în franțuzește al lui Fuad Effendi către caimacam, cerîndu-i să scoată neîntîrziat pe sătenii care nu vor să iasă la munca cîmpului :

„Excelenţă !

Aflu că în unele judeţe, săteni rătăciţi de sfaturi rele nu voiesc încă a lucra şi a semăna pămîntul şi a reîncepe îndeletnicirile lor cîmpenesci.

. . . . . .

De aceea rog pe exelenţia-voastră, să binevoiţi a porunci ca instrucţiile cele mai positive şi mai deslușite să se trimiţă îndată la toţi cîrmuitorii judeţelor, ca să li se poruncească a îndemna pe ţărani să se întoarcă la cîmpurile lor, a le arăta grozavele urmări ale vinovatei lor nelucrări, şi a le porunci în numele pravilei, în numele interesului soţietăţii întregi, de a se apuca iarăşi de lucrările cîmpenesci ale timpului ; amerinţînd că se vor pedepsi după dreptate aceia ce ar stărui să se împotrivească la aceste părintesci sfaturi...“

. . . . . .

Zapciul citea răstindu-se, poruncind parcă şi amenin-ţînd el însuşi, în numele lui... La urmă întrebă sigur de autoritatea lui :

— Ei, aţi văzut ce porunceşte comisarul împărătesc ? Să vă intre bine în cap că e poruncă împărătească şi că va fi vai de-acela care nu-i va da ascultare... Prin urmare, începînd de mîine... şi-i da zor într-una cu amenin-ţările...

Oamenii tăceau şi păreau că nu-i priveşte pe ei toate asemenea poveşti... Cu cît ei tăceau mai mult, cu atît se umflau bucile obrazului omului negricios şi bondoc...

— Prin urmare, cine nu va da ascultare poruncii împărăteşti... spunea el furios de atîta tăcere.

Atunci Vasile Peştefript întrebă făcînd pe ăl de nu pricepe :

— Ziceţi că e o poruncă împărătească, domnule ?

— O înaltă poruncă împărătească şi, de nu-i veţi da ascultare, va fi amar de voi... întări omul cu bărbiţa furioasă.

— Ei, domnule, atunci îţi pierzi timpul degeaba cu noi... că noi nu ascultăm dă poruncile împărăteşti... Noi sîntem cu costituţia şi ascultăm dă Magheru...

— Îndrăzneşti să vorbeşti aşa în faţa mea, bicisnic ticălos ?... Ceauş... puneţi-l în lanţuri... striga scos din sărite zapciul... Uiţi că sînt omul stăpînirii ?

Dar dorobanţii nu se mişcară... Auziseră şi ei că înspre Piteşti nişte dorobanţi au fost bătuţi măr în unele sate, care spuneau că sînt cu constituţia... Zapciul pricepu şi simţi ceva rece pe şira spinării ; o înmuie şi el.

— Vă sfătuiesc...

Vasile Peştefript, luînd-o şi el cu sfătoşenie, îi spuse moale :

— Domnule, te sfătuim şi noi să te cari de-aici numaidăcît, că altfel nu te văz bine, nici pă dumneata, nici pă dorobanţii ăştia ai dumitale... Nu mai ieşiţi vii dîn sat.

Zapciul ridică de două-trei ori din umeri în gol, ca şi cum ar fi înghiţit în sec, şi-apoi spuse, copilăreşte, ca şi cînd i-ar fi pedepsit :

— Asta-i rebeliune... şi dacă-i rebeliune eu nu stau de vorbă cu dumneavoastră...

— Ei, bine că ai priceput... Cară-te dîn sat cît mai e timp...

Zapciul mai ridică în gol din umeri de cîteva ori si apoi porunci scurt ceaşului :

— Haideţi...

Oamenii se uitară lung după ei şi apoi izbucniră în hohote de rîs.

— Bată-te să te bată, nea Vasile... Făcuşi omul să plece cu coada între picioare... îi spuse Codan, uimit de această întîmplare, ca şi toţi ceilalţi de altfel.

Oamenii erau într-adevăr uimiţi de ei înşişi... Nu se mai recunoşteau unii pe alţii... Niciodată clăcaşii nu şi-ar fi închipuit că ei, şi semeni de-ai lor, oameni una cu pămîntul, ca vietăţile tîrîtoare, vor vorbi cu un om al stăpînirii, cu un zapciu, aşa cum a vorbit Vasile Peştefript şi

Clubul cărţii digitale 2024

cum simțeau că ar fi vorbit oricare dintre ei... Adică tot atît de liniștit și pe față... nu la grămadă, nu la învălmășeală, nu în beția de a fi mulți laolaltă, amețiți de urlete... Ci așa, liniștit, cu știință de sine că sînt oameni adevărați, mai adevărați decît slugile stăpînirii, fără să se întrebe dacă sînt și mai puternici, avînd timp să asculte ce se spune și să gîndească ce se răspunde... În revoluția asta se aruncase sămînța unei noi țărănimi, care, oricare vor fi împrejurările viitorului, crescînd și scuturîndu-se an de an, risipindu-se încă sămînța scuturată — vară de vară — tot va rămîne destulă sănătoasă ca să poată aștepta, tot rodind, în fiece primăvară, fie și fără spor și vremea cînd vitregia istorică va fi înfrîntă și rodul va da înzecit, de zece ori înzecit.

Pe poarta dărăpănată intră, mărunțică și cam prea subțire în cămașa ei de cînepă, dar cu vîlnicul negru pe care-l purta duminica, Rița, acum femeie de patruzeci și doi de ani, cu capul încă rotund, dar cam uscată la față, cu ochii în fundul orbitelor de griji și trudă.

— Da' [ce-i cu] boieru ăsta, care a ieșit dă la noi din curte, măi Drăgane, dă era așa dă cătrănit?... Înjura pă dorobanți și-i amenința...

— Hei, ce să fie, i-a atîrnat satul o tinichea dă coadă... Ei, ce mai face muierea aia? Drăgan știa că Rița vine de la han.

— E greu dă tot... Să topește zi dă zi...

— Cum să topește, lele Riță? întrebă mirat Ilie, care mergea acum sprijinit în băț.

Rița nu știa cum să-l lămurească, fiindcă rareori cei tineri sînt cu luare-aminte la felul cum se schimbă cei bătrîni. Îi socotesc maturi pînă într-un ceas și apoi dintr-o dată îi trec, fără întoarcere, între bătrîni... Darmite să înțeleagă cum se topește un bolnav... De aceea ea îi spuse așa cum i se păruse ei și celorlalte muieri care mai erau acolo... Maria lui Ion, Stanca lui Mitru Chibuc:

— Iote, așa, să împuținează dă la zi la zi. Era și Safta a dumitale, îl arătă ea pe Vasile, și popa Gheorghe acolo. Biata muiere, nădăjduiește că va fi poate la noapte... A încărunțit dă tot!

Vasile Peștefript se întunecă la față și nu asculta ce ar mai fi spus ceilalți... Își aminti de un tei rotat... Pe atunci femeia asta care nădăjduia să moară astă-seară ori mîine clocotea de viață... Murmură, fără să vrea, gîndul tuturor:

— Zi cu zi ne-adunăm tot satul în deal, lîngă biserică... Unii mor dă tineri — ca flăcăiașul meu — alții cînd le încărunțește capul, da' toți o să fim într-o zi acolo!... Aci, în loc să se ia după clătinările din cap, care-i întăreau ca un soi de tristețe cele spuse... el se răsuci în gînd și în toată făptura lui: Atunci dă ce, mă, să mai îndurăm dă la cîinii ăștia nesățioși cîte îndurăm, dacă e vorba să ajungem tot acolo?

*

În zilele care urmară, Zanetti începu să fie din nou abătut și să se îndoiască iar că va scăpa cu viață din această grea încercare... Din vie nu a mai putut culege mai nimic, iar porumbul, acum și din pricina ploilor, începuse să se mucegăiască... Ar fi fost timpul să fie cules și uscat în pătule... De semănătură de toamnă nici vorbă nu putea fi... De la sat la sat porneau oamenii... „să afle ce fac și celelalte sate". Semn rău. Isprăvniceii lui nici nu mai îndrăzneau să treacă prin sat, căci oamenii erau adunați la podișca de pe Gîrloagă, ori în fața cîte unei porți de mărăcini și vorbeau... Intrase și în ei un soi de îndoială; bătrînul Vasile Mînjoc era, de pildă, de părere că oamenii ar fi trebuit să iasă cu plugurile pe pogoanele lor... ca să nu fie satul lipsit de pîine în anul care venea...

— Dar care sînt pogoanele noastre, cuscre? întrebă într-o zi Vasile Peștefript. Io zic că e să alegem ori toată

moşia, ori nimic, că proprietarii nu sînt oameni dă înţeles şi nu dau nimic dă bună-voie, dar dacă dau dă nevoie, e dă prisos să le mai lăsăm ceva, căci şi aşa ei tot vor încerca să ia totul înapoi... Am pornit pă calea asta... trebuie să mergem pînă la capăt, nu ne mai putem întoarce ! Asta e, ce mai încoace şi încolo... Atît de fără faţă la Bucureşti, acasă, în sat, Peştefript era tot mai mult el cel de altădată.

Bătrînul cu obrajii uscaţi şi zbîrciţi, cu mustaţa ţepoasă şi nu de tot albă, nu răspunse... căci nu mai auzise nimic dincolo de cuvîntul „cuscre"... Lacrimile îi curgeau spre rădăcina nasului şi-i tremurau buzele... Că Peştefript socotea nunta ca şi făcută, că îl socotea pe copilul lui ca un fecior propriu, soţ al Stancăi, era ceva care-i zgudui inima... şi gîndul că abia se împliniseră, cu cîteva zile înainte, trei săptămîni de la înec, făcu din el o cîrpă.

Oamenii însă înţeleseseră... Porniseră pe o cale pe care nu se putea merge decît pînă la capăt.

Multă bucurie şi uşurare găsi Zanetti văzînd pe neaşteptate — căci nici boierii, nici arendaşii nu mai călătoreau în caleşti şi droşte cu zurgălăi, la caii înaintaşi, de la o vreme — oprită la poartă o droşcă veche şi cam hodorogită, pe care o recunoscu numaidecît ca fiind a prietenului său, arendaşul Bîlea, de la Satu-cu-Florile... E bine să simţi că nu eşti uitat... că e cineva alături de tine la greu ; că eşti căutat de cei care suferă la fel cu tine... Şi mai mare îi fu mulţumirea cînd Bîlea îi dădu să iscălească o hîrtie către „Marele logofăt Constantin Cantacuzino, caimacamul Ţării Romîneşti", care avea încă de pe acum o pagină întreagă de iscăliturі... Văzu nume cunoscute lui : Grigore Săceanu, Diamandi Anastasiu, Moscu, Ioanid.

Începea aşa :

„Exelenţă,

Cunoscute sînt exelenţii-voastre nenorocirile şi pagubele isvorîte din revoluţia ce s-a ivit în trecutul iunie, mai întîi aici,

în Valahia Mică... (Se vede că petiţia venea de dincolo de Olt, cu toate greutăţile, de-acum, şi Zanetti avu şi un sentiment de forţă.) *Toate clasele locuitorilor ţării le-au simţit... Clasa arendaşilor de moşii însă..."*

Mai departe se cereau trei lucruri odată : Ca să se modifice contractele cu proprietarii, deoarece anul fusese o nenorocire pentru arendaşi, scăzîndu-se arendele pe anul în curs ; pe de altă parte, să fie numaidecît domoliţi ţăranii şi siliţi să iasă la munca cîmpului, ţăranii care, spunea cu un soi de savoare cererea, „erau datori să ne ajute la munca şi exploatarea moşiilor", trădînd o curioasă mentalitate de tagmă despre „datorii", despre „ajutor", despre „exploatare", fără să se întrebe de ce sînt datori ţăranii să-i ajute pe ei. Mentalitate, vorba lor, a „clasei arendaşilor"... Zanetti parcă era răcit rău şi bea acum vin negru fiert cu zahăr şi scorţişoară... Acum înţelese că nu e alături de el numai Bîlea, că se ridică laolaltă, aprig, toţi cei care au aceleaşi interese, chiar fără să se cunoască, fără să ştie unii de alţii, că pe lume puterea intereselor este peste ins şi peste socotelile lui. Ei erau „clasa arendaşilor" şi cînd le mergea bine, dar ei asta nu o ştiau, n-o ştiau decît robii care erau „datori să-i ajute"... Li se părea că aşa trebuie să fie.

E drept că la fel se simţiră bine cei din Zăvoiu Dihorului şi de la Vadu Rău cînd pe înserat sosi în sat şi întrebă de Damian ori de Toma un munte de rumîn, bălan şi cu cămaşa de pînză lungă peste iţari albi şi largi de cînepă, mai mult izmene. Avea o pălărie mare de mintean pămîntiu... Cînd îi spuseră că nici Damian, nici tată-său, Toma, nu sînt în sat, omul păru încurcat... Apoi legă vorbă cu bărbatul înfăşat cu cîrpe la cap, care era Drăgan, la uşa căruia bătuse... Cînd s-a lămurit despre ce e vorba, copiii lui Drăgan au fost trimişi să cheme pe alde Vasile Peştefript şi ceilalţi... Omul se numea Gligore Hergă... de la Piatra, din Teleorman... Plecase de zece

zile din sat, căci așa se învoiseră oamenii, să vadă ce e cu revoluția la București... Acolo el îl află pe frate-său și cumnată-sa morți, află mort și pe alt tabac, pe care-l cunoscuse în vară, pe unul Mitru... Damian, celălalt tabac care fusese în sat la ei și în care avea el încredere, nu mai era în București... Soacra lui frate-său, a lui Hergă, i-a spus că acest Damian și tată-său Toma și alții au plecat cu tot satul, care venise la București, înapoi acolo, la Zăvoiu Dihorului... El nu se putea întoarce în sat fără să ducă un răspuns oamenilor, ca să știe ce să facă și satul lor... El gîndea că acest Damian cunoștea multe despre revoluție, că a știut și în iunie multe lucruri, înainte ca să le știe alții... Au vorbit pînă noaptea tîrziu, după ce au omenit pe oaspe cu de-ale gurii și i-au găsit loc de odihnă, iar el a înțeles totul, așa că a doua zi, văzînd și cum stau lucrurile, pe la prînz a plecat spre Piatra, coborînd de-a dreptul spre Alexandria...

Era o zi de toamnă frumoasă, căci vremea se îndreptase și frunza nucilor părea pîrlită.

CANTACUZINO LA FUAD

Cantacuzino aștepta de mai bine de o oră în biroul lui Fuad. Un aghiotant de serviciu își tot făcea de lucru, desigur ca să nu-l lase singur, să-și arunce ochii pe hîrtiile de pe masă... Se îmbrăcase din nou europenește cînd văzu că Fuad maimuțărește pe diplomații streini. Arăta acum, cînd devenise domnul Țării Romînești, cînd stătea în scaunul lui Mircea și al lui Mihai, ca doctorul Meyer, așteptînd într-o casă boierească... De la început Lenș îi și comunicase formele în care i se îngăduia să colaboreze cu comisarul imperial. Corespondența se va încheia prin formularea, care și în franțuzește suna penibil: „Am

cinstea a fi cu cea mai înaltă considerație a excelenței-voastre preaplecată și supusă slugă". Repetată de zece ori pe zi, era de obicei o formă, dar nu mai era o formă, cînd în scrisorile lui [către] Fuad îi scria grăbit: „Primiți, excelență, asigurarea distinsei mele considerațiuni". Înțelese și că de la aprobarea listei ministeriale pînă la trimiterea numirii unui vornicel la primăria din Alexandria are nevoie de aprobarea lui Fuad... Acum secretarul său, care aștepta în tinda cea mare, venise cu un teanc de hîrtii, firește semnate cu formula „A dumneavoastră etc... preaplecată și supusă slugă".

Auzi careta huruind și se ridică repede în picioare, prefăcîndu-se că se uită la biblioteca lui Bibescu, pentru ca să nu fie nevoit să se ridice la intrarea lui Fuad.

Comisarul era furios că fata blondă nu venise în cabrioleta ei la Șosea. Își aduse deci aminte și de necazurile misiunii lui. Răspunse rece la salut... și aproape că izbucni:

— Cîrmuitorul dumitale l-a prins ori nu pe acel Popa Șapcă? Unde ai găsit cei mai incapabili oameni pentru posturi de răspundere?

— Nimic nu era hotărît... Tocmai că v-am adus lista consiliului de miniștri în forma ei definitivă! I-o puse dinainte...

Fuad își aruncă ochii peste ea...

— Ce-i asta, bătrînul ăla ramolit ministru? Cu astfel de oameni vrei să faci față greutăților de azi? Nu înțelegi că revoluționarii au biruit numai fiindcă erau tineri?

— Excelență, banul Alecu Filipescu este un prieten al nostru... Nu aș vrea să-l supăr...

— E cu neputință să faci din asemenea om un ministru! Era atît de încruntat, încît caimacamul înțelese...

După ce se mai gîndi, îi făcu o altă propunere:

— Vulpe are un fiu... Să numim cel puțin pe fiu-său ministru...

Pînă la urmă Fuad aprobă o listă mult schimbată : Alecu Ghica vistier, Gr. Grădișteanu cel bătrîn la Dreptate, Ion Al. Filipescu Vulpachi la Postelnicie, secretar de stat, Iancu Filipescu la Trebile din Lăuntru, Voinescu I agă, colonel Garbaski șeful Oștirii...

— Ai încredere în acel Filipescu de la Afaceri Interne? Ai văzut că toată țara fierbe... Rapoartele de azi sînt și mai negre. Oamenii Căimăcămiei, ai dumitale, nu-și pot lua în primire posturile... Sînt alungați de pretutindeni...

— Așteptăm ca ei să fie sprijiniți de trupele excelenței-voastre.

— Dar dacă eu voi trimite cîte cinci oameni în fiece tîrg și sat al dumneavoastră... îmi fărîmițez toată armata și tot nu-mi ajung. Ce știri ai de la Piatra ? E nemaipomenit ce se poate întîmpla... E adevărat că prefectul dumitale, ofițerul, și treizeci de ostași au fost făcuți prizonieri de săteni ?

Caimacamul lăsă capul [în] jos încurcat...

— Am trimis un lipcan urgent care mi-a adus un nou raport... L-am înaintat și eu mai departe...

Fuad îl luă în mînă grăbit și citi aproape furios :

„Acum s-a luat știință că la satul Piatra din județul Teleorman, ai căruia locuitori s-au arătat cu nesupunere, nevoind să cunoască și să urmeze proclamațiile obștite pentru restatornicirea legiuitei stăpîniri și a liniștei obștești și prin urmare ca tot locuitorul să intre iarăși în legiuitul drum și să-și urmeze împlinirea datoriilor ce legiuirea organică impune fiecăruia..."

— I-au înnebunit craii de revoluționari ! Nu mai vor nicăieri să audă de clacă !

Caimacamul se vădea mai descurajat decît era de presupus...

Fuad spuse ca în paranteză :

— O să le arate armata turcească cum trebuie executată claca, și reluă :

„...mergînd însuși cîrmuitorul numitului județ, însoțit de treizeci ostași pămînteni, și spre a-i povățui să se întoarcă din rătăcirea în care urmează a fi, a fost împresurat de către acei locuitori care sînt în număr mai mare de cinci sute, la care împresurare s-a săvîrșit și un omor de vreo trei oameni și încă acum se află ținut în sat ca subt arest..."

Aruncă furios hîrtia pe masă și întrebă cu un rînjet de dispreț :

— Ce fel de prefect e acesta, ce fel de ofițer e acela care cu treizeci de soldați este arestat de un sat gălăgios ?

— Excelență, sătenii sînt foarte încăpățînați și gata să pună mîna pe topor în toată țara... Din toate satele ne vin aceleași știri... Nici vorbă nu poate fi de semănături de toamnă !

— O să le arătăm noi încăpățînare... Și pentru că veni vorba, ia te rog însemnare... Acelui nerușinat de negustor sau bancher ce e, de Pavlicioni, care a refuzat eliberarea și a instigat și pe ceilalți negustori să facă la fel, pînă cînd nu vor fi eliberați toți negustorii, i se vor face cele mai grele rechiziții !

— E și arendaș... Îi vom lua bucatele și vitele pentru oștirea turcească...

— Încartiruiește-i o companie de soldați în locuința și curtea lui...

Fuad avea de ce să fie mînios... Cînd în noaptea de 14 septembrie, Hagi Curti, împreună cu un aghiotant al lui Omer pașa, aduse la Cotroceni celor treizeci de negustori hrană și știrea îmbucurătoare că sînt liberi, Pavlicioni, care era în fruntea listei, a ținut un adevărat discurs, cerînd celor treizeci să nu primească nici unul eliberarea, pînă cînd nu vor fi eliberați toți negustorii... Și toți au refuzat eliberarea. Fuad nu a avut ce face și a cedat. A eliberat o sută douăzeci de negustori. Ca să elibereze și pe fiul caimacamului și pe fiul unui ministru, a mai eliberat și alții. A reținut numai douăzeci și șase de inși.

Omer-paşa, care întrebase prin aghiotant dacă s-a întors comisarul, veni şi el, cu toate că se dezlănţuise o ploaie cu fulgere şi tunete. Era foarte îngrijorat. Recunoaşterile sale aduseseră ştiri foarte proaste.

— În răsărit mai merge cum mai merge, deşi la sate nu poate pătrunde nimeni, dar în apus cel puţin opt judeţe sînt cu totul în mîna lui Magheru... Nu s-a putut numi acolo nici un funcţionar nou...

Cantacuzino întări melancolic, arătînd teancul de hîrtii cu care venise :

— Am şi eu aci zeci de rapoarte ! şi le parcurse ciugulind din ele fragmente, ca să arate că şi el e informat.

„...Aflaţi că cetăţenii districtului Argeş, într-o unire sculîndu-se, au gonit pe cîrmuitorul trimis de Căimăcămia actuală..."

Şi altul :

„...Am prins o scrisoare a cîrmuitorului nepravilnicesc I. Bălăceanu, către Dimitrie Paleologlu, ce se află cu Magheru ; se vede că şi acolo la Cîmpulung se fac pregătiri de împotrivire..."

— Printr-un spion al nostru, excelenţă, am putut copia scrisoarea pe care cîrmuitorul Arion de la Dolj a trimis-o lui Magheru.

„...Am primit, domnule general, circulara cu No. 336, în care îmi recomanzi a menţine în toate chipurile ordinea în district, de a potoli adică exaltaţia duhurilor locuitorilor care sînt hotărîţi a ataca chiar viaţa funcţionarilor căimăcămeşti..."

Deoarece traducerea grăbită a lui Cantacuzino nu era clară, Fuad îl întrerupse nedumerit :

— Ce vrea să spuie, pe cine să apere ?

— Un lipcan al nostru, strecurîndu-se, a ajuns la Craiova şi a dus unui prieten al nostru numirea de cîrmuitor. A vrut să-l omoare mulţimea pe el şi pe cei veniţi cu el... Magheru joacă acum comedia şi cere prefectului său să

nu permită ca oamenii Căimăcămiei să fie ucişi... Vreţi să vă mai cetesc ? şi arătă teancul de dinainte.

— Mulţumesc...

Dar problema cea mai grea era problema Magheru... Îl chinuia îndeosebi pe Omer-paşa.

— Patrulele noastre de recunoaştere trimise de la Turnu-Măgurele în lungul Oltului arată că toate podurile plutitoare de pe Olt au fost trase la malul celălalt de oamenii lui Magheru, iar podul stabil de la Slatina este ocupat cu trupe de comandantul rebel !

Fuad se duse gînditor spre fereastra luminată de fulgere.

Urmă o lungă tăcere... pe care o întrerupse, întorcîndu-se, şi spuse cu un ton hotărît, poruncitor :

— Trebuie să luăm măsuri energice... Măsurile militare le vom discuta noi doi. Vreau ca astă-seară, paisprezece dintre deţinuţii de la Cotroceni, în frunte cu Bălcescu acela, să fie numaidecît porniţi la Giurgiu şi de acolo pe Dunăre în sus, spre vreuna dintre cetăţile turceşti de pe malul apei... Îngrijeşte, prinţule, de căruţele necesare.

— Mîine dimineaţă vor fi gata.

— Convoiul va pleca în noaptea asta chiar.

— Pe o furtună ca asta ?

— Acum vreţi poate să-i ducem ca pe mirese ? Astă-seară ! Effendim-paşa, trimiteţi cu aceşti prizonieri o escortă de două plutoane de cavalerie pînă la Giurgiu. Despre pregătirea militară vorbim noi doi la masă. Apoi se întoarse brusc către caimacam : Am onoarea, excelenţă, să vă doresc noapte bună...

Cantacuzino fierbea de mînie şi nu se mai putu stăpîni :

— Da, voi dormi bine, după ce voi găsi căruţele pe care le doriţi...

— Vă doresc izbîndă, excelenţă...

Noroc că droşca era acoperită... Altfel caimacamul ar fi pătit ruşinea să aştepte printre aghiotanţi, în timp ce

Fuad şi Omer mîncau, să treacă ploaia sau să plece subt vijelia de apă.

Rămaşi între ei doi, în timp ce mîncau, după ce se dăduse ordinul pentru Cotroceni, Fuad şi Omer hotărîră planul de luptă împotriva Magherului... Se vor porni neîntîrziat împotriva lui trei divizii... Una, cu Mehmed-paşa, de la Vidin spre Craiova, alta cu Ismail-paşa se va îndrepta de la Bucureşti spre Slatina, urmînd să facă la Drăgăşani legătura cu cea de la Craiova... A treia divizie cu Kerim-paşa va lua drumul Piteştilor şi Cîmpulungului. Se vor lua intense măsuri pentru aprovizionarea cu muniţii, hrană şi nutreţ a acestor ostaşi.

ÎN TABĂRĂ.

Au dormit într-un sat cu casele împrăştiate pe rîpa unui deal, au trecut apoi Oltul pe podul umblător, păzit acum de soldaţii lui Magheru... Au luat-o apoi prin zăvoi, la stînga, au ieşit la drumul cel mare din luncă, unde au întîlnit sute de oameni care se îndreptau spre tabără pe jos, călare, în care. Cînd era soarele de-o suliţă pe cer, erau în faţa taberei, dar n-au putut să intre.

Un subofiţer, care a ieşit dintr-un fel de magazie, le-a spus că nimeni nu intră în tabără înainte de ceasurile douăsprezece. Oamenii, ce să facă? Au să aştepte... Nu aşteaptă singuri... Mai sînt poate ca la patru-cinci sute alţii care s-au trîntit pe iarbă, pe trunchiuri răsturnate de plopi şi aşteaptă... privind cu ochi mari această tabără spre care au alergat de la zeci de poşte unii! Poate să fie două sute de şatre vechi, ale stăpînirii bîlciului, care-o fi aia, poate comuna, poate judeţul, poate stăpînirea cea mare, au căpătat pereţi de crengi lungi împletite şi s-au acoperit, cele mai multe, cu trestie, peste scîndurile lor,

altele cu frunzar pus peste pămînt... Un şanţ săpat de curînd, că se vede proaspăt malul de aruncătură din lopată, să stea omul pînă la genunchi în el, ocoleşte toată tabăra departe de barăci, iar de-a lungul lui din loc în loc stau santinele cu arma pusă pe umăr, cu patul ei sprijinit în podul palmei... Poarta e de lemn, abia tăiat, mare de tot, între două capete de şanţ; în faţa porţii sînt două gherete, una în dreapta, alta în stînga şi în faţa fiecăreia stă cîte un soldat. Înapoia porţii este magazia aceea în care stă pichetul de gardă... La stînga, mai departe, se vede o casă cam dărăpănată cu pridvor mare, cu un steag mare, tricolor, pe un stîlp înalt deasupra. Dincolo de barăci, tot în tabără, pe cîmpul cu iarbă cam bătătorită, se mişcă aliniaţi după comandă, în cete mici, mulţi săteni în portul lor de-acasă, unii numai în cămaşă şi iţari... Pe umăr n-au puşti, ci numai un soi de ciomege.

Simion priveşte lung şi se vede că e cam dezamăgit. Toma, care sta pe fîn, de-a curmezişul căruţei, i-a ghicit gîndurile.

— Nu te speria, măi Simioane, că ăia au venit poate ieri, alaltăieri şi fac doar muştru. Sînt şi puşti şi tunuri, mă, nu-ţi fie teamă...

Simion aruncă ochi de cotoi, dar îşi muşcă limba. Unul dintre oamenii care veniseră să mai stea de vorbă puţin şi cu noii-veniţi, care era acum rezemat în cot, de loitrea căruţei, cam înalt, dar cam tras la faţă, clătină din cap:

— Apoi să ştiţi că o cam duc greu cu puştile... Nu au pentru toată lumea... De aia sînt oamenii cu greu primiţi în tabără... Crez că dacă o vedea generalul cai din ăştia cu care aţi venit, o să se bucure, dar altfel şi caii îi alege cu grijă.... Mulţi dorobanţi au fost trimişi acasă, ca să lase caii şi să să întoarcă fără ei...

— Dumneata de cînd eşti aici? întrebă Ion, care pare un cîine plouat. Cum se încălzeşte la luptă, e tot răscolit şi-i scapără ochii. Cînd aşteaptă, se blegeşte şi i se lungeşte nasul cu obrazul mîncat de vărsat...

Pe la ceasurile zece vin zece căruțe cu pîine de la Rîmnic... Subofițerul, care a fost chemat de santinelă, după ce a dat dezlegare să se deschidă poarta, îi spune mînios altui subofițer care era lîngă cel care mîna căruța :

— Stanicescule, să nu dai ochi cu căpitanul-general. E tare supărat că oamenii nu au avut azi pîine, cînd au plecat batalioanele la exerciții pă dealuri.

— Mă Ocoteagă, mă, o s-o dau în muică-sa dă treabă... Toată noaptea alergai, mă, dă la brutărie la brutărie, și-i zorii, mă, născătoarea lor dă brutari... D-abia adunai șapte mii dă pîini, mă...

Deodată se aud pe deal, mai departe, sunete de goarnă... Apoi strigăte de „ura" zguduie văzduhul... Se văd rînduri de soldați, pornind unele după altele cu armele gata să înfigă spanga... Se aud acum bubuituri de tun.

*

Pe la ceasurile zece, soldații din pichet scoaseră o masă în fața taberei. Toată mulțimea celor de-afară a prins să freamăte... Subofițerul a venit și a strigat către oameni :

— Hai, mă, așezați-vă în rînd cu toții, că vine domnul căpitan... Ăi de azi la stînga, ăi de ieri la dreapta...

Oamenii aleargă din toate părțile, de pe luncă, de unde se găseau spre poartă. Se așază pe stînga și pe dreapta în rînduri, cam la întîmplare. La masă s-a așezat un soldat spîn, cu chipiul înalt cam strîmb ; își pregăti la masă cele cuvenite pentru scris. Subofițerul vede venind pe potecă dintre barăci pe căpitanul Vasile Teologu... E mic și cu mustață tunsă scurt... îi iese înainte, îi spune militărește ce e la poartă... Pe urmă vine cu el afară în fața porții...

— Ăștia sînt veniți dă ieri pînă azi... Ăștilanți sînt cei vechi, nu vor să plece.

Căpitanul se întoarce îndîrjit către cei din dreapta :

— Mă, voi nu vreți să înțelegeți că nu vă putem primi ? Avem nevoie numai de oameni zdraveni, că viața de ostaș e grea al dracului... Numai oamenii zdraveni, e poruncă strașnică a domnului căpitan-general.

Un flăcău, cam scund și cam tras la față, iese înainte ; după port pare să fie din Dîmbovița ori din Prahova.

— Sîntem și noi cîcași... Vrem să luptăm, să ne slobozim și noi.

— N-aveți nici o grijă, va fi slobozită toată lumea... Nu e nevoie să rămîneți pentru asta.

Dar flăcăul e încăpățînat :

— Noi am plecat din sat opt inși, tocmai dă pă Teleajen... Nu mă pot întoarce singur, rîde tot satul dă mine.

Căpitanul n-are ce spune, fiindcă la Ploiești ei n-au un agent al taberei pentru recrutare așa cum e în județele oltenești ori în Argeș, Olt și Muscel.

Se întoarce spre cei din stînga. Vede un bătrîn cam adus din spate... Are o ipingea veche aruncată pe un umăr.

— Dumneata... ce vrei ?

— Poi, ziceam poate... aveți nevoie și dă mine...

Acum căpitanului îi vine să rîdă.

— Omule, ce vîrstă ai ?

— La trup împlinii nu dămult șaizeci dă ani, dar la inimă am tocmai vîrsta recrutării.

— Nu te supăra, dar noi avem nevoie de oameni în care să ne sprijinim fără teamă. Nu să le păstrăm noi lor de grijă. N-avem arme destule... N-avem de-ale gurii.

— De-ale gurii, nu vă îngrijiți pentru mine că mai am în traistă... Și dacă n-aveți pușcă, oi lupta și cu toporîșca asta... Scoate de subt ipingea, senin, un topor.

Căpitanul ridică din umeri și se îndreaptă către alt grup, dar e ajuns de tînărul de adineauri.

— Io ziceam să fac serviciu şi la bucătărie... Numai să mă opriţi în tabără.

— Aşa da, neică, treci de te înscrie...

A ajuns în dreptul unui alt tînăr dintre cei respinşi de vreo trei zile mereu.

— Ei, primeşti şi tu să faci serviciu la bucătărie? Avem şi acolo nevoie de oameni de ispravă.

— Nu, io vreau să fiu pandur adevărat.

Acum se văd pe deal cete de soldaţi care au pornit cu armele în cumpănire spre lunca Oltului... Din stînga, de după cotul Oltului, apar în galop cele trei escadroane de cavalerie... care atacă pe cei ce se retrag... Cînd să se apropie cavaleria, infanteriştii fac un careu şi se apără pe patru fronturi.

*

Căpitanul a ajuns în dreptul celor patru de la Vadu Rău... Trei din ei parcă ar merge, dar al patrulea nu are o mînă, are şi ceva la ochiul stîng.

— Şi dumneata ce cauţi aici?

Toma panduru îşi muşcă mustaţa.

— Vreau să lupt... Poate că o să mă primiţi şi pă mine.

Dar tocmai atunci se iveşte căpitanul-general cu comandirul Marghiloman şi alţi doi ofiţeri călare... Magheru este încălecat pe un armăsar vînăt, care e tot în spumă... A alergat de la o partidă la alta, tot timpul.

— Aoleo... uite comandantul! Şi se întoarce către Toma: Fugi, omule, mai în fund şi tu!

Magheru şi ceilalţi au descălecat şi, împreună cu Teologu, inspectează pe cei de la poartă.

*

Cînd după vreun sfert de ceas Magheru ajunge în dreptul celor patru, îl zăreşte pe Toma fără o mînă şi vine spre el de-a dreptul.

— Frumos, prietene, că ai venit la noi... dar cum să-ţi spui?... Deh... Mîna... Uite, mă înşel, dar parcă ai ceva şi la ochi!

Toma îl priveşte lung, vede că a uitat tot ce-a fost.

— Ochiul mă cam supără uneori dă cînd fui rănit la 21, dă cînd ne încăierarăm cu cîţiva oameni ai domniei pă la Slatina... Am fost lovit rău la cap.

Magheru îl priveşte cu un fel de admiraţie. Se apropie de el cu căldură.

— Eşti din oamenii Vladimirescului?

— La început nu prea să bagă dă seamă, dar cu timpul să cam vede! Asta era chiar adevărat... Aproape că uitase de ochi. Mai lămureşte cuminte: Mîna stîngă o pierdui ca pandur în 29, luptînd alături dă armata rusă, împotriva turcului.

Magheru e uimit, nedumerit, nespus de dornic să ştie.

— Dumneata ai luptat ca pandur în 28? La cine erai?

Atunci faţa lui Toma înfloreşte într-un zîmbet cam amărît:

— Căpitane Magheru, mă uitaşi? Am luptat sub comanda dumitale la Băileşti, la Sisești. E drept că sînt douăzeci dă ani de-atunci!

Magheru veni la el, foarte tulburat, îi puse mîna pe umăr:

— Frate, spune-mi cine eşti?

— Sînt uriacul Toma, din Vadu Rău.

Faţa lui Magheru s-a iluminat de bucurie.

— Firule, tu eşti? Doamne, tare te-ai schimbat! Cît e de mare, om de mai bine de cincizeci de ani, este mişcat de i s-au înlăcrimat ochii.

Toma e tare bucuros că Magheru îşi aminteşte... Deh... sînt de faţă şi ceilalţi trei Firu... E frumos să vezi cum te primeşte fostul tău comandir.

— Mă chinuiră doctorii şapte luni în spital cînd mi-au tăiat mîna.

Magheru îl strînse în braţe.

— Vino după mine cu ofiţerii mei! Şi continuă cercetarea oamenilor.

Cei trei Firu se uită mîndri şi nedumeriţi după Toma, care e acum printre ofiţeri, în urma generalului... Din cînd în cînd Magheru, cînd vrea să hotărască, se uită şi la el întrebător.

O SERBARE ÎN TABĂRĂ

De două zile, de cum s-a dus vestea în ţară despre lupta din Dealu Spirii, numărul oamenilor care vin la oaste s-a înzecit... Magheru bănuieşte că aşa trebuie să fie şi prin judeţe, unde-şi are oamenii lui... Căpitanul Turnavitu, fratele mai mare, care a venit după ce-a trecut prin Bucureşti ca să vadă ce e, a umplut de bucurie toată lumea în tabără povestind vitejeasca împotrivire a pompierilor şi a batalionului lui Golescu... Pentru slăvirea acestor fapte, a dat ordin ca să se facă astăzi o serbare ostăşească în tabără... Trupele vor fi adunate în careu la ceasurile douăsprezece şi jumătate, întorcîndu-se mai devreme din manevră.

Are de semnat nişte hîrtii la cancelarie şi l-a poftit şi pe Toma după el... Le vin în urmă, printre barăci, cei trei Firu care nu mai ştiu ce să facă... De primit au fost primiţi, dar ar vrea să vorbească mai întîi cu Toma... Simion, mai ales, tot face semne... Magheru, întorcîndu-se, bagă de seamă şi întreabă scurt:

— Ce vrei dumneata?

Simion simte că i s-a înţepenit limba în gură şi-i tremură genunchii... Vrusese să-i spuie lui Toma, să-i ceară generalului să-l facă adjutant...

Pandurul se întoarce spre general încurcat:

— Să vedeţi, domnule căpitan-general... Ăl mai bătrîn e frate-miu, celălalt legat la cap este fi-miu, iar ăsta mi-e nepot de frate...

Magheru izbucneşte, plin de căldură:

— Bine, omule, de ce nu spui... Ia veniţi mai aproape, măi voinicilor! Dă pe rînd mîna, cu fiecare: Mă bucur că vă cunosc... Da' tu ce ai de eşti legat la cap?... Parcă-mi spuseşi, dar uitai...

Damian spusese că a tăiat pe drum lemne în pădure şi l-a zgîriat rău o cracă prăbuşită...

Toma îl lămureşte încurcat pe căpitanul-general.

— Dintr-o încăierare cu turcii... L-a lovit o sabie cam spre ureche...

Magheru are un fel de strîmbătură a mustăţii mătăsoase. E la el semn de uimire şi încurcătură.

— Cum cu turcii, uriaşele? Ei, drăcia naibii...

În faţa cancelariei este o laviţă mare... Îl trage pe Toma lîngă el.

— Ascultă, Tomo, tu nu vii de-acasă, de la Vadu Rău...

La Bucureşti, dintr-un fel de sfială gingaşe. Toma nu se îmbulzise în preajma generalului, care de altfel fusese de multe ori în vara asta în capitală, dar nu stătuse mai mult de două zile, mai niciodată...

— Venim dă la Bucureşti, domnule căpitan-general... Cam luptarăm cu turcii pe-acolo.

— Toţi, mă, şi dumnealui?

— Şi Ion... Toţi patru...

— Cum, mă, voi aţi fost toţi patru în Dealu Filaretului, unde aţi fost... şi nu spuneţi nimic... Aşteptaţi să vă smulg cu cleştele vorbele din gură? Poate aţi aflat ceva şi despre ce a fost în Dealu Spirii?

— Pe-acolo a trecut numai el, şi-l arătă pe Damian... Dar încolo ce să zic, am fost şi noi...

Nu i-a mai lăsat un ceas întreg cu întrebările. N-a mai semnat nici o hîrtie... Parcă descoperi o lume nouă... Chiar tot însă n-a aflat, căci Toma, Ion, Damian vorbesc greu despre ei... E drept că Simion este mult mai limbut.

*

În partea cea opusă căsuţelor tîrgului a fost instalată un fel de masă mare, de opt paşi lăţime, din pămînt adus de pe malul şanţurilor săpate... Au fost întărite marginile cu împletituri de nuiele. În jurul ei, la cele patru colţuri s-a aşezat cîte un tun... La depărtarea cuvenită, s-a încheiat pe cele patru laturi... La dreapta, trei batalioane de panduri, la stînga alte trei... În faţă companiile de infanterie, escadroanele de cavalerie... În spate stau într-un rînd cei şapte sute de dorobanţi pedeştri şi ceilalţi opt sute călări...

Cînd Magheru, însoţit de Marghiloman, de fraţii Turnavitu, de Teologu şi de alţi trei ofiţeri au ieşit din cancelarie şi s-au îndreptat spre trupe... trompeţii, care erau în faţa steagului pe înălţătura de pămînt, au început să cînte... vestind venirea şefului. Pichetul drapelului a luat poziţia de onor. Atunci comandantul paradei, maiorul de linie Streltea, a dat porunca : „Drepţi !"... Urmat de ceilalţi, Magheru a suit cu pasul apăsat cele şase trepte de pămînt întărite cu scînduri.

Streltea se urcă apoi alături de el şi, după ce toţi sînt în ordinea cuvenită, dă poruncă să stea oamenii în voie.

Magheru a făcut un pas înainte şi începe să le vorbească... Are o voce plăcută şi puternică. Vorbind însă, nu stă locului, ci se întoarce şi merge înspre toate laturile... Anii de magistratură i-au sporit parcă darul vorbirii. Cînd scrie proclamaţia sa Locotenenţei, fraza lui e

mai căutată, voit literară în felul vremii, dar cînd vorbeşte ostaşilor, fraza lui e scurtă, merge drept, şi căldura inimii străbate prin cuvintele aruncate parcă la întîmplare.

— Ostaşi de linie, panduri, dorobanţi, volintiri... Unii din voi aţi auzit desigur... ce s-a întîmplat la Bucureşti săptămîna trecută şi aceasta. Poporul bucureştean nu a vrut să lase pe turci să ocupe capitala ţării... Toate încercările cavaleriei turceşti de a intra în oraş au găsit în faţa lor zeci de mii de piepturi, care au spus : Nu ! Unele, nespus de puţine, erau înarmate, celelalte erau fără arme şi fără pavăză împotriva loviturilor de sabie... Nici tunurile nu au putut speria poporul bucureştean şi de trei ori în patru zile cavaleria lui Fuad s-a retras înfrîntă, lăsînd răniţi prin lanurile de porumb... Cînd a schimbat drumul şi a vrut să ocolească, o mînă de oameni au alergat, au surprins o parte din tunurile turceşti în marş... Au năvălit peste tunari... Au omorît pe unii dintre ei, au căzut şi dintr-ai noştri, dar o parte dintre tunuri au fost ca şi nimicite... Uite, aveţi în faţa voastră patru romîni, patru fraţi de-ai noştri care au luptat ca să împiedice pe turci să intre în Bucureşti... Rana pe care acest flăcău a primit-o cînd ataca împreună cu ai lui şi cu alţii artileria turcească este o lovitură de sabie... Cinste lor !

„Cinste lor !" se repetă din cele patru rînduri, apoi încep strigăte de bucurie, de salut, de dragoste...

Toma tremură tot, Ion Firu e gata parcă să cadă jos. De sute de ani un rob n-a mai fost privit de mii de inşi cum e privit el azi, alături de un general... Damian zîmbeşte încurcat... Singur Simion are aerul să spună că aceste salutări i se cuvin... A scos pieptul înainte... A luat poziţia de drepţi şi salută milităreşte, altfel foarte corect... Asta îndîrjeşte şi mai mult dragostea celor de faţă.

Magheru, fericit de această înfrățire între luptători, reia :

— ...Văzînd că nu poate intra în București de-a dreptul, Fuad a căutat drumul ocolit... unde aflase că nu erau piepturile poporului bucureștean. A vrut să intre pe drumul de la Dealu Spirii, căci aflase că nu are în față decît patru sute de ostași de linie, iar el știa că are aproape zece mii de oameni și zeci de tunuri. Cei patru sute au înfruntat pe cei zece mii... Unul contra douăzeci... A venit și compania de pompieri care și-au tăiat drum prin coloana turcească, spre curtea cazărmii... Neînfricoșați... Lupta a fost crîncenă... Spaima morții a trecut prin comandanții turci cînd au văzut rîndurile spahiilor secerate... Tunurile turcești au fost întoarse împotriva năvălitorilor... Flăcăii mei, ostașii mei !... De două sute de ani n-a mai fost o luptă romînească împotriva turcilor... Este întîia... este începutul. Dacă vreți să știți, acest tînăr înfășurat la cap a fost și el pînă în poarta cazărmii... a văzut trupurile celor răniți frîngîndu-se în țărînă...

Cei ce au luptat la București ne-au arătat drumul cel fără de întoarcere : izbînda ori moartea ! Cei ce-au murit în Dealu Spirii într-o luptă crîncenă au dovedit că virtuțile neamului nu s-au stins, în două sute de ani de întuneric, în inimi... Bărbăția, curajul, hotărîrea de luptă n-au fost stîrpite în inima poporului romîn. Ce-au putut face ei trebuie să putem face și noi... Poporul, pe toată întinderea țării, a aflat azi care e singura cale a libertății... Să știți că nu e alta... Dacă nu azi, mîine, dacă nu e mîine, poimîine, va trebui să luptăm cu turcii dacă vrem să scăpăm de subt călcîiul lor, dacă vrem să ne dobîndim independența națională. Nu mai vrem turci la Giurgiu, la Brăila, la Calafat, nici la București. Am priceput cu toții că în Dealu Spirii a fost începutul... Orice am face, nu putem să închidem ochii la ceea ce a fost în Dealu Spirii... Sîngele vărsat acolo nu va lăsa să

doarmă nici un patriot, nici un om cinstit... Vom fi din nou față în față... Dacă nu azi, mîine... pregătiți sau nu... Trebuie să luptați, voi ăștia care sînteți aci, ori să lupte copiii voștri, ori nepoții voștri. Dar de luptat trebuie să lupte poporul nostru... !

Vocea lui a copleșit rîndurile împietrite ale celor patru laturi. Toți înțeleg limpede că acesta e adevărul... Iar cînd el, întorcîndu-se cu fața și făptura de uriaș spre cele patru laturi, pune întrebarea netedă :

— Eu vă întreb, pe voi, ostași de linie, panduri, dorobanți și volintiri, vreți ca această ciocnire dintre noi și turci să fie peste zece ani, peste douăzeci de ani, peste treizeci ? Ori credeți că e mai bine să fie azi, ori săptămîna asta, sau luna asta ?

Răspunsul lor e ca un vifor care zbuciumă văzduhul :

— Azi... Săptămîna asta !...

Căpitanul-general prinde pînza steagului tricolor, care fîlfîie în mîinile subofițerului, și o sărută... Apoi se întoarce către rînduri :

— Asta am vrut să știu... Desfaceți rîndurile...

Au desfăcut rîndurile și au năvălit cu toții spre locul înălțat de pe care a vorbit ca să-l ridice pe brațe... El a ajuns însă mai curînd jos și a pornit spre cantălarie, înconjurat de ofițeri și de cei patru Firu... Se opresc și, respectuoși, îi deschid o cărare printre piepturile lor de luptători hotărîți.

*

După-amiază, trei din cei patru de la Vadu Rău aflară cu uimire că sînt chemați la școala de ofițeri, care se ținea în fiecare zi în tabără, subt un mare umbrar de lîngă cantălarie... Ion Firu nu fu chemat, fiindcă nu știa carte... El avea să fie ajutorul lui Toma la comanda unei despărțiri de volintiri, pe cînd Damian și Simion fuseseră numiți și ei comandiri pe cîte o despărțire... La

această şcoală de ofiţeri predau lecţii maiorul Oreaptu, căpitanul Cristophi şi căpitanul-general însuşi, în fiecare zi cîte unul... dar de obicei erau toţi de faţă... Astăzi vorbi Oreaptu despre acoperirea unităţilor, în marş ca şi în cvartir. Elevii erau foarte ascultători, căci ştiau că nu poţi comanda cum trebuie nici la panduri, nici la volintiri, dacă nu ai un pic de învăţătură ostăşească, că îndrăzneala este lucrul cel mai de preţ, dar nu ajunge...

După şcoală, Magheru se trîntise pe patul ostăşesc, ca să poată gîndi mai bine la scrisorile pe care voia să le trimită lui Fuad-paşa, lui Omer-paşa, ca şi caimacamului. Auzi bătăi în uşă, întrebă mirat cine e şi află că Marghiloman şi Oreaptu vor să fie primiţi de către el chiar acum.

Se ridică, puţin cam nemulţumit, şi le spuse să intre... Vorbi cel dintîi, foarte încurcat, Nae Marghiloman.

— Domnule căpitan-general, iertaţi-mă... uite, mi-am luat inima în dinţi şi vreau să vă vorbesc... Dumneavoastră îmi spuneţi totdeauna „amicul meu“ ; soţiile noastre locuiesc împreună şi se consideră ca rude... Am stat de vorbă şi cu Oreaptu şi m-a îndemnat şi el, după asta, să vă vorbesc.

— Atunci vorbeşte !

Nu se cunoştea niciodată aproape cînd Magheru era mînios ori nu, căci ca mai toţi oamenii mari la trup nu avea nevoie nicăieri să ridice vocea, ori să ameninţe ca să fie ascultat. Asemenea oameni au avantajul că economisesc multă energie în orice discuţie şi, în genere, discuţiile cu ei nu se prelungesc de prisos. Mulţi proşti vorbesc încurajaţi de fizicul precar al adversarului şi dau cu coarnele socotind că ei argumentează... Are destule dezavantaje statura înaltă, ca să nu se cuvină să însemnăm aci şi realele ei foloase.

— După cîte am înţeles, că aţi spus-o răspicat, aveţi de gînd, domnule căpitan-general, să nu recunoaşteţi

Căimăcămia şi să luptaţi împotriva ostaşilor streini care au năvălit în ţară.

— Văz că ai priceput foarte bine, îi spuse generalul, blînd şi dispreţuitor.

— Atunci daţi-mi voie să vă întreb un lucru : De unde vom lua atunci noi banii care ne trebuie pentru întreţinerea armatei ? Ştiţi că numai leafă plătim în fiece lună patru mii de galbeni... Îndestularea cu hrană a oamenilor şi cu nutreţ a cailor ne mai costă alte trei mii de galbeni pe fieştece lună... Noi, cu chiu, cu vai am căpătat de la Locotenenţă, care-şi scotea veniturile din toată ţara, şapte mii de galbeni, luna trecută... Acum de unde vom lua banii care ne trebuie ? Mai ales că trebuie să mai cumpărăm poate şi arme şi alte lucruri de trebuinţă la o armată !

Magheru nu păru de loc surprins de această întrebare. Se juca cu pana de pe masă şi privea într-altă parte. Se întoarse şi răspunse moale :

— După decretul numărul — cît e numărul ? — al Locotenenţei. administrăm cinci judeţe în Valahia mică şi trei dincolo de Olt... E foarte simplu... Le vom administra mai departe... Toate veniturile lor vor fi veniturile noastre...

Nae Marghiloman îşi mări şi mai mult, a mirare, faţa osoasă. Se uită nedumerit la Oreaptu. Acesta, nedumerit şi el, îşi pipăia bărbuţa-colier şi nu îndrăznea să vorbească... Îşi luă totuşi inima în dinţi :

— Dar le vom putea apăra, domnule căpitan-general ?... O să ne fărîmiţăm armata ca să punem garnizoana în fiece oraş ? Cum o să apărăm de pildă Craiova, către care cu siguranţă va înainta divizia turcească de la Dii ?

— Divizia asta s-a şi pus în mişcare, după ştirile pe care le-a adus de la Dii unul dintre spionii noştri, B.F. La Craiova avem Regimentul I de linie subt comanda lui Pleşoianu... Aci e şi fratele dumitale Nae, maiorul Mar-

Clubul cărţii digitale 2024

ghiloman, nu ? Mai e acolo şi un batalion de volintiri... nu ?

Oreaptu crede că are dreptate şi se grăbeşte :

— E prea puţin, domnule comandant, ca să învingă în luptă deschisă o divizie turcească, înzestrată cu artilerie şi cavalerie.

— Nu e nevoie să o învingă în luptă deschisă... Cei de la Bucureşti ne-au arătat calea... Se vor închide în oraş... vor ridica poporul înarmat cu ce se va găsi... Trupele de linie vor contraataca unde va fi nevoie... Batalionul de panduri va rămîne afară şi va obliga pe Mehmed să-şi dea cel puţin unul dintre regimente ca să-i păzească înapoi comunicaţiile... Dacă Mehmed se va încăpăţîna să învăluiască oraşul cu divizia lui, vom aştepta să se îngroape în jurul Craiovei şi apoi te voi trimite pe dumneata cu două mii de oameni să despresori oraşul. Aşa vom face şi cu Slatina, cu Cerneţul... cu Severinul, cu Piteştii şi Cîmpulungul, unde vom trimite mici garnizoane care să organizeze apărarea locală prin popor.

Faţa lui Oreaptu se însenină o clipă... Aşează la loc clopoţelul de pe masă, pe care-l tot învîrtea în mînă... Apoi iar se întunecă...

— Domnule căpitan-general, sigur că piepturi vom avea destule... Văz că aci trimitem înapoi cu miile... Dar sînt piepturi fără arme...

— Au turcii arme, spuse încruntat pentru întîia oară comandantul...

— Da, au... dar ca să iei aceste arme, trebuie să ataci în lupte deschise şi nu poţi ataca în lupte deschise fără arme...

— Oreaptu, uită-te la mine şi învaţă ! Stătea întreg şi liniştit ca o statuie în faţa lui. În prima parte a campaniei nu vom da nici o luptă deschisă. Vom lupta numai în mici detaşamente. Arma noastră principală va fi iuţeala şi surprinderea... Vom lupta numai noaptea cu oamenii deprinşi din vreme cu asta... Vom ataca ariergărzile, comunicaţiile, micile garnizoane... Vom ţine pe turci în stare de alarmă zi şi noapte, pînă ce îi vom înnebuni... Pînă ce vom încălzi tot poporul pentru astfel de lupte... Noaptea armele de foc nu folosesc şi se pierd uşor... Le vom aduna cu grijă... Cinci mii din cei opt pe care-i avem vor rămîne grupaţi subt comanda mea, dar vor ocoli orice luptă deschisă... Dacă vor ataca tabăra asta, o vom părăsi... hărţuindu-i mereu... Cu această tactică îţi spun că într-un an de zile vom avea toate armele turcilor... căci noi ne sprijinim pe tot poporul, iar ei, hărţuiţi, nu vor găsi scăpare decît în a-şi mări prosteşte numărul... ca să ne aducă nouă tot mai mult cîştig de arme... În Spania, Napoleon, cît erau mareşalii lui de mari, că l-a trimis acolo şi pe frate-său, n-a putut rezista la o astfel de tactică. Armatele lui au fost înfrînte. Aşadar, Marghiloman, fii fără grijă, vom lua tot ce ne trebuie de la turci, cît şi de la acei ticăloşi de proprietari care ar prefera să dea grîul lor străinilor, nu ostaşilor ţării !

Oreaptu, care ascultase cu ochii din ce în ce mai mari, cu mîna strîngînd limba clopoţelului, rămase o clipă încremenit... Apoi ridică ochii umezi spre Magheru :

— Domnule căpitan-general... poate că nu ştiu ce spui. Îngăduiţi-mi să vă îmbrăţişez ! Am înţeles acum în ce mod ne veţi duce la biruinţă. Iertaţi-mi îndrăzneala...

Magheru zîmbi mişcat şi el, îi puse mîna pe umăr. Apoi îi dete o acoladă ostăşească.

— Uite ce e, Oreaptu, de mîine toate lecţiile, la Şcoala de ofiţeri, vor fi despre luptele de detaşamente, despre luptele de noapte, despre încălzirea poporului în rezistenţă... Vei avea un sprijin acolo în acel fost uriac de panduri, Toma Firu, şi ai lui ! Se întoarse apoi spre Marghiloman şi făcu vreo doi paşi prin odaie : Dumneata, Marghiloman, văz că ai mintea îndreptată mai mult spre cele pămînteşti... Vei fi numit chiar astă-seară intendentul oştirii noastre, cu grad de colonel... Vei avea grijă să îndestulezi oştirea cu cele de trebuinţă... Vei lăsa co-

manda batalionului de mehedinţeni... lui Toma Firu, care va avea şi aci ca ajutor pe frate-său !... Se întoarse iar spre Oreaptu : Turnavitu va pleca mîine cu unitatea lui să facă o recunoaştere la Piteşti... Teologu va pleca la Cîmpulung. Dumneata vei pleca cu două escadroane de cavalerie şi o companie de dorobanţi călări să ocupi Slatina... Ce-o mai fi om mai vedea... Noapte bună !...

ÎNCHIŞI LA COTROCENI

Azi e a şasea zi de cînd Nicu şi Costache sînt închişi în trapeza mînăstirii de la Cotroceni, şi Tiţa aşteaptă să fie gata pîinea, la bucătărie, căci brutăriile în oraş sînt mai toate închise... Cele puţine, deschise cu forţa de trupele de ocupaţie, sînt păzite de soldaţi, şi în faţa lor aşteaptă sute de femei şi chiar bărbaţi... Într-un coş a pus ouăle fierte şi o pasăre friptă, brînză proaspătă... Costache e voinic, dar Nicu... cu pieptul lui atît de slăbit o îngrijorează de nu poate dormi nopţile... Ce va fi oare ? Se zvoneşte că vor fi duşi într-o temniţă din Bosnia... Maria Rosetti, care a răscolit tot Bucureştii, a aflat de la cumnata caimacamului că vor fi porniţi astăzi... Va putea oare rezista Nicu la alţi ani de temniţă ?

Pe urmă se gîndeşte că dacă pleacă astăzi trebuie să le dea lucruri mai groase pentru drum. Caută şi găseşte într-o ladă cojocelul şi ciorapii de lînă pe care Nicu n-a vrut să-i ia la Paris... A găsit şi nişte flanele moi... Pune rufărie de schimb pentru trei săptămîni, cît va dura drumul. A găsit în cămară şi alte lucruri de mîncare, care ţin la drum. Mai ales dulciuri.

Simte o sfîrşeală în tot corpul... Nopţile nedormite o istovesc... Mereu aceeaşi mistuitoare întrebare : „Ce va fi ? Vor mai vedea ei, aceşti fraţi, casa asta, unde [au]

locuit în vremea copilăriei... ?" A cumpărat o ladă mare, din cele în care se adună zestrea fetelor, de la Obor, cu închizătoare bună şi a strîns în ea toate manuscrisele şi toate colecţiile de documente ale lui Nicu... Ca să nu bată la ochi, a pus pe ea aşternut, o scoarţă şi perine şi a făcut din ea un soi de divan. Acolo a pus şi cei patru sute de galbeni pe care i-a dat Nicu, încă de marţi, la Cotroceni, de teamă să nu-i ia cumva turcii. Era un rest din călătoria la Constantinopol, pe care vrea să-l depuie la Vistierie, dacă nu va obţine aprobarea să-l trimită lui Magheru...

Stana a venit cu pîinea pe o tavă de lemn. O înfăşoară în pînză... Lui Nicu îi place pîinea proaspătă, caldă, mai mult decît orice prăjitură...

A luat coşul greu pe braţ şi a şi pornit... Ştie că Stana se supără că n-o ia pe ea să ducă coşul, dar e bătrînă şi se mişcă destul de greu... Stana ştie că nu mai merge nici o birjă din pricină că le e frică birjarilor că le iau turcii caii... Îi ţin ascunşi şi trăsurile le-au lăsat fără roţi. Alaltăieri a avut trăsura lui cumnatu-său, dar ieri Geanoglu a trebuit să se ducă repede la vie la Ploieşti, să aducă pe Marghioala şi copiii, ca să nu rămînă singură acolo în vremurile acestea... Şi de asta e tare îngrijorată... Geanoglu a căpătat de la Agie un dorobanţ şi o hîrtie, dar poţi să ştii pe cine întîlneşti pe drum ?

Pe Podul Mogoşoaiei a întîlnit însă destule caleşti şi butci boiereşti. Boierilor nu le e teamă că li se iau trăsurile şi caii, căci ei sînt oamenii stăpînirii.

Fuad merge în fiece după-amiază la Şosea ca s-o vadă pe Eufrosina[1], ştie asta acum toată lumea bună din Bucureşti. Numai că de cînd a aflat asta Frusinica, nu mai poate merge după-amiaza la Şosea. Se ştia şi asta, dar boieroaicele spuneau cu invidie că e o socoteală isteaţă de femeie care vrea să înnebunească un bărbat...

[1] Peste tot, în manuscris, în acest capitol, pînă la prima steluţă, autorul o numeşte pe Eufrosina, Elzira.

În dreptul Palatului Administrativ, santinele turcești... Pe Pod trec din cînd în cînd caraule de cîte patru lăncieri și un subofițer... Prăvăliile sînt deschise, dar țin obloanele trase...

O cabrioletă s-a oprit ceva mai departe și din ea coboară, într-o rochie albăstrie, fermecătoare, cu o pălărie bergeră, care se răsfrînge-n față ca o coadă de păun, Frusinica... A văzut-o și a coborît în grabă... În oraș nu mîna ea niciodată, numai la Șosea, ori la Herăstrău, cînd plesnește armăsarii cei albi, care pornesc într-un trap sălbatic, de o dor mîinile încleștate pe hățurile îmbrăcate sus, în piele de marochin roșu. Trece ca vîntul pe lîngă alte echipaje care o privesc ca pe-o arătare.

— Tițo, cum poți să mergi, chinuindu-te cu coșul ăsta ? Nu vezi că de-abia-l duci ?

Tița e mînioasă aproape din pricina acestei întîlniri. Cele ce se spun de două zile pe socoteala acestei femei o dezgustă... Îi spuse cu o ironie abia ascunsă :

— Eufrosino, tu știi cu în vremurile astea sînt și oameni arestați ?

Ajunseră în dreptul cabrioletei, în fața casei lui Oteteleșeanu.

— Mi-e teamă, Tițo, că ai să ajungi prea tîrziu... Crez că au fost porniți de azi-dimineață...

Tița încremeni.

— De unde știi ?

— S-a vorbit aseară la caimacam acasă... Hai, suie sus, să te duc mai repede... poate că îi mai prinzi. Dacă n-au mai mult decît un ceas înainte, îi putem ajunge, dacă știm încotro au plecat.

Tița să fi vrut și n-ar mai fi putut merge, istovită de gîndul că poate la ora asta au și plecat... Se codi însă atît de mult pînă să se urce în cabrioletă, încît Frusinica pricepu... Omul ridicase coșul și se pregătea să se urce dinapoi. Ea îl opri.

— Ghiță, mînă tot tu, eu rămîn ! Și văzînd că asta o surprinde pe Tița, adăugă surîzînd fără răutate : Domnișoarei Bălcescu nu-i place să fie văzută cu curtizane în trăsură... Vii acasă... Făcu un semn prietenos cu mîna moale și spuse cu un zîmbet trist : Spune-i lui Nicu, Tițo, că mă gîndesc uneori la el, și plecă pe jos, jucînd marginile pălăriei, încovoiate în față, de pai fin.

*

Nicu, împreună cu alți unsprezece inși, fusese pornit încă de la miezul nopții, nu se știa încotro. Costache, care a rămas, i-a povestit cum a fost.

— Aseară, în timpul acelei ploi vijelioase, a venit colonelul Voinescu I, agă al capitalei și a cetit o listă de nouă inși [1], care vor fi porniți de îndată ce vor sosi brașovencele. Să fie gata de plecare : N. Bălcescu, Șt. Golescu, Al. C. Golescu (Albu), Const. Rosetti, C. Bolliac, Gr. Grădișteanu ăl tînăr, M. Moșoiu, I. Voinescu II, Gr. Ipătescu și Fîrfiricul... Pînă să vie trăsurile și pînă să mănînce ceva oamenii, a venit un nou ordin ca să fie porniți și Bolintineanu, Aristia, Zanne și arhimandritul Snagoveanu... Să se gătească și ei...

— Nicu ce-a zis cînd a auzit ?

— N-a zis nimic... A rămas culcat pe jos, pe paie, cu mîinile subt cap... N-a vrut să mănînce... Toată ziua și toată noaptea se gîndește. I-am dat tot ce-am avut, toată rufăria și o flanelă a mea... Ne rămăsese un pui de aseară și niște ouă, căci ți-am spus că el nu mîncase... Am găsit un sac la orzarii care au venit cu brașovencele și i-am pus tot într-un sac... Mi-e teamă să nu i-l fure. Lui Voinescu II i-a dispărut aseară sacul cu tot ce avea.

În timp ce vorbeau a venit un ordin de la Fuad-pașa că toți ceilalți deținuți sînt liberi să meargă acasă, dar nu-și pot părăsi subt nici un cuvînt locuința.

[1] Deși e vorba de nouă inși, în realitate sînt zece ; după cum se vede de altfel și în lista care urmează. E probabil o scăpare a autorului, care n-a mai avut posibilitatea să-și revadă textul.

LA RUSCIUC

Ofiţerul turc aşteptase un ceas, ţinînd gata escorta de două plutoane de cavalerie cu care avea să păzească cele şase braşovence cu arestaţi... Era furios că din pricină că aceste braşovence întîrziau, convoiul nu putea porni.

Pe drum, Bălcescu află cauza întîrzierii. I-o şopti la ureche orzarul care mîna caii. Îl cunoştea pe Bălcescu de cînd venise să-i vadă înaintea transportului de patroane la Rîureni. Cu prilejul acesta, [Bălcescu] află şi încotro merg, căci era atît de întuneric, [încît] nimeni nu-şi putuse încă da seama.

— Ştiam că venim să vă ducem pă dumneavoastră, patrioţii neamului, la Giurgiu. N-am vrut să vă luăm pă ploaie. Am spus că trebuie să potcovim caii, că nu putem pleca numaidăcît... că ni s-a spus prea tîrziu!

Pe la miezul nopţii, trebuie să fi fost înainte de Călugăreni, îşi băgă între ei capul şi însoţitorul de braşoveancă şi spuse în şoaptă :

— Domnule Bălcescu, ce facem cu puştile ? Să nu ne prinză ziua.

Bălcescu se uită mirat la el şi la cel ce mîna caii, dar nu le putu lămuri faţa în întuneric. Atunci întrebă în şoaptă :

— Ce puşti ?

Răspunsul îi veni lipit de ureche :

— Avem în fiece braşoveancă, ascunse în paie, cîte două puşti... Gîndeam că vă putem scăpa...

Bălcescu se sfătui cu Voinescu II care era lîngă el, pe scîndură. Uruitul braşovencei înlesnea convorbirea.

— Da, frate Nicule, dar cum să-i înştiinţăm pe ceilalţi ? Uite, ne păzesc două plutoane de cavalerie...

Bălcescu îşi făcu socoteala să treacă din mers într-altă braşoveancă. Nu se putu. Nu se putu nici la popas... Supravegherea era aspră. Călăreţii aveau armele gata să

tragă. Zadarnic ocolesc orzarii pe drumuri lăturalnice prin pădure, prin zăvoaie, prilejul căutat nu se iveşte.

*

Cînd intrară pe drumul gloduros din Giurgiu, era acum aproape de prînz. Făcuseră de la Bucureşti unsprezece ore în loc de patru. Pe la porţile ogrăzilor ţărăneşti ale oraşului, lumea se uita la ei nedumerită, îndurerată. Mai spre inima oraşului, la ferestrele unei case vechi, cu un cat şi balcon de fier, apărură două fete şi o mamă tînără, care priveau ştiind parcă despre ce e vorba şi făceau celor din căruţe, înconjuraţi de atîţia călăreţi turci, semne prieteneşti cu mîna. La o casă într-un colţ, unde alergaseră mulţi să vadă ce e, un bătrîn cu faţa osoasă, uscată, privindu-i, plîngea...

Fură duşi către temniţa garnizoanei, dar se speriară de prisos. Opriră numai cît să vadă trei inşi scoşi între şpăngile puştilor. Ştefan şi Alecu Golescu priveau înmărmuriţi pe fratele lor Nicolae Golescu, pe care-l ştiau plecat cu salutări ceremonioase şi în caleaşca lui Omer-paşa, la Constantinopol. Lipsa de cuvînt a lui Fuad Effendi îl dusese însă la temniţa din Giurgiu. Cu el erau agronomul Ion Ionescu şi pictorul Rosenthal, care avea o barbă de-i acoperea obrajii. I-au urcat şi pe ei trei în căruţe şi au mînat către port.

Mereu aceeaşi întrebare : unde vor fi duşi ? Cel mai mult se temeau de temniţele din Bosnia, căci, oricum, în Constantinopol era un corp diplomatic, de la care nădăjduiau sprijin.

*

De trei zile aşteaptă pe un vas de război turcesc ancorat la o sută de paşi în faţa Rusciucului. Li se dă acum o hrană bună, dar de culcat se culcă tot pe jos, tot păziţi cu asprime.

Pe valuri[le] grele, nisipii ale imensului fluviu lunecă ridicîndu-şi botul şi lăsîndu-l în jos, parcă nesigură pe valuri, o felucă. Se apropie încet, fiindcă se vîsleşte în susul apei. Acum ocoleşte în sus, mult de tot, ca să se aşeze în inima curentului, încît lăsîndu-se dusă, să poată acosta uşor lîngă vas.

Cînd vine o barcă dinspre mal spre tine, îţi dai seama cît e de lată această copleşitoare curgere de valuri. Ridicată şi iar scufundată în depărtarea de apă, îţi spui că nu va putea ajunge la tine. Şi totuşi se apropie. În barcă pare să fie numai soldaţi turci. Fesurile roşii par pete sîngerii pe întinderea tulbure. Cînd feluca se lasă din vîsle, dusă spre coasta piroscafului, se vede, între soldaţii turci, o femeie tînără cu un copil în braţe. E într-o rochie simplă de casă, încheiată la gît... Are o malotea pe care a pus-o împotriva suflării reci a fluviului, ca să-şi apere copilul, pe care-l ţine strîns la piept. Au recunoscut-o cei care priveau şi i-au chemat pe ceilalţi pe punte. Sînt toţi acum îngrămădiţi pe pridvorul de stinghii de fier al punţii de sus. E, între soldaţii turci, Maria Rosetti, cu fetiţa Liby (Libertate), care nu are decît patru luni, căci e născută o dată cu revoluţia românească.

Lacrimi, îmbrăţişări. A adus veşti, scrisori şi bani pentru mulţi dintre ei. Haine n-a putut să aducă fiindcă a plecat pe o ploaie de parcă turna cu găleata. Ea ştie că vor fi duşi pe Dunăre pînă la Semlin, iar de acolo s-ar putea s-o ia pe Drava spre Bosnia. E hotărîtă să meargă şi ea de-a lungul Dunării, să vadă ce se întîmplă. Bălcescu o priveşte adînc mişcat.

— Crezi că ai să poţi merge cu un copil de patru luni în braţe, care trebuie alăptat, pe drumeagurile grele şi nesigure dintre satele şi oraşele care sînt de-a lungul Dunării ? Acum cînd încep ploile de toamnă şi se desfundă drumurile ?

Femeia, micuţă şi oacheşă de parcă ar fi fost italiancă, ori cu nasul ei prea mic, franţuzoaică din sud, care a fost totuşi modelul pictorilor pentru România eliberată din lanţurile sclaviei, îl priveşte drept în ochii lui uşor oblici şi atît de greu de pătruns.

— Nu zic că pot. Zic numai că voi pleca o dată cu voi toţi.

A doua felucă se iveşte azi pe valurile grele şi nisipii. Ocoleşte la fel, în sus. Se vede în ea un fel de balon negru, care pare mai pe urmă un mare cazan de rufe întors cu fundul în sus. Cînd se apropie, se vede dedesubt un cap cu barbă roşcată. Se dovedeşte a fi un işlic cînd se suie pe punte, în jos îmbrăcat în anteriu şi giubea cărămizie ; se află că e noul administrator al judeţului Vlaşca, Ştefănescu. Aduce un fel de paşapoarte suspecte, deodată cu ordinul ca pictorul Rosenthal şi fostul prefect Mărgărit Moşoiu să fie numaidecît eliberaţi şi duşi înapoi la Giurgiu, fiindcă amîndoi sînt sudiţi austrieci.

Rosenthal e furios. El declară că a renunţat la cetăţenia austriacă şi că a obţinut împămîntenire ca român de la guvernul revoluţionar.

— Aşa o fi, domnule, dar guvernul rebel era un guvern nepravilnic şi cetăţenia dumitale nu era relevabilă ! e de părere Ştefănescu, iar ceaşul îl împinge uşor pe Rosenthal ca să curme vorba.

Cei doi au fost siliţi să coboare, după ce s-au îmbrăţişat îndelung cu cei care plecau spre o soartă necunoscută. Rosenthal spuse că dacă-i dă voie Maria Rosetti, o va întovărăşi frăţeşte pe drumuri de-a lungul Dunării. S-au urcat toţi trei şi cu prefectul în felucă. Numaidecît cei rămaşi au fost duşi cu felucele pe două ghimii, care aşteptau în portul Rusciucului, şi seara au primit poruncă să coboare într-o adîncitură îngustă, acoperită cu rogojini.

Au fost împărțiți în două grupe. Pe o ghimie se găseau Nicolae, Ștefan și Alecu Golescu, împreună cu Bolintineanu și arhimandritul Snagoveanu [C. Aristia, Bolliac și Grigore Grădișteanu], pe cealaltă ghimie sînt: Bălcescu, C. A. Rosetti, I. Voinescu II, Ion Ionescu, Grigore Ipătescu, Al. Zanne și Firfiricul. N-au loc să se întindă și stau jos, ghemuiți, cu genunchii la gură.

S-a întunecat devreme. Cerul e acoperit de nori, și jos suflă un vînt puternic dinspre răsărit, și stă să plouă. Către zece seara au auzit comenzi, ghimiile s-au zguduit și ei au simțit că pleacă. Din nou au început întrebările chinuitoare: Ce au de gînd turcii cu ei? Vor asculta de injoncțiunile de afară aruncîndu-i în cazematele cine știe cărei cetăți? Sau le vor da drumul după ce vor ieși din apele turcești, așa cum li se făgăduise?

A început ploaia și cei din pivnițele ghimiilor își văd fața clar la lumina fulgerelor.

— O, Doamne, în ce noapte fără nădejde am intrat... Vor mai fi zori pentru revoluție, pentru poporul romîn? se aude vocea puternică, dar înmuiată acum de emoție, a lui Rosetti.

— Frate, unde ne vor duce totuși? De ce am plecat cu ghimiile astea, noaptea, împotriva obiceiului turcesc? întreabă nedumerit Grigore Ipătescu.

Voinescu II este de părere că vor fi duși în fața lui Magheru, ca să-l amenințe că, dacă nu risipește tabăra, vor fi uciși conducătorii ostateci.

Gîndul îi tulbură, dar iau toți în acest întuneric de moarte, străluminat de fulgere, hotărîrea să-i ceară lui Magheru și pandurilor să tragă în ei, în ostateci, căci vor să moară toți, decît ca el să renunțe la lupta pe viață și pe moarte.

— Și așa tot nu vom ieși vii din mîinile lor, murmură Zanne.

Dar vocea lui Bălcescu, fără inflexiuni sonore, totuși caldă, ca o inimă care se zbate în palmă, arată nădejdea poporului întreg:

— Poate că pentru noi cei pieritori, această beznă grea în care am intrat să fie sfîrșitul... dar poporul nostru va ieși la capătul acestei nopți mai viu și mai puternic de cum a fost.

Încearcă apoi pe întuneric să scoată lopețile ca să se așeze mai bine, dar sînt parcă niște donițe pe care sînt puse rogojinile, care le slujesc de așternut. După ce încearcă în tot felul, văd că nu-i nimic de făcut și se lipsesc... Nici nu pot închide ochii pînă-n zori, din pricina ploii, care a trecut prin acoperișul de rogojini și i-a udat de tot.

*

Cînd se luminează de-a binelea de ziuă, hainele de pe ei sînt pătrunse de ploaie și găsesc de prisos să mai stea acolo, de vreme ce și așa tot răzbiți sînt. Plouă mereu cu învăluiri ușoare purtate de vîntul încă puternic. Cerul e atît de jos și curge în jurul lor atîta ceață, încît nu văd malurile și nici nu știu unde sînt. Din cînd în cînd se ivesc din negură margini de păduri de sălcii, care lunecă în urmă.

Dar aseară, cu pînzele întinse, au mers bine și, către amurg, cînd vremea s-a îndreptat, văd pe stînga coborînd strîmbe, pe rîpa înaltă, pietroasă, căsuțele mici, acoperite cu olane, ale Șiștovului. Pe partea dreaptă n-au văzut decît din cînd în cînd ochiuri de apă, printre sălcii, din lungul lac al Suhaiei. Zimnicea, dincolo de zăvoiul de sălcii, în sus de rîpa luncii, nu se vede.

Toată noaptea Voinescu II a tușit, și acum, cînd a ieșit pe punte, el, care era cel mai arătos ca înfățișare, este tras la față, cu ochii împăienjeniți, cu buzele arse. E atît de abătut, că pare amețit. Bălcescu știe că i s-au

furat la plecare la Cotroceni lucrurile, de către soldaţii turci, şi în timp ce li se aduce masa de seară, pastramă rece, pîine uscată şi vin acru, se apropie de el şi îi oferă flanela pe care i-o dăduse Costache la plecare.

— Am crezut tot timpul [Nicule], că eşti supărat pe mine...

— De ce?! întrebă mirat Bălcescu.

Fostul secretar de stat ar vrea să-i explice, dar nici el nu ştie ce. Are impresia confuză că a făcut rău că a primit să fie secretar de stat în locul prietenului său. Dar nu poate formula nimic. Aceste vagi păreri de rău sînt la el mai mult o formă de arătare a bolii, a istovirii bruşte.

Bălcescu se gîndeşte, privindu-l îngrijorat, că omul acesta voinic, care se pare că n-a fost niciodată bolnav, se prăbuşeşte ca un copil, dintr-o dată. Îl vede încurcat, dorind să spuie parcă mai mult decît poate. Soarele cade departe în susul fluviului aprinzînd, între ei şi el, cerul şi nesfîrşite păduri de sălcii.

Nu se va ancora decît dimineaţa.

A doua zi e o vreme caldă, ca o întoarcere spre vară. Cerul e înalt şi parcă de cristal. N-au făcut la lopeţi decît vreo trei leghe şi s-au oprit în dreptul unui ostrov. A doua şi a treia zi la fel. Abia se apropie de Turnu-Măgurele. Aşteaptă ceasuri întregi în mijlocul fluviului. Pe subt dealurile de lîngă Nicopole, au fost traşi la edec de către şase dintre cei doisprezece soldaţi din escortă. Şi-au lăsat puştile pe ghimii şi şi-au petrecut peste piept ochiurile de frînghie şi se opintesc puternic pe drumeagul de subt ripa pietroasă. Fiindcă merg pe lîngă mal, apa trebuie încercată mereu, şi în botul ghimiei un soldat o măsoară tot timpul cu prăjina.

— *Dobra voda... Dobra vodă*[1].

Agronomul Ionescu se apropie de Bălcescu, care stă de ore întregi pe punte. Cu faţa lui rotundă, cu ochii

[1] Apă bună... Apă bună...

mici, care sclipesc de ironie ţărănească, nu ştii cînd glumeşte şi cînd vorbeşte serios.

— Şi pentru turcii ăştia, care ne-au cucerit, tot boieri sîntem! Ce zici, frate Bălcescule, nu ar fi putut să ne pună pe noi să tragem la edec, nu să ne tragă ei pe noi?

Cel întrebat nu răspunde numaidecît. Îl priveşte doar în ochi, căci îi place felul acesta de zeflemea amară şi mereu atentă la tot ce e în faţa lui a prietenului său moldovean, care vorbeşte însă fără accentul locului.

— Sînt pe lume, după cum vezi, numai stăpîni şi robi, chiar cînd robii sînt din neamul cuceritorilor, iar stăpînitorii sînt din neamul cuceriţilor.

— Un ţăran de pe la noi spunea asta mai simplu. El zicea că toţi boierii sînt rude... „Se mai ceartă şi ei între ei", i-am spus eu ţăranului meu. „Da, mi-a răspuns el. Se ceartă ca rudele."

— Vă înşelaţi, amicii mei, interveni cu surîsul lui bălan Rosetti. Vă înşelaţi. Nu sîntem puşi să tragem la edec, ca să nu fugim cumva. Ăsta este avantajul de a fi arestuit! Şi rîde în barba blondă.

Trei căruţe înalte şi mici ca nişte cutii vin dinspre port, în tropotul mărunt al cailor mari, dar costelivi. Într-una din ele sînt două femei cu cearşafuri negre, care le lasă doar ochii afară.

Oamenii de pe ghimii ascultă cu plăcere hodorogeala cutiilor pe drumeagul pietros. Au obosit de atîta călătorie pe apă... Peste vreo jumătate de ceas, ghimiile opresc în dreptul unui şuvoi care coboară de pe ripa pietroasă, plină de rugi şi de curpeni şi se adună jos într-un şipot, pus de-o mînă milostivă. Li se dă voie să bea apă proaspătă.

Merg ziua întreagă încet, şi trudit, întrecuţi mult şi de care cu boi, care din cînd în cînd îi ajung din urmă. Sînt din zi în zi mai bărboşi, mai traşi la faţă, cu ochii în fundul capului.

O parte din ei se mai însufleţesc cu lungi şi chiar zgomotoase discuţii. Rosetti, cu firea lui expansivă, dă o impresie de vitalitate, care îi mai aţiţă şi-i mai înveseleşte şi pe ceilalţi. Încetineala asta este nespus de obositoare şi se vaietă cei mai mulţi dintre ei că le-au înţepenit oasele pe rogojinile aşternute pe grămezile de mici ghiulele, din care un subofiţer scoate două-trei de cîte ori ghimiile se apropie de vreun port întărit. Căci ghimiile acestea au şi cîte un nenorocit de tunuleţ cu ale cărui bubuituri ele salută, după grad, pe paşii comandanţi.

Fireşte că sînt fericiţi să stea cît mai mult afară, să se plimbe în sus şi în jos pe puntea de trei paşi lărgime şi douăzeci lungime. Dar în mijlocul fluviului, în susul apei, mersul pare şi mai încet. Malurile sînt departe şi aproape ziua întreagă acelaşi punct e în vedere. Spre partea romînească, satele sînt foarte rare, abia se zăreşte din cînd în cînd cîte o căsuţă prin perdeaua sălciilor, căci e malul către care merge revărsarea de primăvară a Dunării, al bălţilor care se ţin lanţ. Rareori, departe, dincolo de zăvoaie, la marginea luncii se zăreşte şi cîte o turlă de biserică.

Cîteodată, scurgerea de ape, pe lîngă aceste ghimii, singura mişcare în pustietatea vreunei după-amieze, ameţeşte. Aci apare puterea nemăsurată şi parcă leneşă a fluviului. Între cele două maluri depărtate, întinderea greoaie de ape cu spumări de valuri are o culoare tare pămîntie, tulbure. Luată în palmă, de cel care se apleacă peste marginea ghimiei, este limpede ca apa de izvor.

— Nu mai ajungem nici în trei luni! murmură amărît Zane, care nu mai are colier, ci barbă întreagă, şi pe care hainele stau acum ca un sac strîmt.

— Şi de ce vrei să ajungi dumneata aşa de curînd la temniţele din Bosnia, unde ne duc gealaţii ăştia? întreabă mirat Rosetti. Nu e mai bine să pluteşti aşa, pe apă, din zori şi pînă noaptea, privind zidurile astea de

sălcii, admirînd fără lanţuri la picioare, pe punte, apusul ăsta dumnezeiesc al soarelui?

— Nu te bucura prea mult, frate Costache, e de părere agronomul Ionescu, căci tare mă tem că acest frumos apus de soare e semn că se strică vremea.

Cînd Rosetti a pomenit de Bosnia, mai pe toţi i-a cuprins ameţeala. Sînt urmăriţi necontenit de gîndul negru că vor fi aruncaţi şi uitaţi de toată lumea în cine ştie ce temniţă întunecoasă şi umedă a vreunei cetăţi din Bosnia, aşa cum a umblat zvonul la Giurgiu. Dar ameninţarea ploii, fără adăpost pe ghimiile astea, îi sperie aproape tot atît de mult. Sînt la sfîrşitul lui septembrie, şi ploile, dacă vin, sînt ploi reci şi nesfîrşite de toamnă.

— *Dobra voda!* se aude monoton strigătul soldatului cu prăjină, cînd trec pe lîngă vreunul dintre nenumăratele ostroave care se ţin lanţ în lungul fluviului.

Pe un grind puternic cu iarba păscută în faţa unei colibe, pescari bărboşi, în zdrenţe, strîng de pe pari un năvod întins la uscat. Îi privesc, cu sprîncenele lor stufoase ridicate, cum trec aproape pe subt sălciile ale căror trunchiuri scorburoase se întind, culcate ca nişte şerpi umflaţi peste ape.

După ce au trecut ostrovul care se întoarce în urma lor, mai apucă încă văpaia apusului care a cuprins jumătate din cer. Jos, departe, soarele e acum o amforă ca de argint lichid, cu marginile moi, dar spre golul de sus, în văzduh, văpaia roşiatică a încremenit pe nenumăraţi nori albi, mărunţi, care acum au devenit toţi trandafirii... *Dobra voda...*

Ca toţi ceilalţi, Bălcescu stă către sfîrşitul zilei ore întregi pe punte, tăcut, înfăşurat în pelerina lui neagră, gînditor, privind necontenit, fără ca totuşi să guste nemaipomenita frumuseţe a acestei privelişti a unui fluviu care, aprins de razele roşiatice, prelungi de toamnă, copleşeşte totul cu măreţia lui lichidă şi tulbure. E frămîntat de gîndul greşelilor trecute, de ceea ce rămîne de

făcut în viitor. Malul drept al Dunării, pe lîngă care trec mai aproape, este deluros și din cînd în cînd le închide drumul cîte un perete rîpos, de care tufișuri amestecate se agață cu îndîrjire. Malul dinspre miazănoapte care este acum mai departe, în dreapta lor, este mereu șes, plin de zăvoaie și de ochiuri de lac. Apa fluviului curge nesfîrșit, greoaie, gălbuie, cu șuvoaie mai puternice la locurile ușor îngustate. Cei care privesc nemișcat simt că sînt trași înapoi.

— *Dobra voda*, strigă monoton ajutorul pilotului, măsurînd apa cu prăjina... Apă bună... Se poate pluti... *Dooobra voda...*

*

Splendoarea apusului se topește treptat în negură. Nici nu știu cînd au trecut de Turnu-Măgurele, căci n-au fost cu băgare de seamă la schelă. Acum sînt nevoiți să ocolească un șuvoi puternic, o oglindă argintie care, ieșind dintr-o pădure de sălcii, mai adună ultimele luciri ale amurgului. Toate valurile par acum sucite, întoarse de apele Oltului, care vin prin două brațe largi.

S-a întunecat. Pe malul înalt bulgăresc sînt ultimele nălucíri de lumină, iar dincoace apar în umbră licăriri de focuri aprinse. Cei de pe ghimia din față, îngrămădiți la capătul ei, strigă ceva neînțeles la început, apoi dintr-o dată lămurit: „Izlazul".

Dintre ei toți, singur Ștefan Golescu a fost aci la 9 iunie. Ce erau și ce gîndeau atunci, acum aproape patru luni, și ce sînt și ce gîndesc azi prizonieri în mîna turcilor? Se întoarce către frate-său, care-și mușcă buzele în barba roșcată, cu fire albe, care-i acoperă acum obrazul.

— Ciudat s-a întors, Niculache, cu noi roata norocului! A pornit de aci, ne-a înălțat pînă la București și

de acolo ne-a coborît iar aci, pe drumul ăsta ocolit de ape.

— *...Dobra voda...*

Peste încă o leghe, ghimiile se opresc și aruncă ancora pentru înnoptare.

După cîteva zile de viață de deținuți, sînt toți din ce în ce mai slabi, cu privirea obosită, mai bărboși. Totuși, pe cealaltă din ghimii, viața e uneori ceva mai veselă... Aristia, care s-a resemnat și le face uneori și serviciul de dragoman, le spune toată ziua anecdote, ori le declamă, fie pe dinafară, fie dintr-o carte pe care a izbutit s-o ia cu el. Nicolae, Ștefan și Alecu Golescu (Albu), C. Bolliac, cu barba și mai hirsută, Grigore Grădișteanu și arhimandritul Snagoveanu îl ascultă încîntați... Îl ascultă și căpitanul turc, comandantul escortei. Într-o zi, actorul declamă *Saul* cu atîta foc și patimă, încît turcul se sperie și-i bătu uimit pe umăr:

— Ai înnebunit, tu, bre, dragomane?

Cartea a căzut în apă, dar ceilalți au rîs cu hohote.

Dincoace, Bălcescu se plimbă, măsurînd puntea de zeci și zeci de ori. Îi privește adesea lung pe tovarășii lui, întrebîndu-se ce se petrece în mintea lor, ce se poate aștepta de la ei pe viitor. Ei, la rîndul lor, îl privesc mirați, cînd îl văd că se uită în susul apei, ori plimbîndu-se ca într-o cușcă, fiindcă ghimia putredă nu are mai mult de douăzeci de pași lungime și vreo trei lățime.

— *Dobra voda... Dobra voda...*

*

Mersul în susul apei e tot mai greu și nu poți scoate nici o lămurire de la căpitanul celor două corăbii. Nu se poate prevedea nici o dată de ajungere undeva, mai ales cu încetineala asta, care e aproape nemișcare. Sălcii scorburoase, păduri de sălcii. În dreptul Lompalancei trec încet pe lîngă patru mori negre, toate la fel, ca

niște magazii severe așezate în șuvoiul apei. Pe dreapta sălcii, mereu sălcii, și dincolo de zăvoiul luncii, rîpele podișului pe care e nevăzut, orașul. Portul e pustiu.

Bălcescu stă acum înfășurat în pelerină ore întregi, neclintit, la proră. A slăbit de tot, fața i s-a făcut mai osoasă, ochii îi ard în fundul capului. E mistuit de boală, de oboseală, de toate cîte-i trec prin cap.

Ion Ionescu vine și se așază tăcut lîngă el.

— Oare să fie așa de greu de evadat, frate Bălcescule ?

Bălcescu îl privește lung, surîde cu buza de jos cam mare, dar subțire.

— La asta mă gîndeam și eu.

Ghimiile stau parcă nemișcate în mijlocul fluviului cu malurile depărtate. Cerul este scămos, norii iau forme de munți de gheață și de caiere de lînă în același timp.

Către amiază au înaintea lor o privelişte neașteptată. De pe mal, spre un mic ostrov ascuns de sălcii, plutesc pe apă numeroase perechi de coarne și boturi ca smoala. La început nu înțeleg nimic, apoi se lămuresc. O cireadă de bivoli sînt duși la grind, la păscut. Se lasă ușor duși de șuvoiul apei, între mal și ostrov, plutind în apă pînă la bot, domol.

Profeția meteorologică a agronomului Ionescu s-a adeverit... După-amiază, cerul s-a învinețit treptat, s-a îngroșat, a scăzut din ce în ce și o dată cu amurgul a început o ploaie rece, mohorîtă.

Ca să-și cruțe hainele pe care le mai aveau, au fost siliți să se lase în vizuina acoperită cu rogojini întinse pe lopeți, să se întindă peste alte rogojini așternute peste ghiulelele cît pumnul ale ghimiei... Stau acum ghemuiți cu genunchii la gură. Schimbarea asta a vremii o simt ca o schimbare a soartei lor...

*

A plouat toată noaptea... Rogojinile de deasupra s-au înmuiat ca niște cîrpe. În vizuina lungă de șase pași, largă de un pas, adîncă la fel, s-au îmbulzit unul într-altul, simțind fiecare plăcută vecinătatea asta înghesuită, care lasă mai puțin loc picăturilor de ploaie. Toată noaptea Voinescu II a tușit de parcă i se rupea pieptul. Agronomul Ionescu l-a învelit cum a putut mai bine, a schimbat de vreo două ori locul cu al lui. Nimic nu-l poate încălzi. Bălcescu are un loc prost la marginea cam neacoperită. Simte scurgerea apei ca un fir rece între cămașa ghemuită, îmbibată de apă, și șira spinării.

A doua zi pe punte, în ceața dimineții care acoperă apele curgătoare și malul tot, de parcă plutesc pe mare, toți sînt cu bărbile crescute în voie, cu fețele trase, cu ochii în fundul capului, nesiguri pe picioare. Au capete ca de monahi.

Cel dintîi pe care îl vede Bălcescu este Voinescu II și se cutremură. E plin de sînge pe barbă, pe piept chiar, ochii îi sînt în cearcăne negre. Își amintește de începuturile de la închisoare și se cutremură. Se hotărăște să-i vorbească...

MAGHERU ARE DE VORBIT CU AXENTE SEVER

Se întîlniseră doar la Grebleşti, pe partea astălaltă a Oltului, mai jos de Cîineni, fiindcă Axente Sever ocolise, căci nu voise nicidecum să treacă prin vamă. În aceste vremuri tulburi, în Ardealul pîrjolit de revoluție, nimeni nu era liniștit nici dacă se închidea în casă. În drum nu știai cu cine te mai întîlnești, căci românii, ungurii și sașii necontenit se asmuțeau unii pe alții. Din nimica toată, un sat întreg era cu mîna pe furcă și topor. Ardeau ca-

sele nevoiașilor, erau pîndiți oamenii pe la răscruci, se adunau mulți în taină și puneau la cale.

Cele două stăpîniri în dușmănie, cea imperială și cea ungurească, se înfruntau cu orice prilej, ba acum, în urmă, voiau cuvînt și romînii.

În această zi de septembrie, era în 22, ședeau față-n față, la masă, în odaia curată a preotului din sat. Fiul lui Magheru, care se dusese să-l aducă de la Sibiu pe dascălul ardelean, mîncase repede, ca să-i lase singuri. Magheru nu vrea ca Axente Sever să fie stînjenit, cerîndu-i-se să vorbească față de un al treilea. Dar nici așa profesorul ardelean nu vorbea. Cu ochii căprii, rotunzi, subt bolta puternică a frunții, cu obrajii lungi mărginiți de barba neagră-arămie, luată cu briciul în față, mînca tăcut cu amîndouă mîinile, așezînd cu cuțitul porția de jumări de ouă pe furculiță, pînă o umplea bine. Axente Sever era hotărît să nu mai treacă munții înapoi supărat pe membrii Guvernului provizoriu, fiindcă în loc să declare fără alte formalități cetățeni romîni pe toți profesorii ardeleni care luaseră parte la revoluție, se apucase să-i încetățenească unul cîte unul, umblînd cu formalități. În iulie, mai toți acești dascăli, și Laurian, și Roman, și Vasile Maiorescu plecaseră mîniosi acasă, peste munți. Rămăseseră doar trei inși și, între ei, Coriolan.

Magheru fu uimit de această năzbîtie a celor din Guvernul provizoriu și acum îi propusese limpede lui Axente Sever să vie în tabăra de la Rîureni ca să ia comanda corpului de volintiri. Răspunsul omului din fața sa întîrzia. Era între ei o tăcere grea. După ce gustă dintr-o aripă de pui, după ce adună firimiturile de pîine de pe masă și le așeză cuminte lîngă solnița de lemn, Axente Sever puse el o întrebare, la care parcă se hotărîse greu :

— Dacă vin armatele împărătești împotriva dumitale ce ai de gînd să faci, domnule gheneral ?

— Mă bat ! fu scurt răspunsul. Și după un timp, Magheru reveni tot atît de scurt : Te mai întreb încă o dată... Vii cu noi ?

După ce mai bătu puțin, pe gînduri, cu degetele în masă, dascălul răspunse :

— Credi că nu voi putea, domnule gheneral... Am de lucru și acas' cu ai mei.

— Dar eu aștept să veniți, să luptați alături cu noi, dumneata, cu toți ai dumitale...

— Apoi mă tem că ei n-or veni... Sînt multe de făcut și la noi acas'.... Avem de furcă acolo cu ungurii...

Acum Magheru se întunecă la față și rămase tăcut îndelungă vreme.

— Nici asta nu e bine, domnule profesor. Noi trebuie să mergem împreună cu ungurii, nu împotriva lor !

Ochii dascălului ardelean se umplură de scîntei și se rotiră în fundul orbitelor.

— Asta cîtu-i lumea nu va fi ! Nu-i chip de înțelegere între noi și ei.

— Eu zic că trebuie să facă și ei anumite concesiuni, trebuie să le faceți și dumneavoastră. Ce Dumnezeu, și unii și alții luptăm pentru libertate. Am auzit că ei au și făcut unele propuneri.

— Ungurii nici nu vor să audă de libertatea noastră... Nu ne vor ca națiune de sine stătătoare și ca parte întregitoare a Transilvaniei. Tot ceea ce ne făgăduiesc este o autonomie comunală.

— Vor mai lăsa și ei desigur din pretențiile lor...

— Apoi că aci nu încape tocmeală, cînd îi vorba de ființa neamului !

— Trebuie să mai stăm totuși de vorbă cu ei... Trebuie puțină înțelegere și dintr-o parte și dintr-alta.

— Cine caută azi în Transilvania, o înțelegere cu ungurii este un om mort... Bătrînii s-au dus la fund. Conducerea poporului a trecut în mîna celor tineri, a cărturarilor de azi. Eu sînt printre cei mai bătrîni dintre ei... Iancu —

Avram — nici n-a împlinit douăzeci şi cinci de ani. Ăsta are foc în vine...

— Crezi că dacă ar fi cineva acolo ca să arate greşelile care se fac, şi dintr-o parte şi dintr-alta, nu s-ar putea...

Dar dascălul aruncă pe masă cuţitul pe care-l învîrtea.

— E prea tîrziu, domnule gheneral. Ungurii fac mari pregătiri de război. Au obţinut o dietă proprie care s-a deschis la 5 iulie la Poszoni... Au acum un minister al lor, subt prezidenţa lui Bathyani [1].

— Cine-i Bathyani ăsta ?

— Nu are cine ştie ce însemnătate. Conducătorul lor adevărat este Kossuth [2], ministrul Finanţălor. Au făcut o armată mare a lor, de honvezi, care are de gînd să lupte cu imperialii... Pînă atunci luptă cu sîrbii, cu croaţii şi cu noi, romînii, ca să ne aducă la ascultare subt ei. Nemeşii nu vor alte naţiuni libere în Ungaria decît pe unguri...

— Şi dumneavoastră ?

— Apoi noi ne cam pregătim şi noi... Şi se ridică în picioare.

Acum îşi dădu seama cu adevărat Magheru de schimbarea în îmbrăcămintea lui Axente Sever. Purta tot redingota de dascăl, dar subt ea avea şerpar lat de muntean, cu două pistoale... Avea nădragi lungi şi strînşi pe picior, vîrîţi în cizme scurte, în locul pantalonilor şi ghetelor.

— Ce pregătiri faceţi ? Eu nu ştiu nimic...

— Apoi fiecare ţinut va da o legioană de romîni.

— Faceţi o armată romînească ? Ei, asta nu e rău.

— Da, o armată... Fiecare legioană va fi comîndată de un prefect. Tribunii vor comînda cîte o mie de oameni, iar centurionii cîte o sută...

---

[1] *Ludovic Bathyani* (1806—1849) — om politic maghiar, preşedintele primului Consiliu de Miniştri în 1848.

[2] *Lajos Kossuth* (1802—1894) — om politic maghiar, conducătorul mişcării revoluţionare din 1848 pentru eliberarea Ungariei de sub jugul habsburgic.

— Asta-i o organizaţie cam veche... ca pe vremea romanilor, spuse Magheru, cu un zîmbet indulgent.

Dascălul reluă dîrz, cu vinele pumnului ieşite :

— Aşa, ca pe vremea romanilor, că la ei a fost obîrşia binelui. Numai aşa ne-om mîntui.

Ieşiră în ceardacul mic de lemn al casei, împodobit cu lupidragi.

...Soarele trecuse de partea cealaltă a Oltului, spre Voineasa, şi din toate părţile veneau răsfrîngeri de raze şi o mireasmă dulce de fîn copt. Era o tărăgănare dulce de plaiuri în jos, spre Sălătruc.

Înainte de a încălica pe calul priponit de un prun în fundul livezii, Axente Sever întrebă posomorît :

— Aci gîndesc mulţi aşa ca dumneavoastră, domnule gheneral ?

— Da... sînt destui... Ar trebui să se găsească şi la dumneavoastră oameni care să se gîndească la o înţelegere cu ungurii !

— Mă tem că dacă s-or găsi din aceştia, vor fi ucişi cu pietre de naţie... Poate că şi sînt, dar nu mai au curajul să vorbească.

— Rău, foarte rău ce se întîmplă, frate Axente... Aceste două naţii, romîni şi unguri, sînt făcute de Dumnezeu să meargă împreună. Şi iată că nu mai e ascultat nici gîndul lui Dumnezeu. O să pătimim multe, şi noi, şi ei, din pricina asta ! M-ai întrebat dacă mai sînt şi alţii care să gîndească aşa, aci, la noi... Pot să spui că am primit un îndemn de la Nicolae Bălcescu şi Ion Ghica să trec, în cazul cînd nu voi putea ţine lupta cu armatele împărăteşti, cu oştirea mea în Ardeal şi să lupt alături de unguri !

Faţa dascălului se subţie şi mai mult, căci obrajii i se crispaseră. Gura nu mai era decît o dungă severă a buzelor. Nu răspunse decît după ce se ridică în şa, cu dîrlogii în mîna stîngă :

Clubul cărţii digitale 2024

— Să nu faceţi asta, domnule căpitan-general... Nu puteţi lupta alături de unguri împotriva noastră!

Magheru simţi că i se înfige un cuţit în inimă. Îşi aminti de vorbele lui Bălcescu: „Dacă ungurii şi românii nu se înţeleg, se vor trage unii pe alţii în mormînt".

După ce se despărţiră, puţin zăpăcit de această întrevedere, Axente Sever, întorcînd calul în loc, mai spuse o dată:

— Să nu faceţi una ca asta, domnule căpitan-general!...

Apoi dete pinteni calului şi dispăru după un pîlc de aluni, de un verde dulce. Avea să treacă prin pădure... peste o curmătură a muntelui... Dincolo, pe malul Oltului, în casa preotului din sat, îl aşteptau soţii lui, cu care venise întovărăşit de la Sibiu. Nu-i spusese lui Magheru că el şi fusese ales prefect al legiunii a şaptea.

*

De-a lungul Oltului — care-şi izbea necontenit valurile năvalnice, nisipii în patul de stînci dintre munţii împăduriţi în care era aproape gîtuit — Magheru se frămîntă tot timpul. Pînă la urmă înţelese că nu e decît o singură dezlegare... Să lupte aci, în ţară! Peste munţi nu poate trece. Jumătate din posibilităţile pe care se bizuia în planurile lui erau deci pierdute. Alături de el, pe un murg pintenog, sublocotenentul Magheru căuta să se ţie în pas cu trapul mare, săltat, al voinicului armăsar vînăt, spătos, un dar al colonelului Solomon, pe care călărea tatăl său. Nu îndrăznea să-l întrebe nimic. Îl vedea adîncit în el însuşi şi bănuia că întrevederea cu Axente Sever n-a îndreptăţit nădejdile puse în ea. În dreptul mănăstirii Cozia se întîlniră cu batalionul căpitanului Teologu, care pornise de dimineaţă în marş spre gura Lotrului... Avea să se întoarcă noaptea într-un exerciţiu de luptă. După ce primi raportul comandantului,

Magheru îi dădu poruncă să se întoarcă din drum, să treacă Oltul pe la Călimăneşti şi să se îndrepte spre Curtea-de-Argeş. Acolo să aştepte un nou ordin din partea lui. De altfel, Teologu îi întări zvonul, cunoscut din ajun, că armatele imperiale se îndreptau pe trei coloane spre Slatina, Piteşti şi Cîmpulung. El ocupase Slatina, Piteşti şi Cîmpulungul, dar cu forţe mici, aşezînd o rezervă la Curtea-de-Argeş, pe care vrea s-o întărească acum cu batalionul căpitanului Teologu. Firește, luptă de front nu avea să dea. Însă era bine să provoace o încetineală a înaintării duşmanului prin aceste mici concentrări, despre care ştia că se va duce vorba, umflîndu-se realitatea.

Îl trimise pe fiu-său în tabără să vadă cum merg lucrurile şi să vie să-i raporteze dacă e nevoie de prezenţa lui. Altfel era hotărît să rămîie acasă pînă către orele cinci.

Îşi adusese întreaga familie şi locuiau împreună la vreo doi kilometri de tabără, într-o căsuţă de ţăran înstărit, lîngă Schitul Troian. Aveau trei odăi în rîndul de sus, care dădeau toate pe un pridvor îngust de lemn, şi acest pridvor era acum un prilej de spaimă neîntreruptă pentru el, căci avea un copil de un an care învăţase să meargă de timpuriu şi acum oricînd putea să iasă, scăpînd supravegherii, în ceardac şi să cadă, zdrobindu-se de prundişul cu care era pietruită curtea. Scara dreaptă şi cam îngustă care urca în pridvor era şi ea o primejdie şi mai mare.

Însurat prea de tînăr, la douăzeci de ani, mai mult fără voia lui, Magheru nu cunoscuse bucuriile vieţii de familie. Căpitan de panduri de pe la douăzeci şi unu de ani, mereu laolaltă cu oamenii lui şi mereu în hărţuieli cu başbuzucii de la Vidin şi de la Ada Kaleh, venind acasă mai mult iarna, nici nu ştiuse cum se făcuseră mari băiatul şi cele două fete. Cei mai mulţi părinţi tineri cred că copiii cresc singuri, în mod firesc, cum cresc pomii în grădină şi că nu e motiv de nelinişte în a aştepta ca ei să devie adolescenţi, fără nici o altă grijă decît a le asigura cele de-ale mîncării şi adăpostul unei odăi. Tîrziu, aproape de

patruzeci de ani fusese amarnic lămurit de nesocotința lui, cînd îi muri una dintre fete, mai mult din greșelile celor din jurul ei. Zguduit de această cumplită încercare pentru el, i se schimbase și firea. Sentimentul unei răspunderi pe care nu-l avusese la timp, dintr-un soi de neatenție, dintr-o prejudecată, acum îl apăsa și îi tulbura uneori nopțile. Se însurase a doua oară, abia cu doi ani înainte, cu o bucureșteancă dintr-o familie Caramanlîu, o fată tînără, vioaie, și în unele împrejurări foarte promptă și justă în judecată, dar prea spontană, prea necugetată alteori. Toată numai inimă. Singurele motive de neînțelegere cu ea erau doar din pricina copilului, dar erau atît de grave, că uneori ajungeau la certuri crîncene. Sentimentul de răspundere pe care nu-l avusese pentru cei trei copii mai mari îl avea acum cu prisosință, ajuns pînă la un fel de spaimă, pentru această mică făptură, cu ochii umezi, negri și înțelepți, cu gura fragedă ca o floare.

Cu vreo cîțiva ani mai înainte văzuse, întîmplător, în casa paharnicului Dedulescu, jucîndu-se împreună cu alți veri ai lor, pe copiii maiorului Lăcusteanu, toți foarte vioi și zburdalnici, afară de unul, mic și cocoșat, care nu putea lua parte la jocurile celorlalți. Avea cei mai frumoși și mai triști ochi pe care-i văzuse pînă atunci Magheru. Resemnarea acestui copil era fără margini și trezea un sentiment de dureroasă simpatie în oricine îl vedea atît de cuminte și de nefericit. I s-a spus că fusese scăpat din brațe de doică și se lovise rău în șira spinării încă din primul an al vieții... Nu era vinovat cu nimic, el, și toată mica lui viață era distrusă din greșelile și nebăgarea de seamă a celor care ar fi trebuit să-l apere, care trebuiau să înțeleagă ce răspundere au cînd e vorba de un copilaș care nu se poate apăra nici cît un pui de găină, și cînd întîmplările sînt definitive, ca moartea.

Trecu în trap săltat de crîngul de arini și intrat prin poarta deschisă, dădu armăsarul unui soldat și urcă grăbit

scara cea dreaptă, fără sprijinitoare, ca de pivniță, căci auzea țipetele copilului.

Era înconjurat de soborul mamelor lui, cum spuneau ele în glumă, de soborul tăților, cum spunea mînios, uneori, Magheru. Erau mama copilului, mătușa lui, adică fata generalului, și Maria Marghiloman, prietena lor, soția căpitanului de la Craiova, fratele lui Nae Marghiloman, acum colonel intendent al oștirii de la Rîureni.

Auzind treptele scării trosnind sub pașii voinici ai soțului ei, Maria Magheru se crispă toată. Nu putea îndura privirea lui rece, cînd o socotea vinovată. Și acum, cu nimic nu putea potoli nici ea, nici celelalte două, țipetele copilului, care de cîtva timp era bolnav, avea fierbințeli, nu mai mînca, avea tulburări intestinale, nu mai dormea decît foarte greu și plîngea într-una.

— A venit nebunu ! spuse Maria Marghiloman.

General iubit de ostașii săi și stimat de o țară întreagă, judecător cu mult prestigiu, Magheru era de multe ori pentru aceste femei, dar numai cînd erau între ele, „nebunu"... Nu-i spunea așa, e drept, decît Maria Marghiloman, care era mai în vîrstă decît cele două, dintre care nici una nu trecea de douăzeci de ani și care, iubeață de felul ei, nu se prea sperie de bărbați chiar cînd erau comandanți de oștire. Ceea ce le înfuria și, mai grav, le jignea într-un mod dureros pentru ele, era că băiețașul se potolea cum îl lua în brațe tată-său. Se simțeau nu numai în ele însele jignite, ci și ca reprezentante ale tuturor femeilor din lume de pînă atunci, ca și a celor din prezent, că nu puteau domoli acest pumn de băiețaș bolnav. Cînd discutau în mod obișnuit, fiecare avea dreptate în felul lui, susținînd cu tot felul de argumente ceea ce făcea (căci erau și fapte, nu erau numai vorbe), iar rezultatele nefiind în genere vădite pe loc, nu se putea ști cine are în definitiv dreptate. Dar liniștirea asta instantanee, totală a băiețașului le uimea și le mînia oarecum. Atîta de nemărginită este vanitatea oamenilor, încît se părea că în-

tr-un anume fel, ele parcă ar fi vrut ca băieţaşul să nu se potolească, numai să nu creeze o suspiciune, îndreptăţită, a tuturor mijloacelor lor ancestrale de a creşte copii. Acum, de un ceas, fiecare îl legănase puternic în braţe, înfăşurat în plăpumioară, încercînd cu deznădejde să-l adoarmă, iar el, neam. Ţipa din ce în ce mai tare. Era vînăt la faţă, şi Maria Marghiloman le speriase şi mai rău, spunîndu-le că băieţii, spre deosebire de fetiţe, nu trebuiesc lăsaţi să plîngă, fiindcă se îmbolnăvesc de vătămătură.

Magheru, în tăcerea vinovată a femeilor, luă copilul în braţe, care se potoli într-o clipă. Îl ţinu cu o mînă petrecută pe subt trupuleţul lui plăpînd, pe care-l simţea cu toată făptura lui de voinic, dar mai ales îşi dădu seama că şi copilul îi simte trupul lui de uriaş liniştit, sigur de el. Era un soi de transfuzie de linişte şi calm, care făcea ca pe loc băieţaşul să se împărtăşească din liniştea nemaipomenită a tatălui său, oricît de bolnav ar fi fost. Dimpotrivă, femeile, exasperate, agitate, speriate, într-o panică provocată de orice semn de boală a copilului, îi treceau şi lui periculoasa lor zbatere. Liniştea asta a lui Magheru nu se transmitea numai acestui copilaş, ci tuturor celor din jurul său, cînd se aflau în clipe grele, hotărîtoare. În încăierările cu turcii, cînd cei mai îndrăzneţi simţeau că le bate inima prea repede; toate privirile se întorceau spre el. Era liniştit, nu spunea o vorbă, ci numai îşi muşca gînditor mustaţa, căutînd în mod vădit o deslegare situaţiei grele. La Siseşti, într-o vreme, bătălia era ca şi pierdută. Oamenii lui se retrăgeau cu ochii rătăciţi, gîfîind, cu obrajii întinşi de spaimă, gata să fugă. Magheru, înţepenit locului, nu spunea o vorbă. Îşi muşca gînditor mustaţa, ca şi cînd n-ar fi văzut şi n-ar fi ştiut nimic. Oamenii se adunau în jurul lui, cu inima la gură. Pe urmă a spus doar atît, ca şi cînd n-ar fi fost nimic altceva : „Voi, romanaţenii, vă urcaţi în turla bisericii şi împuşcaţi de-acolo ; cei care rămîn jos, [trag] de după mor-

minte. Noi ne întoarcem jos la vadul rîului, dar încet, prin pădure, ca să nu fim văzuţi. Ne lăsăm în spatele turcilor, care înaintează acum!" Au prins cîteva sute de inşi, au măcelărit alte cîteva sute... Asta i-a adus nu numai încrederea fără margini a oamenilor lui, care avea să devie încrederea întregii ţări, dar şi Ordinul Sfîntul Sava şi un grad în armata rusească, deşi era atît de tînăr.

— Ce i-aţi dat azi să mănînce ? întrebă el liniştit, dar apăsător.

Maria Marghiloman ţîşni furioasă :

— Să nu te mai amesteci, domnule general, pînă şi în mîncarea copiilor... Vezi-ţi de soldaţii dumitale şi lasă-ne pe noi, care am crescut copii, să facem ce ştim... I-am dat supiţă de pasăre şi griş cu lapte, ce vrei să dai de mîncare unui copil de un an ?

Magheru văzu sticla cu lapte. Nu voiau să-i dea în ruptul capului copilului să bea apă.

— Şi ce ? Tot nu i-aţi dat apă să bea ?

Maria Marghiloman izbucni furioasă.

— Auzi, copil de-un an, să-i dai să bea apă... Unde s-a mai pomenit asta ? Să-i arzi stomacul !

De frică să nu-i strice stomacul, i-l atrofiau.

— De ce să nu-i dai, dacă trupuşorul lui cere asta ? De ce să nu-i dai, dacă-i place ?

— Auzi, unde s-a mai pomenit asta, să dai unui copil ce-i place lui ? Cine nu ştie că dacă stai să-i dai ce-i place lui unui bolnav, ce-ţi cere el, îi faci rău ? Vrei să îmbolnăveşti copilul ?

— Nu-i totuna un copil cu un bolnav... E o nebunie ce faceţi voi... Un bolnav e un ins pervertit care, fiind silit de unii să primească ceea ce voiau alţii, a ajuns să aibă gusturi pervertite, să nu mai ceară uneori ceea ce îi face bine, ci, dimpotrivă.

Într-adevăr, bizuite pe o logică plăcabilă, femeile transformau fraza gîndită : „Dacă-i dai unui copil mic ce-ţi

core, uneori poate să-i facă rău", în gîndirea că „orice-ţi cere un copil mic îi face totdeauna rău" şi toată purtarea lor era cu o logică pervertită, de fier, dar pervertită, urmarea acestei gîndiri.

Orice îi făcea plăcere copilaşului li se părea reprobabil. Dacă băieţaşul era prea vioi şi alerga fericit, cînd pe picioruşe, cînd de-a buşilea, ele îl opreau speriate şi-l culcau silnic în pat.

— Cum o să-l las să alerge ? Ce, vrei să obosească şi să se îmbolnăvească ?

Dacă vrea să doarmă liniştit, îl zgîndăreau, îl sileau la joacă, fiindcă era prea moale.

Cînd copilul se dezgolea, dînd cu deznădejde din picioruşe şi plîngea, ele îl legau strîns în plăpumioară.

— Doamne fereşte, ce, vrei să răcească băiatul ?... spunea Maria Marghiloman cu o spaimă care le mobiliza şi pe celelalte două, şi toate zoreau să-l înfase.

De altfel, şi cu legănatul era o poveste. Copilul plîngea tot timpul în braţele lor, care-l legănau cu rîndul, îndîrjite, tocmai fiindcă, dîrdîindu-l aşa, îl împiedicau să aţipească. Cînd tată-său, în loc să-l bîţîie în braţe, îl aşeza în leagănul lui, adormea îndată. Liniştit, dar cu obrajii traşi, Magheru strigă de pe pridvor soldatului :

— Niţă, adu ceapă şi sare ! Adu şi o sticlă cu apă !

Femeile înmărmuriră. Ioana Magheru dădu un adevărat răcnet :

— Vrei să dai copilului iar ceapă cu sare ? Îl omori !

Maria Marghiloman fierbea :

— Auzi ? Copil de un an să-i dai ceapă cu sare ? Unde s-a mai pomenit... Orice mamă care te-ar auzi s-ar cruci. Dumnezeule, de ce s-or fi amestecînd bărbaţii ăştia unde nu trebuie...?

— Nu ştiu la care mame te gîndeşti, spuse apăsat generalul. Eu ştiu nenumărate mame care fac cîte zece-doisprezece copii, şi-i îngrijesc atît de bine, că le rămîn în viaţă cîte trei-patru !

Asta cam aşa era... Familiile aveau foarte numeroşi copii, asta şi pentru că igiena de atunci era atît de rudimentară, încît căutau să biruie măcar cu numărul.

— Tăticule, interveni şi fata lui, lasă mai bine să-i dăm picăturile doctorului Spoter, şi-i întinse sticluţa cu o doctorie gălbuie.

Magheru i-o smuci din mîini şi-o aruncă pe fereastră, în curte.

Cînd soldatul apăru în prag cu o tavă pe care erau cîteva cepe zdrobite cu pumnul, solniţa, o sticlă cu apă şi un păhăruţ, Maria Marghiloman se repezi să-l îmbrîncească afară, dar în clipa aceea obrajii generalului se făcură albi de furie... Ştiau că mîniile lui nespus de rare erau groaznice... Femeia încremeni şi deveni şi ea albă, căci şi mîniile lui Magheru se transmiteau, îngheţînd pe cei care îl supărau... Ieşiră toate trei, năuce de spaimă.

*

Peste cîteva clipe priveau înciudate de la fereastră : generalul şi copilaşul şedeau amîndoi pe treptele casei, unul lîngă altul, la soarele cam arzător al după-amiezii de septembrie. Băieţaşul muşca, atît cît îl ajutau cei cinci dinţişori, din foile de ceapă înmuiate şi lua din solniţă sare, cu pumnişorul lui, dar lua cît o linguriţă de sare odată, pe care o înghiţea surîzînd, fericit.

— Mănînci sare cu pumnul, ai ? îl certa cu o nesfîrşită duioşie căpitanul-general. Na, bea şi apă, măgăruşule... Şi-i ducea la buze păhărelul din care copilaşul sorbea cu lăcomie şi mai lăsa să i se prelingă şi pe bărbia cît un boboc de trandafir alb de mică. Bea, măi ! Pentru tine răspund eu...

Aşa i-a găsit căpitanul Marghiloman, trimis de colonelul Pleşoianu de la Craiova ca să-i comunice că divizia lui Mehmet se apropie de oraş, cerîndu-i să-i dea porunca ultimă, hotărîtoare.

La cancelaria taberei, în seara de 27 septembrie, aşteaptă ofiţerii în tinda cea mare a casei ţărăneşti de munte. Într-o odaie care este biroul lui Magheru, acesta şi cu [Grant], secretarul consulului englez Colquhoun, închişi singuri, au discutat toată după-amiaza foarte aprins. Nimeni nu ştie despre ce e vorba anume. Către sase seara au chemat un soldat să aprindă lampa de petrol. Grant este foarte iritat, nemulţumit de cum a decurs convorbirea. Înţelege că e oarecum concediat. Înainte de plecare, totuşi, spune, luînd-şi pălăria şi pardesiul:

— Atunci, răspunsul dumneavoastră la scrisoarea lui mister Colquhoun, domnule general-şef este... ? şi aşteaptă precizarea.

— Este în acel plic pe care vi l-am înmînat, vine răspunsul puţin repezit.

Grant, încurcat, mergînd spre uşă, [se întoarce şi zice :]

— La revedere, domnule general-şef!

Dar în prag se întoarce [din nou] şi mai încurcat, apoi spune brusc:

— Domnule general-şef, îmi este îngăduit să cunosc şi eu răspunsul dumneavoastră?

Magheru închide cu gîndul în altă parte călimara.

— Îl veţi cunoaşte la Bucureşti, unde desigur mister Colquhoun vi-l va comunica!

Grant, nervos, nemaiştiind ce să facă, simţind că nu şi-a îndeplinit misiunea, s-a aprins la faţă şi se frămîntă pe loc.

— Îngăduiţi-mi să vă spun că e necesar să-l cunosc încă de pe acum, chiar din această clipă!.

Magheru tace îndelung, apoi ridică din umeri. E îmbrăcat cu spenţerul lung ca un mundir, încins cu sabie.

— Ei bine, i-am răspuns consulului englez, ceea ce ţi-am spus şi dumitale, care eşti secretarul său! Îl priveşte drept în faţă: Tabăra de la Rîureni nu poate fi desfiinţată. Eu nu pot trimite acasă opt mii de oameni care au venit hotărîţi să lupte pentru patria lor.

— Veţi lupta cu armatele imperiale? E cu putinţă? întrebă secretarul englez uluit.

— Noi am primit această sarcină de la guvernul ţării şi de la soldat pînă la general înţelegem să ne facem datoria.

Grant aruncă jos pe podea pardesiul şi pălăria pe care le ţinea în mînă. Apoi se întoarce îndîrjit, revoltat, spre Magheru:

— Domnule general-şef, este o luptă absurdă! Reia apoi cu alt ton oarecum stăruitor: Cu opt mii de oameni nu poţi lupta împotriva a două imperii. Diviziile lui Kerim-paşa, care se îndreaptă spre dumneavoastră, nu sînt decît un început. Nu aveţi nici o urmă de şansă!

— Şansa este totdeauna de partea celor care apără o cauză mare. O vom sili să fie de partea noastră...

Ochii mari, negri ai lui Magheru privesc undeva în vag.

— Vă luaţi o răspundere care depăşeşte umerii unui om! e de părere Grant, care se plimbă acum agitat prin cameră.

În faţa casei ţărăneşti, spre seară, s-au adunat un foarte mare număr de ostaşi, fiindcă pînă la urmă s-a aflat despre ce este vorba. Nu spune nimeni o vorbă. Ard cîteva facle. Toţi aşteaptă cu figurile încruntate. Numai cînd Ion Firu spune unui vecin:

— Aşadar, frate, vor să desfiinţeze tabăra şi să ne trimeată acasă? se aprinde vorba ca de la iască şi se aud numeroase protestări.

— Asta-i acum!.... Cum o să desfiinţeze tabăra?!

Simion lămureşte pe cel care protesta mai viu:

— E aici, înlăuntru, un englez care a venit cu o scrisoare de la stăpînirea lui.

Acum încep toţi să strige şi să ameninţe. Nimeni nu vrea să audă de desfiinţarea taberei.

— Să-l dea pe inglezul ăsta pe mîna noastră, să-l învăţăm noi să să mai amestece în treburile altora, spune Restea Nedelcu, proptindu-şi nasul mare în văzduh.

— Să plece inglezul! strigă unul ascuţit, şi mulţimea reia cu vuiet: „Să plece inglezul...“

Discuţia între cei doi a ţinut apoi toată noaptea. În zorii zilei se cunoaşte că cei doi au fost cînd unul, cînd celălalt mai impetuos. Acum amîndoi par obosiţi. Magheru mai ales pare abătut, „dislocat“ psihologiceşte. Grant simte că a cîştigat partida.

— Nu are nici un sens să executaţi ordinele unui guvern care nu mai există! Bălcescu, Alexandru Golescu şi toţi ceilalţi sînt arestaţi.

— Au fost înlăturaţi în mod ilegal de către comisarul turc Fuad, care a intrat într-un oraş fără apărare, pe care l-a jefuit şi l-a devastat, umilind în mod bestial populaţia.

— Şi totuşi turcii vă vor binele.

— Ostaşii care au fost atraşi în cursa din Dealu Spirii în acea zi de 13 septembrie ne-au arătat ce înseamnă binele turcesc! Dar ei ne-au învăţat mai ales cum trebuie să discutăm cu generalii trimişi de sultan.

— Vorbiţi mereu ca un general care nu-şi poate stăpîni sabia, nu ca un om politic cu răspundere.

Magheru se întoarce spre el obosit, într-o ultimă încercare:

— Şi dacă totuşi nu vom desfiinţa tabăra? Dacă vom lupta?

— Vă repet ceea ce v-am spus: veţi face să izbucnească aci în răsăritul Europei un război nefericit pentru patria dumneavoastră. Un război pe care Anglia nu-l poate accepta în nici un caz acum. Nu puteţi tîrî ţara dumneavoastră într-o aventură care o poate duce la un masacru inutil.

Magheru tace îndelung, la masă, cu fruntea sprijinită în palmă. Se gîndeşte că nu se poate bizui pe ardeleni, că nu poate totuşi să lupte alături de unguri. După un timp se ridică gînditor, se încinge cu sabia şi iese urmărit cu nelinişte de Grant. Apare în ceardacul casei. Şovăie. Nu poate să vorbească. Toată tabăra aleargă spre el. S-a făcut o tăcere de mormînt. Toţi aşteaptă încordaţi. Cu o voinţă zdrobită, Magheru vorbeşte:

— Ostaşi, ofiţeri, panduri! Împrejurări mai presus de voinţa noastră ne cer să desfacem tabăra, să ne împrăştiem...

Toma îl întrerupe cu o voce tunătoare:

— Nu putem să ne întoarcem acasă.

Se înalţă pînă la cer vuietul de aprobare al ostaşilor, al voluntarilor, al pandurilor.

Magheru, gîndindu-se la el însuşi, continuă:

— Acasă, cei care puteţi merge acasă! În largul lumii, ceilalţi sortiţi pribegiei!

— Ţara ne-a chemat la luptă, nu ne-a chemat la văicăreală, căpitane-general, strigă Ion Firu, pe care nimeni nu-l mai recunoaşte, aşa e de schimbat, de dîrz.

Apare în ceardac în spatele lui Magheru, care nu-l vede, Grant.

E întîmpinat cu vociferări furtunoase de către mulţime, cu strigăte de ameninţare, cu braţe agitate furios. Magheru întoarce capul şi, cînd îl vede pe Grant în spatele lui, îi face semn să dispară. Vuietele mulţimii îl întovărăşesc pe acesta pînă ce dispare din ceardac. Apoi Magheru continuă cu voce îndurerată:

— Fraţi ostaşi, înţelegeţi durerea mea, nu mai răsuciţi şi mai mult cuţitul în rană. Credeţi-mă, va veni o zi cînd patria va avea iar nevoie de noi! Fiţi gata pentru acea zi!

A doua zi toate armele fură împărţite oamenilor să le ia cu ei acasă. La fel toată muniţia. La ora 12, Oreaptu le

arată lui Magheru și lui Pleșoianu, care venise de la Craiova, o cocioabă cu cîțiva pumni de praf de pușcă și cîteva arme stricate. Era tot ce avea să mai rămînă din tabără...

IEI CAZANUL DE PE FOC...
EL TOT MAI FIERBE ȘI SINGUR

Cei treizeci și patru de la Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău părăsiseră tabăra de la Rîureni aproape cei din urmă... Îi tot ținea lacom în loc Simion, care nu se îndura să mai lase ceva în tabără și se certa cu polcovnicul Marghiloman pentru toate fleacurile. Acesta primise poruncă de la Magheru să împartă toate armele bune, puști și pistoale, la panduri și volintiri, iar cele stricate să le adune toate într-o colibă și să facă o listă amănunțită de toate pe care le lasă, pe categorii, după stricăciuni, să arate amănunțit și ce praf de pușcă și ce patroane lasă... ca să fie descărcare în regulă... Simion, băgăreț de felul lui, nu se lasă, și după ce căpătă înapoi cei șase cai pe care nu-i slăbise o clipă din vedere, cum și căruța, că puștile și pistoalele le păstraseră, mai izbuti să scoată de la Marghiloman, care era furios și spunea că el nu poate să dea arme pentru niște volintiri care sosiseră în ultima zi, dar asta era minciună, căci ei făceau mușchi de nouă zile, treizeci de puști bune pentru cei de la Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău. Pentru pulbere și patroane se certase țigănește cu un căpitan de panduri și tot izbutise pînă la urmă să aducă un butoiaș și un sac [cu] gloanțe mai mult decît oricare alții...

— Asta e o avere, mă, ce știți voi... Dă ce să le lăsăm turcilor ?

Nu le lăsară turcilor, că le cereau alți volintiri.

Așadar plecară miercuri pe înserate... Era senin sticlă și răsărise o lună nouă ca o seceră mică de aur pe cer... Se opriră după miezul nopții la Șuici, unde găzduiră toți la un han, care în odaie, care în podul cu fîn, iar Simion în ieslea cailor... că n-avea încredere în nimeni.

Porniră la drum de dimineață, grămadă toți, căci, înarmați cum erau, nu le păsa de nimeni... deși puștile erau subt fîn în codîrlă. Noaptea fusese senin sticlă și căzuse o brumă groasă de un deget... Dealurile cu păduri de fagi erau roșii ca focul, numai pe margine mesteacănii și copăceii cu frunza dulce erau galbeni cum îi borangicul... În căruța pe care o mîna Simion, cu inimă pentru cai, Toma, Ion și Damian se tot sfătuiau ce să facă o dată ajunși acasă... Mergeau repede și cei de pe jos, căci puteau să se odihnească cu rîndul în căruțe... Pe unde treceau, erau bine primiți de sătenî, care-i recunoșteau ca volintiri, și faptul ăsta-i umplea de mîndrie pe cei tineri.

Ajunseră însă acasă abia vineri, zi-ntîi, după miezul nopții, căci spre Pitești se întîlniseră cu maiorul Zalie, care le spuse că se apropie coloane turcești, și socotiră că e de prisos să le caute rîcă turcilor... Așa că dormiră încă o noapte, ceva mai departe de drumul mare, mai ales că era nevoie să odihnească și caii.

Cum ajunseră, așa după miezul nopții, se sculă tot satul, care se îngrămădi în fața căsuței lui Ion, jos lîngă Gîrloagă. Armele rămaseră ascunse în căruța trasă în curte, așa cum fusese înțelegerea, ca să nu știe toată lumea de ele, că mai sînt și copii care pălăvrăgesc... dar cu tot frigul țină sfat mai departe afară, căci veniră, cum aflară, printre cei dintîi, Vasile Peștefript, Drăgan, Mitru al lui Chibuc, Codan și alții.

Vrură să afle mai întîi cum a fost cu tabăra lui Magheru, despre a cărei risipire aflaseră, dar nu pricepeau totuși cum de s-a întîmplat... Voiau să știe cu de-amă-

nuntul... Toma fu cel care se trudi să-i facă să înțeleagă de ce s-a risipit tabăra, deși prea mult nu pricepea el însuși... Cînd auzi cît de însuflețiți și fără teamă erau voinicii adunați acolo, soldați, panduri și volintiri de rînd, pe Drăgan îl cuprinse un fel de amărăciune seacă.

— Auzi, vere, să ai asemenea oștire și s-o trimiți acasă ?... Și erau mulți, măi Tomo ?

Răspunse Simion, în locul lui Toma :

— Păi să tot fi fost ca la zece mii dă oameni, la un loc.

Vasile Peștefript, care fusese atît de moale și liniștit la Bragadiru, fierbea acum de mînie.

— Da' nu erau, mă, numai ei, cei de-acolo... Era tot natul, că s-ar fi ridicat satele toate, rînd pă rînd, pentru constituția asta, care dă pămînt la omenire.

— Așa-i, mîrîi și moș Gurie. S-ar fi ridicat satele ca pă vremea Vladimirescului...

— Nu, acum ar fi fost cu mult mai a dracului, moș Gurie ! spuse Vasile. Că vedeți voi, Vladimirescu nu făgăduise anume pămînt la clăcași și din multe sate dă p-aci dîn părțile noastre nu s-au mișcat... dar acum ar fi fost altceva. Hei, să ne fi dat ei, din ziua dîntîi, pămîntul pă care l-au scris acolo la pontul treisprezece... mamă, mamă, ce ar fi fost... Dar și aci, Bălcescu ăla avea dreptate... Ținînd-o strîns în menghină și ciocănind mereu, revoluția asta s-ar fi îndreptat ca să meargă pe făgașul cel bun. Numai să nu să fi oprit așa... acum cînd a început să fiarbă țara, cînd să zică și rumînul „Doamne-ajută !"...

— Hei, treabă boierească, dădu din cap cu dispreț și mîrîi Șoricaie. Știi ca aia... cînd prinse să să încălzească și biata muiere și era să zică hait, hop boierul că nu mai poate...

Oamenii rîseră.

— Lăsați gluma, măi, îi ceră Vasile Mînjoc... Vorba e, acum ce facem ? Mergem așa cum am mers, oblu, ori

o lăsăm mai moale... Că noi singuri ăștia dă la Zăvoiu Dihorului și dă la Vadu Rău nu putem lupta cu împărăția turcească... și totodată și cu aceea a țarului, cum să aude. Ce zici, cuscre ? Ce zici, Tomo ?

— Apăi, cuscre, dacă vrei să spui ce gîndesc, apăi, iote, io gîndesc că nu sîntem singuri... Ați văzut că prin toate părțile pă unde au fost oameni d-ai noștri, au aflat că satele fierb și nu merg cu stăpînirea boierilor... Io zic să mai așteptăm... Dacă vreți să nu mai spunem, cum știm noi, „nu", dar nici „da"... să plecăm adică genunchii.

— Măi, oameni buni, măi, fraților ! spuse Toma, pe care-l lumina bine acum, cu o vîlvătaie țîșnită, focul domol care ardea ca o vatră în bătătură, cît să se încălzească oamenii, căci era mereu senin și se vedea că se lasă iară cu brumă... O fi greu, nu zic nu, că am ajuns aci... Io însă crez că trebuie să credem ce-a spus Magheru, că dacă a spus el că nu să poate altfel, apăi să știți că nu s-a putut, că io îl cunosc bine, nu-i om să să sperie... așa ușor... Mînjoc a spus adevărat. Și-a trimis și țarul oștile lui peste noi. Magheru ne-a spus să mergem acasă și să așteptăm păstrînd armele... Io, drept să-ți spui, nu m-aș mira să ne cheme iarăși... O să facem, dă fiecare dată, cum ni s-o părea mai potrivit.. dar, firește, înapoi noi nu trebuie să mai dăm.

— Ce să facem noi socoteli... Mergem pă drumul ăsta, și pace, strigă întărîtat Vasile. Ce-o ieși, o ieși !

— Dar dacă o să iasă prost ? întrebă îngîndurat Vasile Mînjoc.

De data asta toți rămaseră pe gînduri.

— Dacă o să iasă prost ?... repetă Vasile Peștefript întrebarea... Nu știu... O să iasă bine, o să iasă prost... ? Dumnezeu știe cum o să iasă... Io însă una știu, că noi nu mai putem să fim iar întocmai cum am fost înainte, ca vitele... Nu putem să fim altfel, dăcît cum sîntem dă cîteva luni încoace... Cei care vor veni, vor vedea ce au

dă făcut şi vor face după firea lor... Dar noi, care am văzut pă arendaş şi pă zapciu tremurînd, care am văzut puterea turcească şi am rămas locului, în faţa ei, iote, după cîte am văzut... Nu mai putem face altfel...

Rămaseră toţi îngînduraţi şi multă vreme nici unul nu mai spuse nimic... Focul murea în bătătură, era acum numai ca o vatră de jăratic ici-colo pătat de cenuşă... Se simţeau toţi nelămuriţi... vedeau că degeaba se sfătuiseră, căci nu ieşise nimic... Dacă i-ar fi întrebat vreunul ce să facă, oricine ar fi răspuns, ar fi fost vorbe. Întrevăzuseră o izbăvire, care acum se depărta de ei. Dintr-o dată se văzură singuri, om cu om şi atît de puţini laolaltă, în faţa unei desfăşurări care depăşea cu mult însăşi vremea în care trăiau. Era tîrziu... Cerul era îngheţat şi cu puzderie de stele reci şi ele.

(Poate că ar trebui să urmeze o scurtă şedinţă de lucru între Cantacuzino şi Fuad. [1])

IAR PE DUNĂRE

Se simt putrezi, pierduţi parcă... Plouă de cîteva zile cu mici întreruperi în amurg aproape tot timpul. O ploaie îngheţată, pisăloagă, de toamnă. Totul e ud şi rece, năclăit ori înmuiat în jurul lor. Hainele de pe ei s-au zdrenţuit parcă şi nu se pot usca în nici un fel. Perdeaua de negură nu se dă în lături decît ca să arate mereu, pe malul românesc, trunchiuri găunoase şi păduri de sălcii. Ghimiile merg la lopeţi, merg greu de tot. De cîteva ori era să se împotmolească cînd una, cînd alta ! Soldatul cu prăjina de la botul celei dinainte strigă neobosit, cu toată ploaia : *Doobra voda !...*

[1] Însemnare a autorului, care avea de gînd să scrie în continuare un capitol.

Voinescu II nu mai iese din culcuşul umed şi tusea lui a ajuns un fel de ison sec al drumului nesfîrşit pe apă. Bălcescu şi agronomul Ionescu, amîndoi şubreziţi şi ei de vremea asta nimicitoare, stau lîngă el. Ca orice bărbat care n-a fost încă bolnav. Voinescu II îndura greu boala. A înţeles acum ce înseamnă petele de sînge de pe barbă, de pe mîini, cînd se şterge la gură şi e cuprins de spaimă. Bălcescu, care n-a mărturisit încă la nimeni, în afară de sora lui, [şi de Luxiţa,] că e bolnav, se hotărăşte să-i spună taina lui apăsătoare lui Voinescu II ca să-i arate că se poate trăi şi aşa, ca să-l încurajeze, ca să-l împiedice să se prăbuşească.

Către amiază, în a cîtea zi de drum nu mai ştie nici unul dintre ei, s-au dus amîndoi singuri în colţul dinapoi, în timp ce perdeaua de nori se mai lumina şi ploaia stătuse de vreo jumătate de ceas.

Fostul maior a înţeles. Voinţa de viaţă şi de biruinţă asupra sie-însuşi a prietenului său l-a uimit. Întîi nu i-a venit să creadă. Apoi a înţeles că el, om voinic, şi încă bine legat, trebuie să lupte, să aibă încredere că totul se poate îndura.

Pe cealaltă ghimie, bolnav mai rău e Nicolae Golescu, cu grave tulburări intestinale.

De la o vreme, malul românesc a început să fie mai limpede, mai nisipos, cu mai puţine sălcii. Din cînd în cînd se văd gorgane cu smocuri de iarbă, ici-colo salcîmi. Sînt şi semne de înseninare. Nori albicioşi au început să se urce în scări pufoase în înaltul cerului. Toată nădejdea lor e că la Vidin vor fi scoşi de pe ghimie şi ţinuţi cîteva zile măcar în adăpost uscat, ca să se întremeze.

La un popas au fost coborîţi pe mal, înconjuraţi de spăngi. Se privesc unul pe altul. Oamenii, cu feţele schimbate, abia se mai recunosc. Prea multe nu au de vorbit, dar le face bine să mai vadă alte chipuri decît cele de pe propria lor ghimie.

Cînd au pătruns, după lungul ocol care a început la Dessa, între Vidin şi Calafat, treceau printre două aşezări omeneşti şi au năvălit toţi pe marginea ghimiilor, care însă ocolesc portul şi opresc departe, după fortificaţii, lîngă un zid. Au bănuit despre ce e vorba şi au trecut prin faţa caselor de lemn, dărăpănate, acoperite cu olane, cuprinşi de o presimţire. După ce corăbiile s-au oprit şi au tras loviturile de tun de salut prescrise, li s-a cerut să coboare cum pot şi să se cţăre cum pot pe zidul, din fericire dărăpănat şi el, aşadar cu colţuri şi cu rupturi, pe care se putea pune piciorul. Au înţeles că sînt duşi la temniţa cetăţii. Acolo li s-au dat două odăi întunecoase, dar cu un soi de grădiniţă în faţă. A venit apoi un ofiţer care le-a luat numele, după ce i-a salutat ceremonios în numele paşei. Apoi a venit un altul, după care urmau soldaţi cu tăvi încărcate cu tot soiul şi felul de mîncăruri din belşug. Bălcescu şuieră printre dinţi :

— Turcisme... Ţoane de satrapi orientali !

Li s-a îngăduit să meargă, cîte doi-trei odată, subt escortă, să-şi cumpere cîte unele de îmbrăcăminte. Au străbătut, cu soldaţii după ei, uliţe strîmbe, căzute parcă pe costişe, cu casele de lemn putrede, fără ferestre, cu cîte o liotă de copii pe la uluci. Pe la cîte o răspîntie pietroasă sînt şi unele case mai acătării, cu geamlîc, cu parmalîc de lemn şi chiar cu pridvor.

Pe înserate s-au pomenit în grădiniţa scăldată în lumina galbenă a crepusculului de toamnă înseninată, cu o mocancă, îmbrăcată cu cojocel, legată la cap cu testemel, cu o fetiţă de cîteva luni în braţe. Şi cu ea I. Filipescu şi pictorul Rosenthal. Era Maria Rosetti.

Bărbatu-său se aştepta s-o vadă tocmai la Orşova, aşa cum fusese vorba, şi află năucit că, aşa îmbrăcată ţărăneşte, cu fetiţa Liby la sîn, a urmărit ghimiile pas cu pas de-a lungul fluviului. Cînd în căruţă, cînd pe jos. Zguduit, se sprijini să nu cadă. Ea, cu ochii negri rîzători, în lacrimi, i se lăsă copleşită de emoţie la picioare.

Ceilalţi, zguduiţi, plîng şi ei.

*

Peste trei zile, în timp ce erau duşi înapoi pe ghimii, întîlnesc în port pe un oarecare boier Gănescu, trimis de administratorul de Craiova cu treburi de-ale slujbei la paşa din Vidin. E îmbrăcat europeneşte, dar cu fes în cap. Îi priveşte dispreţuitor. Ei îl batjocoresc pentru fesul lui, îl fac slugoi. El le face morală, îi face derbedei, golani. Se aleg din ceartă cu gazeta lui Carcalechi, scăpată din buzunarul mîniosului boier, care-i ameninţă cu amîndouă mîinile. Găsesc acolo, între anunţuri insipide — droşte de vînzare, leacuri miraculoase — şi numeroase publicaţii oficiale, seci, scrisoarea lui Magheru către Cantacuzino, în care îl anunţa că va lupta cu năvălitorii. Nu i-a putut mişca nici un strigăt al comandantului, nici ameninţarea spăngilor, pînă ce n-au citit toţi grămadă rîndurile tipărite prost, dar ale căror cuvinte ardeau ca focul :

...„Nu, domnule Cantacuzino ! Nu ! Romînia nu va peri ! Pune urechea şi ascultă vuietul de viaţă naţională care s-a deşteptat în patrie, şi, dacă ţi-a mai rămas puţin dor de astă mumă a noastră, ţi se va bate inima, şi îţi va zice că Romînul va să trăească..."

Bălcescu, cu buzele strînse, cu obrajii palizi, îşi spune înfiorat că tot ce-a fost n-a fost zadarnic, că n-a fost o aventură cum cred mulţi chiar dintre revoluţionari, în clipele de descurajare, că s-a deschis un drum nou pentru poporul romîn. Fără cei căzuţi, peste cei căzuţi ! Roata istoriei s-a pus iar în mişcare !

Se duce înapoia ghimiei și se trîntește, lungit, pe jos. Se preface că doarme, ca să fie lăsat în pace. Vrea să fie singur, să se gîndească la scrisoarea lui Magheru.

*

Zilele care urmează sînt senine, cu cerul înalt, fără pic de vînt. Către amiază este cald și stau lungiți la soare, ca să-i pătrundă tăria razelor. Ghimiile nu pot merge decît trase la edec, adică așa cum merg alaiurile de înmormîntare... Malul românesc e acum mai ridicat, nisipos, acoperit din cînd în cînd de adevărate măguri, care nu sînt decît dune pe care s-a prins verdeață. Oamenii au pus și ei ici-colo desișuri de salcîmi, uneori și grădini. Cînd au trecut, timp de aproape două zile pe lîngă Ostrovul Mare, lung, nesfîrșit, plin de vite, de căsuțe risipite și de colibe pescărești, a fost cît pe-aci să-i răstoarne un piroscaf, care a trecut pe lîngă ei cu un zgomot asurzitor al cazanelor, al pistoanelor și al roții care vîntura cu strășnicie apa, împroșcînd cu trîmbe albe înapoi și lăsînd valuri care se bălăbăneau puternic, cu o lungă dîră de spumă în urmă.

Greșeala de pilotaj a scos din sărite pe Voinescu, căci ghimia lor sălta pe valurile întoarse ca o coajă de nucă. Turbînd, strigă după cei ce treceau nepăsători, dar, după ce îi trecu necazul, se întoarse către ai lui, plin de amărăciune :

— Vapoarea asta austriacă va ajunge peste șase ceasuri acolo unde noi nu vom ajunge nici în șaisprezece zile, dacă mergem tot așa !

*

Trec a doua zi prin dreptul unei vii mari, pe dîmbul bătut viu de soarele de după-amiază. Oamenii de la edec s-au oprit și au năvălit să se înfrupte. Strugurii s-au culeș,

spre marea lor dezamăgire, dar vin cu buzunarele și brațele pline de nuci, de moșmoane, iar într-un coș rupt și aruncat în vie aduc gutui mari, ca niște pietroaie galbene, lucioase.

Le dau și prizonierilor, care le mănîncă cu poftă ; dulceața lor acrișoară le răcorește uscăciunea gîtului.

...Doobra voda... Doobra voda.

Oricît de frumoasă e toamna, dar zilele acestea de mers tărăgănat pe ape, de întîrzieri, cu mizeria unui culcuș ca o vizuină, cu pastramă rece și pîine uscată, este istovitor.

La Fetișlan, pe malul sîrbesc, unde sînt ținuți iarăși vreo două zile, tot ca la Vidin, află că vor fi duși în Bosnia pe jos. Sînt atît de revoltați, fierberea lor e atît de mare, încît populația începe să priceapă despre ce e vorba... Au stat de vorbă îndelung, pe marginea drumului, în timp ce așteptau porunca pașei ca să fie duși la un fel de temniță, cu vreo doi săteni înalți, spătoși, cu mustățile lungi, care, după ce-au fost în sat, le-au spus în românește, căci deși sîrbi, vorbeau și românește, că de vor fi îndreptați spre Bosnia, bărbații din sat sînt hotărîți să atace convoiul și să-i elibereze.

Sînt însă din nou urcați pe ghimii, a doua zi, în fața satului întreg, aproape gata să atace escorta.

În fierberea de ape dintre stîncile de la Porțile de-Fier, ghimiile nu pot pătrunde. Sînt dați jos, trebuie să meargă pe uscat. Îi bucură această schimbare... Aci toamna e încă și mai frumoasă, dealurile muntoase, prăpăstioase, printre care călătoresc pe marginea apei care fierbe, sînt acoperite de păduri de fagi, care acum la mijlocul lui octombrie au devenit roșii, de parcă s-au aprins toate. Pe la margini, mesteacăni albi, cu frunze aurii, sînt altă bucurie a ochilor. E ca o risipă de purpură și de aur cît ți-ajunge privirea. E jocul în soare al apelor. Se simt pătrunși de un nou suflu de viață. Pereții stîncoși îi bucură după nesfîrșitele stuhărișuri și sălcii. Acum înțeleg că în Bosnia nu

vor merge în nici un caz, pentru că nu se vor lăsa ei duşi... Maria Rosetti a plecat înainte să facă tot ce va fi cu putinţă ca să-i scoată din mîna turcilor. Mai întîi va aduce la Ada Kaleh, unde au fost duşi de la malul sîrbesc, cu bărcile, după ce au trecut de furia clocotitoare a gherdapurilor înspumate, o căruţă întreagă de cojoace şi straie ţărăneşti, asta şi ca să se îmbrace oamenii mai călduros şi ca să poată fugi mai uşor. A adus şi vreo două sarici. Aci, pe mica insulă, dau însă de altă greutate, care ar putea să fie totuşi spre binele lor. Paşa îi vesteşte că dacă vor să meargă mai departe, cu vreo corabie, trebuie să şi-o plătească singuri.

Maria Rosetti, care s-a dus în port să tocmească un fel de ghimie, aduce vestea că proprietarul ei nu lasă mai jos de cincisprezece mii de lei. Toţi la un loc n-au atîţia bani şi le mai trebuie şi pentru alte nevoi pe drum. Ei pretind să plătească drumul autorităţile turceşti, care-i deţin în mod silnic.

Aşezat pe un covor, subt un măr pădureţ, în faţa seraiului său acoperit de olane, dar cam dărăpănat, paşa (ori ce-o fi fost) nici nu vrea să audă. Gras, cu ochii mîncaţi de obraji, cu mustaţa mică, răsucită lung în jos, tace cu încăpăţînare, ca un Buda cu două braţe scurte, şi suge din narghilea.

Prin glasul cu inflexiuni baritonale al lui Aristia, ei îi explică îndîrjiţi că nu pot merge pe jos, îi cer să le arate poruncă de la paşii cei mari, care îi priveşte. Aristia, obişnuit să joace aparteurile ca la teatru, vorbeşte către turc grav şi către ai lui glumeţ :

— Ce poruncă vreţi să arate ? Nu vedeţi că ăi de la Ţarigrad nu ştiu nici ei ce să facă cu noi ? La turcii ăştia porunca adevărată sună aşa : „Răspunzi cu capul tău de oamenii ăştia, tu, cîine afurisit..."

Rîd şi ei cu tot necazul.

— Dar dacă facem călătoria pe un vas austriac ? îi cere Bălcescu lui Aristia să întrebe pe turc.

Asta-i ce vor ei îndeosebi, să meargă remorcaţi de o „vapoare austriacă", mai repede. Cînd se vor vedea tîrîţi aşa, ştiu ei ce au de făcut.

— Tîrîţi de o corabie austriacă ? Şi turcul, care ştie mai mult decît ei, rînjeşte şiret. Fie, şi tîrîţî de o corabie austriacă...

El ştie că în Austria a început revoluţia, că ungurii sînt în duşmănie de moarte cu imperialii... că sîrbii şi romînii bănăţeni sînt duşmani ungurilor.

Maria Rosetti cu I. Filipescu şi Rosenthal s-au dus încă de cu seară la Orşova să roage pe agentul companiei austriace să le dea o barcă mai mare, în care să se poată îngrămădi revoluţionarii şi pe care să o ia apoi vreun piroscaf la remorcă.

Spre mirarea paşei, agentul companiei de navigaţie pe Dunăre veni în persoană a doua zi pe insulă, întovărăşit de cei trei, şi declară autoritar că va pune la dispoziţia revoluţionarilor o barcă de-a agenţiei.

Paşa, care se plimba prin faţa seraiului lui cu ciubucul în gură, nu mai pricepea nimic... A trimis şi el azi-noapte un om al lui la Orşova, care a spus comandantului garnizoanei că revoluţionarii ăştia periculoşi sînt nişte partizani ai ungurilor, pe care trebuie să-i aresteze numaidecît, dacă încearcă să intre în împărăţie... Şi acum agentul ăsta... ! Dar nu merge aşa. Spune că va primi să fie remorcaţi, dar întovărăşiţi de o escortă de douăzeci de soldaţi turci, care la nevoie să desfacă barca de piroscaf şi să rămîie în apele turceşti. Agentul, care era şi el se pare un progresist îndîrjit, îi arătă paşei că în barcă, în afară de cei cincisprezece arestaţi şi de trei lopătari, nu mai poate lua decît cel mult şase soldaţi de escortă. Pînă la urmă, turcul s-a lăsat înduplecat.

— Da' de ce lopătari ? întrebă paşa mirat.

Clubul cărţii digitale 2024

— Cine ştie ce se mai întîmplă pe drum... Să nu pierdem barca.

*

Cînd a doua zi feluca lor se opri la pontonul Orşovei, Maria Rosetti, înainte ca ei să coboare, îşi ridică fetiţa, Liby — Libertate — în braţe şi strigă, aşa cum a povestit ea mai tîrziu, în franţuzeşte :

— *Ne la prennez pas, avant que je ne vous la donne !*[1]

Ei au înţeles şi nu s-au scoborît. Femeia aflase de la agentul companiei că dacă vor coborî, vor fi arestaţi de comandantul regimentului imperial. Cel cu paşapoartele, înţeles cu agentul, le refuză şi el viza. Convinş atunci pe soldaţii turci să meargă mai departe, vîslind, căci aci nu-i lasă cei de la carantină, pînă la portul următor, unde vor fi ajunşi de piroscaful austriac, care îi va remorca, fără să mai ia contact cu nimeni, în afară de vîslaşi, care vor face şi ei carantină, la întoarcere.

Nu au vîslit mult, căci în dreptul întîiului sat romînesc întîlnit, vîslaşii, înţeleşi cu revoluţionarii, au cerut escortei, zăpăcită de atîtea măsuri ciudate, să oprească, pentru ca să-şi ia de-ale mîncării pentru drum. Cînd turcii au înţeles că aceştia vor cumpăra de-ale mîncării chiar şi pentru ei, s-au lăsat înduplecaţi, nu prea greu. În pragul unei case la vreo două sute de paşi de mal, dar deasupra ripei prin care urca drept drumul, s-a încins o masă la care s-a vorbit cu multă însufleţire despre poporul romîn, despre revoluţie şi despre altele. Pe cînd sătenii şi musafirii erau foarte însufleţiţi, soldaţii turci, care nu înţelegeau nimic, mîncau tăcuţi şi beau chiar — aci în ţară străină — binişor. Cum se înnoptase, ce altceva să facă oamenii, mai ales că Maria Rosetti, Rosenthal şi I. Filipescu, care urmaseră barca în căruţe pe malul înalt şi stîncos, îngrijiseră să aibă aceşti soldaţi şi unde să doarmă.

[1] Nu coborîţi înainte de a vă spune eu ! (tr.)

A doua zi, pe cînd revoluţionarii erau gata să se urce îmbrăcaţi în straie ţărăneşti în căruţe, fură ajunşi de un ofiţer turc care venea călare, în goană turbată, să-i aducă înapoi, trimis cu multe înjurături de paşa din Ada Kaleh, care se văzuse pînă la urmă păcălit. Le-a spus să vie înapoi ca să fie eliberaţi, chipurile. Cînd a văzut că oamenii nici nu se gîndesc să se întoarcă, a dat poruncă soldaţilor să-i ia între spăngi. Tot satul s-a strîns în jurul lor, ameninţător.

Un bărbat bine legat, cu o mustaţă zburlită, poate mai-marele satului, s-a repezit în faţa turcului.

— Ei, comedgie, undge te trăjeşti dimita aici ?... În Turchia ?... Apoi află că punem noi pe dimita la arest, că eşti în ţara noastră !

Turcul rămase nedumerit, dar cînd văzu căruţele pornind, se luă cu oamenii lui după ele, el călare, încercînd să se aşeze în calea lor. Drumul prin vestitele „cazane", ocolind mereu malul stîncos, era greu şi căruţele mergeau cum puteau. Barca venea şi ea din urmă cu o parte din bagaje. După vreo şase ore de umblet, ajunseră într-un sat, pe jumătate sîrbesc, pe jumătate romînesc, dar pornit tot, cu furie, împotriva ungurilor, ale căror trupe revoluţionare trecuseră mai înainte şi întărîtaseră lumea devastînd. Turcul însă arătă sătenilor îngrămădiţi în stînga şi în dreapta unei locante că fugarii sînt partizani ai ungurilor şi că el are poruncă să-i aresteze şi să-i ducă înapoi.

La început, revoluţionarii fură ameninţaţi să fie sfîşiaţi pe loc, dar cînd arhimandritul Snagoveanu le arătă că aceşti revoluţionari au luptat tocmai ca să-i elibereze pe clăcaşi şi să le dea pămînt, atunci şi romînii şi sîrbii s-au înfrăţit cu ei şi s-au aşezat aşa cum se cuvine la masă. S-au aşezat — ce să facă — şi turcii. Au şi băut.

Poate că ofițerul a înțeles că e mai bună afacerea pentru el să se facă la noapte că doarme decît să mai meargă așa pînă la Semlin, hărțuit mereu că se află în țară străină, mai ales că nu se mai oprea nici un piroscaf și pe malul celălalt nu puteau să vîslească lopătarii. Cel puțin așa spuneau ei. Așa și făcu. Nu auziră deci huruitul celor șapte căruțe umplute cu fîn și scoarțe, care plecară către miezul nopții.

*

La Semlin ajunseră istoviți. Pe unde treceau, vedeau urmele grozave ale războiului civil și niciodată nu știau peste ce tabără cad. Aci se odihniră bine într-un han șvăbesc, foarte curat, bine îngrijit și fură bine ospătați. A doua zi, după masa de seară, cînd erau toți laolaltă, Bălcescu le puse o întrebare care-i ului :

— Acum ce aveți dumneavoastră de gînd să faceți ?

Oamenii erau, după obiceiul de acasă, la cafele — dar acum nu erau turcești, erau doar șvarțuri — fericiți că au scăpat definitiv din mîinile turcilor și nu pricepeau de loc întrebarea Bălcesculuí.

— Ce vrei să facem ? întrebă Nicolae Golescu, care era mereu bolnav, întărîtat. Mergem cu toții la Paris și acolo vedem ce-o să facem !

Cei mai mulți ridicară din umeri, în semn că asta e singura soluție chibzuită, că întrebarea Bălcesculuí fusese fără rost.

— La Paris ? Ce să căutăm noi acum la Paris ? întrebă cu voce stinsă Bălcescu. Rostul nostru e să rămînem aci ! Slăbise mult și fruntea lui părea mai înaltă, mai boltită sub lampa cu gaz atîrnată din tavan, deasupra mesei pe care mai erau resturi de mîncare.

Rosetti azvîrli șervetul de la gît și întrebă, la rîndul lui, uimit :

— Ce să facem noi aci ? Și ochii lui verzi, puțin bulbucați, se țintesc stăruitor în ochii, puțin oblici acum, ai celui ce înființase „Frăția" acum cinci ani.

— Adevăratul revoluționar aleargă la bătălia revoluționară, întocmai cum adevăratul comandant aleargă cu trupa acolo unde aude tunul ! Vedeți că aci ungurii s-au sculat împotriva tiraniei habsburgice. Locul tuturor revoluționarilor din lume este să lupte alături de unguri, pentru libertate. Trebuie să fim alături de orice popor care luptă pentru libertate.

— Să lupăm alături de unguri ? Cu cine ? Cu romînii ? întrebă nedumerit și Bolintineanu. Dar, frate Bălcescule, văzuși și dumneata că atît timp cît ne crezură prieteni ai ungurilor, frații noștri bănățeni erau să ne sfîșie !

— Au vrut să facă asta pentru că nimeni nu i-a luminat, nimeni nu le-a deschis ochii. Rostul nostru este tocmai ăsta. Să mergem între unguri, la căpeteniile lor, și să le arătăm că ei nu pot duce lupta în același timp și împotriva imperialilor și împotriva romînilor și sîrbilor. Că trebuie să discute cu aceste două popoare frățești, că trebuie să facă o înțelegere limpede, cu deplină libertate pentru toate popoarele robite. Vom merge la Kossuth și el va trebui să înțeleagă că interesul lui este să-i aibă pe romîni alături, nu împotriva lui. De îndată ce vom obține asigurarea drepturilor pentru poporul romîn, vom merge la ai noștri și le vom arăta că ei nu au nimic de cîștigat jertfindu-se zadarnic pentru împărat și împiedicîndu-i pe unguri să-și capete libertatea prin luptă...

— Și crezi dumneata că vei convinge pe cineva ? Că vei găsi între Tisa și Carpați un singur om care să fie de părerea dumitale ? Era atît de uluit Rosetti, încît nu mai putu rămîne la masă, se ridică întărîtat și începu să se plimbe prin sala de mîncare... Cum îți închipui dumneata că îi vei împăca pe romîni cu ungurii ?

— Asta e datoria noastră grabnică! Să risipim neînțelegerile dintre ei, să le deschidem ochii. Să-i facem să meargă alături în lupta pentru libertate....

— Vom fi bătuți cu pietre....

— S-ar putea să fie și asta. Misiunea de revoluționar și de clarvăzător a fost totdeauna legată de primejdii mari. Datoria noastră este să le înfruntăm chiar cu riscul vieții și al reputației noastre.

— Ești singurul care ești de această părere.

— Nu-i nimic, voi fi singurul care voi rămîne aci....

Nu fu singurul. Bolliac se sculă și el și spuse că romînii din Ardeal au nevoie de sfătuitori și că el rămîne pentru ei.

— Voi rămîne și eu, se auzi vocea puțin nazală a lui Alecu Golescu Albu.... E nevoie să împăcăm pe romîni cu ungurii neapărat... Și întorcîndu-se spre Ștefan, fratesău, adăugă așa, cu un fel de scuză.: Pe urmă, voi, care plecați la Paris, sînteți destul de numeroși și mai pricepuți ca mine acolo.

ARESTAȚI-I... PLESNIȚI-I... ÎMPUȘCAȚI-I...

Timpul era acum mereu senin, cu o lumină dulce, cu oarecare dogoare numai puțin în vremea prînzului, și mai ales luminoasă și mîngîioasă era această zi de 5 octombrie cînd apăru în poiana răscrucii cîrmuitorul, însoțit de doi inși în straie europenești și de vreo treizeci de dorobanți călări, comandați chiar de tistul județului... Ei rămaseră acolo, căci era în vremea slujbei și lumea din sat era mai toată la biserică... Descălicaseră și își adăpau caii la fîntîna cu ciutură din fața casei lui Căciulămare... Cîrmuitorul, aflînd că lumea este la biserică, se hotărî să meargă și el, întîi ca să arate că lucrurile s-au

schimbat de săptămîna trecută, și [al doilea] că el nu e fricos ca subalternul său, subcîrmuitorul care fusese înaintea lui și fugise de frică.

Deși era nou în județul ăsta, căci n-avea decît șapte zile, el cunoștea bine meșteșugul de a înmuia oamenii, deoarece fusese mai înainte subcîrmuitor în Vlașca, la Putineiu și Stănești, unde făcuse orînduială numaidecît, și acum, deși era foarte tînăr, fusese trimis de-a dreptul de marele vornic, cu care era și rudă, să facă să se știe cuvîntul prăvilei și la Găești, și în împrejurimi... Zapciul n-avusese în felul lui nici o vină, căci el, cîrmuitorul, îi spusese încet la ureche să nu-și piardă capul și să aibă grijă să nu iasă „tărăboi" mare, deși pe față îi dăduse poruncă să fie fără milă, mînă de fier.

Zapciul avusese grijă să nu fie „tărăboi" și acum era dat afară pentru că fugise cu cei zece dorobanți care-l însoțiseră, din fața celor de la Zăvoiu Dîhorului și de la Vadu Rău... Adevărul e că nu era poate chiar el vinovat, dar vinovat nu era nici cîrmuitorul, căruia și lui la București, între patru ochi, i se spusese să nu fie „tărăboi" în județ, iar pe de altă parte, pe față, li se ceruse la toți cîrmuitorii cei noi, căci fuseseră toți chemați la București, să fie mînă de fier și să înăbușe în față orice încercare de rebeliune. În modul acesta, marele vornic cel nou, la rîndul lui, Filipescu Ion, se socotea acoperit față de caimacam... Dacă iese prost cu răzmerița, cine ar fi putut tăgădui că el a dat poruncă la toți cîrmuitorii să fie mînă de fier? Iar dacă va fi certat cumva din sus că de ce s-au făcut vărsări de sînge, el poate afirma cu seninătate că le-a recomandat cîrmuitorilor să fie cu grijă, să nu iasă „tărăboi"... Caimacamul la rîndul lui era în mare încurcătură, fiindcă un fel de „recomandări" primea în scris de la Fuad, și altele i se cereau între patru ochi... I se cerea, cu alte cuvinte, să prăjească două scrumbii în trei tigăi și să fie în fiecare tigaie neapărat cîte o scrumbie... Iar ju-

decînd drept, nici Fuad nu era de vină, căci şi lui Divanul imperial una îi ceruse în şoaptă, cînd plecase... şi alta îi cerea de la o vreme în scris... Asta era politica turcească.

Dar cîrmuitorul se credea mai şiret şi decît marele vornic, şi decît caimacamul însuşi. Avea să se descurce el, că tot e mai bine să fii cîrmuitor undeva, unde de nu curge, pică bine, bine de tot, decît să trăieşti din mila rudelor bogate... Era înalt, frumuşel, rotund la faţă, cu ochii negri, dulci şi cu o mustaţă ca de smoală, mică şi răsucită.

Intră în biserică cu o faţă smerită, credea el, dar mai curînd se părea adormit de-a-mpicioarelea... Purta costum european, jachetă scurtă şi pantaloni lungi, prinşi cu bentiţă jos... În cap purta un fes, fără canaf... Îl scoase şi începu să facă, cu capul aplecat cu smerenie, cruci mari... Apoi trecu în strana dreaptă, lîngă ţîrcovnic... Oamenii îl priveau uimiţi, neştiind cine e... Cînd se citi *Evanghelia*, el îngenunche cel dintîi...

După ce popa Gheorghe puse crucea pe fruntea celor ce sărutau icoana, pe care o sărută şi el, fără să sărute însă mîna popii... cum făcuseră ceilalţi, ieşi şi se opri în faţa bisericii, pe dîmb... Lumea, care ieşea din biserică, se opri în jurul lui... El vesti că e cîrmuitorul şi că are ceva de spus, aşa că toată lumea să vie jos, şi arătă în poiana răscrucii (unde erau şi dorobanţii).

Oamenii se adunară molcom, încă nedumeriţi dacă să se mai împotrivească ori nu stăpînirii. Oricum, voiau să audă mai întîi ce vrea acum din nou această stăpînire. În scurtă vreme fură în jurul dorobanţilor ca la o mie de oameni, căci veniră şi cei din Vadu Rău.

Unul din cei îmbrăcaţi cu anteriu şi giubea ceruse logofătului Duţă Căciulămare să aducă o masă de cele de oraş. Acesta intră în casă şi se întoarse, ţinînd deasupra capului o masă cu patru picioare, de lemn alb dat la rindea. Omul stăpînirii se urcă apoi pe masă ca să fie văzut de toată lumea şi să se audă ce spune, departe... Tuşi, îşi

drese glasul, se şterse la gură cu o basma de mătase liliachie... Cei treizeci de dorobanţi şi tistul lor erau călări în spatele mesei.

— Oameni buni, începu el, mieros, vreau să vă spui din capul locului că stăpînirea este supărată... da'... supărată foc pe voi...

— Să-i fie dă bine! se auzi glasul puternic, dar cam dogit, al lui Drăgan, iar oamenii, şi mai ales femeile, izbucniră în rîsete.

Cîrmuitorul se opri o clipă, parcă pişcat de o muscă, şi cu ochii negri, tulburaţi, căută pe cel ce-l întrerupsese şi, negăsindu-l, continuă amărît că i se întrerupe o cuvîntare cu schepsis pe care o pregătise el acasă.

— Aşa întîmpinaţi dumneavoastră pe un musafir care vă vine în sat?... Frumos... frumos...

— Ce musafir, că nu te-a chemat nimeni... Iar musafiri nepoftiţi noi nu-i dorim... spuse Peştefript, apoi se întoarse către fiu-său, care acum începuse să meargă sprijinit în băţ şi-i şopti: Măi Fănică, mă, treci în dos şi cheamă copiii la tine... Pune-i să adune pietre din Gîrloagă şi aduceţi-le grămadă în faţa casei lui Drăgan... Întorcîndu-se către Ion, se lămuri: Mi se pare că ăştia nu vor să plece decît goniţi cu pietre şi cu ciomegile!...

Atunci Ion îi întregi, aşa, moale, fostului său cumnat:

— Măi Mitrule, tu spune de la om la om să plece acasă şi să-şi ia ciomegile... Se întoarse către nevastă-sa: Vezi tu, Marie, că am după ladă pistolul ăla care fu al lui Miai. Adă-l încoace...

În timpul acesta, cîrmuitorul, zărind în mulţime pe popa Gheorghe, îl pofti:

— Poftеşte aci... alături... lîngă masă... cuvioşia-ta... Faceţi-i loc... Popa veni. Îmi pare rău... îmi pare foarte rău, oameni buni, de cele ce aud... legă cîrmuitorul apoi firul. Aflasem eu că sînteţi cam zurbagii şi că vi s-a suit constituţia aia la cap... Că n-aţi vrut să daţi înapoi exem-

plarele care le aveți, că aveți multe exemplare... Știu și asta, de tot felul. Îmi spunea ceaușul și eu n-am crezut!

— Apăi foarte rău că n-ai crezut, îl întrerupse iar Vasile Peștefript. Poate că te-o fi chemînd Toma și vrei să pipăi de aproape lucrurile...

Acum îl deslușì din mulțime pe Vasile și-l întrebă, amenințîndu-l cu degetul:

— Dumneata ești cel care mă tot întrerupi într-una? Ia fă-te mai încoa... să te văz și eu mai bine la față... Hai... hai... mai încoace.

— Lasă că stau bine unde stau, răspunse Peștefript, care era în rîndul al doilea de oameni, în spatele lui Toma, Ion, Drăgan și alții.

Cîrmuitorul se mînie grozav și, aruncînd o privire tistului de dorobanți, ridică dintr-o dată glasul, care-i fusese pînă acum de o sfătoșenie fățarnică, și începu să strige ca o moară stricată, dintr-o dată:

— Apăi, dacă voi nu știți să vă purtați cu oamenii stăpînirii... eu știu să mă port cu oameni ca voi și vă spui din capul locului că nu voi mai îngădui nici o necuviință... Îi vedeți pe acești dorobanți?... Ei? Ce, credeți că au venit aci de florile mărului? Să vă băgați mințile în cap și să fiți la locul vostru, că de nu, am eu ac de cojocul fiecăruia... Pe ăl care mă mai întrerupe să știți că-l pui pe loc în fiare. Trebuie să vă intre bine în cap că stăpînitorii țării și oamenii lor sînt părinții voștri care vă vor binele! Și aci se întoarse bucuros la firul pregătit de acasă: Scrie și în sfînta *Evanghelie* că orice stăpînire este de la Dumnezeu, nu-i așa, cuviosia-ta? Întrebase cu un glas mieros, îndulcindu-și și fața de băiat frumos.

Popa Gheorghe răspunse după o mică șovăire, dar numai aparentă, căci apoi glasul lui sună gros și moleom:

— Apăi, să vedeți cum stau lucrurile, dommule... Stăpînirile cele legiuite sînt dă la Dumnezeu, asta-i adevărat, dar ticăloșiile stăpînitorilor sînt dă la diavolu... Așa cum vă spui... dă la diavolu...

Fața cîrmuitorului, uluit de răspunsul popii, se strîmbă ca de durere...

— Cum, părinte? Ce vrei să spui?

— Așa... cum am spus... Stăpînitorii răi... sînt făpturile diavolului, pe care Dumnezeu îi părăsește...

Atunci se auzi glasul lui Toma, care ridică singura mînă pe care o avea, ca să fie mai bine înțeles:

— Da' ia spune dumneata, domnule... guvernul revoluției nu era tot dă la Dumnezeu?

Aci știința teologică a cîrmuitorului se scrînti de tot...

— Păi... păi... nu, că era nepravilnicesc... Păi... păi, era venit cu violență... răsturnase pe domnitorul care fusese uns de mitropolit în numele lui Dumnezeu...

— Ei, și ce era cu asta?... spuse popa Gheorghe. Să știe dîn bătrîni că mai toți stăpînitorii dă pă lume au pus mîna pă tronuri ucigînd pă cei care fusese înaintea lor, și aceia unși în numele Domnului... Rari sînt cei care au moștenit tronul legiuit dîn tată-n fiu.

— Guvernul provizoriu n-a ucis pă nimeni... strigă acum Toma. Nici măcar n-a izgonit pă domnitor dîn scaunul țării... Bibescu a plecat singur, dă bunăvoie... și tot guvernul a jurat pă constituție, cu mîna pă cruce și pă *Evanghelie*, în fața mitropolitului, care a jurat și el...

— Bine-ai grăit, Tomo! clătină din cap popa Gheorghe. Și se întoarse spre cîrmuitor: Aflați dumneavoastră, domnule, că și revoluțiile tot dă la Dumnezeu sînt, ca să pedepsească pă stăpînitorii netrebnici.

Zapciul nu mai știa ce să facă... Se încurcase cu totul... cu începutul acesta teologic se depărtase atît de tare de scopul venirii lui aci, că se întreba cum s-o întoarcă acum ca să vorbească despre rechizițiile plănuite. Spusele popii veniră la timp ca să poată să se înfurie iarăși... Se încruntă și se zborși dintr-o dată la preotul uscat și cu părul alb, colilie:

— Ia ascultă, popo, îndrăznești să spui că ești cu guvernul nepravilnicesc ?... Că ești cu constituția aia ?... Ia mai spune o dată...

— Eu nu vorbesc, spuse popa Gheorghe liniștit, dăcît dacă mi se cere asta cuviincios !

— Ascultă, popo, dacă ești cu revoluția, ești un ticălos care vei da socoteală celor de sus... ! strigă scos din sărite zapciul.

Atunci Toma vorbi iar liniștit și cumpătat, cum îi era obiceiul :

— Acest părinte și duhovnic al nostru este un sfînt și nu îngăduim să vorbești așa cum vorbești cu sfinția-sa !

Lumea începu să urle și să huiduiască, să strige, încălecate unele peste altele, vorbe care nu se mai înțelegeau. Zapciul înțelese că toată chestiunea asta teologică fusese o greșeală și nu mai știa cum să îndrepte lucrurile, ca să poată vorbi de rechiziții... Foarte îngîmfat, nu-i era frică de mulțime cînd știa că are treizeci de dorobanți călări cu el, cu gîrbace, săbii și carabine... dar nu mai știa acum ce să facă să potolească strigătele, ca să poată vorbi despre rechiziții. Începuse să-și muște liniștit sfîrcul stîng al mustăcioarei negre și să aștepte ostentativ.

Vasile Peștefript îl întrebă încet pe Drăgan :

— Mai poți să arunci toporul ca la București ?

— Nu crez... Mă ține încă umărul... Dar vezi dă Codan, că și el aruncă toporul dă la zece pași drept în copac... Auzi, Codane, ce spune neica Vasile... ai toporul la tine ?... Poate e nevoie să zvîrli cu el...

— Cu barda, nea Drăgane, cu barda... așa știu io...

— Am și bardă... du-te de-o cere dă la mine de-acasă, îi spuse Drăgan.

Toma trase cu urechea mirat și se gîndi că lucrurile au ajuns departe... În timp ce larma nu mai contenea, el îl trase pe Simion între el și Ion :

— Ascultă, Simioane, adună volintirii ăia și duceți-vă dă vă luați puștile dîn deal... O să fie nevoie.

— Măi Simioane, fiți cu grijă să nu vază lumea ascunzătoarea... că o să le punem la loc.

Puștile erau ascunse într-o cramă părăsită, deasupra hanului.

După foarte mult timp, se făcu iar tăcere și cîrmuitorul, care stătuse nemișcat, sfidător, își îndreptă umerii, își umflă glasul și citi o bucată de hîrtie pe care o ținea de o bucată de vreme în mînă.

— Ascultați acum porunca stăpînirii : „Pentru trebuințele armatei împărătești, pînă mîine seară amîndouă satele de pe moșie, adică Zăvoiu Dihorului și Vadu Rău, vor vinde cu plată, așa cum s-a hotărît de către marele vornic... și anume precum stă scris : șapte sute de chile de orz, o sută de chile de grîu, patru sute de oi și nouăzeci de vaci..."

Se făcu o liniște de moarte... Sătenii ascultaseră buimaci și rămaseră încremeniți...

Vasile Peștefript spuse în șoaptă lui Ion :

— Asta e și mai și ca în 21... Ce zici ?...

Ion nu zise nimic... Nu-și putea aduna și alege gîndurile.

Atunci se auzi glasul, ca în zilele de predică, al popii Gheorghe, care ridică amîndouă mîinile în mînecile largi ale anteriului de mohair :

— Această cerere este nedreaptă și nesăbuită, iar satul nu o va putea împlini !... Asta nu-i de la Dumnezeu...

Cîrmuitorul holbă ochii uimit, apoi strigă, de parcă s-ar fi răsucit un burghiu în el :

— Ăsta-i îndemn la rebeliune... Puneți mîna pe popă, puneți-l în fiare...

Atunci doi dorobanți, care descălecaseră, se apropiară cu o frînghie groasă și prinseră brațele popii, să-l lege cu mîinile la spate.

Văzînd asta, Ion se repezi la ei și urlă ca ieșit din minți :

— Să nu vă atingeţi d-o faţă bisericească, nelegiuiţilor!

Şi încercă să-l scoată pe popă din mîna celor doi, dar atunci tistul de dorobanţi ridică gîrbaciul şi-l lovi peste ureche.

— Arestuiţi-l şi pe el!... şi se aplecă să-l prindă pe Ion.

Dar în clipa aceea Vasile Peştefript ridică ciomagul pe care i-l aduse băiatul cel de-al doilea şi pocni în cap pe tist de-i ţîşni sîngele din frunte, împăienjenindu-i ochii. Toma îl smuci pe popa spre el, iar Damian îl înconjură numaidecît.

Lumea începu să urle şi să ridice ciomegele, iar în faţă era o învălmăşeală de nedescris. Dorobanţii învîrteau caii în loc, parcă neştiind ce să facă, unii loveau, dar încurcîndu-se cu gîrbacele... În scurtă vreme o ploaie de pietroaie, de bolovani mici de rîu se abătu peste ei... O parte din bărbaţii din faţă, care învăţaseră meşteşugul bătăii cu călăreţii de la Bucureşti, loveau cu ciomegele caii dorobanţilor, ca să-i sperie... De altfel, aci, în faţă, învălmăşeala era crîncenă, căci nimeni nu putea da înapoi. Capetele ardeau, sătenii erau toţi înfierbîntaţi şi întărîtaţi. Propriile lor strigăte îi întărîtau tot mai mult. Se auzi atunci glasul lui Toma:

— Ca la Bragadiru, măi, trageţi-i dă pă cai! Luaţi-le carabinele şi pistoalele...

Cocoţat pe masă, zapciul urla de parcă au intrat dracii în el.

— Arestuiţi... loviţi... împuşcaţi... împuşcaţi, şi el însuşi îşi descărcă pistolul în Toma, care fu atins tot în bontul de subt umăr.

Atunci, barda zvîrlită de Codan i se înfipse în spate, căci tocmai se întorsese în clipa aia cu spatele ca să urle la dorobanţi... Se răsuci în loc, barda căzu, şi căzu şi el prăbuşit peste masă, şi urletele deveniră şi mai îndîrjite. Damian, văzîndu-l pe tată-său rănit, îl trase în cercul unde erau popa şi Drăgan. Dorobanţii, zăpăciţi de ploaia

de pietre şi ciomege, neştiind de cine să mai asculte, văzînd că gîrbacele nu duc la nimic, nu mai aveau curajul să împuşte fără o comandă anume... Atunci unul dintre ei, un ceauş se vede, ridică pe zapciu de pe masă şi-l urcă în şa, făcîndu-şi loc să iasă.

— Lîngă mine, mă! strigă el dorobanţilor. După mine, la han!

Cei care erau pe cai şi care îl înconjuraseră aduseră în mijloc şi pe tist, care era năuc de tot, parcă nu mai vedea nimic... Vreo zece dintre dorobanţi, plini şi ei de sînge, dar călare, îşi făceau loc cu caii prin mulţime, ţinîndu-se grămadă, loviţi mereu cu pietre şi ciomege de sătenii care urlau parcă apucaţi. Izbutiră să iasă, unul singur căzu cu cal cu tot şi rămase şi el în urmă... De cum fură la larg, deteră pinteni cailor şi porniră în goană urmăriţi de pietre.

Lumea alerga însă, înnebunită de bucuria biruinţei, după ei... Numai cîţiva rămăseseră mai în urmă, certîndu-se pe carabinele şi pistoalele dorobanţilor. Toma, care era ţinut în loc de Damian, lîngă popă şi lîngă Drăgan, strigă puţin cam speriat:

— Luaţi puştile numai cei care ştiţi să împuşcaţi, mă, că le luaţi dăgeaba... Alergaţi după oameni să-i apăraţi... Damiane, du-te cu ei, că noi ne ajutăm cu muierile.

Drăgan striga să i se dea şi lui un pistol, că poate trage... Îl smulse de la un dorobanţ, care încă îl mai avea la brîu, şi fugi după mulţime şi el.

Între timp, comandantul celor două escadroane turceşti de călăreţi, auzind şi aflînd ce este înspre sat, dete poruncă unui escadron să iasă înaintea mulţimii şi să scape pe dorobanţi. Celălalt escadron îl opri cu el în curtea hanului, cu oamenii încălecaţi pe cai... Cînd escadronul dintîi ajunse la jumătatea drumului, transformă galopul în trap; nu putea şarja aşa cum socotise, căci între el şi mulţime erau dorobanţii, cu cîrmuitorul şi tistul răniţi. Se opri în loc şi aşteptă să lase să treacă cei răniţi, pe urmă,

în faţa mulţimii care venea, [turcii] închiseră rîndurile... Era însă foarte greu să mai opreşti nişte oameni cărora le era înfierbîntat capul... şi care veneau grămadă peste ei urlînd, împinşi la rîndul lor de dinapoi... Atunci şeful de escadron puse să sune un trompet, iar soldaţii scoaseră carabinele de pe umăr, în timp ce rîndul din faţă încerca să ţie mulţimea cu lăncile... Cînd cei din spate fură gata, cei din faţă primiră porunca să treacă printre rînduri înapoi... Apoi se auzi o comandă şi carabinele trosniră... Mulţimea dete un urlet de spaimă şi începu să dea înapoi, printre răniţi şi morţi, căci căzuseră mulţi... Turcii se pregăteau să tragă a doua oară, cînd se auzi o răpăială de trosnete mult mai puternice decît cele ale carabinelor... Coloana turcească fu izbită în plin, din faţă şi din spate... Cîţiva soldaţi se rostogoliră de pe cai — unii cu cai cu tot, şi începură să urle... Şeful de escadron, care alerga pe margine, căzu izbit în cap şi rămase atîrnat în scări. Asta îi buimăci pe turci...

În timpul acesta, Toma şi Damian opreau mulţimea care fugea. Pandurul urla :

— Nu fugiţi, măi oameni buni, că e mai rău... Uitaţi-vă că le-au luat volintirii piuitu... Nu fugiţi... Staţi, că e rost de puşti... Damiane, aleargă într-acolo.

Cînd Damian cu vreo zece inşi cu carabine şi pistoale ajunseră în faţă, trosniră din nou puştile de pe deal şi mai căzu alt rînd de turci ; se iscă o nouă învălmăşeală. Se văzu atunci escadronul de la han venind în goană în ajutorul celor din faţă... Dar nu putea face nimic din pricina învălmăşelii... Pe dreapta, cum veneau, erau numai tarlale de porumb pînă la eleşteu, şi comandantul renunţă la gîndul de-a trece pe-acolo înaintea celuilalt escadron, căci ştia de la Bucureşti că nu se poate lupta călare cu gloata prin porumb... Încercă să treacă pe stînga, unde ar fi fost puţin loc, dar ajunse astfel în bătaia puştilor de pe deal, care trosniră încă o dată, şi de data asta tot în

plin, doborînd şi din acest escadron călăreţi, răsturnînd cai.

Văzînd prăpădul provocat de focurile celor din deal în rîndurile turcilor, văzîndu-l şi pe Damian, cu o ceată mare, dintre care mulţi aveau carabine, pistoale ori săbii... mulţimea îşi venise iar în fire şi, adusă acum de Toma, se întoarse spre turci... Atunci comandantul divizionului îşi pierdu judecata şi porunci să se adune răniţii şi să se retragă toţi spre han... Descălecaseră unii şi ridicau răniţii, cînd trosniră alte focuri acum, din faţă. Damian, care ochise, necunoscînd arma, nu izbuti să-l lovească pe comandantul de divizion decît în pulpa piciorului şi în cal, care se răsturnă. Mai căzură şi acum vreo şapte-opt călăreţi... învălmăşind rîndurile.

Mulţimea venea vijelioasă, cînd se auzi o nouă comandă la turci, dar focurile trase nu făcură mai nici o pagubă în rîndurile ei, căci trăgătorii erau stingheriţi, nu trăseseră decît cîţiva, şi aceia la întîmplare... Se auziră atunci strigăte de groază şi, părăsind morţii, cu arme cu tot, călăreţii turci, unii cu răniţi ridicaţi pe cai, începură să se retragă în grabă şi în neorînduială spre han. Cîmpul se albăstri de mundirele lor. Atunci trosniră a patra oară puştile din deal şi alţi turci rămaseră răsturnaţi în drum... Pînă în cele din urmă izbutiră să ajungă la han, dar cu Damian şi cu mulţimea după ei... Se închiseră grabnic înăuntru şi în timp ce lumea înconjura hanul, ei apărură din nou, lungiţi unii pe acoperiş, alţii pitiţi după poartă, unii culcaţi pe prag în prăvălie şi începură să tragă iar în mulţime. De data asta mai căzură vreo şapte-opt inşi, se auziră ţipete care arătau că sînt şi mulţi răniţi, iar cercul în jurul hanului se lărgi mult, dar nu se rupse... Toma striga la oameni să se ascundă în porumbul de peste drum, ori după lunga şiră de paie, la două sute de paşi de han, unde fusese aria de-a doua... Damian şi ai lui se ascunseră după vreo trei bordeie, care coborîseră din deal spre Găeşti, tot cam la vreo sută cincizeci de paşi. Pe

urmă se făcu oarecare liniște. Se auzea mai departe ciorovăiala celor care se certau pe armele turcilor morți și bocetele muierilor care adunau răniții și morții din rîndurile satului.

— Tomo, strigă Ion, du-te și vezi ce ai la umăr... Fă rînduială înapoi, că aci am io grijă... cu Vasile și Drăgan. După ce te leagă, vino aci... prin porumb. Noi nu ne mișcăm de după tufanul ăsta... Să vedem ce facem cu ei.

— Îi ucidem pă toți, strigă Vasile Peștefript vînăt de mînie... Nu mai iese unul viu de-aci...

Toma se pierdu în porumb și apoi se arătă iar în marginea drumului... Văzu mulțimea răsfirată acum și printre turcii căzuți, cărora după ce le luară armele, le mai luau acum tot ce se mai putea lua.

— Bine, măi Coltuc, mă, de ce nu lăsați morții în pace? Le-ați luat armele, lăsați-i acum în pace... că vă vede Dumnezeu din cer și vă pedepsește!

— Da' ce, neicuțule, răspunse bătrînul Cojală, o să-l las i-o p-ăsta să-l îngroape cu bunătatea dă cizme în picioare? Viermii n-au nevoie dă cizme... și-l arătă pe ofițerul turc, un tînăr cu fața lungă și osoasă, cu mustața neagră, subțire, tuciuriu în mundirul albastru de vară, plin de fireturi și leduncі... Îl întorsese cu fața-n sus ca să-i tragă mai ușor cizmele.

Toma se depărtă mînios și îndurerat, dar mînia împotriva jefuitorilor se întoarse împotriva năvălitorilor, cînd văzu cît de mulți căzuseră din rîndurile satului... Mitru Chibuc fusese lovit în burtă și trupul lui lung și deșirat se încocîrjise. Stanca nu știa, era cu mulțimea înainte... Lîngă el, Toma văzu cu groază, cu două femei la căpătîi, pe Safta cea neagră, care, sprijinită cu o mînă subt cap, trăgea să moară... Striga să n-o miște din loc... Aceștia erau din pîlcul celor șapte-opt căzuți la a doua revenire, își aminti el, cînd Safta alerga înainte, urlînd ca ieșită din minți... Rița îi strigase din urmă:

— Fă, ai copii, gîndește-te!

Dar nu se gîndise la nimic... clocotea, țîșnea de mînie.

Puțin mai departe, cu zeci și zeci de muieri printre ei, care boceau, erau cei căzuți la întîiul snop de gloanțe... Erau peste douăzeci de morți și ca la treizeci de răniți, în afară de cei care putuseră merge pe picioare...

Îl văzu pe Stanciu cu piciorul parcă rupt în două.

— Aduceți o velință, un țol, și cărați-l pă sus acasă... Trebuie să-i punem piciorul între scînduri, lele Chivo...

Stanciu, ca și ceilalți răniți, cu toate bocetele femeilor, era mai curînd vesel.

— Pînă unde-i fugăriți, vere Tomo? Dar... uite că te văz și pă dumneata lovit la umăr...

— Nu-i nimic... E dobînda la datoria veche.

— Stai, omule, îi spuse Maria, cumnată-sa, că am adus cu muierile toată pînza și tot rachiul din sat...

— Unde-i popa Gheorghe?

— L-am dus acasă.

— E lovit rău? Căzuse un cal peste el.

— Nu pare să aibă nimic, dar l-am dus acasă tot în țol... Vorbea, era numai alb ca varul la față...

— Acolo cine e? întrebă Toma, în timp ce Maria îi turna rachiu peste ciotul însîngerat, de-l făcu să se strîmbe de durere... arătînd un pîlc de femei, că nu se vedea în jurul cui stau.

— Oagea al lui Chițu... a fost lovit în cap... E mort.

— Măi tu, muiere, pă Ilinca o văzuși cumva?...

— Cum să nu... Urla ca o nebună alături de Safta cea neagră și trăgea dorobanții jos dă pă cai.

— Măi, tu știi că ea e însărcinată, mă, trebuie s-o mai potoliți.

— Parcă să poate? Pă Ilinca lui Cășoiu a tăiat-o un dorobanț, cînd îl împungea cu un băț pă cîrmuitor... Biata dă ea, era un copil... i-a despicat umărul... Nu mai scapă... Unde sînt blestemații ăia acum?

— I-am închis în han, nu mai scapă nici unul. Lasă-mă să plec acum.

— Unde pleci așa ?

— Cînd o începe să mă doară, am să văz io ce-am să fac... Acum am treabă.

*

Toma se gîndi întîi să treacă să vadă ce face popa Gheorghe, dar își spuse că e neapărat nevoie să lămurească mai întîi ce e de făcut cu ceata de trăgători din deal a lui Simion... Se urcă deci de-a dreptul prin viroagă și ieși deasupra, lîngă cimitir... Era acum către trei ceasuri după amiază și-i fu teamă că pînă se înserează nu va putea hotărî ce e de hotărît... Fără să ție seama de rană, acum înfășată bine, se ridică pe fundul Gîrloagei, unde Vasilică al lui Creţoiu, un flăcău înalt, năsos și cu ochii verzi, care îl văzuse urcînd, îi ieși înainte, țîșnind de după nucul după care se adăpostea, și-i prinse mîna dreaptă...

— Suie repede, neică Tomo, că aci trag mereu turcii dă la han... Trebuia să vii pă la biserică.

Îl tîrî în marginea văii, acolo unde nu mai erau văzuți... Acum îi văzu el pe ai satului ascunși după nucii groși, culcați, cu puștile îndreptate spre han... Veni la el alergînd Simion și apoi și Petre Dobre...

— Strașnic ați întors-o, măi băieți, voi ați scăpat întreg satul dă la moarte...

Simion, atît de lăudăros de obicei, lăudă acum pe Petre Dobre cu uimire, ca și cînd n-ar fi fost de crezut :

— Știi, unchiule, că Petre ăsta ochește mai grozav dăcît mine... El l-a pocnit pă ofițerul ăl mare al turcilor...

— Hei, Simioane, cîți sînteți voi aici ? Cîți puteți trage cu pușca ?

— Păi au venit acum toți, sîntem treizeci și unu, ba nu, mai sîntem treizeci, că pă Manole l-a ochit un turc drept în armă, cînd trăgea, și i-a sfărîmat mîna pă cocoșul ei. L-am trimis în sat...

— Neică Tomo, nu dăgeaba te-a făcut Magherul ăla comandir dă batalion la volintiri... Ăla să pricepea la ofițeri... Ce faci cu turcii ăștia ? Nu le dăm un iureș să sfîrșim pînă nu asfințește soarele ? Că la noapte va fi mai greu...

— Măi flăcăi, o să vedem ce-o să facem... Să mă mai sfătuiesc și cu Ion și cu Vasile Peștefript... Să vedem ce gîndesc oamenii... Mă, dă' voi să știți că la voi ne e toată nădejdea ! Ascultă, Simioane... fii cu luare-aminte. Tu nu mai sta cu ochii legați de han... Lasă-l pă Petre să facă asta... Trebuie să te gîndești că turcii socot dîmbul acesta nodul încăierării și vor încerca să vă prindă ori să vă izgonească.

— Cum o să facă asta, unchiule ? Cum să iasă dîn han ? Că noi trăsnim cîte douăzeci odată... N-au mai rămas nici ei mulți...

— Dar dacă le vin ajutoare dă la Găești ?... Iote ce să faci, băiatule... Trimite trei oameni să stea dă pază în spate, cu fața spre gîrlă... Eu îți voi trimite dă jos pă Niculae al lui Brînzoi, că-l văzui tare inimos, cu vreo șaptezeci-optzeci dă inși mai vînoși, cu furci, cu topoare și coase... Mă, să țineți bine dealul... Să mai știți un lucru, că atunci cînd o suna amîndouă clopotele bisericii, este iureș, dacă sună numai unul în dungă, îi vestim pă toți că turcii atacă undeva... Costică al dascălului va sta în clopotniță și va aștepta semne dă jos, dă la noi. Așa, bună seara, mă, și să fie într-un ceas bun...

— Bună seara, unchiule ! Dă noi să n-ai grijă.

— Neică Tomo, să fie astă-seară, îi strigă Petre.

Toma îi răspunse fără să se întoarcă din drum :

— Astă-seară, mă, ori la noapte...

Luă în lung cărarea pe lîngă vie, apoi printre cimitir și nuci... Simțea că-l cam ia cu fierbințeală, căci era obosit și își simțea pielea uscată... Se duse spre casa popii

Gheorghe, să-l vadă ce face şi să vorbească şi pentru clopote...

Ograda era plină de femei... Aci fuseseră aduşi şi cîţiva răniţi, care fuseseră duşi subt şopron... Popii îi ţineau lumînarea... De cînd îl aduseseră cu ţolul, şi-l urcaseră sus, nu mai vorbea, nu mai ştia de el. Sta cu ochii închişi ca un mort... cu noru-sa lîngă el, care-i ţinea lumînarea. Era acolo şi dascălul, mic ca un copil şi bătrînicios, cu mustaţa peste gură.

— Unde-i Costică al dumitale, dascăle? Că o să fie poate nevoie să tragă clopotele.

— Apăi nu ştiu, zău... E şi el la han.

— Păi e un copilandru dă paisprezece ani, nu? Ce să caute el la han?

— Păi toţi dracii ăştia mici sînt acolo... Să ţin dă ăi mari.

O fetiţă spuse că ştie ea unde e şi că-l aduce numaidecît...

Se simţea mereu obosit şi vru să stea jos, dar ar fi dorit să rămînă măcar afară... Dascălul îi spuse să stea în brişca din mijlocul curţii, că o umple el cu fîn... Aşa şi făcură...

Cu toate vieţile pierdute, toată lumea din sat era înflăcărată şi veselă că satul izbutise lucrul acesta nemaipomenit, să închidă pe turci, cu comandantul lor, în han.

Vasile Mînjoc, care venise să-l vadă şi el pe popă, era cu ochii în lacrimi.

— Trăirăm s-o vedem şi p-asta, măi Tomo... I-am încurcat rău, mă!

— Nea Vasile, rămîne să vedem acum cum o descurcăm, răspunse Toma îngîndurat.

Printre femeile care legau pe cei răniţi era şi Maria lui Ion şi fiica ei, Lisaveta.

— Măi Lisaveto, du-te şi cheamă aci pă Ion, cheamă-l şi pă Vasile Peştefript... Îi găseşti în porumb în faţa

hanului... ia-o pă la voi, de-a lungul eleşteului, şi ieşi prin porumb în faţa hanului... Vezi că trag mereu turcii. Spune-le să vie aci numaidecît amîndoi... Să lase în locul lor pă Drăgan şi pă Codan, care să fie cu mare băgare dă seamă...

— Da' Peştefript unde e, unchiule?...

— După şira dă paie, Lisaveto... Că Damian este după un bordei, înspre Găeşti, cu alde Codan, păzesc cu puştile să nu iasă turcii într-acolo. Vino repede cu ei, fato, că, uite, mai e un ceas, două şi asfinţeşte soarele.

Dinspre han nu mai veneau decît rare pocnituri de armă, care sfîşiau văzduhul de sus pînă jos... Soarele mai avea vreo două suliţe pînă să cadă... Toma era greu obosit şi în cap îi vuia o singură întrebare: Şi pe urmă? Şi după ce-i vor măcelări pe turci?

— Neică Tomo, neică Tomo, vino repede, îl striga nora popii, plină de bucurie, vino, că părintele s-a deşteptat şi vorbeşte... Ştie dă toate, vrea să te vază.

Se duse repede în odaia din mijloc, unde era lungit pe pat popa Gheorghe, care se trezise, ca din somn, şi foarte limpede la cap îi ceru lui Toma să-i povestească ce s-a întîmplat pînă cînd a cerut zapciul să-l aresteze... Pînă acolo îşi aducea aminte tot... Mai departe nimic... Toma şi Vasile Mînjoc i-au povestit ce-a fost mai departe!... L-a întrebat Paraschiva, noru-sa, dacă are dureri...

— Dacă stau nemişcat, nu mă doare nimic... dar nici nu poci să mişc nici un picior şi nici măcar mîna... Numai buzele. În mine s-a rupt ceva... Pînă-n seară voi muri... Dacă să poate să plece cineva cu brişca noastră s-aducă aci pă preotul Drăghici dă la Puţu-cu-Salcia, să-mi facă tot ce să cuvine după canoane... Dă ce plîngi, fetiţo?... Am şaptezeci şi trei dă ani... Cîţi ani vreai să mai trăiesc?... La vîrsta asta te îneci cu un cartof care-ţi rămîne în gît şi ţi se aprind plămînii dintr-o trohnă. Întrebarea e ce faceţi voi ăştia... pă care v-a însemnat cîrmuitorul... Eu zic, măi Vasile, şi-şi întoarse ochii spre

Vasile Mînjoc, ca toţi ăi mai deocheaţi dintre ei să să ascundă cîtăva vreme în codri... şi voi să aveţi grijă dă ei... Aşa scapă şi satul mai uşor... că dă vina pă ei... pă mine, că tot o să fiu mort.

— N-ai să mori, părinte, îi spuse cu ochii împăienjeniţi şi mustaţa udă Vasile Mînjoc.

— Ba eu chiar în clipa asta mor... dă lumînarea mai aproape, Chivo!

A întors puţin de tot capul uscat, cu părul alb-coliliu pe perină, de i se văzu coada albă şi ea înnodată la ceafă... Închise ochii...

Oamenii văzură că într-adevăr muri. Se închinară şi-i sărutară mîna pe rînd... Apoi ieşiră în curte ca să-l lase în seama bătrînelor, mai ales că intraseră pe poartă şi Ion, şi Vasile... Brişca era trasă chiar în faţa tindei şi Toma se urcă în ea, căci nu se simţea bine... dar nu se mai culcă în fîn, ci rămase în scaun.

— Dă ce ne-ai chemat, Tomo? Să nu să întîmple ceva în lipsa noastră.

— Nu-i nimic, Ioane... Sînt acolo Drăgan şi Codan şi pă urmă sînt peste şapte sute dă oameni... E Damian cu puşcaşii lui după bordeiele dîn margine şi Simion cu ai lui în deal... Turcii nu vor încerca să iasă cît timp e încă lumină... Mai curînd crez că aşteaptă ajutoare... Tocmai de-aceea v-am chemat, ca să vă întreb ce facem. Da' ca să nu uit, măi Vasile, ia dă la popă un petic dă hîrtie şi scrie lui Drăgan să trimiţă şaizeci-şaptezeci dă inşi mai zdraveni, cu topoare şi furci, la Simion.

Vasile Peştefript era înfierbîntat mereu.

— Ce să facem? Dăm buzna peste ei, asta facem...

Toma făcu loc lui Vasile Mînjoc pe scaun lîngă el, ceilalţi doi erau rezemaţi cu coatele de loitre în stînga şi în dreapta briştei... Apoi, întorcînd ciotul înfăşat spre Peştefript, îl întrebă îngrijorat:

— Şi pă urmă, Vasile? Şi pă urmă...?

Răspunse bătrînul Vasile al lui Mînjoc:

— Măi, oameni buni, io socot că părintele, măcar că era în clipa morţii, a chibzuit bine ceea ce-a spus. Poate vorbele lui erau de la duhul sfînt, căci noi ştim bine că un asemenea sfînt ca el numai în sînul Domnului poate fi chemat... Aşa io zic că voi trebuie să plecaţi dîn sat... Chiar în noaptea asta... Pă valea Glîmbocelului, ori pă la Stîlpeni în sus sînt codri în care nici dracu nu vă găseşte... Noi vom îngriji să aveţi ce vă trebuie... Satul să va dăscurca apoi cum va putea... O să dea vina pă cei morţi, pă cei fugiţi, şi o să fie mai uşor... Vedeţi, au murit prea mulţi oameni.

— Au murit slobozi... Cînd au vrut ei... mîrîi Peştefript.

Ion răspunse încruntat, cu faţa lui tăiată în lemn:

— Io dîn sat nu plec!

Peştefript se grăbi să spună şi el îndîrjit:

— Mă, fie ce-o fi... dar io clăcaş, după cîte-am trăit să văz, nu voi mai fi...

— Atunci pleci, măi cuscre, te pierzi în codri... vru să-l lămurească parcă, iar, Vasile Mînjoc...

— Nici în codri nu mă duc... Astă-seară... astă-noapte să hotărăşte ce va fi cu mine...

În odaia dîn mijloc se luminaseră ferestrele, căci se aprinsese la căpătîiul mortului două sfeşnice mari. Toma se încruntă mîhnit. În timpul acesta veni dascălul cu peticul de hîrtie şi plaivazul... Toma îi ceru lui Peştefript să scrie biletul şi-l dete băiatului.

— Măi, oameni buni, spuse Toma, tot mîhnit, m-aţi înţeles greşit... Nu e vorba dă noi acum... E vorba dă sat... Să zicem că-i măcelărim pă turcii ăştia... E vorba ce va face satu pă urmă, cînd or veni ajutoare turcilor... Toma vorbea greu, gura îi era uscată... îşi simţea gîtul moale. Dar Peştefript nu voia să asculte nimic.

— Măi Tomo, dă ce te gîndeşti tu ce va fi pă urmă? Ce-o fi pă urmă om vedea... adică or vedea aceia care-or trăi... Acum trebuie să sfîrşim odată cu ăştia, dîn

Clubul cărţii digitale 2024

han... Treaba ta e să ne spui ce să facem ca să ajungem mai uşor la ei, că pă urmă, las' pă noi. Spun flăcăii că Magheru ăla te făcuse comandir dă batalion dă voluntiri. Asta înseamnă că el socotea că e ceva dă capu tău, că ai învăţat ceva pă unde-ai tot fost...

— Tomo, spuse şi Ion, Vasile are dreptate... Spune, cum sfîrşim cu ăştia ?

— Ce facem cu ăştia... ? întrebă Toma şi rămase puţin pe gînduri... Măi oameni, aşa uşor nu va fi... Iată cum stau lucrurile : Eu socot că ei stau în han şi aşteaptă să le vie ajutoare... Vor aştepta pînă-n seară, vor aştepta toată noaptea şi, dacă nu, mîine toată ziua... Au în han ceea ce le trebuie... Mai greu o să le fie cu apa, că puţul e în mijlocul ogrăzii hanului şi Simion şi ai lui îl au în bătaia puştilor... Vor căuta deci să scoată apă la noapte... Tot la noapte vor încerca poate să şi iasă... Din pricina asta voi trebuie să-i vedeţi tot timpul şi să fiţi cu luare-aminte la cea mai mică mişcare în han, căci orice mişcare poate fi un semn dă ce pregătesc.

— Io zic să le omorîm caii în grajduri, că gloanţele trec prin scînduri, spuse Peştefript.

— Nu e dă nici un folos, căci ei pot pleca şi fără cai şi pă urmă să strică gloanţele dăgeaba... Altceva ar fi dă făcut... Ca să-i vedeţi bine, mă, trebuie să daţi foc la şira dă paie... dă cum apune luna... Ar fi bine să faceţi ceva ca să arză mai încet, ca să lumineze hanul mai mult... Eu nu crez că oi putea veni cu voi, dar dă mişcat nu mă mişc dîn carul ăsta...

— Da', măi Tomo, dar cum sfîrşim cu ei ? stărui Peştefript nerăbdător.

Toma tăcu vreo cîteva clipe, apoi spuse moale :

— Numai într-un singur chip... şi se opri.

Ion îl pironi cu privirea şi aşteptă.

— Spune-l !

— Trebuie să daţi foc hanului... Trebuie să-i faceţi să arză ca şoarecii... Nu-i vorbă, atunci împinşi dă grouza

morţii, o să încerce să iasă, dar voi şi puşcaşii trebuie să fiţi gata să-i întîmpinaţi.

Vasile Peştefript avu o strălucire de milă.

— În han e nenorocita aia dă Sultana.

Toma îi răspunse fără să-l privească :

— Pentru ea, d-acuma e totuna... Nu mai are nici o însemnătate... Vorba e cum să daţi foc hanului, căci va fi foarte greu să s-apropie cineva, care să arunce ceva aprins peste podul dă paie, peste claia dîn curte sau cine ştie cum... Vă spui drept că asta nu o văz nici io prea limpede... Mai gîndiţi-vă şi voi... Acum aş vrea să vă spui altceva... Măi, oameni buni, atunci că întrebăm mereu ce facem pă urmă... mă gîndeam la altceva... Mă, satu nostru, singur, că sîntem un singur sat, nu poate să ajungă la nici un sfîrşit... Io mă gîndeam, mă, că ar fi bine să ridicăm, măi, şi satele vecine... Să întindem cît mai departe pîrjolul pă care l-am început... Nu să poate să nu gîndească alte sate la fel cu noi... Dar pentru asta trebuie să trimitem chiar în noaptea asta oameni care să ştie să le vorbească celor la fel cu noi...

— Mă duc io, se grăbi să spuie Vasile Mînioc.

Toma însă găsi că un bătrîn de şaptezeci şi trei de ani nu era potrivit pentru asta... Ar fi fost mai bun Peştefript.

— Io mă gîndeam la tine, măi Vasile... şi poate la alţi vreo doi. Trebuie să vedem negreşit ce fac satele dîn jurul nostru... Ştim că minţile clăcaşilor sînt în toate părţile încălzite, aţîţate, măi... Acum cu zahereaua asta pă care-o cer turcii, oamenii sînt mai repede cu mîna pe par, că s-a înfipt în ei cuţitul pînă la os... Io d-aia zic că nu-i bine să dăm iureşul acum, fiindcă socot că nu om izbuti... Oricum, ei sînt la adăpost şi trag cu plumbi în noi... Noi trebuie să ţinem pînă mîine, măi oameni, să să ducă vestea prin sate.

— Păi, frate, spuse Ion, tu ştii că văzui vreo cîţiva inşi dă la Puţu-cu-Salcia şi vreo cîţiva dîn Mărunţişu...

Sînt pe-acolo cu ai noştri... Au venit să vază şi au rămas.

— Ioane, cine e dă la Puţu-cu-Salcia ?

— Păi, era Dumitru Cioacă şi mai erau vreo doi, nu-mi dădui bine seama cine sînt...

— Ioane, dacă e Cioacă pe-aci, ăla aprinde singur un sat întreg...

— Dă la Mărunţişu, alde Ghinea cu fiu-său şi un cumnat îmi pare...

— Trimite-i şi pe-aceştia la mine... Măi fraţilor, uite ce spui io... Iureş nu dăm în noaptea asta... Să-i ţinem pînă mîine... Io gîndesc că dă să va auzi, să vor ridica satele, da' nu-i slăbiţi toată noaptea, ca să nu doarmă, să fie obosiţi. Nu-i lăsaţi să bea apă... şi aşa, din ceas în ceas, chiuiţi şi puneţi să tragă puştile... Da' să spuneţi la oameni că iureşul adevărat va fi cînd or suna amîndouă clopotele bisericii odată... Mai întăriţi partea dinspre Găeşti cu gloată multă, ca să nu fie Damian singur acolo... şi în schimb luaţi vreo zece-cincisprezece puşcaşi dă la el şi trimiteţi-le la voi peste drum dă han. Puşca aia a ta ghintuită o ai, Ioane ?

— O lăsai acum lui Codan, că poate va fi nevoie dă ea...

— E bun şi Codan... Tu, Vasile, treci cu Damian, ia aşa, ca la două sute dă oameni cu tine, că gîndesc că pe-acolo vor încerca turcii să fugă... Dîn ăi cincisprezece inşi pă care-i luaţi dă la Damian, puneţi şi vreo cinci după şură... Să vie împuşcături şi dinspre sat... să simtă că s-a strîns pumnul în jurul lor... Acum, ce să vă mai spui... Alegeţi, oameni buni, pentru treburi de-astea dă mers dă la voi la mine, dă la mine la voi... şi, măi oameni buni, să ştie tot satul unde sînteţi dă găsit, asta negreşit, că uite, io socot că nu mă voi putea mişca de-aci... Şi încă un lucru, măi Ioane, bagă dă seamă,

frate, că noi avem patroane dă soiuri felurite... să nu să-ncurce... Simion are dăstule pentru puştile dă sus, dar voi aveţi şi dă la dorobanţi carabine şi dă la turci...

— Păi să ştii, Tomo, că să potrivesc... spuse frate-său.

— Atunci e bine, frate, e tare bine... Şi-ascultă, io zic c-ar fi bine să-mi trimiteţi aci pă gineri-tău, pă Vasile, că io mă înţeleg bine cu el.

— Pă Ţurcă ? întrebă Vasile Peştefript. Păi Ţurcă...

— Ce e cu Ţurcă ? întrebă Mînjoc, fiindcă Ion şi Toma încremeniseră cînd văzură că Peştefript se încruntă.

— E mort ? întrebă Ion, cu gîndul înmuiat.

— E mort, lîngă Gîrloagă... Era cu ai lui Damian... Ion se închină.

— Dumnezeu să-l ierte... că nu e singuru... Mai sînt şi alţii...

— Ei, atunci aşa facem... Oricum trimiteţi cîţiva flăcăiandri pe-aci, pă lîngă mine, că mi se pare că io o să mă mişc tot mai greu...

Soarele începuse să scapete peste vie, peste păduri, spre Găeşti... Nu era nici urmă de nor pe cerul albastru şi puţin ceţos... Razele lui lungi erau slabe şi dădeau încă un soi de lumină care era numai în jurul lui... Aci lumina venea prin ferestrele fără perdele, de la sfeşnicele încărcate de lumînări, care ardeau la căpătîiul popii Gheorghe, care fusese îmbrăcat şi pus pe un pat primenit şi aşezat în mijlocul odăii... Umbrele casei şi ale celor doi nuci din bătătură erau lungi, pînă spre gardul din fund... În cîteva clipe nu mai fu la asfinţit decît un cerc trandafiriu şi moale. Peştefript se depărtă de brişcă.

— Atunci, vere, noi am plecat... O să facem tot aşa cum spuseşi... Îţi trimitem şi pă cei dă la Puţu-cu-Salcia şi dă la Mărunţişu...

— Aşa... măi fraţilor, clătină din cap Toma, şi nu uitaţi nimic... Şi mai ales încercaţi cum ştiţi, că pă mine

nu mă ajută capul în clipa asta, să daţi foc la han... Asta ar limpezi totul...

*

La început, şira de paie, care nu se mai făcuse anul acesta în apropierea conacului, ci în marginea satului, arsese cu o vîlvătaie înălţată pînă în slavă, de lumina ca ziua tot hanul, dealul de deasupra cu nucii pînă la biserică, satul spre poiana răscrucii şi o postaţă de drum înspre Găeşti.

Oamenii din porumb, ca şi cei de pe deal, priveau uimiţi că se poate vedea atît de bine în curtea hanului caii slobozi, poate numai în parte, cei care nu încăpuseră în grajduri. Turcii, dîndu-şi seama că nu vor putea ajunge la puţul din mijlocul curţii, săpaseră un şanţ pînă la brîu, tăiaseră şi ghizdul într-o parte, ca să tragă găleata cu apă, cu funia, de-a dreptul. Văzură, de asemenea, că înainte de aprinderea şirei, turcii mai săpaseră un şanţ în faţa porţii hanului, legat cu pivniţa, după cîte se putea înţelege... şi care ocolea spre Găeşti casa, care nu avea nici o fereastră în partea aceea, ci numai spre curte, şi săpau mereu. Se vedea că turcii se hotărîseră pentru aşteptare.

După o bucată de timp, şira începu să ardă mai înăbuşit, fără vîlvătaia de la început, căci paiele de dedesubt, mucezite poate de ploaia din septembrie, începuseră să ardă cu cenuşă... Într-un fel era mai bine, că aşa avea să ţie mai mult...

Oamenii parcă se mai domoliseră şi ei, culcaţi prin porumb, pe după bordeie, mai ales cei care nu erau în faţă... Mai mult umblau de colo pînă colo Ion Firu, Vasile Peştefript, Drăgan şi alţi vreo doi-trei, care necontenit doreau să ştie ce fac vecinii.

Toma rămăsese în brişca din curtea popii, luminat de cele două ferestre, prin care se vedeau cele două sfeşnice de lemn de nuc, rotunjit, înalte, pînă la pieptul unui om, pe tipsia cărora ardeau numeroase lumînări... Dascălul pusese şi praporul la poartă. I se părea că nu poate fi înmormîntat duhovnicul satului fără acest semn la poartă şi nu gîndea că înmormîntarea ar putea fi altfel decît cea obicinuită... La început se hotărîse ca toţi morţii să fie adunaţi în curtea bisericii, ca să fie slujiţi odată, dar mulţi şi-i luară pe-ai lor acasă, ca să-i scalde şi să-i primenească măcar în albituri, creştineşte.

Cei de prin satele vecine veniseră, trimişi de Ion şi de Peştefript, aşa că el îi putu sfătui cum să facă şi le atrase luare-aminte că, de vor pune la pămînt pe turcii de la han, vor face rost de puşti pentru toată lumea. Acum, toropit de fierbinţeală, aştepta... Privea prin fereastră chipul uscat şi barba cu părul alb ca mătasea, al popii Gheorghe, întins pe patul din mijlocul odăii, între sfeşnice... În stînga era noru-sa, care plîngea cu fruntea sprijinită de masă, iar în partea cealaltă, cocîrjată, Chiva.

Cînd Ilie Ristache, nepotul Chivei, care fusese ales să alerge în locul lui Toma, veni călare pe unul dintre caii turcilor, care scăpaseră fugind speriaţi după împuşcăturile de pe drumul mare, să-i spuie că turcii au săpat şanţuri în jurul hanului, Toma tresări ca şi cînd un cuţit i s-ar fi înfipt în piept... Aşadar turcii aşteaptă... Nu se îndoiesc o clipă că le vor veni ajutoare... şi că le vor veni destul de repede... Cum nu s-a gîndit el, care văzuse atîtea în timpul luptelor de la Sineşti şi Băileşti, că văzînd comandantul regimentului că n-au nici o ştire de la cei trimişi, nu va trimite cît mai repede o caraulă puternică să vadă ce se întîmplă la Zăvoiu Dihorului. Nu era decît un singur lucru de făcut: de aprins fără întîrziere hanul... şi dacă nu, de dat un iureş în zorii zilei, orice-ar fi să iasă din asta...

— Dă calul, Ilie, că vreau să încalec io... Dă-l lîngă oiştea briştei... Tu caută-ţi alt cal... Ia un cal al popii.

Nu mai era toropit... îi zvîoneau tîmplele... În cîteva clipe fu lîngă Ion.

— Măi frate, trimite să-l cheme şi pă Vasile Peştefript, şi pă Codan, şi pă Drăgan...

Cînd aceştia veniră prin porumb, subt un gorun, în porumb, Toma le spuse că s-a gîndit mai bine, că trebuie să se dea foc fără întîrziere hanului.

— Dar cum ? întrebă Drăgan greoi.

— Să arunce cineva şomoiage aprinse, înmuiate în păcură.

— Şi dă unde păcură, vere Tomo ?

— Drăgane, trebuie să fie la conac... acolo să găsesc dă toate...

Nici o încercare de a zvîrli şomoiage nu izbuti. Hanul era departe [nu] numai dinspre bordeie, dinspre porumburi [ci] şi de şira de paie... Dar nu putea fi ajuns nici de pe deal... căci la poale mai era ca la o sută de paşi de faţa aproape netedă, o spinare uşoară care curgea din deal spre grajduri... Aci turcii găuriseră zidul şi umpluseră ieslele cu pămînt... Ocheau fără grijă... Atunci, un flăcăiandru, Gheorghiţă, din neamul lui Predoiu, un băiat de vreo optsprezece ani, spuse că vrea el să se tîrască pînă la grajd, de la un copac la altul, că erau doi ulmi pînă acolo, să aprindă şomoiogul cu cremenea... apoi să-l arunce... Ajunse pînă la al doilea ulm, dar încă era departe, şi şomoiogul căzu lîngă zid, fără folos... Băiatul rănit rămase după copac, nemaiputînd veni înapoi. Atunci Simion găsi altceva... Trimise să se aducă nişte butoiaşe cu spirt din crama conacului... Le dădu cep larg şi apoi le rostogoliră spre grajduri. Butoiaşele lăsau dîră şi ei dădură foc dîrei chiar de sus, de pe deal... Dîra luă foc, dar nici un butoiaş nu se rostogoli chiar

spre han, din pricina spinării care cobora şi ea din deal. O luă razna într-o parte ori alta...

*

În odaia ei, cu trupul împuţinat, prea mic pentru patul cu tăblii de lemn alb, nevopsit, Sultana, cu privirea aţintită în tavan, nu gîndea nimic... Nu mai avea puterea nici să gîndească... Ştiuse de la început, de la baba Dumitra, că sînt sumedenie de călăreţi turci la han, că e răzmeriţă în sat... Auzise şi trosnetele împuşcăturilor şi goana călăreţilor care se închideau speriaţi în han... Dar toate astea erau departe de ea, care era o moartă între cei vii... Aflase tot de la baba Dumitra că a murit multă lume şi nici gîndul că atîţia care aşteptau moartea ei, dintr-un ceas pe altul, au murit totuşi înainte, nu-i ţinea nici cald, nici rece... Bea fiertură de mac, mînca seminţe de mac ca să-i potolească durerile şi nu avea decît un singur gînd... ca toate acestea să se sfîrşească mai curînd. Nebunia de-afară nu o privea pe ea... Dacă acum ar fi fost sfîrşitul lumii, de s-ar fi prăpădit toate noroadele subt potop de foc şi s-ar fi deschis pămîntul să înghită totul, pentru ea nu ar fi fost nimic schimbat... I se micşorase capul ca al unui copil, era zbîrcită şi albă la păr, la trup numai piele şi oase, dar oasele ei încă scăzute... Ar fi ridicat-o şi un copil de jos. Acum îi juca în fereastră pîlpîiala şirei care ardea spre sat, dar ea nu ştia că arde o şiră de paie şi nici nu avea cine să-i spuie.

Baba Dumitra nu mai venise de două ceasuri în odaia ei... O auzea alături, căci o despărţea de cei de-acolo doar o uşă cu geam, vorbind cu cîrmuitorul pe care-l legase cu fîşii de pînză şi care avea fierbinţeli... Dar mai ales îl auzea, cutremurat de groază, că oamenii din sat ar putea năvăli asupra hanului ca să-i omoare pe toţi... Unul dintre cei care erau cu el ştia turceşte şi fusese adus fără îndoială ca tîlmaci... Îl trimitea mereu să în-

trebe pe ofiţerii turci, care nu voiau să mai vie cînd îi chema el, plictisiţi de spaima lui, ce se întîmplă dacă satul va ataca hanul ori nu... de unde au puşti... Ceruse să fi dus în pivniţă unde erau ceilalţi răniţi turci, căci îi era groază de gloanţele care loveau pereţii de zid ai odăii... Tîlmaciul s-a întors spunînd că nu e loc în pivniţă decît pentru răniţii turci, că pe-acolo se merge şi în şanţurile care s-au săpat... Pe baba Dumitra n-o lăsa un minut de lîngă el...

Toate astea le aude Sultana şi o miră că sînt oameni care pot să se sperie atît de mult de moarte... Ea trăieşte de aproape un an de zile cu gîndul ăsta...

Uneori se mai gîndeşte la ce a fost, dar acum şi amintirile iubirilor din trecut au un gust de iască... Totul e sălciu, cu gust de pămînt... De multă vreme nu mai are nici un gust pentru mîncare şi nici nu mai poate mînca. Nu mai ştie dacă e tîrziu ori devreme, căci pentru ea nopţile nu mai sînt nopţi.

Acum aude cum intră speriat tîlmaciul în odaia de alături...

— Boierule, măria-ta, ticăloşii ăia vor să dea foc la han... Ofiţerii turci sînt foarte speriaţi... Aleargă dintr-o parte într-alta parcă înnebuniţi... Aruncă şomoioage cu păcură... Au dat foc la o şiră de paie...

Se aude glasul sugrumat de groază al cîrmuitorului :

— Vor să dea foc la han ? repeta ca şi cînd tot n-a priceput... Vor să dea foc la han ? Costache, de ce nu vin ajutoarele mai repede, şi glasul se stinge în gemete şi scîncete. Nu trebuia să viu... Cleopatra a avut dreptate cu visul ei de azi-noapte... Nu mă lăsa să plec, Costache, şi eu am plecat... Ascultă, babo... cum se poate coborî în pivniţă ?

Dar baba nu mai răspunse... Sultana îşi închipui că o fi fugit cine ştie unde cînd a auzit că se dă foc la han... Ar vrea să vie baba să arunce două-trei lemne în vatră,

că s-o fi stins focul... De cînd e bolnavă, e tare friguroasă, şi anul ăsta a făcut foc devreme...

Cîtva timp aţipeşte, sau poate că i s-a părut, căci e multă vreme de cînd nu mai ştie cînd doarme ori numai moţăie... Au venit de afară strigăte speriate şi se pare că e mare zarvă. Intră alături speriat tîlmaciul, care strigă îngrozit şi el :

— Boierule, nemernicii, ucigaşii rostogolesc spre noi butoiaşe cu spirt cărora le dau foc... Porcii nu se lasă pînă nu vor goli pivniţa conacului şi pînă nu ne-or veni de hac...

— Dar ajutoarele... de ce nu vin mai repede ajutoarele, geme celălalt... Să vie baba aia mai repede, să mă frece iar cu spirt, să nu leşin... Unde dracu e baba ?

Cîtva timp Sultana iar nu auzi nimic şi rămase iar cu gîndurile ei... Cum de s-au gîndit la spirtul de la conac... ? Are şi ea spirt în pivniţă... Făcea din el rachiu... Are şi-n odaie un urcior cu spirt cu care o freacă baba Dumitra cînd o dor prea rău oasele... Ar putea să dea ea foc la han dacă ar fi sănătoasă... Se strîmbă moale... Dar dacă ar fi sănătoasă, ar mai vrea oare să dea foc hanului... ? Se strîmbă mai rău... E un han blestemat... Ar trebui să se prefacă tot în cenuşă... Măcar dacă ar izbuti cei de-afară... Să se sfîrşească odată şi cu ăla care geme de spaimă ca o babă dincolo.

La început, gîndul i se pare îndepărtat, dar pe urmă se întreabă dacă ea, mai în putere fiind, ar putea să dea foc hanului... Prea uşor nu ar fi nici atunci... Ar trebui să poată ridica urciorul cu spirt, să stropească odaia şi pe urmă să-i dea foc... Cu ce să-i dea foc... că ea n-are cremene şi feştilă...

Cîtva timp iar nu se gîndeşte la asta... Afară se aud mereu bubuituri de puşcă şi strigăte în limba turcească... Vin şi din pivniţă gemete de oameni, răniţi, se vede...

Aude iar dincolo pe tîlmaci :

— A spus căpitanul turc că dacă pînă în trei ceasuri nu se întîmplă nimic, sîntem scăpaţi...

— Dar nu se va întîmpla nimic ? Ce crezi ? întreabă ca un copil cîrmuitorul.

— Numai Dumnezeu ştie, boierule !

— Şi io aş vrea să-mi văd mîine logodnica... dar poţi şti oare... ?

— Ştiţi ce-au făcut acum ?... Au umplut un butoi pă jumătate cu nisip, l-au împins încet înainte, dar nu dinspre deal, ci acum dinspre Găeşti... Înapoia butoiului mergeau doi inşi cu un urcior cu spirt şi cu cremene la ei... Voiau să arunce urciorul aprins peste trestia cu care e învelit şopronul de dincolo de odaia de-alături... Au fost împuşcaţi amîndoi...

Sultana nu ştie că unul dintre cei doi a fost Vasile Peştefript... care nu mai avea răbdare să vadă odată hanul aprins. Îşi aduce aminte însă că tot podul hanului, făcut mai înalt, de cînd s-a meremetisit din nou, e plin cu fîn... Ar fi ars strașnic, şi era chiar deasupra odăii ei, căci te urci în pod pe o scară pusă prin şopron... S-ar fi sfîrşit totul dacă butoiul ar fi ajuns mai aproape...

Acum i-a încolţit gîndul să dea foc hanului. Dar cum să ajungă pînă la urcior, ea care trebuie să fie întoarsă de alţii în aşternut... ? Urciorul e subt masa cu patru picioare care e între cele două ferestre şi care e aşternută cu pînză de borangic, lucrată de mînă, o fîşie albă, una galbenă...

...Dar dacă lucrurile din odaie nu s-ar aprinde ? Nu, cu spirt nu se poate să nu s-aprindă... Dacă se răstoarnă candela, nu se poate să nu s-aprindă. Pentru asta însă ar trebui bine stropite patul şi lada de la căpătîi, peste care sînt velinţe, trîmbe de borangic şi perne de puf alb... De partea cealaltă, lîngă vatră, este o laviţă pe care doarme de obicei baba Dumitra, că de cînd a slăbit rău ea, nu mai poate dormi singură în odaie... Pe laviţă sînt aşternute paie bine învelite într-o pînză de cînepă... Mai

sînt şi lemne sparte şi puse lîngă vatră... Pe policioară deasupra laviţei sînt două de lemn, fluiere şi ploşti cu mărame de mătasă... Ei, dacă s-ar putea da jos din pat ! Şi încearcă. A ridicat capul... Poate să-l ridice... Urciorul cu spirt nu e subt masă, e lîngă masă, că Dumitra a luat o cană ca să-i frece boierului picioarele... Dacă ar putea turna spirt cu cana pe ferăstruica dinspre şopron... Ferăstruica prin care pe vremuri, cînd nu era şopronul, bătrînul Nedelcu privea noaptea spre portiţa dinspre codrul Vlăsiei să vadă dacă au venit ăi care trebuiau să vie... Avea şi puşcă lîngă el pentru cine ştie ce... Han blestemat... Să ardă pînă în temelii !... Să-i spulbere vîntul cenuşa în patru părţi... Să nu mai rămîie nici urmă din el!... De afară, de la o vreme nu se mai aude nimic. Rare bubuituri de armă... trag turcii. Ăi din afară nu mai trag de loc. Oare o fi trecut noaptea ?... Unde s-o fi ascuns baba Dumitra ? A biruit-o iar oboseala... Aţipeşte cîteva clipe şi se deşteaptă din nou... O roade un gînd... De ce s-a întors ea la hanul ăsta care n-a purtat noroc nimănui ?... Ce a tras-o la hanul ăsta blestemat ? Ah, dacă ar putea arde... să trosnească... să geamă în flacări !... Dincolo, în şopron, sînt paie căzute de la pod cînd se aruncă jos cu furca. A făcut pod la han cînd l-a făcut din nou, ca să ţie răcoare vara, şi iarna cald... Dar ei îi e tot frig... Dintr-o dată o cuprinde o voinţă crîncenă, o îndîrjire de moarte... I-a spus baba Dumitra că un turc a venit singur de la grajd în casă, ţinîndu-şi maţele cu mîinile amîndouă... Omul poate, cînd vrea... Trebuie să ardă hanul ăsta blestemat !...

Mîinile ei slabe tot o mai sprijină... S-a ridicat în cotul drept... se trudeşte încă, şi acum e în capul oaselor... Urciorul nu e departe. O să toarne din el în cană... Cum să ridice cana pînă la ferăstruică ?... La candelă o să fie mai uşor, că are o poză de hîrtie... O s-o ude cu spirt şi-o să ia foc... S-a lăsat încet jos din pat... Se tîrîie pînă la urcior... L-a răsturnat în cană... Curge din el şi pe jos...

ca o băltoacă. S-a proptit de pat... de masă... a ajuns și a deschis ferăstruica : toarnă cu cana spirt pe firidă... toarnă afară... Unde, nu vede... dar toarnă... Se lasă jos... lîngă masă e un clondir cu gaz. Mai sînt și alte fierturi... I-au dat să bea gaz... A căutat tocmai la Tîrgoviște musceleanul pentru ea... că spunea o babă de la Corcinogu că dacă se unge cu păcură și bea o cană de gaz îi ia boala cu mîna. Pînă la urmă izbutește să-l ridice și pe ăla... Întîi pe pat... apoi pe masă... A ajuns cu el în firida ferăstruicii și toarnă... tot făcînd dîră ia poza, cadîna, de pe masă... Toarnă spirt și pe ea... apoi rostogolește urciorul, să curgă tot... Întinde poza udă spre candelă...

*

— Nea Ioane... Ce-i aia... ? Arde hanu ! ai lui Simion au aprins hanu...

Flăcările au țîșnit dintr-o dată, de subt șopron. O vîlvătaie cît o turlă de biserică a cuprins dintr-o dată hanul, care arde trosnind...

Oamenii strigă înnebuniți :

— Arde hanu... Ard turcii...

Toma, care era lîngă [frate-său, țipă] ca un smintit :

— Iureș, Ioane, iureș cu oamenii !... Clopotele... să să tragă clopotele... Cine poate să ajungă mai repede la clopote ? Măi Gheorghiță... fugi, măi, snopește calul... Așteaptă la biserică băiatul dascălului... Nu așa repede, Ioane... Stai să să încingă focul... Cînd oi da io năvală cu calu... Veniți după mine... Unde sînt pușcașii ? Să tragă acum pușcașii, să nu stingă turcii focul...

Simion, cînd a văzut că arde hanul și că în curte e mișcare, n-a mai așteptat nici o poruncă... A început să tragă la grămadă... Trag ai lui înfierbîntați cu ochii parcă ieșiți din orbite... Damian nu trage... Puștile se încarcă greu și el știe că turcii vor încerca să fugă spre el, căci le e frică de sat și de porumb. Au deschis poarta... Țîș-

nesc dintr-o dată... Sună trompetul lor... Unii atîrnă parcă de cai... Îi potopesc focurile lui Simion... Acum toți cei care au ieșit s-au culcat la pămînt. Ion n-a mai așteptat clopotele și a țîșnit din porumb. Se vede ca ziua. Sar fuioare de scîntei pînă la ei. Se aud acum și clopotele... Sună în două zvonuri vesele ca la Paște... Lumea urlă, se repede. Toma a pornit-o cu calul înainte... dar se rostogolește și nu mai știe nimic ce e cu el...

*

N-au scăpat decît vreo douăzeci de turci care au rămas în grajduri de frică... În totul, au pierit în această zi de duminică două sute treizeci de turci, au fost răniți vreo douăzeci și prinși alți douăzeci... Dintre săteni au mai căzut vreo treizeci... Ion, Drăgan, Damian... și alții... A murit și Irina, fata Riței, care se ținea de taică-său... Toma iar a scăpat. Îi fusese împușcat calul.

A doua zi — era un soare viu ca de vară — din han nu mai rămăseseră în picioare decît grajdurile și cenușa pînă la glezne... Pe turci i-au adunat pe toți în curte... Pe cei prinși i-au lăsat în grajd... Toma a poruncit să se adune puștile... Să se adune și muniția cîtă s-a putut găsi la cei morți... Satul era ca după un cutremur nemaivăzut... Pe morți îi plîngeau numai ai lor și bocitoarele satului, care cunoșteau meșteșugul bocitului... Toți cei scăpați cu viața se simțeau născuți a doua oară... Mai întîi nu mai erau clăcași... Din cîrmuitor n-au găsit decît un ceas și vreo două inele... și un fel de păpușă neagră, ca un tăciune... Au căutat-o și pe Sultana... Li s-a părut că ar putea să fie niște oase albe de arse, afumate pe jumătate, ca de copil...

Șoricaie s-a apropiat de ea, i-a făcut cruce peste oase...

— S-o fi speriat rău, sărmana, cînd a văzut că a luat foc casa... Dar e mai bine așa pentru ea... A iertat-o

Dumnezeu!... S-a închinat şi s-au mai închinat şi cei din jur.

Înainte de prînz au sunat iar clopotele, căci se văzuse în zare un nor de praf. Veneau în goană cazacii... Cînd au venit mai aproape, lumea i-a auzit urlînd şi s-a risipit în toate părţile, s-a ascuns prin case... Simion, Petre Dobre şi cei de pe deal au avut timp să fugă peste gîrlă... dincolo, peste rîpă... Toma era în brişcă în deal... Îl scuturau frigurile... Ciotul se rupsese în cădere a treia oară.

BOIERII CU JALBA-N PROŢAP

Calliopi îl lăsase pe Băl-Ceaurescu să-i facă pe voie lui Cantacuzino şi să iscălească, dar de atunci nu avu decît un singur gînd: să facă tot posibilul să-l scoată din Căimăcămie... Începu să-l sape, arătîndu-l ca un incapabil, la început pe un ton mieros şi compătimitor... La bătrîna Maria Ghica, în palatul de la Colentina, unde se aduna toată protipendada ca să afle noutăţi şi să bîrfească, să puie la cale mici şi aparent glumeţe ticăloşii... Calliopi aducea mereu vorba despre caimacam, căinîndu-l:

— *Ce pauvre Cantacuzène... Il est plein de bonne volonté... mais il est tout-à-fait incapable de rétablir l'ordre... même avec le concours de turcs... C'est pour notre pauvre pays une grande désillusion... Il n-est pas vieux... mais il est...* matofit rău... *quoi — mes chéries...*[1] şi se strîmbă gustînd îngheţata... ca şi cînd l-ar fi gustat pe Cantacuzino...

[1] Bietul Cantacuzino... E plin de bunăvoinţă... dar complet incapabil să restabilească ordinea... chiar cu ajutorul turcilor. Aceasta e o mare dezamăgire pentru sărmana noastră ţară... Nu e bătrîn... dar este... cum să vă spun — dragele mele... (fr.).

Cucoanele şi musafirii rîdeau şi povesteau mai departe... Ca un soi de centrală, Calliopi aduna toate zvonurile care umblau, toate jumătăţile de ştiri oficiale pe care le afla prin oamenii ei şi le aducea în acest mare salon, punîndu-le sare şi piper de la ea... pentru ca apoi să ajungă pînă la urechile cele mai subţiri...

Salonul de la Colentina era un salon unde se creau şi se năruiau reputaţii. Ceea ce agrava lucrurile era că Fuad însuşi venea de trei ori pe săptămînă în acest cerc muieresc, dornic să cunoască femeile bucureştene din lumea mare, despre care se vorbea atît şi la Istambul chiar, în saloanele sultanelor şi ale favoritelor... Prin întrebări perfide, Calliopi arăta că e la curent cu tulburările din provincie, cu refuzul ţării de a renunţa la proiectul de constituţie şi la realizările Guvernului provizoriu. Întreba cu candoare dacă e adevărat că în Vlaşca ţăranii au bătut pe subtcîrmuitor şi pe dorobanţi... Că la moşia lui Ghica de la Buzău au ucis un isprăvnicel care bătuse un flăcău pentru că intrase în via boierească... Că la Obileşti în Ilfov...

Fuad Effendi răspundea foarte încurcat, arătînd că nu e nimic serios, că armata turcă va interveni oriunde, acolo unde e chemată...

— *Il paraît, Excellence, que ce pauvre Cantacuzène a trop de confiance dans ses aptitudes de gouverner... Il est jaloux de son autorité et paraît qu'il ne vous demande jamais conseil... Mais il faut bien [lui] pardonner ça... il est plein de bonne volonté...*[1].

Fuad Effendi dădea din cap evaziv şi prefera să treacă la alt subiect, fără să se gîndească la vreo măsură, căci ştia că această Calliopi Ghica era cea mai mare duşmană a doamnei de Kotzebue, şi asta îi convenea. Îi era

[1] Se pare, excelenţă, că acest sărman Cantacuzino are prea multă încredere în aptitudinile sale de a guverna... E mîndru de autoritatea sa şi se pare că nu vă cere niciodată sfatul. Dar trebuie să i se ierte aceasta... căci e plin de bunăvoinţă... (fr.).

neplăcut fiindcă în acest salon venea şi tot corpul diplomatic, adică veneau cei cîţiva consuli generali ai puterilor occidentale şi unii străini de marcă, precum se spunea...

Un franţuz, un asemenea străin de marcă, după Emile de la Grange, îi scria în zilele acestea lui Ion Ghica, care era mereu la Constantinopol şi pe care-l cunoscuse cînd acesta se afla la Paris, impresiile lui despre purtarea societăţii bucureştene, a boierimii, după intrarea trupelor de ocupaţie:

„Mon cher M. Ghica,

Est-ce que par hasard vous vous souvenez encore de moi? Est-ce qu-au milieu de tous vos soucis, de vos angoisses, vous avez pensé une fois à votre grande reactionnaire *Emile de la Grange, si long, si gai, si bête, si raisonnable et si Philippiste surtout? Rassurez-vous, je suis converti, au moins quant à la Valachie, et si j'ai jamais rien vu de détestable, d'ignoble, excusez-moi, mais c'est ce qu'on est convenu, d'appeler l'aristocratie valaque. Depuis l'entrée des troupes moscovites, nous avons joui de tous les échantillons possibles de trahison — délations, insinuations, espionnage, calomnies, récriminations, fils contre père, père contre fils, ami contre ami, c'est à n'y plus rien reconnaître et à regretter qu'un immense* flowing-up *n'envoie pas au diable Protecteurs et Protégés...* [1]

[1] Dragă domnule Ghica,

Prin ce întîmplare v-aţi mai amintit de mine? Cum se face că deşi copleşit de griji şi nelinişti v-aţi mai gîndit o dată la marele dumneavoastră *reactionar* Emile de la Grange, atît de lung, de vesel, de nerod, de rezonabil şi mai ales de filipist? Liniştiţi-vă, m-am pocăit cel puţin în privinţa Valahiei, căci n-am văzut niciodată ceva mai detestabil, mai ignobil — scuzaţi-mă — decît ceea ce s-a ajuns a fi considerată aristocraţia valahă. După intrarea trupelor moscovite ne-a fost dat să vedem toate mostrele posibile de trădare — delaţiuni, insinuări, spionaj, calomnii, recriminări, fiul împotriva tatălui, tatăl împotriva fiului, prietenul contra prietenului, totul e de nerecunoscut şi e de regretat că un torent cumplit nu duce la naiba şi pe protectori şi pe protejaţi... (fr.).

În cele dintîi zile, Calliopi vorbi despre populaţia *„récalcitrante"* [1] care refuză Căimăcămia şi ordinea ei, mai mult glumind, ca să se arate bine informată — titlul ei cel mai de seamă care-i dădea autoritate în saloane şi pentru care era căutată cu respect chiar de miniştri — şi ca să otrăvească pe Costache Cantacuzino... Alături de cîteva ştiri despre alcovuri şi despre noi intrigi amoroase, ea aducea şi ştiri politice, urmărindu-şi cu tenacitate planurile de a scoate pe Cantacuzino din Căimăcămie.

Peste vreo zece zile se văzu însă că nu e glumă şi o cuprinse şi pe ea spaima, că ţara e încă în revoluţie... Se părea că abia după căderea guvernului revoluţionar, cinci sute de mii de oameni cel puţin se treziseră revoluţionari. Zilnic soseau în Bucureşti boieri care fugiseră de pe la moşiile lor înspăimîntaţi de îndrăzneala ţărănimii şi de dîrzenia ei... De la o vreme în toate casele mari nu se mai vorbea decît despre asta... Luni de zile ameninţaseră boierii şi reacţionarii ţărănimea cu venirea armatelor imperiale şi aceşti boieri fuseseră convinşi că de îndată ce se va vesti că ele au trecut graniţa, ţărănimea va muşca pămîntul şi iată că, dimpotrivă, o înfruntă cu îndîrjire.

— *Ce n'est plus la révolution des pauvres enfants de madame Farfara, mes bonnes amies. Le temps de boyards dillétants révolutionnaires est passé... Voilà maintenant la révolution des paysans enragés* [2], se plîngea acum serios Calliopi Ghica...

Cînd văzură că nici după desfacerea taberei lui Magheru ţărănimea nu se potoleşte, aşa cum nădăjduiau boierii, aceştia avură cîteva zile impresia că totul e pierdut... Într-o sîmbătă seară, Calliopi Ghica pofti la ea

[1] Îndărătnică, recalcitrantă (fr.).

[2] Asta nu mai e revoluţia bieţilor copii ai cocoanei Farfara, bunele mele prietene. Timpul boierilor revoluţionari diletanţi a trecut... Iată acum revoluţia ţăranilor turbaţi... (fr.).

aproape întreaga protipendadă, chiar şi pe bătrînul baş boier Iordache Filipescu, chipurile la o masă de ziua unui copil al ei. Pe şoptite însă mulţi ştiau despre ce e vorba... Veniră reprezentanţi ai tuturor celor douăzeci de mari familii, adică mai mult decît protipendada care nu era alcătuită decît din douăsprezece familii.

Nimănui nu-i ardea de mîncare şi discuţia fu foarte aprinsă... Toţi simţeau că sînt pe-o corabie — cum a spus unul dintre ei — care stă să se înece... La urmă se hotărî ca toţi cei de faţă să se întîlnească a doua zi şi să meargă împreună la caimacam, ca să-i arate că aşa nu mai merge, că e nevoie de o mînă de fier şi că dacă el nu se simte în stare să restabilească ordinea în ţară, să lase pe altul în locul lui... Unii chiar şoptiră că o adevărată mînă de fier ar fi de pildă Hristache Băl-Ceaurescu.

*

A doua zi, douăzeci de carete şi caleşti trecură pe rînd pe dinaintea palatului Vorniciei, unde lucra în zilele acelea Cantacuzino.

Un secretar veni să-l vestească pe caimacam că au venit marii boieri, în frunte cu baş boierul. Se uită pe fereastră, văzu caleştile, bănui de ce-au venit, se înfurie, dar pînă la urmă îşi spuse că în felul ei aceasta este Adunarea Obştească a ţării şi că ar fi o greşeală să n-o primească. Întîmpină deci în pragul biroului său, cu cel mai candid surîs, pe baş boierul Iordache Filipescu, care, cu barba lui măreaţă, sprijinit de bătrîneţe într-un toiag cu mîner de aur ca o cîrjă episcopală, părea un fel de mitropolit.

Nu era destul loc pe canapelele vechi şi roase, care fuseseră un fel de garnitură Louis XV şi se mai aduseră scaune.

— Ce vă aduce la caimacamul dumneavoastră, arhon boierule ? întrebă el, mereu surîzător, pe baş boier, după ce acesta se aşezase pe o canapea, umplînd-o toată cu lebadeaua şi binişul lui, mai ales că îşi pusese şi işlicul alături, căci îl durea puţin capul.

— E rău, fătul meu, e rău ! îi răspunse baş boierul... Iartă-mă că îţi spui aşa... dar te cunosc de mic şi îmi eşti şi nepot pe deasupra... Nu e acum vreme de excelenţe şi alte fleacuri. E greu de tot... A luat ţara foc !... Şi boierul îşi lipi buzele groase de trei ori ca şi cum ar fi gustat ceva neplăcut.

— Cine v-a spus asta ? întrebă caimacamul cu o prefăcută mirare. Cum se poate să vă speriaţi aşa din senin, domnilor ? se adresă el celorlalţi... şi surîse iar cu marile lui fălci de buldog sfrijit.

— Nu e vreme acum de surîsuri, excelenţă... Acum e vremea să ne punem cenuşă în cap şi să arătăm ce putem şi ce nu putem ! izbucni Băl-Ceaurescu, ridicîndu-se dîrz de pe scaunul pe care se simţea prost. Să isprăvim cu surîsurile... Ţara arde şi baba se piaptănă...

Acum caimacamul se supără de-a binelea... Găsi că acest Băl-Ceaurescu s-a obrăznicit din cale-afară...

— De unde ştiţi dumneavoastră că ţara arde ? Vă luaţi după tot felul de zvonuri false, de minciuni răspîndite de craii revoluţionari... Eu nu vorbesc cai verzi pe pereţi... Eu am aci rapoarte din toate judeţele în care se arată precis ce s-a întîmplat... Situaţia exactă... Mai bine, boierule, decît ai vorbi ce nu trebuie, ai fi venit aci să-ţi cetesc aceste rapoarte, ca să afli adevărul... se adresă el de-a dreptul lui Băl-Ceaurescu

Atunci baş boierul îi spuse molcom caimacamului :

— Ai putea, boierule, să ne cetești şi nouă cîte ceva din rapoartele dumitale ?

— Cum să nu... Sînt gata să vă cetesc orice vreți... dar uite, e un teanc mare... nu ne-ar ajunge nici pînă mîine... Spuneți-mi ce vă interesează anume...

— Ai putea, excelență, să ne spui ce-a fost în Vlașca la Putineiu? întrebă I. Slătineanu, un boier îndesat, cu fața osoasă, puțin spin.

— Foarte bine! Să căutăm raportul de la Vlașca și să vedem ce s-a întîmplat la Vlașca... Vă cetesc întocmai... A găsit raportul și cetește ca să arate că lucrurile n-au nici o însemnătate :

„Cinstitului Depart. din Năuntru
Cîrmuirea J. Vlașca

În asemănarea poruncii c. Depart. cu No... împărțindu-se prin subtcîrmuitori examplarele trimise ale excelenței-sale Fuad Effendi și ale c. Căimăcămii, cu adăogirea ca subtcîrmuitorii să le deslușească supunere la drepturile proprietărești și a se păzi liniștea obștească, fără de nădejde s-a întîmpinat cu doue raporturi ale d. subtcîrmuitor de Margine subt No. 3.724 și 3.725, prin care arată necuviința însemnaților locuitori ot Hodivoia, nevrînd a primi expusele publicații pe cari le-au și aruncat. Nu fu îndestul aceasta, dar au bătut pe isprăvnicei, din cari la unul din Stănești i-au frînt mîna, ba încă și pe dorobanți i-au gonit cu ciomegele, adăogînd că nu vor face nici o zi arendașilor, precum mai pe larg se va încredința din copiile de pe raporturi. Totodată s-a întîmpinat cîrmuirea și cu doue jelbi a mai multor proprietari și arendași, prin cari arată aceeași nesupunere la datoriile proprietărești, cu amenințări de despăgubire asupra Cîrmuirii, cari se trimit pe lîngă aceasta în original..."

Aci beizadea Scarlat Ghica, un bărbat tînăr, cu o barbă roșie ca și a tatălui său, potrivită cu foarfecele și mustață despărțită în două, cu cîteva muchi de brici, îl întrerupse, în felul lui știut intempestiv... că se crede foarte inteligent și are o iscusință de jucător pasionat de cărți.

— A, mai mulți proprietari iscăliți numai pe două jalbe... Cu alte cuvinte aproape în întreg județul locuitorii sînt „necuviincioși", cum spune raportul... Rup publicațiile Căimăcămiei, bat isprăvniceii, gonesc dorobanții cu ciomegile... Nu-i nimic asta, nu? Și puse el însuși mîna pe dosar... Se crede priceput într-ale legii și ia singur în cercetare dosarul de pe masă : Uite aci, mai departe, raportul Subtcîrmuirii de Margine! Și citi sărind, ca un jucător de cărți care alege atuurile :

„...astăzi numai trimițîndu-se dorobanții încredințați d. arendaș, cu isprăvnicel în sat, ca să facă datoria clăcii a încărca grîul ce-l are în arie treerat de atîta vreme și care se amenință spre stricare, nu numai că nu s-a supus nici un locuitor a eși, dar încă unul și anume Stoica Gîscă, puind mîna pe un lemn, a dat de a rupt mîna isprăvnicelului care se trimitea spre vedere. Vestindu-ne de aceasta și avînd în vedere jalba d. arendaș acelei moșii, resoluție cu No. 1.370 și, venind însumi în pomenitul sat și chemînd pe jurați, le-am poruncit locuitorilor și mi-au răspuns că toți sînt în unire ca să nu dea nici pentru datoriile proprietății, și poruncindu-le a-i chema la subtiscălitul ca să le vorbesc despre aceasta, mi-au respuns că nici unul nu vrea să vie și dorobanți să nu mai trimiță în sat pe la dînșii, că nu va fi bine..."

— Auziți, auziți, boieri, cum vorbesc sătenii în septembrie 20, la o săptămînă după intrarea trupelor imperiale? Și excelența-sa spune că nu-i nimic... A... a... Cătă și răsfoi dosarul mai departe... Departamentul Trebilor din Lăuntru adăogă pe raport : „Cîrmuirea arată că cu asemenea împotrivire s-au arătat și locuitorii satelor Stănești și Putineiu..."

— Ei și? răspunse caimacamul... S-au trimis ostași turci și totul este desigur în ordine la ceasul acesta, despre care cu siguranță că voi primi raport în continuare...

Dar beizadea Scarlat, care mergea mai departe în teancul de rapoarte citi repede :

— Uite... uite ce scrie aici... cîrmuirea de Ilfov...

Reacționar fanatic, Scarlat Ghica citește cu patimă, cu revoltă :

„...roagă pe cinst. Departament ca să facă punere la cale a da în dispoziția Cîrmuirii patruzeci soldați musulmani spre a se îndrepta în plășile Obilesci și Oltenița, de unde s-au mai primit acum raporturile cu No. 84, 87, 93, 94 și 95, tot în asemenea împrejurări, căci duhurile locuitorilor satelor de pe linia Dunării sînt cu totul răsvrătitoare și nesupuse.

Cîrmuitorul, I. Mitescu"

— Nu uitați că tot în Ilfov sătenii din Ulmeni au dărîmat pînă în temelii toate năměstiile proprietății...

Costache Cantacuzino o privește pe această odraslă de domnitor cu destul dispreț... „Și-a pierdut averea la cărți, a jucat de atîtea ori cu el — și din pricina asta a devenit arțăgos. Acum îl poți pune la locul lui cu orice slujbuliță, căci și frații lui s-au săturat de el și nu-i mai dau bani... Mai ciupește ce poate de la maică-sa, de la Colentina... Pe Bibescu l-a atacat cu furie, pînă într-o zi, cînd i-a dat o slujbuliță de șapte-opt sute de lei... și pe urmă s-a făcut cel mai strașnic apărător al lui... E bun de gură al dracului... Era mai bine dacă mai întîrzia la Brașov acolo și la Galați, pe unde află că umblat, pe lîngă Duhamel. Acum e primejdie să-i facă încurcături cu dosarele astea... E o idee... Am să-l numesc în comisia aia de cercetare și de arestări pe care o tot cere omul țarului... Îl pun acolo alături de Mihalache Cornescu și de Mihalache Suțu. De s-ar potoli acum... Că el nu mai are moșii de pierdut..."

— Am auzit că la Dolj... la Calafat... unul Zaman își face de cap ! Ce se întîmplă acolo, excelență ? întreabă iar Slătineanu.

— Păi să vedem și-acolo... Să vedem ce găsim aci la delă... La Dolj, zici, boierule...

— La Dolj... la Dolj...

Scarlat Ghica cercetează repede stiva de dosare...

— Uitați... l-am găsit... Și citește de-a dreptul :

„Departamentul Trebilor din Năuntru al Prințipatului Țării Romînesci

No. 724
Secția 1, masa 1
Bucuresci

Cinstitei Căimăcămii a Țării Romînesci

D-lui cîrmuitorul județului Dolj prin raport No. 207, încunoșciințează acestui Departament că la 27 ale încetatului septemvrie, primind scire că un număr ca la două sute locuitori revoltanți, avînd în capul lor un comisar propagant, un preot și doi soldați, înarmați cu pușci, sulițe, topoare, coase și cu stindarde, se apropiau de orașul Craiovei cu precugetare ca să intre a răsvrăti norodul și a sminti liniștea, a trimis îndată înaintea lor pe tistul dorobanților Cîrmuirii și pe Pit. Gheorghe Bibescu, împreună cu vreo treizeci dorobanți cari, întîmpinînd pe acei revoltați aproape de oraș, după o mică luptă între dînșii, au prins pe capii lor și vreo sută din locuitori, pe cari legîndu-i și aducîndu-i la Cîrmuire, la cercetarea ce le-a făcut despre a lor cugetare, au răspuns că sfîrșitul pornirii lor era să doboare administrația de astăzi și să restatorniceaască pe cel de mai nainte administrator, profesor Aaron, după care aceasta, d-l cîrmuitor, pe de o parte pe capii acelor revoltanți i-a arestat, iar pe de alta prin cetirea publicațiilor date de la 13 septemvrie încoace și prin osebite povățuiri, chemînd pe acei locuitori la cunoscința îndatoririlor lor, le-au dat drumul a se întoarce pe la casele lor.

Prin același raport, d-lui cîrmuitorul județului Dolj însciințează că locuitorii satelor dinspre Calafat, îndemnați de un Costache Zaman, petrec și acum în răsvrătire, nu se supun a recunoasce legiuirile și au întrerupt cu totul comunicația cu

toată acea parte a județului, și că numitul Zaman pe lîngă alte neorînduieli ce săvîrșesc, pună mîna și pe Pit. Dimitrie Părăianul, rînduit subtcîrmuitor la plasa Cîmpului, după ce l-a bătut foarte rău, apoi nu se scie în cele din urmă ce va fi făcut cu dînsul..."

— Ei ? Locuitorii satelor de pe linia Dunării... Am înțeles adică jumătate județul... și încă așa e și în alte județe... Și iată ce e ciudat : Raportul cere patruzeci de soldați musulmani pentru aceste comune și uite aci rezoluția... „Răspuns ca să se întrebuințeze la asemenea întîmplări din cazacii ce s-au dat"... Se recunoaște deci că trupele musulmane nu sînt de ajuns... Frunzărește și dă de alt dosar...

Caimacamul, care și-a luat angajamentul să le arate tot, îl lăsă să citească...

— Cum vă spuneam, iată ce se întîmplă la Izlaz, care e și el tot pe linia Dunării, în Oltenia. Uite un raport ! și caută... Tot de la 20 septembrie... Citește răspicat. Uite răscoală între soldați !

„Adresa No. 135 a comandirului roatei 8 din polcul 3
către Cîrmuirea de Teleorman
Copie după adresul d-lui comandir al roții 8-lea
din polcul No. 3 cu No. 135

In urma primirii poruncii cinst. Cîrmuiri No. 1.934, am făcut și eu cunoscută cinurilor ostășesci de subt comanda mea, în urma căreia m-am pomenit cu o răscoală între soldați, precum v-am declarat eri în persoană, care intrigă curge de la aflatul în roată subtlocotenent Ioan Dascălu, ce a fost înălțat într-acest rang de Guvernul provisor, și intrînd cu amăruntul în cercetarea răscoalei, am dovedit că numitul Dascălu, unindu-se cu un subtcîrmuitor ce-și are tactul într-acest sat Islazul, și anume Ioan Bunescu, au tras cîțiva soldați în partida lor, zicîndu-le că eu, comandirul lor, am hotărît să fug și pe ei să-i las în mîinile turcilor, spre a-și putea împlini scopul, că adică soldații să se unească cu dînșii și să vie să mă tege,

și pe urmă să iea toți soldații aflați în punct, precum și pe cei după la picheturi, și să plece cu ei la d. Magheru, unde nu numai să-și afle scăparea, dar cu hotărîre să vie asupra oștirilor împărătesci la Bucuresci, spre răzbunare..."

Răsfoi mai departe.

— Uitați, că nu e numai linia Dunării... e și la munte... Uite ce se raportează din Argeș ! Citește :

„Departamentul Trebilor din Năuntru
No. 131
Secția 1-i, masa 1
Bucuresci
Cinstitei Căimăcămii a Țării Romînesci

...iar în parte duhurile sînt încă exaltate după neprecurmata invitare și propagandă ce și acum se face în taină de locuitorii din Pitesci, Toma Furduescu și Toma Conțescu, sprijiniți pe nădejdea că vor fi ajutați de Magheru prin trimiterea de panduri ce are adunați lîngă Rîmnicul-Vilcei..."

— Și asta nu-i nimic, dar uitați rapoartele din plasa Cotmeana :

„...satele Martalogii, Slobozia-Ciobani și Horoeștii... cu nesupunere la poruncile stăpînirii..."

Și iată alt raport, tot de la Argeș, care cere :

„...măsuri ostășești împotriva răzvrătitilor, precum sînt locuitorii din satul Runcu, plaiul Loviștii..."

Răsfoiește mai departe : Iată și la Prahova raportul Cîrmuirii :

„In satul Cornul sătenii au ocupat moșia gonind pe Pitarul Procopie..."

Asemenea la Comarnic... unde scrie aci, sătenii au năvălit asupra trupelor imperiale... Dar uitați la Rîmnicu-Sărat... Un act iscălit, scrie aci, de peste două sute de inși, în frunte cu fostul administrator Scarlat Turnavitu, care apoi ies toți înaintea armatelor slăvitului țar și declară că nu primesc nimic decît guvernul revoluționar.

— Ei şi ? întrebă caimacamul exasperat. Nu au fost arestaţi toţi, în frunte cu acel netrebnic Scarlat Turnavitu, care a pus la cale totul... ? Aţi văzut, vi s-au cetit rapoarte... aşa sînt toate... Ţăranii s-au răzvrătit... Noi am trimis ostaşi imperiali şi i-am adus la raţiune... Atunci ce mai vreţi ?

— Dar au izbucnit şi izbucnesc mereu în alte părţi ! se auzi un glas. Puteţi spune că la ceasul acesta e linişte în ţară ? Nu... asta e... Dimpotrivă, după arătările dumneavoastră, ţăranii sînt şi mai dîrzi.

— Dacă nu e linişte, va fi... Vă pot asigura... Trupele imperiale pentru asta — nu ? — au intrat în ţară...

Băl-Ceaurescu, care tăcuse pînă aci ca un taur încruntat, spuse că are să puie şi el o întrebare... Ieri şi alaltăieri veniseră la el vechilul şi cîţiva logofeţi, speriaţi, fugiţi de pe moşiile lui din Teleorman, arătîndu-i că acolo e prăpăd... Îi arătaseră sat cu sat întîmplările de acolo... Tăcuse, fiindcă voia să-l ia pe caimacam pe nepregătite... Acum nu se mai putu stăpîni...

— Ar putea excelenţia-sa să ne arate şi rapoartele despre întîmplările de la Teleorman... din comunele Piatra, Viişoara şi altele ?...

Caimacamul păru puţin încurcat.

— Da, de ce nu ? V-am prometat să vă pui la dispoziţie toată dela... Şi căută printre hîrtiile de pe masă. Uitaţi raportul... puteţi să-l cetiţi !

Băl-Ceaurescu îl luă în mînă şi citi :

„...la 6 ale următoarei m-am pornit eu însumi... — iscăleşte căpitan Arion — în satele Piatra şi Viişoara, m-am pornit însumi cu o comandă de 30 soldaţi împreună cu cîrmuitorul judeţului la satul Piatra, şi după a noastră sosire la pomenitul sat, d. cîrmuitor îndată a vestit pe locuitorii satului spre a se aduna la domnia-sa să le cetească poruncile stăpînirii, şi după ce s-au adunat toţi locuitorii satului, d. cîrmuitor le-a citit poruncile stăpînirii, prin care îi povăţuia să se conformeze cu ele, şi pe ale fostului răsvrătitor guvern să

le înapoească domniei-sale ; iară ei toţi au începutără a striga într-o glăsuire că nu se supun la poruncile de acum ale cinstitei Căimăcămii, revoltîndu-se asupra noastră cu ciomege şi cu pietre.

Iară eu văzînd această îndîrjire din partea lor, am fost silit ca să comandez slobozituri de foc în sus, socotind că cu aceasta se vor înfricoşa, şi văzînd că cu acest mijloc nu pot a-i linişti, am fost siliţi pe dată a vesti pe d. comandirul divisionului 3-lea a veni spre ajutor, însă această apărare a noastră a ţinut de la 10 ceasuri dimineaţa şi pînă la 1 după douesprezece din noapte..."

Cînd sfîrşi, [Băl-Ceaurescu] întrebă, tremurînd de mînie :

— Asta-i tot, ai ? Asta-i tot ce spun rapoartele dumneavoastră... Acest căpitan nu spune în raportul lui nimic despre morţii de-acolo... Acum văz cîtă încredere se poate avea în rapoartele dumneavoastră...

— Cum nu scrie despre morţi ? întrebă caimacamul mirat. Trebuie să scrie... Şi căută altă hîrtie. Uite ici... raportul Căimăcămiei... Şi citeşte :

„Excelenţii-sale Omer-paşa,

Acum s-a luat sciinţă ca la satul Piatra din judeţul Teleorman, ai căruia locuitori s-au arătat cu nesupunere, nevoind să cunoască şi să urmeze proclamaţiilor obştite pentru restatornicirea legiuitei stăpîniri şi a liniştei obşteşti, şi prin urmare pentru că tot locuitorul să intre iarăşi în legiuitul drum şi să-şi urmeze împlinirea datoriilor ce legiuirea organică impune fiecăruia, mergend însuşi cîrmuitorul numitului judeţ însoţit de treizeci ostaşi pămînteni, şi spre a-i povăţui să se întoarcă din rătăcirea în care urmează a fi, a fost împresurat de către acei locuitori, cari sînt în număr mai mare de cinci sute, la care împresurare s-a săvîrşit şi omor de vreo trei oameni, şi încă acum se află ţinut în sat ca subt arest.

Subtiscălitul grăbesce a da această împrejurare în cunoscinţa excelenţei-voastre, rugîndu-vă ca să binevoiţi a face cu-

viincioasa punere la cale spre înfrînarea acelor îndărătnici locuitori, și îndatorirea lor de a respecta legiuirile. De se va găsi cu cale, exelențiie, se poate trimite și oștire cît mai în grabă.“

— După cum vedeți, aici încep să apară și morții... Da' eu întreb pe boierul Costache Cantacuzino... care iscălește această notă... de unde știe el că au fost și morți, dacă nu pomenește nimic despre asta chiar căpitanul care a avut comanda și a poruncit să tragă... ? Că după cîte știu, domnia-sa nu a fost acolo... Ei bine, raportul e încă mincinos. La Piatra, la Viișoara, la Suhaia s-au petrecut lucruri grozave... N-au fost trei morți... au fost zeci și zeci de morți... S-au ridicat șase sate...

Baș boierul, speriat, întrebă :

— Dar spune-mi, boierule, ce-a răspuns Omer-pașa la această notă ?...

Caimacamul, alb la față, luă dosarul și citi :

„Exelenții-sale domnului caimacam

Pentru netrebnica urmare săvîrșită de către acei locuitori ai satului Piatra către cîrmuitorul județului.

Pornindu-se îndată cinci escadroane oștire ca să-i îndemne a respecta legile, se face cu cinste cunoscut și exelenții-voastre în privința adresei cu No. 354.

Guvernatorul ostășesc al capitalei,
Omer Pasa“

— S-au trimes numai în aceste sate cinci escadroane turcești ?

— Și două sute de cazaci, arhon boierule !

Baș boierul rămase pe gînduri...

— Apăi, dacă s-a trimes atîta oștire, încep să crez și eu că raportul acelui căpitan nu spune adevărul.

— Adevărul să vi-l spui eu ! spuse Băl-Ceaurescu, tremurînd. Că mi-a venit, fugind cum a putut bietul om, vechilul de la moșie. A fost prăpăd în aceste sate ale mele... Într-unul din ele s-au ridicat toți clăcașii, în frunte cu un netrebnic... unul Gligore Hergă, l-am cunoscut și eu, o namilă de rumîn care veșnic aților oamenii împotriva vechilului.

— A fost împușcat... spuse caimacamul.

— Da, a fost împușcat... dar pînă să fie împușcat, cît rău a făcut ? A îndemnat sătenii de mi-au ridicat grîul de pe cîmp... de mi-au cules porumbul... mi-au stricat eleșteul... Au tăiat lemne din pădure... Cînd s-au dus isprăvniceii să-i întrebe de ce fac asta... i-au pus pe goană omorînd unul dintre ei... Asta nu scrie în raport... Pe urmă au deșertat și hambarele... Au trimis oameni de au ridicat și satele vecine... Viișoara, Suhaia, Furculeștii, care au făcut la fel. Vechilul, fugind cum a putut la Turnu-Măgurele, a cerut ajutor grabnic cîrmuitorului. Cîrmuitorul a venit el însuși cu dorobanți de-ai lui și cu o comandă de oștire, subt acel căpitan Arion... Au adunat lumea și cîrmuitorul a vrut să le vorbească... Atunci, Gligore Hergă, netrebnicul acela, a ațițat lumea, că se zice că erau ca la șapte sute de oameni, spunînd că nu le trebuie cîrmuitor, că ei vor tot guvern revoluționar... și-au început să amenințe... strigînd la cîrmuitor și căpitan să iasă mai repede din sat, că de nu, va fi vai de ei... Atunci căpitanul a poruncit ostașilor să tragă... Au căzut atunci ca la treizeci de săteni și sătence, că ele erau mai afurisite... În loc să fugă, ceilalți s-au năpustit cu pari, cu topoare, asupra ostașilor, ucigînd unii din ei, de au fugit toți, cu cîrmuitor și căpitan cu tot, închizîndu-se în curtea conacului... și au stat închiși acolo așa, cu spaima morții, o zi și o noapte... Pînă cînd a venit oștirea turcească... Dar Gligore Hergă acesta și ai lui nu s-au lăsat... Au alergat și au ridicat satele vecine și au venit

cu toții să atace oastea turcească... Atunci au tras și turcii și au ucis pe-acest Gligore Hergă și pe-ai lui... Dar nici așa nu s-a făcut liniște... Că a mai fost nevoie să vie și două sute de cazaci... Unde e răzmerița din satele vecine ?

Carnacamul îi răspunse enervat :

— Scrie și despre asta... Ceteșe și celelalte rapoarte, fiindcă cel de la Teleorman este foarte mare, cuprinde multe rapoarte.

— Ce să mai cetim !... Ne-am lămurit cît adevăr cuprind rapoartele dumneavoastră...

Atunci se ridică Iancu Ruset, care întreabă :

— Dar aveți cumva și rapoartele de la Zăvoiu Dihorului și de la Vadu Rău ? După cîte știu, și-acolo a fost ceva cam ca la Piatra în Teleorman...

— Acolo cercetările sînt în curs... De îndată ce vom avea rapoarte, vă voi chema să vi le arăt...

Baș boierul se ridică să plece, vădit nemulțumit, și toți se ridicară o dată cu el. Pe cînd așteptau să se urce în calești, Iordache Filipescu le spuse :

— Mîine ne întîlnim iar toți... și mergem de-a dreptul la Fuad... Boierimea e în mare primejdie și trebuie să fim uniți... Nu mai încape îndoială că acest Cantacuzino nu are rapoarte adevărate ca să nu se știe prăpădul care e în țară și să nu se vază că nu e în stare să facă ordine... Trebuie să-i spunem tot lui Fuad...

Într-adevăr, a doua zi s-au dus iar toți împreună la Fuad, care-i primi și, cînd află despre ce e vorba, îngălbeni... Cu nici un preț nu trebuia să se afle la Istambul că el n-a izbutit să facă ordine... Nici Divanului imperial nu-i convine asta, căci ar fi un pretext pentru acest ticălos de Duhamel să se plîngă țarului că turcii nu sînt în stare să facă ordine în Principate. Îi concedie nervos,

spunîndu-le să stea liniștiți, că se vor lua cele mai aspre măsuri pentru ca să se restabilească neîntîrziat ordinea.

Seara, el redactă o notă plină de perfidie către caimacam, cerînd s-o înscrie și în buletinul oficial.

„Excellence.

Bucarest

Il y a quelques jours M. le Basch-Boyard accompagné d'une vingtaine de boyards sont venus chez moi pour me représenter que l'esprit de propagandisme qui pendant la révolution avait fait de grands progrès parmi la population du pays, n'était pas éteint et qu'il conviendrait de prendre des mesures pour l'étouffer entièrement.

Sa Majesté Impériale le Sultan m'a spécialement recommandé d'effacer toutes les traces de la révolution. Depuis mon arrivée ici je me suis attaché à executer les ordres de Notre Auguste Souverain et j'espère avoir reussi. Je n'ai négligé aucune des mesures qui m'ont, à cet effet, été recommandées par Vous, Excellence, et par le Conseil des Ministres et je croyais avoir atteint le but proposée ; c'est donc à mon bien grand étonnement et avec une bien pénible sensation que j'ai du voir cette démarche de MM. les Boyards.

Je n'ai cessé depuis mon arrivée de vous assurer, et je vous répète encore ici que je suis toujours prêt à prendre toutes les mesures que vous pourrez me suggérer pour assurer sur des bases stables et solides la tranquillité publique et le bien-être du pays : l'armée impériale sous ma direction, et tous les moyens d'action qui sont à ma disposition, me rendent cette tache facile. Je viens donc ici, Excellence, vous réitérez les mêmes assurances que je n'ai cessé de vous donner jusqu'a présent, que je m'empresserai toujours d'adopter immédiatement toutes les mesures que, d'accord avec le Conseil des Ministres, vous jugerez à propos de me recomander et que je

jugerai conformes aux ordres et aux intentions bienveillantes de Sa Majesté Impériale.

Agréez, Excellence, les assurances de ma considération bien distinguée.

Fuad." [1]

ÎN MARGINEA UNEI PĂDURI DINSPRE TÎRGOVIȘTE

Au fost porniți de azi de dimineață spre Tîrgoviște... I-au legat în rînd cîte patru cu aceeași frînghie care înnoadă mîinile fiecăruia la spate... Capătul frînghiei este ținut de un cazac călare... Sînt zece rînduri de arestați, care merg așa legați în picioarele goale prin noroi, că a început

[1] Excelență,

Acum cîteva zile domnul baș-boier însoțit de douăzeci de boieri au venit la mine pentru a-mi demonstra că spiritul propagandistic, care în timpul revoluției a făcut mari progrese în mijlocul populației țării, nu s-a stins și că se cere luarea de măsuri pentru a-l înăbuși în întregime.

Majestatea-sa imperială sultanul mi-a recomandat în mod special să șterg toate urmele revoluției. De la sosirea mea aici m-am străduit să execut ordinele augustului nostru suveran și trag nădejde că am izbutit. N-am neglijat nici una din măsurile care mi-au fost recomandate în acest scop de dumneavoastră, excelență, și de Consiliul de Miniștri și cred că scopul propus a fost atins. Deci, spre marea mea mirare și cu o senzație destul de penibilă, a trebuit să văd acest demers al domnilor boieri.

Eu n-am încetat de la sosirea mea să vă asigur — și v-o repet încă o dată aici — că sînt întotdeauna gata să iau toate măsurile pe care puteți să mi le sugerați pentru a asigura pe baze stabile și solide liniștea publică și bunăstarea țării ; armata imperială sub conducerea mea și toate mijloacele de acțiune care-mi sînt la dispoziție îmi fac ușoară această sarcină. Vin deci, excelență, să vă reînoiesc asigurările pe care n-am încetat să vi le dau pînă acum, că mă voi strădui întotdeauna să adopt de îndată toate măsurile pe care de comun acord cu Consiliul de Miniștri veți crede de cuviință să mi le recomandați, și pe care le voi socoti conforme ordinelor și intențiilor binevoitoare ale majestății-sale imperiale.

Primiți, excelență, asigurările deosebitei mele considerații,

Fuad (fr.).

să plouă de ieri de pe la prînz, ploaie putredă de toamnă. Mai sînt vreo doisprezece cazaci care merg unii înainte, alții înapoi... Oamenii merg greu, cînd alunecă unul, alunecă tot rîndul și atunci cazacii îi pocnesc cu nagaicele, strigînd vorbe urîte pe limba lor... Cel mai amarnic dintre ei este uriacul cel gros și înalt, cu mustățile groase, cu fălci puternice, de care parcă se tem chiar și cazacii... El înjură și lovește cel mai mult... Ofițerul subțire, cu fața lungă și mustață moale, e cu gîndurile aiurea, pare nemulțumit că a fost luat de la cine știe ce petrecere plăcută ca să escorteze pe acești valahi revoltați... Nu este totuși atît de elegant ca alți ofițeri din armata țarului și călărește pe un cal căzăcesc de rînd...

Toma e dus de un cazac, deosebit, legat de singura lui mînă... Acum, după o săptămînă, nu mai are friguri, dar nu știe ce o fi cu bonțul de la umăr, fiindcă de o săptămînă nimeni nu i-a mai desfăcut fețele și nu s-a mai uitat la rana lui.

După [ce] au intrat într-o goană nebună în sat, în rînd cîte patru, chiuind și slobozind pistoalele și carabinele în văzduh, de-a intrat spaima în tot satul luat fără de veste, cazacii s-au adunat toți, erau vreo două sute, în poiana răscrucii... Ofițerul, care îi comanda, a dat poruncă să intre toată lumea în case și bordeie și să aștepte pînă vor veni noi porunci... Cine e prins pe uliță e împușcat. Pe la prînz a venit și subcîrmuitorul cu zece dorobanți și a început cercetările... După ce trei zile i-a frecat, i-a bătut, i-a amenințat cu împușcarea, n-a putut scoate de la ei mai mult decît a spus întîi Vasile Mînjoc.

Oamenii au fost chemați în poiana răscrucii de subcîrmuitor, au fost certați, apoi dorobanții i-au lovit cu gîrbacele... au lovit și l-au omorît pe popa Gheorghe... Nu știu nici ei bine ce-a fost... că au murit atîția dintre ei și s-au speriat...

— Cine v-a îndemnat ?

— Ion al Firului, Vasile Peştefript, Drăgan, Damian şi alţii.

— Să vie aici.

— Sînt morţi, măria-ta... Nici n-am apucat să-i înmormîntăm... Sînt în biserică...

Au fost şi i-au văzut acolo întinşi pe jos, unul lîngă altul, cu flori pe piept, dar şi cu răni grele... I-au recunoscut toţi... I-au recunoscut şi dorobanţii... Ba pînă la urmă subcîrmuitorul şi-a adus aminte că aceştia erau şi acei cu cu care a vorbit el cînd a venit în sat şi l-au înfruntat.

Pe Toma l-a recunoscut tistul de dorobanţi, legat la cap, că e unul dintre ăi care au fost în faţă şi au strigat şi au ameninţat... L-au arestat... Au arestat şi vreo optzeci de inşi la care s-au găsit arme turceşti şi de-ale dorobanţilor... Pînă la urmă, i-au oprit pe aceştia patruzeci... Cînd a vrut subcîrmuitorul să-i ia cu el, ofiţerul cel mai mare, care poruncea, a spus că ăştia sînt arestaţii ţarului şi că el îi trimite la comanda regimentului. Să facă el, subcîrmuitorul, numai hîrtie de învinuire... Şi i-a trimis aşa legaţi spre Tîrgovişte sau cine ştie unde... Dorobanţii le-au spus: „Cu noi mai scăpaţi unul-doi, dar cu cazacii... o să vă împuşte pe toţi"...

*

Drumul e din ce în ce mai greu, mai ales că se înserează, dar măcar acum nu mai sînt bătuţi de uriacul cel fioros... De două ceasuri ofiţerul l-a trimis înainte cu vreo zece cazaci... Toma a auzit despre ce e vorba... căci în douăzeci de ani n-a uitat de tot ce ştia ruseşte... Înţelege bine, dar nu mai poate vorbi aşa uşor... Ofiţerul i-a trimis pe cazacii aceia şi pe uriac înainte ca să vadă dacă nu sînt sate revoltate în cale... Le-a spus că el se va opri la cel dintîi conac boieresc, să dea mîncare la oameni... Să facă şi el, uriacul, la fel, acolo înainte... Să dea în linişte cazacilor să mănînce, ce au cu ei, ce vor găsi

pe la boieri... Să dea hîrtie în regulă şi să fie cu ochii în patru...

Au rămas acum mai puţini cazaci... Au oprit lîngă un conac mare şi au intrat în potcovăria lui, care era un şopron mare, cu vatra cu foale, cu roţi stricate... Ţiganii sînt amărîţi că a şi venit o poruncă de la stăpînire că ţiganii nu mai sînt slobozi... să se întoarcă numaidecît la sălaşele lor, altfel vor fi aduşi în fiare. Boierul nu e la conac... e numai vătaful curţii... Ofiţerul a trimis doi cazaci şi aceştia au venit cu vătaful... căruia el i-a poruncit să meargă cu cazacii la cămară, la pivniţă, să aducă de-acolo de mîncare... Vătaful, de spaimă, nici n-a crîcnit şi cazacii s-au întors cu şunci afumate şi cu o mămăligă cît roata carului, pregătită pentru oamenii curţii... S-a adus şi un cuptor întreg de pîine proaspătă.

Oamenii au fost dezlegaţi şi li s-au împărţit mămăliga... Li s-a dat şi puţină şuncă... Au mîncat repede, că striga ofiţerul la ei, dar tot au apucat să se încălzească la vatra cu jăratic... Au mîncat şi cazacii pîine cu şuncă... Toma a auzit cum cazacul i-a spus ofiţerului că a găsit într-o magazie multe opinci... Au luat şi vreo sută de perechi de opinci... Ba au adus şi saci şi traiste, obiele din magazia boierului. A dat hîrtie în regulă, un cazac bălan şi mustăcios, iscălită cu numele lui.

— Hait... plecarea!

Oamenilor li s-au dezlegat mîinile, dar au fost puşi să ia la spinare opincile cu obielele aduse, un sac cu şuncă şi jumătate din mămăliga rămasă.

Altă poruncă... Plecarea... Repede... Repede... Nu era încă seară, numai amurgise.

Ajunseseră într-o pădure, pe lîngă Nucet... Nu mai ploua, palele de nori se sfîşiau de copaci şi cerul era albicios şi scăzut. Ofiţerul a dat o poruncă... S-au oprit... A întrebat în ruseşte dacă vreunul dintre oameni ştie vreo vorbă rusească...

Toma a şovăit, pe urmă a răspuns că el ştie ceva ruseşte...

— Ia vezi dacă pricepi ceva din ce voi spune eu... Şi a început să spuie cu o voce neaşteptat de puternică la el, care era cam subţirel la trup şi nu prea înalt: *Libertate, bun fără seamăn, toţi cei care te iubesc, orice limbă ar vorbi, sînt fraţi între ei...*

Toma a ascultat încremenit, încurcat, nu prea pricepea unde vrea să ajungă.

— Ai înţeles ce-am spus? a întrebat ofiţerul.

— Da, a răspuns mereu încurcat Toma.

— Ei, spune-le asta şi pe limba lor la ai tăi.

Toma le-a spus... oamenii au ascultat, dar nu ştiau ce să creadă.

Ofiţerul a mai spus:

— Versurile astea le-a scris un poet, un mare poet al nostru... Ştiţi voi ce e un poet?

Toma era mereu încurcat... Omul părea deodată cumsecade, dar parcă... ştii vreodată...

— Nu, nu ştim ce e un poet.

— Dar cine vă scrie vouă versurile, cîntecele?...

— Ni le scriem singuri, după nevoile noastre.

— Bine, foarte bine, şi la noi scriu oamenii cîntece... singuri... Ei, acum încălţaţi-vă cu opincile astea, luaţi cîte o bucată de mămăligă şi de şuncă, puneţi-le în cîte o traistă... şi pînă la noapte să vi se piardă urma prin pădurea asta...

Cazacii, spătoşi şi fioroşi, cu şiragurile de patroane pe ei, rîdeau ca nişte copii la o şotie bună făcută, cînd i-au văzut pe oameni zăpăciţi de bucurie... Îi băteau pe umeri şi vorbeau prost ruseşte, socotind că e mai uşor de înţeles.

— Voi răzvrătiţi... Voi *haraşo*...

Oamenii s-au încălţat de zor...

Cînd să plece, ofiţerul i-a întrebat:

— Pe aci prin pădure se ajunge la graniţa ungurească?

Toma s-a mirat.

— Vreţi să ajungeţi acolo?...

— Aşa am cam vrea... Am auzit că la unguri se adună acum oamenii care vor să lupte pentru libertate.

— Nu vă supăraţi, a spus Toma, dar am putea să vă ducem pînă acolo. Să întreb oamenii.

Oamenii au răspuns că da, merg toţi...

CARTEA A UNSPREZECEA

DE LA SEMLIN ÎN ARDEAL

A doua zi după ce luară hotărîrea să plece în Ardeal, Bălcescu fu rugat de Golescu-Albu să mai întîrzie o zi şi ei, ca să vadă cum va pleca acum grupul celălalt de cincisprezece inşi, spre Paris. Austria întreagă era în fierbere şi se părea că imperiul se va prăbuşi din zi în zi. Administraţia devenise un haos. Nu se mai ştia de cine ascultă conducătorii judeţelor, funcţionarii vamali ai agenţiilor şi ai serviciilor de comunicaţie. Poliţia era de la o zi la alta cînd imperială, cînd maghiară, cînd croată, sîrbească ori românească. Se alcătuiau pretutindeni miliţii naţionale. Ştiindu-l pe frate-său, Nicolae, bolnav din pricina lipsurilor de pe drum, Golescu-Albu ar fi vrut să ştie precis cum pleacă şi că pleacă în cele mai bune condiţii cu putinţă. Se gîndea că va trebui să scrie mamei lor şi vrea să-i dea veşti sigure.

Spre seară, se hotărîră să meargă trei din ei, Rosetti, Ştefan Golescu şi Voinescu II, la şeful agenţiei de vapoare, care totuşi trebuie să aibă şi prin călători şi prin telegraf cele mai bune ştiri... Ar fi vrut să meargă şi Maria Rosetti, dar Liby era cam bolnavă, încît mamă-sa nu putea s-o mai poarte cu ea, cum se obişnuise cu timpul ; nici măcar nu mai putea părăsi odaia hotelului.

Şeful agenţiei era cam morocănos de felul lui, şi pe deasupra era acum neliniştit că nu ştia ce se va întîmpla cu el şi cu serviciul lui. El era croat, trăise mult la Viena

și ar fi vrut ca lumea să se astîmpere și să-l lase să iasă la pensie în pace.

— Să mergeți cu vaporul la Viena ? îi întrebă el mînios. Dumneavoastră vă dați seama ce înseamnă să trimitem vapoarele prin Budapesta ? Înseamnă să le facem cadou ungurilor, care atît așteaptă. Au luat în stăpînire agențiile de aci pînă dincolo de Györ... Nu, *meine Herren* [1], nu... Și trase cu un soi de ciudă din lunga lulea îndoită... Nu puteți pleca decît pe Drava, pînă unde veți putea ajunge. Că eu nu vă garantez nimic. Că aci e nebunie curată... Armata croaților luptă azi alături de imperiali, dar cine știe ce va fi mîine ?

— Credeți că e mai bine să rămînem în Ardeal ? întrebă timid și încurcat Ștefan Golescu, singurul care putea vorbi nemțește dintre cei trei.

— Care Ardeal ? întrebă morocănosul trăgător din lulea, împroșcîndu-i cu fum. Mă rog dumneavoastră, care Ardeal ? Mai există Ardealul ? L-au pîrjolit pe rînd românii, sîrbii, și mai cu seamă ungurii. Nu mai există nimic. Eu îți scot un ochi ție, tu îmi scoți un ochi mie și ne mai certăm care să scoată mai întîi și celălalt ochi, celuilalt, cînd hop, vine al treilea, și el cu un ochi scos și vrea să scoată ochii rămași celorlalți doi. În Ardeal nu mai e stăpînire. Într-un sat te judecă sîrbii, în satul vecin te judecă românii ori ungurii, că de ce vii de la sîrbi, ori de ce vii de la unguri... Dai peste poliție și nu știi a cui e... Te culci între soldați unguri și te scoli a doua zi între gărzi românești ori sîrbești.

*

Nu avură ce face... se hotărîră să meargă pe Drava, pînă la Wagram... A doua zi, pe la ceasurile zece dimineața, pe ploaie, se urcară cu toții, acoperind puntea întreagă și culoarele piroscafului care se zguduia din

[1] Domnii mei (germ.).

pricina turbinei care învîrtea roata, ce lupta din greu în susul apei, lăsînd o trîmbă de spumă în urma ei.

După ce se salutară și își făcură reciproc ultimele recomandări, cei rămași pe cheiul portului se întoarseră la hotel și se pregătiră de plecare... Se bucuraseră cînd văzuseră că s-a desprins și a rămas cu ei și arhimandritul Ioasaf Snagoveanu. Golescu-Albu, care avea bani la el, le dădu și celorlalți trei, să aibă de drum, apoi angajară o trăsură care-i duse, prin ploaia mohorîtă de toamnă, pînă la Panciova. Se îndreptară numaidecît spre Vîrșeț, unde traseră în gazdă la preotul greco-oriental, un tînăr care abia de trei ani terminase preparandia la Sibiu și, întors acasă, se însurase cu o fată cu stare. Purta barbă neagră, tunsă mărunt, și avea niște ochi negri din caleafară de mari. Îl chema Corcea — avea o gospodărie frumoasă și era grozav de pornit împotriva sîrbilor, cu ai căror preoți avea mari neînțelegeri de ordin parohial și pe care-i învinuia că vor să despartă Vîrșețul de trupul românesc al Banatului. I se părea și lui mai potrivită o înțelegere cu ungurii. Măcar să fie toți românii la un loc, zicea el. Îi ospătă din belșug, îi găzdui în odăi mari, cu mobile de oraș, iar dimineața, cînd ei vrură să pornească la drum, găsiră careta lui, cu două leagăne, trasă în fața porții... Un flăcău cu vestă neagră și cu un soi de fermenea mițoasă avea să miie caii... Era un econom din marginea orășelului, chiar cumnatul părintelui. Avea alături și un coș cu merinde pregătit de preoteasă. Se iscă însă o mare încurcătură. Bălcescu se frămîntase întreaga noapte, făcînd planuri de acțiune imediată, și cel mai potrivit lucru i se păru ca ei să caute să întîlnească mai întîi pe Eftimie Murgu, despre care aflaseră de la părintele Corcea că îi chemase pe bănățeni în iulie la o mare adunare la Lugoj, și deci să afle de la el — pe care-l cunoștea atît de bine — cum stau lucrurile în Banat și poate și în Ardeal. Ceilalți doi erau mai grăbiți să ajungă la Sibiu.

— Atunci dumneavoastră nu puteți merge decît peste Vărădie, apoi peste Detta, apoi peste Timișoara pînă la Arad, iar de acolo să luați țugul, că mere de nu-l vezi cînd o trecut, spre Sibiu!

— Mai greu era cu Bălcescu. Și aci popa Corcea avu un sfat de dat:

— Apoi, pe domnul doctor [Murgu] eu mi ți-l cunosc... Eu gîndesc că acum el îi la Bozovici acasă. Că el o cam duce greu cu banii și cînd îl răzbește greul se îngroapă acasă, la tătîne-său, la Bozovici și cetește ca un uitat. Bătrînul econom și acum îi cu stare și deși e cam necăjit că feciorul lui, pe care l-a ținut atît la carte, nu s-a rostit cum trebuie, încă e bucuros cînd îl vede. Numai că drumul la Bozovici e tare greu. După ce treci peste Vărădie, mergi peste Oravița, peste Anina și sui mereu muntele printre brazi și fagi, pînă la Bozovici.

— Nu credeți că ar putea fi acum la Caransebeș, la episcopul de acolo cu care era prieten? întrebă cam neliniștit de atîta cale Bălcescu.

— Apoi, drept să vă spui, și de vreți să mergeți la Caransebeș, tot mai bine-i să treceți peste Bozovici, că acum cu vremurile astea e drumul cel mai de liniște... Peste Reșița și Lugoj e prea departe, iar pe malul Dunării, peste Baziaș, nu se știe peste cine dați în drum.

Ștefan Golescu, care știa că poate găsi ceva bani la Sibiu, îl convinse pe părintele Corcea să-i găsească lui altă căruță, cu plată, în oraș, și să lase să meargă brișca lui cu Bălcescu. Ceea ce părintele primi, cerîndu-și iertare că nu poate să-și întovărășească oaspeții, deoarece are copii mici și în vremurile acestea nu putea s-o lase pe preoteasă singură.

Vremea era nesigură. Cînd se lumina — se lumina parcă a ploaie, apoi cerul se mohora din nou și cernerea înceată se oprea din senin.

Scoseseră cel de al doilea leagăn și puseseră în locu-i fîn și nutreț pentru cai.

Drumul fu foarte greu și făcură pînă la Bozovici două zile. Spre marea lui părere de rău, Bălcescu află că Eftimie Murgu plecase de o săptămînă la Caransebeș. Bătrînul econom îl primi însă cu dragoste. Îl știa din nume de la fiu-său, îl ospătă cum trebuie și-i dete căruța lui să se ducă a doua zi pînă la Caransebeș... Ospătă bine și pe musafirul din Vîrșeț, care, după ce-și odihni cum trebuie caii și puse în car o seamă de lucruri cumpărate de la munteni, porni la vale, acum mult mai ușor, spre casă.

Nici la Caransebeș nu-l află Bălcescu pe Eftimie Murgu, dar cînd protopopul află ce oaspe a sosit din țară, dădu veste în tot orășelul, și seara, pînă tîrziu, toți fruntașii grăniceri fură întruniți la o cină obștească plină de voie bună și de cuvîntări patriotice. Cum era cam tîrziu și Bălcescu era obosit de drum, cum era îngrijorat că nu se va putea scula de dimineață, protopopul îl liniști rîzînd în barba lui mare, căruntă.

— Apoi că nu-i musai, domnule doctor, să pleci în zorii zilei. Pleci la ceasurile nouă și în patru ceasuri ești la Lugoj, că drumul e la vale, e bun și avem cai și mai buni. E o trăsurică ușoară, de nu o simt caii.

Tineretul sări zgomotos și vesti că douăzeci de feciori călări, cu banduliere și steaguri, îl vor întovărăși jumătate din drum. Apoi corul bisericii cîntă o seamă de cîntece ale locului, cîntece de lume, pline de gingășie și de haz. O fată frumoasă, cu obrajii mari, lăptoși, cu ochi de căprioară, îi puse pe cap sărbătoritului o coroană de frunze încă verzi de stejar.

Bălcescu se simțea nespus de bine, înconjurat de atîta dragoste, dar era tot mai neliniștit de tonul discursurilor care se rosteau unul după altul, căci au vorbit toți cei vreo treizeci de bărbați care erau de față. Din cuvîntările lor înflăcărate, în care era necontenit vorba de maica Roma

și de tăicuțul Traian, reieșea o ură neîmpăcată împotriva ungurilor, o pornire spre luptă crîncenă, fără întîrziere. Luă cuvîntul cel din urmă, foarte aplaudat înainte de a vorbi, ca și după întîiele fraze.

Cînd însă aduse vorba de o posibilă împăcare cu ungurii, stîrni atîta nedumerire, atîta uluire, încît simți el însuși un fior rece în spate. Tăcerea lor grea îl întărîtă și mai mult, convins că singura cale bună e cea arătată de el. A vorbit, a explicat că soarta noastră și a ungurilor este să mergem împreună, dar parcă ar fi vorbit la un parastas. Cu cît vorbea mai mult, cu atît golul era mai întunecat în jurul lui.

Cînd și-a sfîrșit cuvîntarea, protopopul s-a sculat și a spus doar atît :

— Apoi, domnule, noi am crezut că ne-a venit din țară un frate și un prieten !

Pe urmă s-au îndreptat pe rînd, consternați, spre ușă... Zgomotul scaunelor, înlăturate din cale, scîrțîitul lor au fost singurul salut de despărțire...

Studentul de la preparandia din Sibiu, care a venit să-l ia în gazdă, nu i-a spus toată seara decît : „Apoi, veniți cu mine".

A doua zi a găsit trăsura și pe student așteptîndu-l, dar altcineva nu mai era nimeni. Nici vorbă de feciori călare cu flori și cu banduliere.

La Lugoj n-a putut vorbi cu nimeni. Trăsura a tras de partea șvăbească a orășelului, dincoace de Timiș... Cum l-a așezat la hanul „*Zur Goldenen Lahm*", studentul de la preparandia din Sibiu i-a spus : „Apoi, bună ziua", și a plecat la niște rude ale lui în oraș. Se vede că a și dat sfoară în țară ce fel de oaspete a sosit, că abia către seară Bălcescu a putut da de protopopul Popovici, cel bătrîn, care i-a spus rece că Eftimie Murgu a plecat la Sibiu. Adînc convins de dreptatea cauzei pe care o apăra, Bălcescu a încercat să-i explice bătrînului protopop că românii trebuie să meargă neapărat alături de unguri pentru

înfrîngerea despoților, ca să treacă apoi împreună munții, să dezrobească Principatele.

Bătrînul l-a ascultat, cu chipul mare și arămiu, cu barba răsfirată, fără să spună o vorbă. Cînd Bălcescu a încheiat :

— Asta e părerea mea ! protopopul și-a tras sutana peste genunchi și a spus doar atît :

— Așa o fi, domnule... dar adunarea noastră a hotărît altfel. Păstrează-ți părerea dumitale. Nu-i bai ! Dar nu ne cere nouă să ne-o schimbăm pe a noastră !

*

Cea mai grea parte a drumului a fost pentru Bălcescu de la Lugoj la Făget și de-acolo, peste dealurile ruginite de toamnă, la Ilia. Zilele de noiembrie erau scurte și ploioase... Și cînd nu ploua, norii se tîrau cețoși peste văile împădurite. Seara, întunericul se lăsa devreme și înecat cu ceață... Drumul era noroios, și din pricina urcușurilor desfundate nu putu găsi nici o căruță să meargă cu el. Făcu o parte din drum pe jos, alta călări cu valiza în față, plătind și întorsul cailor... Vedea cu îngrijorare că rămîne fără un ban între streini. În sfîrșit, de la Ilia se urcă în tren și a doua zi sosi la Sibiu.

Orașul era năpădit de refugiați de tot soiul... Speriată, lumea fugea dintr-un oraș într-altul, unii de la Sibiu fugeau la Cluj, de pildă, iar alții, cei mai mulți, fugeau de la Cluj la Sibiu. Aci autoritatea imperială mai era încă în ființă, datorită sașilor și datorită faptului că ungurii își concentrau toate eforturile în vestul țării. Dar erau și nenumărați unguri care fugiseră din orașele atacate de cete de romîni, înfuriați de orice fel de ciocnire, scoși din sărite de unele arestări și devastări ale tineretului maghiar.

Romînii din țară erau foarte numeroși... Aproape toate cafenelele și restaurantele mai mici erau pline de ei. Se

recunoşteau de departe, mai expansivi, mai dramatici în întîlnire, întrebînd de la primele cuvinte, cu ochii speriaţi : „Ce mai e nou ?“

La ora la care sosise însă Bălcescu nu întîlni pe nimeni cunoscut. Fiindcă îşi ştia banii pe isprăvite, colindă mai întîi oraşul după un „*Gasthaus*“ [1] mai modest, potrivit cu punga lui de exilat. Fu îndreptat de colo pînă colo, dar nu găsi nimic. Totul era plin de refugiaţi. Căruţe cu calabalîc intrau şi ieşeau din oraş, parcă fără rost. O femeie tînără, care aştepta în trăsura încărcată cu valize, cu doi copii lîngă ea, să iasă bărbatul de la un astfel de „*Gasthaus*“, îi spuse în nemţeşte că şi ei au cutreierat oraşul fără să găsească nimic. Noroc că după o săptămînă de ploi era o adevărată „vară a sfîntului Martin“. În cele din urmă se hotărî să încerce în centru, la un hotel din cele mari, oricît l-ar costa. Dădu drumul trăsurii în faţa cafeului-restaurant de la „*Kaiserlicher Hof*“ [2], şi cu valiza în mînă căută o masă liberă. Nu găsi nimic. Numai în fund era una, aşternută în mod deosebit cu o faţă albă de olandă, cu o glastră cu flori în mijloc... Se aşeză acolo, dar un chelner alergă speriat, arătîndu-i cartonul pe care scria că e un „*Stammtisch*“ [3] şi îi repetă emoţionat că e rezervat „*für Seine Durchlaucht*“, pentru măria-sa... Îi făcu totuşi loc la altă masă, de patru locuri, la care erau numai trei persoane : o femeie în vîrstă, una tînără şi un bărbat cu favoriţi cărunţi, care, după ce îi primiră salutul, nici nu se mai uitară la el. Mai tîrziu, începu să coboare pe scara cu covor roşu, care venea de la etaj, o doamnă cam în vîrstă, cu boneţica albastru-închis pe cap, legată pe sub bărbie, şi cu o pelerină neagră, care se sprijinea într-un baston de abanos negru.

Doi chelneri, împreună cu ţalul, alergară înaintea ei : „*Jawol, eure Durchlaucht...*“ „*Noch nicht, eure Exce-*

[1] Han (germ.).
[2] Curtea împărătească (germ.).
[3] Masă rezervată (germ.).

llenz...“ [1] Era Zinca Golescu. Se aşeză în capul mesei, la care erau puse cinci tacîmuri, şi începu să privească cu lornionul pe cei din restaurant. Îl descoperi uimită pe Bălcescu şi acesta, după ce o salută, văzînd surîsul ei prietenos, veni să-i sărute mîna... Fu poftit de ea să ia loc la masă... el îi arătă încurcat că are valiza lîngă masa celor trei.

— Nu face nimic... Şi se adresă chelnerului, făcîndu-i semn : *Bitte, Franz...* [2]

Cei trei de la masă rămaseră încremeniţi, descoperind cu cine au stat la masă, iar chelnerul nu-l mai scoase din „*Excellenz*“ şi pe el.

Află de la ea întîile ştiri din ţară. Fugise încă din primele zile, împreună cu nepotul ei Racovitza, de la Goleşti unde nu mai rămase decît ginere-său, Racovitza-tatăl, nevasta şi fata acestuia. Stăteau la hotel pînă vor găsi undeva o căsuţă de închiriat. Îl aşteaptă cu nerăbdare pe Bem cu armata lui eliberatoare.

Alecu a găsit-o din cea dintîi zi la Sibiu şi pe el îl aştepta acum la masă... Sînt cinci tacîmuri, pentru că el mai aduce de obicei cîte un prieten... Vine adesea la cafea, după masă, şi Magheru, dar azi merg ei toţi să ia cafeaua la el acasă. E aci cu nevastă-sa, cu fata şi cu Maria Marghiloman, care îi întovărăşeşte. Sînt şi cei doi sublocotenenţi, veri, băiatul şi nepotul. Magheru, din pricina copilului, a închiriat o casă întreagă în oraşul nemţesc. Au cu ei şi patru-cinci slugi din ţară. E şi el, Bălcescu, de părere că romînii trebuie să meargă împreună cu ungurii ? Ah, asta o bucură. Altfel, vede cu groază viitorul. Romînii au căpiat. Au ars tîrguri întregi, au măcelărit mulţime de nemeşi. E un război nebunesc de exterminare. Din păcate, ceilalţi refugiaţi sînt împotriva ungurilor. Se lasă influenţaţi de scrisorile lui Ion Maiorescu şi Laurian. Da, Bolliac, împreună cu Alecu şi cu părintele Ioasaf

[1] Prea bine, alteţa-voastră... Încă nu, excelenţă... (germ.).
[2] Te rog, Franz... (germ.).

sînt pentru o prietenie cu ungurii. Dar ce pot face ei cînd toți ceilalți sînt cuprinși de o furie ucigașă ?

De la Golescu-Albu, care veni întovărășit de nepotul lui, Racovitza, un lungan de douăzeci de ani, care alergase să lupte în Ardeal și nu mai știa în ce tabără să meargă, ca și de la Bolliac și de la părintele arhimandrit, află Bălcescu o mulțime de vești. Mai întîi noutatea uimitoare că frate-său Costache e în Sibiu. E toată ziua împreună cu Eliade și Tell. E casierul lor, căci a izbutit să ia cu el trei mii de galbeni de la Departamentul Finanțelor. E singurul cu care mai vorbesc locotenenții, care, altfel sînt supărați pe toată lumea. Eliade, mai ales, nu răspunde nimănui la salut.

Cînd Bălcescu întrebă unde ar putea fi găsit frate-său, Bolliac îl lămuri că i s-a spus că Eliade și Tell au plecat de trei zile din nou la Brașov, ca să facă acolo un comitet al emigrației și că, desigur, și Costache e cu ei. Mai tîrziu — abia a treia zi — se va lămuri că după ce i-a dat lui Eliade și lui Tell aproape în întregime cei trei mii de galbeni, Costache Bălcescu, oprindu-se prin sate, a plecat singur la Paris.

Grăbiră puțin masa, căci Bălcescu ardea de nerăbdare să stea de vorbă cu Magheru, să afle împrejurările în care a dizolvat tabăra. Fostul căpitan-general locuia în apropiere de hotel, pe o stradă laterală bine pietruită, cu trotuar îngust, prin lespezile căruia creștea iarbă. De o parte și de alta a străzii erau lipite, unele de altele, fără curți, case mai toate la fel, ca niște mici cetăți. Acoperite cu țiglă roșie, văruite cu galben, cu cîte patru ferestre mici la stradă, cu obloane verzi, ale căror șipci se lăsau ori se ridicau osebit, ca să lase să intre lumină ; toate aveau cîte un gang mascat de uși înalte, de culoare pămîntie.

Pe la mijlocul străzii, pe dreapta, traseră de o sîrmă, și un clopot sună undeva, departe... Le deschise un pandur, în haine gaietănate, dar fără arme.

Pînă noaptea tîrziu, cei patru bărbați, căci arhimandritul rămăsese în oraș, fiindcă avea treabă la Mitropolie, iar sublocotenenții nici nu veniseră la masă, au stat de vorbă, încercînd să capete o vedere lămurită în haosul din Ardeal și să găsească o dezlegare, așa cum cereau interesele poporului romîn.

— N-avea nici un sens, prietene, tabăra de la Rîureni dacă nu ne puteam bizui pe o înțelegere între romîni și unguri, care să ne asigure spatele și, la o întîmplare, să ne aprovizioneze cu arme !

— Și nu e posibilă această înțelegere ? întrebă îndurerat Bălcescu.

— Nu. Am făcut și aci toate încercările !

Îi povesti apoi despre întîlnirea cu Axente Sever.

— Și Axente Sever ? întrebă uimit Bălcescu. Nici el nu înțelege ?

— Crez că e unul dintre cei mai neînduplecați dintre toți prefecții de legiune. Comitetul Național mai are cîte unul, doi, cu care s-ar putea sta de vorbă... Dintre aceștia unul este chiar Avram Iancu, care e cel mai tînăr dintre ei, dar e și cel mai popular. E un tînăr de douăzeci și patru de ani, avocat, de prin părțile Zărandului... E prefectul legiunii din Țara Moților... Dar și Avram Iancu i-a spus că nici vorbă nu poate fi de colaborare cu ungurii, dacă aceștia nu primesc condițiile Comitetului Național.

Peste cîteva zile, după expulzarea lui Magheru din Ardeal, în urma unui denunț, făcut nu se știe de cine, în care se arată că într-una din cuvîntările lui de la Rîureni ar fi vorbit de unirea romînilor într-un regat al Daciei, Bălcescu, prin Eftimie Murgu, pe care-l întîlni în sfîrșit, putu să stea de vorbă pe sălile preparandiei, unde se întrunea uneori Comitetul Național, cu o seamă de fruntași ardeleni și bănățeni. Se convinse că într-adevăr nici o înțelegere nu e cu putință, deși izbutise să se facă ascultat, iar pe anumite chestii chiar aprobat.

Obținu de la ei totuși, după o nesfîrșită stăruință, să se discute într-o nouă adunare atitudinea care trebuia luată... Dar și aceasta fu de prisos. Adunările obștești erau și mai îndîrjite.

Văzînd că nu mai e nimic de făcut acum aci, Bălcescu se gîndi că ar fi mult mai ușor dacă ar putea convinge pe cei din tabăra maghiară să facă negreșit unele concesiuni mai importante și apoi să ia din nou legătura cu Comitetul Național.

Dar nu mai putea rămîne în Ardeal... întîrziase aci aproape două luni, cheltuise și cei cincizeci de galbeni împrumutați de la Alecu Golescu. Se gîndi că deocamdată lucrul cel mai cuminte este să se ducă să ia din nou legătura cu Ion Ghica la Constantinopol, să ia de la el și banii care-i sînt de trebuință.

Plecă într-o frumoasă zi de decembrie [în] care fusese plăcut tot, ca o toamnă prelungită, cu zile scurte, dar însorite, cu cerul de un albastru fără pată. Economii, prin satele prin care trecea, erau cam îngrijorați de o asemenea secetă, care primejduia recolta viitoare, dar pentru călătorie vremea era mai potrivită.

De la Belgrad, unde se opri din drum, o bucată de vreme, el scrise numeroase scrisori prietenilor săi, arătîndu-le care e situația.

Lui Ion Ghica îi scria anume:

Belgrad, 28/16 decembrie 1848

Iubite Ghica,

Nu ți-am scris de mult și pricina e că nu sciam unde te afli. Scrisoarea ta din 17 octomvrie am primit-o tîrziu și după aceea am auzit că tu ai plecat din Constantinopol. Nu sciam unde să-ți trimit răspunsul.

Eu sciu că de la Semlin, după ce am scăpat din mîinile Turcilor, m-am întors în Transilvania ca să studiez mișcarea Românilor de acolo și din Banat. Nu vreau să merg înainte, pînă n-oiu vedea cu ochii ce avem să așteptăm de la Românii de acolo. Scii că atît în Banat, cît și în Transilvania Românii în gloată s-au răsculat asupra Ungurilor și i-au stins cu totul și pentru totdeauna din acele țări. Din nenorocire mișcarea Românilor, care e dreaptă într-aceea că Ungurii erau ciocoii lor și le refusau naționalitatea, a profitat reacției împărătești. Pe lîngă aceea Comitetul român, care este în capul nației acolo, se află cu totul sub poruncile lui general-commando, care îl dirijează cam în scopul lui. Spre a scăpa din această posiție, am povățuit pe comitet ca să convoace o adunare națională care să înceapă a organisa Transilvania ca o țeară românească și a o declara astfel. Acesta a făcut-o, dar blestematul de general-commando, ca să-i paralisieze, i-a silit să facă două adunări, una de Români uniți și alta de neuniți. Astfel că dogma religioasă ce împreună toți Românii șterseseră în adunarea de la Blaj astă-primăvară, umblă a-i desuni. Am povățuit pe Românii din Banat ca să trimiță deputați la acele adunări, și împreună să ceară ca românimea toată, cîtă se află în Imperiul Austriac, să formeze un corp nedespărțit, avînd aceeași organisație și aceeași administrație. Lucru nu e sfîrșit și numai început într-aceste locuri.

Românii din Transilvania acum că se văd scăpați de Unguri vor să se întoarcă împotriva Sașilor, pe care îi urăsc ca și pe Unguri, și cei din Banat în potriva Sîrbilor, care se încerc să-i încalce și să-i învălue în vîrtejul panslavismului.

O! Cîte nenorociri simțimîntul de naționalitate a adus într-aceste locuri.

Războiul între Unguri și Români este un război barbar, și astfel cum nici în secolul de mijloc nu s-a urmat. Aceea ce e un avantagiu pentru Români, este că s-au pus toți în picioare, că se află mulți tineri în capul nației și cu mare popularitate

și că au învățat a se bate și a nu le fi teamă de războiu. Cînd gloatele s-au mișcat atît de tare, este anevoe a le supune țără a le mulțumi, de aceea împăratul va fi silit a le acorda mult și prea mult.

Eu aș fi dorit ca Ungurii să se fi purtat altfel, să nu fi provocat pe Romîni și să se fi înfrățit cu dînșii, căci lucrurile ar fi luat o față cu totul alta, și Imperiul Austriac se desmădula. Dar oricum, crez că acum soarta Romîniei va fi mult îmbunătățită și că Transilvania și Banatul desmădulate de Unguri s-au apropiat mult de unirea cu noi.

Apropo de noi, ce se lucrează p-acolo? Eu nu sciu nimic și numai de pe auzite pe aci aflai cîte ceva, aceea ce m-a hotărît că în loc să mă duc la Paris, unde n-am mult a face, să viu acolo lîngă tine. Scii că Goleșcii, Brătianu și Rosetti s-au dus înainte. Crez că or fi la Paris, căci n-am primit scrisori de la dînșii. Magheru a plecat mai dinainte tot acolo, și Tell și Eliade au venit cu mine pînă aci și s-au dus tot la Paris. Plecarea acestor vestiți locotenenți a fost numai, căci le era frică să mai șează în Transilvania. N-or face nimic nici la Paris, după cum n-au făcut în guvern. Acum, ca să-și escuseze nevrednicia lor, nu fac altceva decît să ne înnegrească pe noi pe toți, zicînd că numai ei erau de treabă și partida națională...

. . . . . .

Eu mai șez acilea vreo cinci zile, pînă oiu primi ceva parale de acasă și apoi plec pe la Triest spre Constantinopol. O să am mare mulțumire să fiu cu tine.

Adu-mă aminte la plăcuta suvenire a M-mei Ghica. Nu sciu dacă N. Kretzulescu este acolo, după cum am auzit. De e adevărat, spune-i complimente și că i-am răspuns la scrisorile ce mi-a trimis la Semlin.

Complimente multe lui I. Filipescu
Al tău prieten,
N. Bălcescu

LA ATENA

La 12 februarie sosește la Atena... Nu e atent la frumusețile antice, nu ia în seamă vremea primăvăratică a acestui sfîrșit de iarnă mediteraneană... Stă închis într-un hotel mic de pe drumul Pireului, ametit de forfoteala lumii și carele pe două roate care vin de la port la oraș și dimpotrivă. Stă de vorbă cu unele cunoștințe despre ceea ce e obsesia și vocația lui și scrie scrisori lui Golescu.

Atena, 15 februarie 1849

Iubite al meu Alecu,

Ce faci tu? La Triest n-am primit de la tine decît o scrisoare. Sînt de trei zile aci și poimîine mă îmbarc pentru Constantinopol, unde voi ajunge peste opt zile, adecă la 23 ale lunii acesteia.

Sînt trist și foarte îngrijorat. Este atîta vreme de cînd n-am priimit scrisori din țeară, precum și din Transilvania. Auzii aci că Rușii ar fi intrat în Transilvania. Aceea ce mă neodihnește pentru bieții noștri compatrioți, emigrați acolo.

Starea lucrurilor, aci, în Grecia, este foarte ticăloasă.

Chipul de a guverna aci este călcat pe sistema coruptoare a lui Guizot. Constituția Grecilor este une lettre morte[1]. *Corupție lor e așa de mare, cum n-a fost niciodată, în nici o țeară. Războaiele civile, îmi zic ei, au sleit toată energia noastră.*

. . . . . .

Ce faci tu, Alecule, și ce mai nădăjduiesci? Cît aș fi de mulțumit să fiu cu tine la un loc. Cine gîndea, cînd veneam în țeară, astă-primăvară, că peste puțin o să umblăm rătăcind prin lume, tu într-o parte, eu într-alta, fără să ne mai putem întoarce în țeară. Nimic nu mi se pare mai grozav ca această

[1] O literă moartă (fr.).

viață, precum nimic nu mi se părea mai dulce decît, dacă ne ajuta Dumnezeu, că după ce am manifestat un principiu înaintea țării noastre și a lumii, să ne putem jertfi viața pentru dînsul.

Dumnezeu nu ne-a crezut poate vrednici de această fericire și ne-a osîndit a purta crucea durerii, departe de iubita noastră țeară. Nu cunosc nici o povară mai grea decît aceasta. Dar trebuie să avem curagiu, să lucrăm pe cît putem și să sperăm în viitoriu.

Nu știu de voi fi norocit să fiu de vreun folos cauzei, la Constantinopol. Mi-ar părea tare rău să merg degeaba într-acest oraș ce îmi displace foarte mult, mai cu seamă în privința locuitorilor lui și acelui ticălos guvern de acolo. Ca să cunoască și să simță cineva pe Turci, trebuie a merge la Constantinopol. Acolo are a simți curat ticăloșia lor și ticăloșia Europei, care pretinde și crede în viitorul unui trup putred și gangrenat cu totul.

Ghica îmi scrie că tocmai mult în siguranță n-o să fiu acolo, dar nu crede că ne-ar spînzura Turcii. Mulți de aci mă povățuiesc să nu mă duc, dar eu nu crez că ni se poate întîmpla mai mult decît de vor reclama Rușii să ne gonească de acolo sau cel mai mult să ne trimită la Brusa. Și apoi trebuie cineva să-și facă datoria, fără să se gîndească la ce s-o întîmpla. Eu, după cum ți-am mai scris, crez că e bine să ne adunăm mai mulți în Constantinopol. Aceste, care ți le-am zis mai sus, nu le-am zis nici pentru tine, nici pentru acei tari de îngeri, dar pentru cei mai slabi, ca să știe la ce se pot espoza și să nu socotească că vor fi primiți cu alai, cînd vor veni în Constantinopol.

Despre aceasta îți voi mai scri și din Constantinopol și de o fi vreo primejdie, te voi înștiința.

Ce faci tu despre parale? Ți-am scris din Belgrad despre banii ce voiu să vă trimiț. Nădăjduiesc că îi voi găsi în Constantinopol, și de acolo îți voi putea trimite. Eu am fost silit

a mă împrumuta de la Magheru, la Triest, ca să pot merge pînă la Constantinopol.

Negrule, te gîndește adesea la mine și mă iubesci precît te iubesc eu?

Salutare și frăție,
N. Bălcescu

Multe complimente la toți cîți mă iubesc pe acolo.

LA ȚARIGRAD

La Constantinopol, unde ajunge la 1 martie, obosit, istovit, stă închis la Hotel Parisien, unde e toată ziua cu Ion Ghica... Plouă și nu mai poate îndura zilele umede, noroase. L-a luat de la treburile lui să facă unele fișe despre lupta de la Călugăreni la arhiva Seraschieratului. Ion Ghica îi citește traducîndu-i, și el ia note... Se întîlnește și cu ceilalți expatriați... plănuiește... ajung la ceartă... și scrie scrisori. Judecata lui despre colegii săi este foarte severă.

Constantinopol, 8 martie 1849

Iubite Alecule

Am primit sosind aci, este astăzi o săptămînă, două revașe ale tale, din ianuarie, precum și ieri am primit scrisoarea din 17 fevruarie și aceea adusă de Ubiccini[1]. *Mă voi sili a-ți răspunde la toate cîte îmi scrii, dar cam în scurt, căci vreme n-am destulă.*

Nu mă mir de aceea ce a făcut Brătianu la Londra, căci eram sigur din București. De aceea m-am împotrivit puternic

[1] *Jean Henri Abdolonyme Ubiccini* (1818—1884) — istoric și ziarist francez, care în 1848 a devenit secretar al Guvernului provizoriu de la București.

ca să i se dea lui o asemenea autorizație, dar în zadar, căci n-am putut izbuti, din pricina ticăloșiei lui Eliade și Tell, mai cu seamă. Asemenea nu mă mir de purtarea lui Ruset, căci mă așteptam la unele ca acestea, din parte-i.

Mă întrebi de opinia mea despre purtarea Brătienilor și a lui Ruset, în toate împrejurările revoluției. Îmi zici ca să-mi aduc aminte cele ce s-a urmat la Rucăr ș.c.l. Fără a intra în multe amărunturi, iată opinia mea asupra lor. Ei sînt o clică, cum o numești tu, tare strîns legată. Ei sînt ambițioși, intriganți peste măsură, indiferenți asupra mijloacelor și tare imprudenți. Acest din urmă cusur îi face a nu fi așa de primejdioși, căci planurile lor se pot lesne descoperi. Ruset, crez, că iubește țeara și e în stare de devument, dar este mai întîiu un smintit, apoi aristocrat peste măsură, ambițios foarte, adorînd și stimînd mai întîiu pe Brătianu cel mare, al doilea pe sine și în urmă pe Brătianu cel mic... Este o trinitate în care Ruset e tatăl, D. Brătianu — duhul sfînt și I. Brătianu, fiul.

Ruset zice: doi oameni mari s-au născut pe acest pămînt, Christos și D. Brătianu. Acesta, din contra, compărează pe Ruset lui Mahomet. D. Brătianu este un mistic, foarte egoist, încredințat că este un geniu mare, un mesia, faul și intrigant. Ruset, ca și Brătianu, au lipsă cu totul de bon sens [1] *politic ca și moral. Opiniile lor însă sînt cu totul împotrivite. Pentru Ruset revoluția trebuie să fie o tranzacție între rînduiala veche și cea nouă. El zice că noi, făcînd revoluția, trebuie să lăsăm puterea în mîna boierilor și noi să ne tragem deoparte.*

Brătianu, din contră, e un maniac furios care nu pricepe nici locul unde se află, nici poziția politică și morală a poporului și a țării noastre. Așa el ne scria mereu din Ungaria, ca să jefuim bisericile și să dăm foc orașelor, pe atunci pe cînd poporul nostru nu era de loc revoluționar și nu voia de loc a se bate. Brătianu cel mic este un bun revoluționar, dar brouillon [2] *peste măsură, scund la minte, îndrăsnet, și ar fi fost bun băiat dacă n-avea nenorocirea să cază în mîinile lui Ruset și a lui frate-său, cărora le slujăște de instrument.*

[1] De bun-simț (fr.).
[2] Încurcă-lume (fr.).

. . . . . .

Eliade și Tell s-au purtat tare mișălește, și în vremea revoluției, și după aceea Eliade, căruia îi lipsește tot felul de capacitate de om de stat, cu lașitățile lui deoparte, cu pretențiile lui învederate la domnie, a acoperit frumoasa noastră revoluție de o coloră ridiculă, aceea ce întinează orice frumoasă cauză.

. . . . . .

In această vreme am organizat și am sprijinit împotriva tuturor (afară de Tell, care mă ajuta într-aceasta) comisarii, cari singuri poci zice că au scăpat revoluția prin ideile ce au semănat în țeară, am organizat comisia pentru proprietate, ce a dat o frumoasă pagină nu numai revoluției, dar și istoriei noastre. M-am luptat împotriva opiniei lui Eliade, ce o cunoști, asupra întocmirii Constituantei și am izbutit a face a se adopta un proiect rațional; m-am luptat, în zădar, pentru concentrarea oștirii, pe care n-am putut izbuti și, în sfîrșit, cînd m-am întors, cînd am văzut că revoluția a căzut, am știut a pune oarecare demnitate în căderea ei, vorbind cum se cade în tabăra turcească, pe cînd dl. Eliade alerga la consulul englez, se prefăcea c-a înnebunit, ca să-și tragă compătimirea, și îi zicea: «Paşo, nu mă tăia»".

. . . . . .

. . . . . .

Este de părere ca să fie numit un moldovean cap al emigraților.

„Importența de a numi un moldovean este mai cu seamă spre a menagea amorul lor propriu, care știi că e mare. Ideea ta de a lucra îndeosebi o apruvez și așa sînt hotărît a face și eu, pînă cînd ne vom împreuna ambii odată; atunci crez că vom lucra împreună.

Sînt mulțumit de tine, Negrule, și aș vrea să fii și tu de mine și să ai franchisa a mi-o spune cînd nu vei fi."

. . . . . .

Într-o zi, rătăcind prin moscheile goale ca niște săli de spital, întîlnește pe Ion Ionescu (de la Brad), sosit și el din Ardeal, de la Zlatna. Ion Ghica l-a recomandat lui Reschid-pașa, fost mare vizir, ca un mare specialist agronom. Acesta l-a angajat dîndu-i pe mînă administrarea moșiilor sale. Îi face bine inteligența acestui iubitor sincer al țărănimii, îndîrjirea lui în cele cîteva idei fundamentale.

Dar viitorul lui stă ca o chemare neînduplecată înainte. Cu păreri de rău pentru cele care au fost... care n-au fost așa cum trebuiau să fie.

Peste cîteva zile îi scrie din nou :

„Eu am sosit aci fără nici o para și încă n-am primit din țeară și trăiesc pe creditul altora. Viața aci e mai scumpă decît la Paris. Am căutat să împrumut ceva parale, ca să-ți trimit măcar vreo douăzeci galbeni, să ai de cheltuială, pînă voi căpăta alții, și nădăjduiesc că cu vaporul viitor, cu venirea lui Ubiccini sau a tînărului Marghiloman acolo, ți-i voi putea trimite. Pricina pentru care a întîrziat mumă-mea cu trimiterea banilor mi-a scris că a fost boala ei. Biata mumă-mea, singură, bătrînă, bolnavă, este silită să alerge într-o parte și în alta ca să caute a se împrumuta, ca să poată atît a trimite la trei frați bani de cheltuială, cît și a îndeplini suma de bani ce lipsesc din cei ce voiesc a-ți trimite ție pentru furnal. Aceea ce e mai greu, că banii sînt rari acum în țeară."

Necazurile de bani sînt mari, trăiește economicos, nu ar vrea să abuzeze de generozitatea lui Ghica... Veștile din țară sînt proaste... Zinca e bolnavă mereu... are necazuri cu ficatul... Nu poate face față cererilor de bani ale copiilor. Barbu vrea să plece să se înroleze într-o armată străină, oricare ar fi ea... Bălcescu o sfătuiește să-l trimită

la el, la Constantinopol. Cel mare, Costache, a sosit la Paris împreună cu Locotenența și ceilalți emigranți... Veștile pe care le primește de la Arăpilă despre purtarea acestui frate îl neliniștesc :

„Aceea ce îmi spui despre frate-meu mi-a sdrobit inima. Îl știu slab de caracter și prin urmare în stare să pice în mari greșeli. Nădăjduiam că după scrisorile ce am scris atît lui cît și ție, prin povețele tale, îl voi putea opri. Văz cu durere că toate au fost în zadar. Poate și tu ai greșit ; nu te-ai luat bine pe lîngă dînsul, astfel încît să-l povățuiești fără a atinge amorul propriu. Am avut o temere, despre cele ce mi-ai scris mai deunăzi, cînd am aflat de acasă că cere bani. Sărmana mumă-mea, bolnavă și strîmtorată, de unde să-i mai trimiță și lui. Nu-ți poți închipui, cît aceste toate mă fac nenorocit. Îmi vine să plîng ca un copil. Închipuiesc că mumă-mea n-a putut încă găsi bani, ca să pue la loc banii, ce mi-au luat celalt frate, cum și Peret, din suma depusă la mine. Din aci alăturata scrisoare a sori-mi te vei îndestula. Eu șez de șase săptămîni acilea, fără para ; am trăit tot împrumutîndu-mă și cu cea mai mare economie. Biata mumă-mea, singura dragoste și adorație a mea, e așa nenorocită. Totdeauna am sacrificat-o datorinții mele de țeară. De zece ani de cînd o tot fac să sufere pe dînsa, care nu poate găsi mîngîiere în convicții puternice ca ale noastre. Imaginea mumă-mi bătrînă, bolnavă, nenorocită, ea care e așa de bună, care a jertfit atîta pentru noi și care acum suferă atîta, e neîncetat înaintea ochilor mei. Pune această sfîntă imagine înaintea [lui] frate-meu și zi-i să nu-i necinstească bătrînețea și viața ei cea virtuoasă. Zi-i, mă rog, că nu e nici o greșeală care nu se poate îndrepta și erta printr-o purtare înțeleaptă. Silește-te a-l corija, fără a-l despera. Aștept tot de la tine întru aceasta și nu sper decît în tine. Să caute mijloace, să meargă undeva, să poată trăi mai eftin și să-și poată cîștiga pîinea. De va putea, vie la Constantinopol, de n-are să meargă într-altă parte. Te rog, iubite Alecule, mîntuiește-l și îți voi fi foarte recunoscător. De ai ști cît sufer

din această pricină, ți-ar fi milă de mine. Eu n-am curaj să-i mai scriu, dar tu îi vei vorbi și, de vrei, îi vei arăta și aceste ce îți scriu."

. . . . . .

Și iarăși nevoia de o dragoste prietenească, dar care la el nu putea fi decît în creșterea aceasta a luptei pentru fericirea poporului rpmîn care era patima lui dintîi. E un strigăt din adîncul inimii.

„Iubește-mă, Alecule, fii pentru mine un bun frate, sînt atît de nenorocit, atît de izolat în afecțiile mele, încît am o mare trebuință de sprijinul unui prieten. Eu te iubesc pe tine și te stimez cu deosebire.

Cine știe, Alecule, cînd ți-oi mai putea scrie, cînd te-oi mai vedea. Aș fi fost fericit și cu mult mai mult curagiu dacă erai cu mine. Bine zici tu că a fost o mare fatalitate despărțirea noastră.

Allah Kerim!!!
Al tău frate,
N. B."

POPA ȘAPCĂ ADUCE ȚARA

Deschisese cu oarecare grijă ușa biroului lui Ion Ghica fiindcă totdeauna îi era teamă să nu dea peste vreun turc de soi, dintre cei mulți care căutau prietenia celui pe care-l socoteau dintr-un neam de prinți, căci dăduse vreo cincisprezece domnitori Principatelor. Era mai cuminte să nu atragă în nici un fel luarea-aminte pînă nu se hotărăște ce are de făcut în viitor. Mare îi fu mirarea cînd în loc de vreun pașă ori vreun boier văzu, din spate, așteptînd într-un jilț un călugăr cam soios, cu latele cărunte ieșite de subt un comănac mare și caraghios, de

culoare pămîntie ca și rasa... Nu pricepea cum a putut intra aci fiindcă la Ion Ghica nu putea ajunge oricine.

Călugărul îl văzu și el și, cu fața fălcoasă, făcu ochi mari de uimire.

— Hai, spune, frate Bălcescule: Piei, drace! Ei, iată că dracu nu piere!

Bălcescu îl privi încruntîndu-și nedumerit sprîncenele, dar nu putu să recunoască pe nimeni în făptura din fața lui.

— Dar dacă ți-oi spune că sînt Popa Șapcă, ai să știi cine sînt? Și izbucni într-un hohot de rîs.

Bălcescu, înseninat, înveselit, luă acum gluma pe socoteala lui.

— Și barba, barba, părinte? Și burta?

— Burta mi s-a topit la închisoarea Văcărești, iar barba mi-am oropsit-o ca să pot fugi de subt paza călugărilor de la Muntele Athos [1], unde m-au surghiunit, cu recomandări speciale, oamenii lui Cantacuzino... Popa Șapcă avea acum numai un fel de cioc anume parcă ciufulit ca să nu mai atragă luarea-aminte cu măreața lui barbă din trecut... Da' lasă, că dacă o bate ceasul nostru, o crește ea la loc.

Se îmbrățișară, și veselia zgomotoasă a părintelui îl mai încălzi și pe Bălcescu. Nici Ghica, intrînd pe ușă, nu-l recunoscu, mai ales că istoricul, ca să glumească, se așezase într-alt jilț, făcîndu-se că nu știe cu cine e în birou. Cînd [Ghica] află cine e musafirul lui, stătu în loc să se minuneze, să-l măsoare din cap pînă în picioare...

Bălcescu era nerăbdător să afle tot.

— Părinte, spune ce e în țară. E atîta ticăloșie cît s-aude?

Deși din cale-afară de slăbit, Popa Șapcă era de o voie bună neschimbată.

[1] *Athos* — munte în Grecia (peninsula Calcidică), unde se aflau douăzeci de mînăstiri ale călugărilor de diferite naționalități.

— Vă spui tot, fiilor, dar mai întîi daţi-mi să mănînc, că nu mai ştiu de cînd sînt flămînd, că după ce-am stat la Văcăreşti, viu acum de la Muntele Athos, unde călugării m-au ţinut la post negru... Mama lor de boaite!

— Iertaţi cuvîntul prost, spuse cu seriozitate Ion Ghica, dar gata să-l pufnească rîsul.

— Te iert! răspunse popa cu şi mai multă seriozitate şi acum se porniră pe rîs nebuneşte.

Mult se bucură şi soţia lui Ion Ghica aflînd ce musafir de preţ are. Într-un sfert de ceas îi pofti în faţa unei mese încărcate de bunătăţi, care puseră la grea încercare pofta de haiduc a părintelui. Mînca aproape numai el, ei îl priveau cu simpatie şi îl ascultau cu grijă să nu piardă un cuvînt măcar.

— Ţara-i minunată, fraţilor... dar boierimea a fost şi de data asta ticăloasă. A primit pe ocupanţi cu braţele deschise, cu baluri, cu serbări. Dar ţărănimea şi lumea nevoiaşă a oraşelor nici nu vrea să auză de orînduirea cea veche băgată din nou pe gît, cu ajutorul armatelor străine. Ţara fierbe! Noi am pus puţin foc subt cazanul suferinţelor şi acum ţara fierbe şi fără noi.

Bălcescu era parcă nedumerit şi nu se încălzea... Ar fi vrut ca o ştire atît de îmbucurătoare să-i fie dată cu fapte, nu cu aprecieri, nu cu comentarii.

— Părinte, ce vrei să spui cînd zici că ţara fierbe?... Ce s-a întîmplat după plecarea noastră?

— Păi s-a întîmplat că ţărănimea a luat la goană pe noii ocîrmuitori, a bătut pe dorobanţii care şi-au luat inima în dinţi şi au pătruns în sate... Cînd stăpînirea cea nouă a adus soldaţi turci în ajutor, a gonit cu pietre şi cu parul şi pe soldaţii turci. Ţărănimea vrea constituţia... Îi vrea pe oamenii revoluţiei. Cît timp a ţinut tabăra Magheru, a strigat în numele lui Magheru, dar şi de atunci încoace tot constituţie şi libertate cere.

Bălcescu e pătruns tot de fiorii acestor ştiri, ca de suliţe care se înfig în el.

— Părinte, or fi fost acestea într-un district, două, poate prin Oltenia, pe unde erau oamenii lui Magheru.

Popa Şapcă nită parcă de foame şi, mînios, îndreaptă ochii mari, negri spre Bălcescu, împinge înapoi mînecile rasei murdare de pe el, care ameninţă să se tîrască prin farfurii cînd vorbeşte, ridicînd pumnii.

— În Oltenia numai? Dar în Ialomiţa, dar în Prahova, în Vlaşca, în Ilfov, pretutindeni. La Rîmnic şi la Buzău ţărănimea şi o parte dintre cărturarii revoluţionari... popii şi candidaţii de învăţător nu numai că nu s-au speriat de oştile streine, dar au iscălit un act prin care refuză regulamentul şi cer din nou constituţia, act pe care l-au iscălit nenumăraţi inşi şi l-au trimis Căimăcămiei şi lui Fuad.

— Au făcut asta?

— Au făcut-o... aşa... Că nu ne venea nici nouă să credem... Au făcut-o... Dumneata ştii că una dintre ale mai îndîrjite rezistenţe, furia cea mai mare, a fost în Teleorman, unde aproape tot judeţul s-a ridicat?

Bălcescu îi pune mîna pe braţ şi i-l strînge nervos. Vrea să fie exact informat.

— De unde ştii?

— Cum de unde ştiu, omule? Păi de la 11 noiembrie, cînd m-au arestuit la Celei şi m-au pornit de la comandament la comandament, n-am trecut prin patru judeţe? N-am fost în nu mai ştiu cîte închisori, unde erau aduşi ţărani cu sutele din toate părţile? N-am fost la Văcăreşti unde au fost închişi tartorii tartorilor, după ce au izbutit să-i arestuiască?

— La Plumbuita... La închisoarea de la Plumbuita... îl îndreaptă Bălcescu.

Da' popa stăruie:

— Nu mai e închisoare la Plumbuita... A ars.

— Cum a ars? Cine i-a dat foc?

— Să vezi dumneata... Atît de blestemată era ticăloşia în care erau ţinuţi arestuiţii, încît într-o noapte, nu se ştie

cum — şi aci popa clipi şiret din ochi — au luat foc cîte chilii au fost toate. Numai biserica a scăpat din mila Domnului... Aşa că au mutat închisoarea la sfînta mînăstire a Văcăreştilor... Au făcut închisoare din minunea aceea, lucrată parcă nu cu mîini omeneşti... Născătoarea lor de ticăloşi!

— Iertaţi-mi cuvîntul prost! îl întregi iar Ghica.

— Te iert! Acolo la Văcăreşti am aflat de toate, căci numai acolo erau vreo şapte sute de inşi. Ştiam tot înaintea celor din capitală... că aşa e la închisoare. Popa, încălzit, uită cu totul de masă: Ei, lasă, că la Izlaz, cînd au aflat că sînt ridicat din sat la porunca lui Neofit... Ce vă miraţi aşa? Neofit a mai abjurat încă o dată constituţia... A treia oară... Dar acum într-un fel atît de slugarnic şi de neruşinat că nu-ţi poate provoca decît scîrbă... Şi nu numai că a abjurat, dar nici nu se astîmpără. A dat liste la oştire de preoţii revoluţionari care trebuiau să fie arestuiţi... Trimite circulare tuturor stareţilor ca să spioneze şi să descopere pe cei care au luat parte la ridicarea ţării... Îi vesteşte că vor fi pedepsiţi dacă vor adăposti revoluţionarii... Auzi? Şi mai spune că e creştin... Născătoarea lui de trădător! Şi părintele se strîmbă cu dispreţ: Şi cum vă spuneam, a trebuit să ocolim pe departe Izlazul, că satul pornise cu pari şi cu topoare să mă elibereze... Nici nu l-au potolit o lună de zile. Dar să vă spui ce a fost la Piatra în Teleorman...

— Da, dar întîi mai gustă din friptura asta, că e minunată... îl îmbie soţia lui Ghica.

— Iertaţi, carne nu mănînc, că sîntem în postul cel mare al Sfintelor Paşti... dar după ce vă voi spune ce-a fost la Piatra şi la Pielea în Teleorman, o să lupt cu peştele ăsta tot — dacă o să îngăduiţi — că tare e bun. Ei, aflaţi că la Piatra vine în ziua de 1 octombrie, era cam după-amiază, vine în sat zapciul cu opt dorobanţi, şi cere, cu toba, să se adune tot satul. Se adună mai bine de cinci sute de bărbaţi şi femei. Zapciul se urcă pe treptele bi-

sericii şi le spune că-i poruncă de la stăpînire să înceapă numaidecît să facă ogoare de toamnă. S-a ridicat un vlăjgan: „Ogoarele le-om face noi, că nu vrem să murim de foame... Dar mai întîi dumneata cu care stăpînire eşti? Că pentru turci noi nu facem ogoare...“ „Cum cu care stăpînire?“ A sărit altul: „Ei, cu Magheru, ori cu turcu?...“ Vezi că prin sate nu se aflase şi mai ales nu se credea că s-a desfăcut tabăra de la Rîureni. „Ce Magheru? urlă zapciul. Armata lui Magheru e bătută de turci... El a fugit în Austria cu un cufăr plin cu banii ţării.“ „A, d-ăştia-mi eşti dumneata? a întrebat bunul meu prieten, economul protopop Cristea. Eşti cu turcii, nu eşti cu constituţia? Atunci poftim afară din sat...“ „Legaţi-l!“ a spus zapciul, arătîndu-l pe protopop. „A, vrei să arestuieşti o faţă bisericească? Auziţi, oameni buni!“, şi economul s-a întors către săteni. Cînd dorobanţul a pus mîna pe el, protopopul, care e subţire, dar vînjos, l-a năucit cu o palmă peste obraz şi l-a luat de gît pe zapciu... „Dai poruncă să mă lege în sat la mine? Mama ta de ticălos!“ Au sărit dorobanţii şi l-au scăpat, dar cînd au văzut furcile şi topoarele ridicate, au rupt-o la fugă, strigînd: „Răzvrătiţilor! O să plătiţi!“ A doua zi a venit însuşi cîrmuitorul districtului cu o jumătate de roată de soldaţi... le-a poruncit să dea ascultare stăpînirii. Ei au spus că nu dau ascultare decît constituţiei. Acum veniseră şi cei din satele vecine, Viişoara, Suhaia, Căcănarii, Furculeşti.

Prefectul, Cocorăscu îl chema, a poruncit căpitanului Arion care era cu el să tragă foc asupra oamenilor. Au căzut vreo zece oameni. Dar pe urmă cînd să mai tragă din nou, învălmăşeala a fost de nedescris. I-au spart capul prefectului, care a căzut şi a fost călcat în picioare, iar căpitanul Arion s-a închis cu vreo douăzeci de soldaţi într-o casă de peste drum de biserică. Asta era pe la zece dimineaţa. Pînă la unu noaptea căpitanul a stat în casă

punînd soldaţii să tragă focuri de puşcă de cîte ori oamenii încercau să pătrunză în casă.

Celorlalţi le scînteiau ochii de bucurie. Bălcescu fierbea tot.

— E prea frumos... Nu-mi vine să crez. Mai pui de la dumneata, părinte...

— Pui de la mine... Dar dacă ţi-oi arăta o copie chiar de pe raportul căpitanului Arion, ai să crezi ? Ţi-o arăt numaidecît !

Ion Ghica nu pricepea întîi ce vrea să spuie. Şi se întoarse către ceilalţi :

— Cum copie ?

— Stai să vezi...

Popa se îndreptă spre vestibulul în care se lăsau hainele şi se întoarse cu o pereche de desagi tot atît de soioşi ca şi rasa de pe el. Îi puse pe un scaun şi începu să scotocească în ei.

— Cu ce credeţi dumneavoastră că ne-am ocupat noi la închisoare ? Am adunat aci copii de pe acte, că aveam oamenii noştri în administraţie pînă i-au prins şi i-au dat afară — avem tăieturi din gazetă ! şi scotea fel de fel de pachete din ziare... Ei, fiule, zise el întorcîndu-se spre Bălcescu, crezi că noi nu ne-am gîndit că ar fi bine ca asemenea lucruri să se afle şi în străinătate ? Zdrenţele de schimb le-am mai pierdut eu, dar astea le-am trecut ca un drac prin toate vămile.

— Iertaţi-mi cuvîntul, adaugă iar Ion Ghica.

— Nu te iert. Ca un drac... că un sfînt nu minte cu atîta nerușinare patriotică !

Iar îi pufni rîsul pe toţi. Popa găsi ceea ce căuta, şi ei citiră, copiat cu grijă pe două foi de hîrtie :

„Cinstitei Dejurstve a ostirii romînesci
Comandirul roţii a 5-lea din polcul No. 3

RAPORT

Cinstita Cirmuire a judeţului Teleormanul, prin adresul cu Nr. 238, făcîndu-mi cunoscut că locuitorii satelor Piatra şi

Viişoara nu vor a da ascultare şi supunere la poruncile stăpînirii, grăbindu-mă ca cît fără zăbavă să trimiţ o comandă de soldaţi a sta execuţie la pomenitele sate, pînă la sosirea armatei otomane, şi la 6 ale următoarei m-am pornit însumi cu o comandă de 30 soldaţi împreună şi cu cîrmuitorul judeţului la satul Piatra, şi după a noastră sosire la pomenitul sat, d. cîrmitor îndată a vestit pe locuitorii satului spre a se adună la domnia-sa să le cetească poruncile stăpînirii, şi după ce s-au adunat toţi locuitorii satului, d. cîrmuitor le-a cetit poruncile stăpînirii, prin care îi povăţuia să se conformeze cu ele, şi pe ale fostului resvrătitor guvern să le înapoească domniei-sale ; iară ei toţi au începutără a strigă într-o glăsuire, că nu se supun la poruncile de acum ale cinstitei Căimăcămii, revoltîndu-se asupra noastră cu ciomege şi cu pietre.

Iară eu văzînd această îndîrjire din partea lor, am fost silit ca să comandez slobozituri de foc în sus, socotind că cu aceasta se vor înfricoşă, şi văzînd că cu acest mijloc nu pot a-i linişti, am fost siliţi pe dată a vesti pe d. comandirul divisionului 3-lea a veni spre ajutor, însă această apărare a noastră a ţinut de la 10 ceasuri dimineaţa şi pînă la 1 după douesprezece din noapte, cînd atunci sosind divisionul, s-au şi răspînditără. Iar după sosirea armiilor imperiale, m-am şi înapoiat la 11 ale acesteia. Aceasta după datorie nu lipsesc plecat a face cunoscut.

Or Zimnicea.

Căpitan Arion"

— Peste vreo două zile au sosit cinci escadroane turceşti trimise grabnic de Omer-paşa. Au căzut vreo cincisprezece lăncieri turci, au căzut şi nu ştiu cîţi săteni, dar în sat armata n-a putut pătrunde... Peste încă o zi au sosit două sute de cazaci, ceruţi cu deznădejde de caimacam de la Lüders. Aşa au izbutit. Au intrat în sat. Au arestuit vreo patruzeci de oameni. Au trimis optsprezece pînă la Bucureşti. I-am întîlnit şi eu la Văcăreşti şi de la ei am aflat o mulţime de amănunte, căci astfel vuia ţara. Nu vă

mai spui ce a fost la Argeş, unde prefectul caimacamului a scăpat cu viaţă numai ascuns de o muiere. La Vlaşca, la Stăneşti au fost alte lupte cu turcii. De altfel acum armata turcă este mai toată risipită prin sate în aşa-zise „Coloane mobile". Aşa le-au zis. Ca să ţie în frîu mînia satelor şi să îndemne la făcutul ogoarelor.

Bălcescu e copleşit.

— Ce zici, Iancule? Zdravăn popor...

Popa Şapcă fu bucuros cînd văzu cum creşte inima în cei de faţă.

— Apoi să spui drept... bună a fost Comisia aia a proprietăţii, frate Bălcescule. Toate cuvîntările deputaţilor săteni umblă scrise de popi şi dascăli din sat în sat. S-au cutremurat de nădejde clăcaşii cînd au văzut cum au putut să vorbească în inima ţării, înfruntînd pe boieri, oamenii gliei... Buni au fost şi comisarii ăia pe care i-ai trimis. Unii au făcut minuni.

— Dacă ar mai fi putut ţine Guvernul provizoriu măcar o jumătate de an! spuse strîngîndu-şi bărbiţa în palmă Ion Ghica... Să se fi încins bine cuptorul!

Bălcescu se plimba agitat prin marea sală de mîncare.

— Nu, fraţilor... Revoluţia nu s-a încheiat. Ne vom întoarce în ţară s-o ducem la bun sfîrşit. Uite, ungurii şi-au eliberat aproape tot teritoriul. Îi vom împăca neîntîrziat cu romînii şi vom coborî din munţi spre Bucureşti, în frunte cu Avram Iancu.

— Să vedeţi ce-a fost şi la Vadu Rău... la prietenul meu Toma.

— Părinte, acuma mănîncă, ne spui după aceea.

— Nuuu, nuuu! Trebuie să aflaţi acum, numaidecît! Popa se încălzise. Era aprins la faţă ca în vremurile bune şi era greu de oprit. În satul ăsta... cam la jumătatea drumului între...

— Îl ştim, spuse soţia lui Ghica. Este nu departe de moşia noastră Ghergani.

Bălcescu se mulţumi să zîmbească cu înţeles şi atunci, punîndu-i mîna pe umăr, Popa Şapcă urmă:

— Aşa-i, că Toma şi neamurile lui erau prietenii dumitale, frate Bălcescule... Ei bine, după desfacerea taberei lui Magheru, unde fuseseră numiţi comandiri de panduri, Toma, fiul său Damian, frate-său Ion şi fiul ăstuia, Simion, se întorc cu cîte două rînduri de arme în sat... Le îngroapă în două locuri diferite... Unul în lăstărişul de lîngă bordeiul lui Toma, altul în pădure. Iată că vine într-o noapte un parucic cu zece soldaţi şi-i ia pe toţi patru din somn ca să zic aşa...[1] Pe urmă cu cătuşe de mîini şi de picioare îi poartă prin tot locul prin sat ca să caute armele pe care le-au adus... Nu le găsesc... Între timp se adunase tot mai mult popor în jurul lor. Ofiţerul se fîţîia încoace şi încolo furios... Avea în mînă biciuşca scurtă, că el venise călare. Începe să-i suduie pe toţi patru şi spune lui Ion că îl mai întreabă ultima dată... Apoi ridică biciuşca şi-l croieşte peste obraz. Atunci Toma care era legat numai de picioare îşi înfige mîna în beregata ofiţerului care, luat pe neaşteptate, nu s-a putut feri. Un soldat a tras cu puşca în clipa aia în Toma. Dar era atîta cerbicie în omul ăsta chiar în clipa morţii, încît a strîns mîna şi mai tare murind, şi-au căzut odată, şi el, şi ofiţerul. Atunci o femeie, amarnică muiere, una Sultana, a pus mîna pe arma unui soldat. În cîteva clipe au fost dezarmaţi toţi cei zece soldaţi. Toată noaptea şi apoi toată ziua de Sfîntu Dumitru a zăcut ofiţerul în bătătura unui bordei, iar pe Toma l-au dus şi l-au îngropat la cimitir. A treia zi a venit cîrmuitorul cu oaste turcească — să fie predaţi ceilalţi trei Firu că, dacă nu, tot satul va avea de suferit. A ieşit în faţă unul, Restea Nedelcu, o namilă de rumîn, neam de cîrciumar altfel. A spus: „Nu-i putem da, că ei au luptat pentru popor,

[1] După cum se vede aici autorul descrie o altă variantă a întîmplărilor de la Vadu Rău, deosebită de cea de la pp. 100—157. Evident că în cazul finisării manuscrisului ar fi renunţat la una din ele.

și poporul îi apără..." Cîrmuitorul a tras cu mîna lui, căci avea pistolul la el, și Restea Nedelcu ăsta a căzut trăsnit pe loc. A fost din nou o crîncenă învălmășeală și au căzut aproape jumătate din cei treizeci de turci. Vezi că cei trei din neamul lui Firu dezgropaseră puștile și le împărțiseră la oameni. Nu se văzuseră la început de unde vin gloanțele, care erau grozav de ochite... Glontul și omul. Pe urmă i-au descoperit într-un dud stufos pe Simion și pe Damian.

Au tras turcii salve de pușcă și au căzut amîndoi morți la poalele dudului... Asta a îndîrjit și mai tare sătenii care s-au năpustit cu parii și coasele asupra turcilor care n-au mai avut timp să încarce armele. A doua zi au venit călărețiii țarului și oamenii au renunțat să mai lupte... Au fost arestuiți vreo douăzeci dintre ei și porniți legați pe jos spre București. Pe drum, ofițerul de cazaci, care avea alături de el un soldat care știa moldovenește, de unde o fi fost știind, l-a întrebat mai de aproape de ce sînt arestuiți oamenii aceștia, și Ion Firu i-a spus ce a fost în sat de trei zile. La un popas ofițerul a trimis înainte cea mai mare parte din călărețiii lui, pretinzînd că satul din drum e răzvrătit. Au rămas lîngă cei arestuiți el cu vreo zece oameni. Le-a vorbit mult acestora pe limba lor în rusește. Pe urmă a chemat pe moldovean și i-a spus să tălmăcească ceea ce a spus el. Le-a spus versuri dintr-un mare poet al lor Pușkin despre libertate...

Pe urmă tot prin moldovean le-a spus că sînt liberi să meargă, că și el cu cei șapte oameni merge în Transilvania, să lupte alături de unguri pentru libertate. I-au dezlegat, și apoi călărețiii s-au îndreptat spre munți. Cei din Vadu Rău au apucat și ei care încotro au văzut cu ochii. N-a fost voie să se spuie nimic despre asta, cum a fost, dar comandantul trupelor țariste a vestit doar atît : că se dă un premiu de doi galbeni pentru fiecare dintre cei fugiți aceluia care va da știri cam pe ce drum au luat-o. Noi am aflat abia cînd unul, Șoricaie, întorcîndu-se în

sat, a fost arestuit din nou și trimis la Văcărești. Am aflat apoi noi cei de la închisoare și că au fost încă vreo cîteva cazuri la fel ca astea. Că s-a mai vestit înc-o dată și alte premii de felul acesta. Așa că vedeți dumneavoastră... Țara fierbe și nu se va potoli curînd ! Își aduse aminte că îi e foame și-și potrivi dinainte farfuria pe care o tot împingea în lături în timp ce povestea.

Bălcescu rămase îndelungă vreme nemișcat, cu ochii parcă în gol. Apoi spuse cu o voce frîntă de durere, ca un suflet îngenuncheat de vitregia vremii :

— A murit Toma...

Și fu o îndelungă tăcere, apoi tot Bălcescu murmură îngîndurat :

— A fost un om... Un om amarnic însetat de libertate !

Popa Șapcă împinse într-o parte farfuria goală și spuse robit de amintire, cu o căldură nesfîrșită :

— Au fost mulți la fel cu el... Nu vorbesc de cei care au căzut luptînd... Dar mă gîndesc la cei pe care i-am întîlnit la Văcărești... La cei arestuiți... Cei mai mulți au fost neînfricați în fața tuturor amenințărilor. Nu pot să spui ce frumoasă a fost în privința asta viața la închisoare, deși înduram cumplite lipsuri, grele suferințe. Au făcut slugile astea ale turcilor un fel de tribunal care să judece oamenii revoluției. Era alcătuit din niște secături. Alde Mihail Cornescu, Scarlat Ghica, colonel Garbaschi, procuror era unchiul lui Ghica, Mihail Șuțu... Ei bine, se va ști poate într-o zi ce răspunsuri au primit acești judecători de la cei pe care-i judecau. În privința asta fostul nostru ocîrmuitor de la Slam-Rîmnic, Scarlat Turnavitu, a fost nemaipomenit. Și-a bătut tot timpul joc de tribunal. I s-a cerut să iscălească declarația... A luat-o, a cocolișit-o și a aruncat-o în capul lui Mihail Șuțu. „Voi mă judecați pe mine, caraghioșilor ?" A adunat-o de pe jos ipistatul ăla care o scrisese, a copiat-o din nou și a iscălit-o el pentru Turnavitu. I-au dat șase ani la munca Giurgiului.

— Ce pedepse se dădeau ?

— Păi cam astea... Șase ani la Mărgineni, șase ani la Snagov, șase ani la munca silnică a Giurgiului.

Ion Ghica și-a adus aminte cu mîndrie că Scarlat Turnavitu a fost coleg cu el la Sfîntul Sava.

— Și n-a fost numai el. A mai fost unul Zaman de la Calafat, care a dezarmat nenumărate ștafete turcești. Le lua actele, uniformele, armele și-i trimitea pașei înapoi la Vidin, în pielea goală. Tot la Dolj profesorul Mihăilescu, ceilalți doi Turnavitu de la Pitești și Cîmpulung, un ofițer Dascălu, Ceaușescu de la Ialomița. Toți arestuiți, chinuiți și condamnați, dar toți dîrji, și pe urmă țărănimea, opinca... Strașnici oameni.

— Cîți au fost de toți arestuiți ?

— Cine poate ști ? Mii și mii... Toate închisorile gem de arestuiți... Multe mii de oameni au fost ținuți arestuiți cîteva luni, pe urmă condamnați la cîte „douăzeci și cinci de toiege la spate", așa suna ordinul Departamentului din Lăuntru, și apoi eliberați pe chezășia statului... La noi, la Văcărești, au fost nouăzeci și doi de arestuiți, socotiți de ei capii rezistenței. După socoteala lor eram șaizeci și nouă de treapta întîia și douăzeci și trei de „clasul doi". Asta după ce nenumărați au fost trimiși în spital ca bolnavi.

— Ce voiau să mai spuie cu asta ?

— Păi, de treapta întîia eram noi, iar de treapta a doua erau sătenii. Ce vrei ? Și acolo reacționarii vedeau după ochelarii lor... Boieri și săteni... Sătenii erau ținuți într-o nemaipomenită ticăloșenie, nemîncați, în gerul iernii cu ferestrele chiliilor sparte, fără foc și în zdrențe. Nu-i vorbă, plini de păduchi și în zdrențe eram și noi, dar ni se dădea o mîncare ceva mai bună. Mai aduceam și pe subt mînă. Că aveam oamenii noștri ! Dar a fost foarte greu. Aproape toți s-au îmbolnăvit de o boală ce-i zice scorbut. A fost nevoie să se facă o închisoare de bolnavi la Spitalul Colțea. A murit acolo în închisoare... Costache Catina.

— A fost arestat și Catina ?

— Amîndoi frații. Și cînd m-au scos pe mine ca să mă ducă la judecata lui Neofit, știu că se ținea toată ziua de capul lui Ion Catina să dea o scrisoare, că fratesău era o fire slabă și că n-a suferit nimic în închisoare. O fi dat-o. Eu socot că și cei care vor scăpa cu zile vor ieși de acolo măcinați rău. Ne-a fost destul de greu, mie și lui Scarlat Turnavitu, că el era tovarășul meu de șotii, să mai facem oamenii să mai rîză și ei din cînd în cînd.

— V-ați ținut de șotii, părinte, la Văcărești ?

Popa zîmbi cu o mutră de copil cu barbă sură :

— Păi am făcut vreo cîteva, de vorbește despre ele tot Bucureștii. Am păcălit o dată pe serdarul Orăscu, de-a rîs, mi s-a spus mai tîrziu, și Fuad. Dar mă rog, vinul ăsta e de băut ori de florile mărului pus pe masă ?

Toți au început să rîdă, căci și uitaseră, ascultîndu-l, de ce e pe masă. Popa golește paharul, îl privește gol și-l întreabă dacă mai vrea. Se vede că paharul a spus da, că Ion Ghica s-a și grăbit să-l umple.

— Dar mai bună farsă i-a făcut lui Fuad, odată, acea Frosă Băl-Ceaurescu... Trăsnita aia... Turcul e nebun după ea. Și ea fuge cît poate de el... Fuge rîzînd, dar fuge. La serbarea Bairamului, turcul a dat un mare bal cu trei muzici, cu masă, cu dans. L-a dat mai mult cu gîndul că va veni și ea și o va cunoaște mai de aproape. Dar ea nici nu voia să auză. Spunea că îl vede destul cînd își face plimbarea cu cabrioleta la Șosea. Că turcul, e nelipsit la Șosea. Atunci Fuad a vestit pe cocoanele bucureștene că nu mai dă balul, dacă ele nu garantează că vine și Frusinica asta. Pînă la urmă femeia a fost, dar a plecat foarte repede. Așa că turcul nu i-a putut vorbi așa cum ar fi vrut. Peste cîteva zile a poftit-o în caleașca lui ca să se plimbe la Șosea. Ea l-a poftit în cabrioleta ei. Și unde credeți că l-a dus ? La Spitalul Filantropiei. „Intrați înăuntru, excelență, să vedeți în ce neagră ticăloșie sînt ținuți bolnavii..." Vrînd nevrînd turcul a intrat, ce era

să facă ? S-a îngrozit de ceea ce a văzut. A dat ordin să se îndrepte neîntîrziat. Apoi s-a urcat iar în cabrioletă. Cabrioleta s-a oprit la poarta Văcăreştilor. „Aci aţi fost, excelenţă ? Şi aci sînt oameni care sînt chinuiţi în mod barbar !“ A intrat, s-a înfuriat pe serdarul Orăscu, l-a amenințat, i-a dat ordine.

Toată noaptea au stat de l-au ascultat. În Bălcescu, jarul care mocnea a început iar să dogoare, să facă vîlvătăi...

UNGURII SE REVOLTĂ

Într-una din acele seri neasemănate de april, cînd Bosforul e plin de luminile vapoarelor şi de catarge înstelate ca într-o serbare veneţiană de noapte, Ion Ghica, venind de la Terapia, de la o serată diplomatică, îi aduce vestea care a fost comentată de tot cercul ambasadorilor şi trimişilor extraordinari. Ofensiva pe care Windischgraetz a luat-o împotriva armatelor revoluţionare ungare încă de la sfîrşitul lui decembrie fusese nu numai oprită, dar şi întoarsă într-o înfrîngere. Generalul polonez Bem a zdrobit pe imperiali la Pisky şi pe urmă la Sibiu, iar acum cea mai mare parte din Transilvania era în mîna lor, în afară de Munţii Apuseni, unde romînii respinseră toate atacurile forţelor maghiare. Banatul fu ocupat şi el... Singură Alba-Iulia şi Timişoara mai erau în stăpînirea Habsburgilor. Ungurii pregăteau acum o ofensivă neîntîrziată împotriva Vienei...

Bălcescu şi Ghica n-au dormit întreaga noapte... Nu trebuie pierdut acest prilej unic de răsturnare a tiraniei habsburgice şi de afirmare istorică a poporului romîn... Dar asta nu se poate face decît prin împăcarea dintre romîni şi unguri... Fără întîrziere, Bălcescu va pleca, în cel

mult trei zile, şi ca simbol al acestei împăcări va propune crearea unei legiuni romîne care să lupte alături de unguri. Banii rămîn o mare dificultate, dar pînă în cele din urmă au găsit o sumă destul de mică, cu sprijinul lui Ghica.

ÎNTOARCEREA ÎN ARDEAL

Cînd în sfîrşit putură părăsi Negotinul, cu casele lui înghesuite unele într-altele, acoperite cu olane şi cu grădinile cît pumnul, îndreptîndu-se pe plaiuri cu iarba săracă, spre Dunăre, faţa încruntată pînă acum a lui Bălcescu se mai lumină. Tovarăşii lui de călătorie îl găseau prea serios şi cam cicălitor, iar pe el îl scotea din sărite lipsa lor de stăruinţă, ba chiar numeroasele dovezi de uşurinţă pe care le dădeau. E adevărat că nu avuseseră timp să-şi aleagă caii. Cumpăraseră ce găsiseră, ce li se păruse mai bun în graba cu care trebuiau să plece, căci revoluţia ungară făcea progrese uluitoare şi dîrzului revoluţionar nu i-ar fi plăcut să ajungă la spartul tîrgului.

— Voi nu înţelegeţi, amicii mei, că dacă noi nu sosim în tabăra maghiară înainte ca armatele lor să elibereze întreaga Ungarie şi poate chiar să cucerească Viena, nu mai are nici un rost să le oferim alianţa cu voi şi sprijinul săbiilor voastre ?

Aci el făcea aluzie, fără să surîdă, la Monti, italianul care li se alăturase, recomandat de altfel de cercurile revoluţionare din Turin, bărbat brun, pare-se foarte viteaz — aşa li se spusese şi aşa îl socoteau şi ei — dar în acelaşi timp din cale-afară de vorbăreţ şi iubitor de gesturi de paradă.

Toată ziua neastîmpăratul de Ion Bălăceanu îi făcea fel de fel de pozne, de care, e drept, se tot făcea mare

haz, dar care provocau și o depărtare de țelul sever și înalt pe care ei și-l impuseseră. Una din glumele cele mai neplăcute pentru Monti era să se latre dintr-o dată prin surprindere, în spatele iepei înalte și cu burta cam mare de bătrînețe — murgă pintenoagă — pe care Monti și-o cumpărase de la un grec din Galata. Nu avusese italianul de unde să știe obiceiurile și mai ales spaimele unui cal pe care l-a văzut întîia dată cu două ceasuri înainte de a-l cumpăra. Iapa asta murgă ar fi înfruntat o haită întreagă de cîini, care i-ar fi venit din față, ori chiar dintr-o parte, dar lătrăturile bruște, furioase, din spate, o speriau atît de tare, că parcă o apuca strechea. Zvîrlea cu picioarele dinapoi și o rupea la fugă orbește.

Într-o zi, gluma era să devină tragică. Pe cînd mergeau printr-o pădure de carpeni, pe un drum îngust, la o lătrătură bruscă și furibundă a Bălăceanului, flăcău zănatic de vreo douăzeci și patru de ani, iapa începu să arunce în sus picioarele dinapoi și apoi o rupse la fugă, înnebunită, drept înainte, fără să mai ocolească nimic. Îngroziți, cei din urmă au văzut cum o cracă mai joasă, care trecea peste drum la fel cu alte, era să-i reteze capul italianului care, după o clipă de năucire, abia a avut timp să-și culce fața pe grumazul iepei. Bălcescu și chiar Skender-bey, cel de al patrulea tovarăș călăreț, îl poftiră pe Bălăceanu să se lase de astfel de glume sau să se întoarcă acasă.

Aci, la Negotin, prietenii lui Bălcescu spuseseră că vor fi așteptați de oamenii lor, care urmau să sosească din Belgrad, aducînd bani și noi scrisori de recomandație, care să le folosească în tabăra maghiară, după ce vor izbuti să treacă Dunărea. Oamenii aceștia nu sosiseră însă și tovarășii lui Bălcescu își cerură învoire să meargă ei la Belgrad, să potrivească lucrurile. Bolnav de nerăbdare, acesta primi, ce să facă, însă le dădu un termen scurt cînd trebuiau să fie înapoi...

N-au venit, firește, la timp și astfel șase zile prețioase au fost pierdute. Sînt în a douăsprezecea zi de drum călare și încă n-au atins malul Dunării în dreptul Orșovei, unde aveau să încerce să treacă.

Îl mai necăjea pe Bălcescu și cheltuiala de bani, care se făcea de prisos, din pricina acestei întîrzieri. [Căci] nu avea bani de ajuns. Ion Ghica îi înmînase la plecare trei sute de galbeni, adunați prin subscripție patriotică, din care el trebuia să ajute și pe tovarășii de drum care n-aveau nici un ban. Printre acești tovarăși de drum era și Skender-bey, contele Hinski, care se turcise cu cîțiva ani mai înainte, dar care auzind acum că armatele maghiare sînt comandate de generali polonezi și că luptă alături de honvezi și o legiune polonă, se hotărî să-și încerce din nou norocul și să lupte alături de ai lui. Era un bărbat negricios, bine legat, cu frunte înaltă, goală, cu ochi albaștri, cu o barbă tunsă scurt, repezită însă în lături. Cineva îi spusese în glumă:

— Du-te în Ardeal, unde comandă generalul Bem. O să creadă lumea că sînteți frați... Eu îți spun că l-am văzut pe Bem... îi spusese un diplomat francez. Semănați leit... Numai că el are ochii și mai mici, iar fruntea nu așa de înaltă, ci mai boltită, dar tot goală pînă în crestetul capului...

Ceea ce nu știa diplomatul francez era că Skender-bey, care-l văzuse cîndva pe Bem, înadins își lăsase barbă, potrivită așa, ca să semene cu Bem, căci de cînd se turcise, se purta ras, numai cu mustață castanie...

Supărat de atîtea glume, Monti se hotărî să treacă singur în tabăra maghiară și anume prin Valahia, pe la Calafat, pe unde Ion Bălăceanu nu putea trece, și nici Bălcescu de altfel, fiindcă ar fi fost pe loc arestați...

În sfîrșit ajunseră în dreptul Orșovei, unde căpătară întîile știri de pe cîmpul de luptă, pe care el, în aceeași zi, le și trimise lui Ghica la Constantinopol:

„...Am auzit că Pesta s-a luat de Unguri și că Bem cu Perczel au deblocat Komorom, făcînd un frumos marș și transportînd oștile din Transilvania în care... Ar fi bine, de se va putea, să pornești d-acolo vro doi-trei din oficerii ce au venit de curînd. Pentru aceasta, însă ar fi bine să aștepți altă scrisoare de la mine sau, de se va putea, să-i trimiți la Belgrad, să aștepte porunca mea. Am înțeles că frate-meu, Barbu, a venit acolo; ți-am scris că doresc să-l iei pe lîngă tine, și să-l povățuiești spre bine. Te rog să ai pentru frații mei același prietășug ca și pentru mine..."

Îi scrise, prin același curier binevoitor, în franțuzește, o scrisoare foarte caldă și întoarsă din condei cu mult duh și doamnei Ghica...

La Orșova e trimis înainte Bălăceanu, care avea o viză germană pe pașaport, să cerceteze care e situația și să le aducă răspuns dacă armata ungurească e destul de aproape. Teama lor era să nu cadă în mîna armatelor tînărului împărat al Austriei, Frantz Iosif, ai cărui generali luptau să înăbușe răscoala și erau necruțători cu revoluționarii.

Bălăceanu trebuia să se întoarcă seara înapoi, cu știrile culese... L-au așteptat zadarnic trei zile, au dedus că a fost arestat de imperiali și au hotărît să urce în sus, pe Dunăre, ca să încerce să treacă prin altă parte. După ce-au făcut un drum greu pe potecile înguste și pietroase ale munților mărunți și împăduriți, de-a lungul fluviului strîns aci între Balcani și Carpați, au hotărît să-și încerce norocul la Milanovaț.

Au tras la un han din mijlocul tîrgului, cu toate căsuțele îngrămădite pe o vale îngustă și au socotit că e timpul să-și mai orînduiască ținuta, căci după șaptesprezece zile de drum aveau o înfățișare de nu se mai recunoșteau unii pe alții. Bărbile de mult timp nemaipotrivite cu foarfeca le crescuseră peste gulerele prăfuite, hainele se suciseră pe ei de atîta drum călare și pe

ici-colo plesniseră... Oricum, nu mai arătau a haine omenești. Bălcescu începuse să sufere din pricina cizmelor scurte care-i apăsau glezna... Vîndură caii cu preț bun... Socoteala și sfatul agronomului Ion Ionescu se dovediră foarte îndreptățite. Cumpărînd caii la Istambul și vînzîndu-i la Milanovaț, făcuseră o bună afacere, căci își întoarseră banii de drum. Rămăseseră acum numai doi inși și Bălcescu era mai mulțumit, căci Skender-bey era mult mai serios decît ceilalți doi tovarăși de drum... Mai ales că aveau bănuiala că Bălăceanu n-a fost arestat, dar că își făcuse de cap, cine știe cum.

După ce s-au odihnit bine și s-au ospătat cu miel fript, acoperit cu linguri întregi de iaurt, a doua zi au trecut cu o luntre, care se părea că va fi răsturnată în fiece clipă de șuvoiul crîncen al fluviului, gîtuit între stînci, și au urcat rîpa de la Svinița, unde cu șase luni înainte arestații de pe ghimiile turcești izbutiseră să fugă de subt escortă. Aci aflară că ungurii, urmărind trupele imperiale, au înaintat pînă la Biserica Albă, orașul așezat tot pe Dunăre în sus. [Bălcescu] găsește din nou prilejul să-i scrie lui Ghica, pentru care nutrește o caldă prietenie și pe care-l prețuiește ca om politic mai mult ca oricînd.

„...Am întîlnit în drum o mulțime de emigranți din acele orașe, cum și trupele ce o luase la fugă. Eram opriți și interogați la tot pasul... Pericolul nostru era cu atît mai mare, că înțelesesem pe acolo că Tunes, care trecuse tot p-acolo înainte de opt zile, fusese arestat ca spion la Vîrșeț, noi însă, cu minciuni și curagiu, am ieșit limpezi din toate, fără a pătimi nimic. Era noroc că vorbeam limbile romînă și sîrbă... Am ajuns seara în Weisskirchen, de unde fugise toți, afară de cîțiva orășeni nemți și romîni, partizani ai Ungurilor. Toți ne asigură că aceștia vor sosi îndată..."

N-au sosit ungurii. Au sosit patru companii de imperiali și, cam speriați, cei doi călători, au trecut din nou

Dunărea, la Simendria, de unde s-au îndreptat spre Belgrad.

Aci şi-au găsit din nou pe toţi tovarăşii de călătorie. Bălăceanu a explicat, făcînd şi mai mult pe copilul răsfăţat, că de la Orşova, simţindu-se tare obosit, s-a urcat în vapor şi a mers de-a dreptul la Belgrad, fără să mai coboare ca să-i întîlnească la Milanovaţ. Monti a arătat şi el că n-a putut să intre în Valahia şi că a luat şi el vaporul.

La un hotel fără etaj, din mijlocul oraşului, cu odăile care dau pe un pridvor jos, cu parmalîc, s-au întîlnit cu alţi numeroşi refugiaţi, căci vin aci din toate părţile cei care fug din calea unei armate ori a alteia... E ca un liman pentru toată lumea. Autorităţile turceşti, de teamă să nu supere pe feluriţii consuli ai armatelor care se bat, închid ochii şi lasă toată lumea în pace.

Seara, Bălcescu se închide în odaia lui, care are un pat de lemn înalt şi arătos, dulap sculptat, cu o uşă fără cheie, dar pentru spălat nu are decît un lighean mic pus pe un scaun şi ibric cît pumnul, pentru clătit pe ochi cel mult, [şi] scrie la lumina jucăuşă a lumînării de seu, arătîndu-i lui Ghica situaţia în toată Ungaria.

„In sus, Ungurii au trecut Raab şi Presburg[1]-ul şi se află aproape de Viena...

Într-un jurnal din Cracovia se învederează că Ruşii, în număr de 40 de mii, intră în Galiţia... Asemenea şi Prusienii, în număr de 60 de mii, se aşază la hotarul lor, pretextînd că Maghiarii s-au unit cu polonezii şi că ei sînt amerinţaţi.

Nu mai este îndoială că toate guvernele din Europa s-au înţeles ca să înfrîneze dorinţele naţiilor ce vor a se ridica şi a se constitua...“

Au stat de vorbă cu un pescar tînăr şi mustăcios, care e de felul lui din Panciova, şi l-au convins, cu o sumă de bani potrivită, să se ducă să vadă, căci el spunea că ştie drumuri ocolite, dacă ungurii au intrat ori nu în Panciova. Către seară, omul s-a întors cu noutatea cea mare... Ungurii au intrat în Panciova. De altfel a doua zi au sosit la consulatul francez şi ştiri mai bogate, pe care prietenul lor, Gauthier, s-a grăbit să li le comunice. În vestul Banatului înaintează grabnic generalul ungur Perczel cu şaptesprezece mii de oameni... În răsăritul Banatului înaintează dinspre Lugoj spre Caransebeş generalul Bem. Armata imperială, de sub comanda lui Püchner, ca la douăzeci şi şapte de mii de oameni, e toată în sudul Banatului, fără legătură la miazănoapte cu celelalte oşti împărăteşti şi e împinsă mereu în jos. Va fi nevoită probabil să ceară voie turcilor să se refugieze pe teritoriul Valahiei mici.

*

Luntrea cu fundul jos, neagră, mîncată de vreme, e foarte mică, şi sub greutatea celor patru revoluţionari... cu bagajul lor, şi a celor doi pescari, calcă adînc apa... Dacă va trece pe lîngă ea vreun vapor, ori numai dacă vor cădea în vreun vîrtej al şuvoiului cel mare, se răstoarnă de la întîia izbitură de val. Monti şi celălalt italian care e cu el ar fi vrut să mai amîne o zi, două plecarea.

— Nu e nici o grabă, senor Bălcescu... Dacă ungurii au venit pînă la Panciova, în două-trei zile vor fi şi în faţa Belgradului. E nebunie curată să mergi să-i cauţi tu pe unguri, cînd e sigur că în cîteva zile vor veni ei la tine...

Bălăceanu fusese de aceeaşi părere.

— Ştim noi peste cine dăm mergînd aşa, orbeşte, şi încă noaptea? Dacă nimerim peste vreo recunoaştere a lui Püchner sau chiar peste vreun contraatac pentru reocucerirea Panciovei? Sau, cine ştie, sîntem descoperiţi de nişte sîrbi fanatici, care, aflînd că ţinem să mergem

[1] Presburg — Bratislava.

cu orice preţ la unguri, ne vor face seama ?... Eu, ce-i drept, ştiu să înot binişor, dar nu ca să înot îmbrăcat în Dunăre şi încă noaptea ! Ce ne facem dacă pescarii noştri, care ne-au luat banii înainte, răstoarnă luntrea cu noi dinadins ca să nu mai înfrunte gloanţele avanposturilor ?

Dar Bălcescu, care nici nu ştia să înoate de loc, fusese neînduplecat. Nu trebuie pierdut prilejul acesta de a trece în tabără maghiară. De aceeaşi părere fusese şi Skender-bey, aşa că, după ce îşi făcură pe rînd cruce, ca la un ceas înainte de miezul nopţii se urcară pe rînd, unul după altul, în luntrea neagră. Pescarii le cereau să se grăbească, ca să nu stea cumva ploaia, căci pe ploaie santinelele sînt mai puţin atente şi nu văd mai departe de zece paşi...

— Da' noi vedem oare la mai mult de zece paşi ? De unde ştim peste cine dăm ? întrebă aproape furios Bălăceanu, a cărui faţă bucălată de flăcău cu pretenţii de crai nu se vedea în întuneric cît e de schimonosită de teamă.

Pînă la urmă, faţă de hotărîrea lui Bălcescu, o parte dintre ei nu au avut ce face şi înfăşuraţi în pelerine şi acoperiţi doi din ei cu o pînză pescărească, s-au ghemuit cum au putut ca să lase locul cuvenit vîslaşilor. Alţii au rămas : Bălăceanu, Giuvara, Costiescu, Manu, care vor veni pe lumină.

Cerul nu se vede, ploaia e deasă şi măruntă, dar nu aşa de rece... E o ploaie călduţă de început de vară timpurie... mînată în pale răsucite de vînt.

Pescarii au luat un punct de plecare mult în susul Panciovei şi acum nu au decît o singură grijă : să se lase duşi încet de şuvoiul apei spre malul bănăţean.

Bălcescu îşi spune în gînd : „O jumătate de oră ! Dacă trece jumătatea asta de oră pe care ei o măsoară cu nervii încordaţi şi cu ochi crispaţi şi nu se întîmplă nimic, cum nu s-a întîmplat nimic de azi-dimineaţă, totul

este răsturnat. Sînt de partea cealaltă a destinului. Totul e atunci cu putinţă..."

Către mijlocul Dunării e gata să li se întîmple o nenorocire. Sînt ajunşi din urmă de o ghimie turcească care, cu pînzele desfăcute, merge mult mai repede ca ei şi e gata să-i cioocnească.

Ca să facă economie, sau cine ştie, poate fi un vas care face contrabandă, merg cu luminile stinse. Abia de la vreo douăzeci de paşi s-au ghicit mai mult pînzele, ceva mai luminoase decît întunericul. Cu multă abilitate, lăsînd luntrea liberă, cei doi pescari o fac să ocolească vasul, proptindu-se uşor cu vîslele... Skender-bey scoase amîndouă pistoalele, căci se putea să fie traşi cu vreo cange spre ghimia care, cine ştie, îi urmărise... Dar vîntul e destul de viu, cele două îmbarcaţii luneca uşor una pe lîngă alta şi ghimia trece grăbită devale.

Ploaia e din ce în ce mai rară. În văzduh apare ceva ca un nor în spatele căruia e o luminozitate gălbuie... Alţi nori negri îi trec pe dinainte. Pînă la urmă, luna nu izbuteşte să apară.

Pescarii le spun că sînt aproape de malul celălalt. Trecură pe lîngă o casă de pe mal care albea în beznă şi pe care pescarii voiau s-o lase în urmă.

Abia trecură de ea şi se pomeniră deodată înfruntaţi cu strigăte... Pe mal apărură vreo zece inşi, poate şi mai mulţi, cu puştile întinse spre ei. Nu li se vedea faţa, ci numai siluetele şi puştile întinse. Erau la cîţiva paşi de mal şi nu mai era nimic de făcut... Acum strigătele se repetară, şi ei înţeleseră că li se vorbea. Se socoteau pierduţi...

— Am căzut în mîna imperialilor ! trebui să mărturisească în şoaptă, puţin cam descurajat, chiar şi Bălcescu.

Cei de pe mal le strigară, tot în sîrbeşte, să tragă barca la mal, că, de nu, îi împuşcă... Cei doi pescari vîsliră puternic, ca într-un salt, şi luntrea se ridică cu totul pînă de mal.

Bălcescu se simţi pătruns de ploaia pe care pînă acum nici n-o băgase de seamă. Înţelese că postul chema un ofiţer să vie să recunoască pe cei prinşi. Monti era mai mult mort decît viu. Din pata albicioasă a căsuţei se desprinseră spre ei două siluete, doi bărbaţi, dintre care unul părea foarte înalt, iar altul aproape mic de statură... Spre mirarea celor prinşi, cel mic de statură întrebă ceva răstit în ungureşte... Uimirea celor care se socotiseră pierduţi se schimbă în fericire cînd, dintre cei zece, unul le răspunse în ungureşte că au prins nişte spioni care voiau să se strecoare în liniile maghiare, la adăpostul ploii. Fură înconjuraţi şi aproape îmbrînciţi.

— Nu spuneţi o vorbă pînă cînd nu sîntem trimişi în faţa comandantului! [Bălcescu] ceru [apoi] în franţuzeşte să fie trimişi numaidecît la cartierul armatei. Cel ce părea să fie un ofiţer răspunse într-o franţuzească abia inteligibilă, că vor fi trimişi de îndată ce va sta ploaia. Apoi fură înghesuiţi într-un şopron din spatele căsuţei albe. Acolo se aprinse şi un felinar orb din trei părţi, pe care ofiţerul îl plimbă pe faţa fiecăruia. Nu pricepea el ce ar putea să fie cu oamenii aceştia şi de ce au venit noaptea. Văzu că Skender-bey are două pistoale şi vru să i le ia.

— Pentru ce veniţi noaptea pe furiş şi pentru ce purtaţi pistoale? întrebă din nou în franţuzeşte ofiţerul cel scund de statură, care în lumina felinarului se vădi un băieţaş de vreo şaptesprezece-optsprezece ani. N-avea nici măcar o umbră de mustaţă pe faţa lui aproape pătrată.

Cînd îl văzură cei prinşi, căpătară curaj şi Skender-bey îi spuse, în nemţeşte, că ei sînt partizani ai ungurilor şi că au trecut Dunărea ca să lupte în rîndurile armatelor revoluţionare.

Figura aproape pătrată se îndulci sub jocul luminii palide a felinarului într-un surîs tineresc. Într-o nemţească cu un accent şvăbesc, el întrebă stăruitor:

— Dar de ce să veniţi noaptea?

— Ca să nu prindă de veste sîrbii, care ne-ar fi măcelărit pe toţi.

— Asta cam aşa-i, conveni ofiţerul. Sînt cumplit de fanatici! Am avut lupte cu ei.

— Atunci de ce ne-aţi întrebat pe sîrbeşte cine sîntem? întrebă Bălcescu înciudat. Am tras o spaimă grozavă, am crezut că am căzut în mîna lor sau a nemţilor lui Püchner.

— Mai întîi fiindcă veneaţi de pe malul sîrbesc... Cel puţin aşa cred. Nu, Sandor? Şi cînd cel întrebat întări bănuiala ofiţerului, acesta spuse mai departe, lovind cu cravaşa frumoasele lui cizme galbene, strînse pe picior: Şi apoi în rîndurile noastre luptă şi mulţi sîrbi, mulţi romîni şi chiar nemţi!

Bălcescu, care se aşezase pe un buştean de tăiat lemne, întrebă uimit:

— Sînt romîni în rîndurile ungurilor?

— Da' cum să nu fie? Chiar feldwebelul nostru e romîn! şi arătă spre un flăcău înalt, cu dolmanul pus numai pe un umăr, care li se păruse [şi] mai înalt în întuneric...

Deşi avea o mustaţă răsucită în sus şi deşi era atît de înalt, părea şi el tot atît de tînăr. Cînd fu arătat de ofiţer, el zîmbi nu fără oarecare mîndrie.

— De ce lupţi dumneata în rîndurile ungurilor? îl întrebă foarte bucuros, dar foarte tulburat, Bălcescu pe feldwebel.

— Slujim, căci ungurii se luptă pentru libertate... iar ceilalţi, pentru împăratul...

Bălcescu îi strînse mîna călduros.

— Dorinţa noastră este ca toţi romînii să lupte pentru libertate! De aceea sîntem noi aci, ca să doborîm tirania, oricare ar fi ea. Am venit să împăcăm pe romîni cu maghiarii, ca să lupte împreună pentru mîntuirea ambelor naţii, căci numai fiind alături vor putea sfărîma lanţurile sclaviei!

Se auzi o căruță urmindu-și lanțul codîrlei și scîrțîindu-și roțile, apoi se desluși pasul apăsat al cailor în băltoace. Se opri în dreptul lor, intrînd în dîra de lumină pe care felinarul ofițerului o trimise spre ea. Veneau să aducă de mîncare celor din avanposturile de pe malul Dunării.

Nu era o mîncare soldățească, de la cazan, ci din ștergare apărură două gîște fripte, o ghiulea de „trapistă", ardei și cîteva clondire cu rachiu.

Bălcescu zîmbi, și cum stătea cu amîndouă mîinile împreunate deasupra genunchilor, arătă cu o întorsătură a capului :

— Văd că sînteți bine aprovizionați. Aveți o bună intendență.

— Mîncare revoluționară. Ne-o trimite poporul. N-avem nevoie de intendență, îl lămuri greu de tot, în franțuzește, dar îl lămuri, ofițerul.

— Știam că în Panciova nu sînt decît nemți, sîrbi și romîni. Ni s-a spus că nu prea sînt unguri pe aci, atunci ?... Și Bălcescu repetă întrebarea și în romînește.

— Da, așa-e, dar ungurii au mulți prieteni ce țin cu ei. Ieri, înainte de venirea noastră aci, cînd nu era nici o pază, nemții și sîrbii care țin cu ungurii s-au bătut cu pietre cu nemții și sîrbii care țin cu împăratul. Și-au spart capetele, ferestrele... O fost de rîs, dar și de jele ce-o fost.

Ofițerul le oferi să guste ceva din cina soldățească, dar ei refuzară politicos, spunînd că au mîncat înainte de a se duce pe mal să se urce în luntre. Nu putură totuși refuza cîte o cană de rachiu tare, care lui Bălcescu îi arse gura.

Acum că se împrieteniseră, fură poftiți să meargă cu căruța la comanda regimentului, în oraș. Se despărțiră foarte prieteni, dar înainte de a se urca alături de soldatul care mîna caii, Bălcescu întrebă, cu oarecare curiozitate :

— Domnule ofițer, cîți ani ai dumneata ?

— Optsprezece ani... dar de ce mă întrebi ?

— Am bănuit... Toți sînteți atît de tineri ?

— Toți... El e cel mai bătrîn, și-l arătă pe feldwebel... Are douăzeci de ani... Uite, ia vino încoace, Istvan... Îl vedeți pe acesta ? Are șaisprezece ani...

Istvan salută surîzător.

*

Sînt într-una din casele aliniate ca soldații și toate la fel, de pe ulița principală a orașului. Acoperiș de țiglă roșie, pereți văruiți cu galben și ferestre cu chenar verde, fără curte la stradă, cu intrarea printr-un gang mascat de o poartă mare, pămîntie. Mobilă multă de nuc lustruită, cu mici covoare pe podeaua vopsită cu roșu și ceruită. Pretutindeni inscripții nemțești, brodate cu litere gotice, în formă de proverbe, care, la intrare, spun „bine ai venit", la bucătărie spun „poftă bună" și dau sfaturi de cumpătare, în dormitor urează „noapte bună". Sînt la avocatul șvab, refugiat cu oștile ungurilor, André Petitjean. Mai toți șvabii poartă nume franțuzești. Sînt hughenoți refugiați din Franța în timpul luptelor religioase, nemțizați cu totul, colonizați în timpul Mariei Thereza în Banatul recucerit de la turci, și așteaptă să se înfățișeze generalului Perczel, care a biruit în cîteva lupte oștile chezarului. Ploaia care i-a întovărășit tot timpul, [cînd mai repede,] cînd mai molcomă, acum s-a înverșunat din nou. Prin mijlocul străzii nepietruite trec soldații cu saci în cap. Li s-a vîrît la fund un colț într-altul și astfel gluga e gata... Trec necontenit și căruțe [cu oameni] care se sfădesc de se aude hărmălaie pînă în casă. Li s-a dat cafea cu lapte, bună, unt și marmeladă. Mereu vin ofițeri cu banderole roșu-alb-verde pe brat.

În sfîrșit sînt anunțați că vor fi înfățișați generalului-comandant...

Sînt conduşi în casa vecină, lipită de a lor, în tovărăşia unor tineri ofiţeri. Perczel îi primeşte într-un birou, în totul la fel cu cel pe care îl părăsise... Aci sînt la directorul şcolii August Frênais, şvab imperial, care şi el a fugit cu Püchner... Abia au avut timp ungurii să stingă focurile, căci noaptea trecută fanaticii au încercat să pună foc la casele celor care au primit cu flori şi urale armata maghiară. Perczel se scoală de la birou şi vine înaintea lor. E slab, mai mult înalt, bălan, cu o barbă castanie, cu ochi verzi, puţin bulbucaţi, sub sprîncenele drepte. Are un nas lung, drept, frumos, care face ca toată faţa să-i pară frumoasă. Seamănă mult cu C. A. Rosetti, mai ales că poartă părul mare, cu bucle pe urechi. E foarte cordial şi gesticulează mult cînd vorbeşte. E încîntat de propunerea pe care o fac ei de a compune o legiune romînă care să poarte steagul libertăţii pe cîmpurile de luptă.

— Vă urăm bun sosit! Toţi cei care vin să lupte alături de armatele maghiare pentru libertatea poporului sînt fraţii noştri. Nu trebuie să vă mire primirea de-aseară. Aşa e pe cîmpul de luptă! Nu ştii cine îţi vine din lagărul inamic...

— Cum am putea să ne supărăm pe aceşti ostaşi atît de tineri şi de însetaţi de libertate, domnule general? Greu a fost pînă cînd ne-am convins că avem în faţa noastră trupe revoluţionare, nu turmele de mercenari ale Habsburgilor.

Perczel îşi arătă mulţumirea printr-un surîs larg, pe care îl întoarse spre ceilalţi unguri, care purtau toţi banderole de ofiţer de Stat-Major pe braţul drept. El avea aerul să spună: „Aţi văzut? Aţi văzut ce frumos vorbeşte... E foarte interesant." Ofiţerii unguri ghiciră mimica generalului şi clătinară şi ei din cap, admirativ.

Erau, desigur, sinceri, fiindcă nu puteau admira decît ceea ce era în consonanţă cu idealul lor.

Se aduseră tăvi cu papricaş şi pahare înalte cu bere, căci era aproape zece dimineaţa. Apoi, generalul, bucuros că a găsit o pistă potrivită pentru discuţie, le ceru, dinadins amuzat, amănunte despre călătoria lor plină de peripeţii, însă Bălcescu aduse numaidecît vorba pe drumul nădejdilor lui.

— Domnule general, este adevărat că Dieta din Debreţin a proclamat independenţa Ungariei şi a ţărilor unite cu ea, de subt Austria, şi decăderea de la tron a Habsburgilor?

Generalul, care vorbea mult mai bine franţuzeşte decît ofiţerul dintîi, confirmă ştirea cu toată faţa iluminată de bucurie:

— A fost o însufleţire fără seamăn. După sute de ani, poporul maghiar este în sfîrşit din nou liber. Ziua de 5 mai este cea mai mare sărbătoare naţională a neînfrîntului nostru popor!

Era şi în biroul directorului gimnaziului aceeaşi însufleţire care cuprinsese ţara întreagă. Mai ales cînd Bălcescu, ridicînd paharul său de bere înspumată, spuse cu liniştită hotărîre:

— Beau pentru constituţia pe care şi-a dat-o sau şi-a anunţat-o poporul maghiar... beau pentru...

Dar nu putu să sfîrşească, căci strigăte entuziaste de *éljen! éljen!*[1] îi acoperiră vocea.

Avu un zîmbet politicos de nerăbdare, faţa lui palidă zîmbea cum de multă vreme nu mai zîmbise. Generalul îi pusese mîna pe umăr, cînd el reluă cu încăpăţînare:

— Beau pentru înfrăţirea popoarelor romîn şi maghiar subt steagul scump al libertăţii! Beau încă o dată pentru constituţia viitoare, care va găsi calea de înţelegere şi adevărată înfrăţire!

Se auziră din nou strigăte entuziaste de *éljen!* Apoi generalul luă cuvîntul, cum ar fi făcut într-o adunare

[1] Trăiască! Trăiască! (magh.).

legislativă, cu capul sus, cu gestul măsurat şi tonul voit domol :

— Poporul maghiar este un popor generos. El acordă poporului romîn, înfrăţit în luptă, dreptul de a-şi gospodări oraşele şi satele sale în limba maternă. În toate şcolile elementare limba de predare va fi tot limba maternă.

Bălcescu, care asculta încordat, simţi că se sufocă şi bîlbîi încet :

— Cum, numai atît ? Privirea lui tăioasă deveni dintr-o dată absentă.

Generalul observă pe dată nedumerirea lui, deziluzia lui şi reluă pe un ton cordial, ca şi cum ar fi vorbit unui bolnav :

— Domnul meu, romînii sînt fără îndoială un popor rezonabil şi vor înţelege că nici o clipă noi nu vom putea accepta decît un stat cu adevărat maghiar, unitar, cu o limbă de stat maghiară, cu o conducere internă şi externă maghiară. Limba maternă în administraţia comunală şi în şcolile elementare este darul pe care naţiunea maghiară milenară îl face naţionalităţilor conlocuitoare !

Dintr-o dată privirea lui Bălcescu deveni oblică şi tăioasă :

— Domnule general, ţin să ştiţi că vă vorbeşte un mare prieten şi un admirator al vitejiei poporului maghiar ! Dar mai sînt îndatorat să vă spui că nici slavii, nici romînii, care sînt aliaţii dumneavoastră fireşti, nu se vor mulţumi cu ceea ce le oferiţi şi ceea ce au de altfel şi din partea Austriei. Şi slavii, şi romînii doresc un stat federal, o confederaţie de naţionalităţi care singură ar asigura liniştea, fraternitatea în conlocuire şi progresul cultural... Chipul de ascet al lui Bălcescu era de o paloare care avea în ea un soi de hotărîre de dincolo de clipă.

Generalul simţi ce apă adîncă este subt aparenţa liniştită şi se hotărî să recurgă la mijloace mai diplomatice. Zîmbi din nou cu faţa lui bălană şi înaltă, cu barba-i mătăsoasă.

— Uite ce este, prietenii mei ! Noi discutăm acum probleme care depăşesc atribuţiile unui modest comandant de armată... Veţi vedea zilele acestea, căci vi se vor elibera permise de liberă circulaţie în toată Ungaria, şi pe şeful meu direct, pe generalul Bem, care probabil că la ora aceasta a silit şi Timişoara să capituleze. Îl veţi găsi la Biserica Albă, nu departe de aci. Mă îndoiesc însă dacă şi el va socoti că are autoritatea să discute asemenea chestiuni. Aci nu-şi poate lua angajamente decît guvernul legal al ţării, constituit după Proclamaţia de la Debreţin...

Ca să abată atenţia de la cele spinoase, generalul ieşi înaintea celor care aduceau bere pe tăvi şi, luînd un pahar, îl întinse către Bălcescu, în care ghici că se ascunde conducătorul delegaţiei. Acesta socoti şi el că e mai înţelept ca discuţia să se abată la chestiuni curente. Începură să vorbească în mod firesc despre modul în care e alcătuită armata honvezilor. Generalul povesti scene emoţionante din oraşele dezrobite. Povesti că la Seghedin, cînd colegii săi de la Facultatea de drept îl văzură general, nu ştiau ce să creadă. Socotiseră înainte de a-l vedea că este numai un omonim al advocatului ştiut de ei.

Bălcescu îl întrerupse grăbit, stupefiat :

— Cum, advocat ? Nu sînteţi ofiţer de carieră ?

Chiar ofiţerii unguri începură să zîmbească şi ochii verzui şi uşor bulbucaţi ai generalului sclipiră maliţios.

— Pînă acum şapte luni pledam procese în faţa judecătorilor din oraşul meu natal.

Un ofiţer interveni şi explică musafirilor că generalul Perczel şi-a cîştigat titlul de general pe cîmpul de luptă... El fu întărit de altul, care încercă să spună în franţuzeşte că sînt şi alţi ofiţeri în Statul-Major al armatei din sud care şi-au cîştigat galoanele pe cîmpul de luptă.

Peste o jumătate de oră, un ofiţer intră şi raportă ceva în ungureşte... Trebuie să fi ştiut plăcerea pe care i-o face lui Perczel, accentuînd formalismul disciplinei, tocmai fiindcă [acesta] nu era ofiţer de carieră, căci Perczel ascultă raportul, luînd o atitudine voit militărească; apoi se întoarse către Bălcescu:

— Chiar acum dispozitivul nostru se pune în mişcare pentru cucerirea ultimului colţ neeliberat din sud! Peste două ceasuri atacăm Semlinul. Sper, domnule delegat, că veţi ajunge cu guvernul nostru la înţelegerea dorită. Pentru noi a fost o plăcere întîlnirea cu dumneavoastră... Salută atît de milităros, că parcă era aci într-un act al dispozitivului de luptă.

Îl întovărăşiră cu toţii pînă afară, unde îi aşteptau pe toţi ofiţerii de Stat-Major ordonanţele cu caii ţinuţi de dîrlogi.

Bălcescu, Skender, Monti şi celălalt italian rămaseră pe trotuarul de cărămizi îngust din faţa casei, în timp ce generalul Perczel se depărta, convorbind încruntat cu generalul care călătorea alături de el.

*

Bălcescu nu-l întîlni pe Bem la Biserica Albă, fiindcă acesta nu continua în timpul acesta asediul Timişoarei, pe care voia s-o vadă căzînd singură, ci izgonea cu totul armatele imperiale din sudul Banatului, silind pe Püchner să se retragă pe la Orşova în Oltenia. Îl găsi deci pe Bem la Mehadia, în staţiunea de băi cunoscută în toată Europa. Erau acum întovărăşiţi şi de Bălăceanu, Costiescu şi ceilalţi din Belgrad, dar pierduseră pe Monti, care plecase pe cont propriu la Debreţin...

Nu putură scoate însă nici de la Bem nimic mai mult decît obţinuseră de la Perczel.

Cu capul pătrat, cu o frunte goală pînă în creştet, cu o barbă mică, dar pătrată şi ea, Bem vorbi cu o politeţe

şi cu un surîs fugitiv, care-l exasperă pe Bălcescu. Se plimba prin salonul cel mare al hotelului, cu o masă rotundă de nuc în mijloc, şi vorbea fără să i se vadă faţa. Cînd se oprea, întorcea capul şi surîdea.

Bălcescu, care socotea că o legiune romînească ar putea constitui nucleul de unde s-ar dezvolta întreaga înţelegere dintre romîni şi unguri, îi propuse atunci înfiinţarea unei legiuni romîneşti sub comanda directă a generalului.

— Nu pot face o legiune romînească fără autorizaţia guvernului de la Debreţin! Se întoarse şi zîmbi.

— Dar acesta este un act pur militar, care trebuie să intre în atribuţiile dumneavoastră... Există, nu-i aşa, şi o legiune poloneză... Bălcescu avu în glas un soi de dezolare.

Nutrise speranţe nemăsurate în privinţa lui Bem. La Constantinopol, unde ajunse faima lui de militar, Ion Ghica îl propuse drept comandant al oştirii romîneşti, văzîndu-i sub conducerea lui pe Avram Iancu şi pe Magheru, cu pandurii săi. L-ar fi vrut chiar şef de stat al Ardealului unit cu Principatele. Şi acum, nu întîlneşte în faţă decît un om mărunt de statură, cu fruntea cheală pînă în creştet, cu faţa pătrată, care surîdea într-una şi se ascundea în spatele guvernului de la Debreţin.

— Nu pot face nimic fără dispoziţii precise ale guvernului. Dacă obţineţi aprobarea lui, vă promit că în zece zile vă pun la dispoziţie două mii de prizonieri şi recruţi romîni, ca să faceţi începutul.

Cu greu Bem a primit ca ofiţeri, în vederea unui viitor batalion romînesc, pe Bălăceanu, pe Costiescu şi ceilalţi romîni veniţi cu ei de la Belgrad. Pe Bălcescu l-a sfătuit să discute la Debreţin şi să încerce să-i convingă:

— Fiindcă, a adăugat în clipa despărţirii, căci ţinuse să-l conducă pînă la capătul vestibulului cu covor roşu, eu aş dori sincer să aveţi succes. E păcat ca romînii

să lupte subt un steag străin. Niciodată nu vor cîştiga respectul cuvenit din partea maghiarilor dacă nu se vor impune în acţiuni deslușite, hotărîte, fără echivoc, pe cont propriu.

La Debreţin au ajuns seara. Diligenţa i-a lăsat la un hotel din faţa catedralei. Bălcescu se aştepta, căci aşa i se spusese, să găsească un oraş mare, e drept, dar prăfos, jumătate de pustă, cu case mici, mai mult o adunătură de tîrguri decît un adevărat oraş. Dimpotrivă, în această seară de mai, Debreţinul i s-a părut feeric. Toate casele strălucesc parcă, acoperite de ghirlande şi decorate cu lungi fîşii, roşii-albe-verzi, iluminate cu mii de felinare; trupele revoluţionare, care treceau cîntînd, cu facle în mînă, focurile de artificii, arcurile de verdeaţă peste străzi i-au dat un fel de ameţeală. Un ofiţer al lui Bem, care îi însoţea în trăsura împrumutată de generalul polonez, căci diligenţele erau mereu înţesate şi n-ar fi putut găsi loc, după ce a fost la comandantul garnizoanei, le-a găsit o cameră bună la hotelul unde la început li se spuse că nu se poate găsi nimic.

Ofiţerul ungur se seuza mereu:

— Înţelegi, Debreţinul este azi capitala statului... Avea pînă acum două săptămîni cincizeci de mii de locuitori. Acum trebuie să aibă o sută douăzeci de mii. Nu se găseşte nici de mîncare. De altfel, Budapesta a fost recucerită şi în două zile guvernul se mută acolo. Guvernatorul provizoriu al statului, marele nostru Kossuth, ţine ca maghiarimea să-şi găsească din nou inima ei seculară, Budapesta, de unde pleacă şi unde duc toate drumurile ţării.

Bem îi sfătuise să ceară în scris o audienţă la Kossuth, ca să-i poată anexa şi recomandările foarte preţioase pe care le aduceau de la Constantinopol. Ceea ce Bălcescu şi făcu. A doua zi fu anunţat că guvernatorul provizoriu al statului îl va primi în aceeaşi zi, la

orele cinci după amiază, în localul gimnaziului Piariştilor[1], nu în localul primăriei, unde se instalase o parte din guvern. Popularitatea fruntaşului revoluţionar crescuse atît de mult din ianuarie pînă acum, că oriunde îl găsea, mulţimea se îngrămădea în jurul lui, aclamîndu-l, căutînd uneori să-i deshame caii ca să-l poarte în triumf. La primărie aşteptau de dimineaţă pînă seara sute de oameni, dornici să-l vadă, care nu puteau fi ţinuţi în frîu nici de poliţie.

În clădirea tăcută a gimnaziului Piariştilor, în aripa dreaptă, Bălcescu fu uimit de modestia şi politeţea intimă cu care fu primit. Un singur poliţist la intrare şi un ofiţer de ordonanţă, cu mustăţi roşcate, cu ochii verzi şi cu brasardă roş-alb-verde, cu care ofiţerul care-i condusese schimbă cîteva cuvinte pe care Bălcescu nu le înţelese, dar pricepu, după privirea lui liniştită, că ştie despre ce e vorba... Îl pofti pe Bălcescu să şadă pe un fotoliu mic, dar căptuşit cu piele. Era anticamera direcţiei şi pe toţi cei patru pereţi avea portrete de feţe bisericeşti, în ţinute sobre, cu feţele rase. O hartă a Austriei între cele două ferestre mai îndepărtate avea pe ea steguleţe prinse cu ace, care arătau situaţia pe fronturile de luptă... Perdelele de catifea neagră, nu cu totul trase, dozau lumina. Printr-o fereastră deschisă ajunge o mireasmă tare de liliac înflorit.

Cînd generalul cu mustaţă lungă lipită parcă pe obraz, cu epoleţi mari de aur răsfrînţi peste umeri în jos ca nişte ciucuri, călcînd obosit, cu umerii puţin aduşi, despre care Bălcescu află atunci că este alt polonez, Dembinski, comandantul tuturor trupelor maghiare, ieşi condus pînă la uşă de Kossuth, acesta se întoarse zîmbind spre Bălcescu. Nu era, se vede, sigur cu cine vorbeşte şi avu, zîmbind mereu, o clipă de şovăială... Bălcescu

[1] *Piariști* — congregaţie religioasă, fondată în 1607 la Roma, avînd ca scop educaţia copiilor.

înțelese și îi spuse numaidecît numele și adăugă, liniștit, titlurile misiunii.

— Bălcescu, secretar al emigrației romîne, delegat pe lîngă guvernul maghiar pentru a discuta condițiile... unei colaborări între romîni și unguri.

— Am luat cunoștință de scrisorile dumneavoastră, domnule! Vă rog să poftiți să stăm de vorbă.

Sala direcției era foarte mare, cu un birou în stînga și, cam perpendiculară pe el, în mijloc, o masă mare de consiliu, la care, probabil, se adunau profesorii cînd erau convocați de director. Peretele din fund era aproape acoperit de portrete de foști profesori. O vitrină cu diplome și alte inscripții era pusă în perete între cele două ferestre. Era în tot acea liniște de colț provincial, patriarhal.

Kossuth, încă tînăr, era întocmai de aceeași statură cu Bălcescu și ca și el, mai curînd slab. Avea însă trăsăturile mult mai regulate, mai aproape de tipul clasic. Purta barba mai puțin tunsă decît a lui Bălcescu, brună, și la fel potrivită cu foarfecele, încît lăsa bărbia liberă în față gingaș modelată, cum gingașe erau și trăsăturile gurii, aproape feminine subt mustața simplu răsucită. Era îmbrăcat într-o jachetă verzuie, închisă pînă sus, la gît, ca o tunică, cu multe brandeburguri de fir aurit de-a latul pieptului, cu gulerul drept, brodat cu aur, ca la generali. Sabia îi atîrna de o centură subțire de aur, foarte largă, căzînd mai jos pe șoldul stîng. Pantalonii erau prinși cu bentițe subt talpa pantofului de lac.

Îl pofti, nu la birou, ci la colțul dinspre fereastră al mesei celei mari, avînd aerul să-i spună: „Sînt convins că și dumneata apreciezi plăcerea unei convorbiri mai intime...“ Pe masă era o tavă cu băuturi răcoritoare, un fel de must de fructe, din care conducătorul statului îi turnă și lui Bălcescu un pahar.

— Excelență, țin înainte de toate să vă exprim admirația întregii emigrații romînești pentru măreața operă revoluționară pe care ați înfăptuit-o... Noi am fi cu toții fericiți dacă popoarele noastre ar colabora, ca să ducă la izbîndă această revoluție!

Kossuth avu un gînd întrerupt în frumoșii lui ochi catifelați și rămase un timp nemișcat. Apoi spuse cu o voce neașteptat de muzicală:

— Ne bucurăm mult să știm că avem prieteni dincolo de hotarele patriei noastre! Din păcate, o înțelegere cu romînii din Ardeal pare și mai îndepărtată decît oricînd. Uitați ce depeșă am primit azi prin curierul special de la Arad!

Îi arătă lui Bălcescu o scrisoare-raport din care reieșea că luptele au început din nou în Transilvania, cu o și mai mare îndîrjire. Romînii au devastat Abrudul, au ucis pe deputatul de dietă Dragoș, care ducea tratative pentru o împăcare cu ungurii. Într-o luptă, se scria în raport, ungurii au avut două batalioane decimate și patru tunuri pierdute, dar pînă la urmă au împins departe, în munți, o armată de zece mii de munteni, între care și două mii de ostași regulați, cu puști și baionete. Bălcescu ridică din umeri îndurerat și lasă să-i cadă hîrtia pe masă.

Kossuth luă foaia de hîrtie, o răsuci între degetele mîinii stîngi și fața lui cu o carnație feminină aproape expresivă a...[1]

— Eu nu pricep pe romînii din Ardeal! Ei care, mărturisesc, au suferit atîta în trecut de la nobilimea ungară din Transilvania, ei care au suferit și de la nemți, și în trecut, și acum, cînd le-am dat libertate, se scoală împotriva noastră, se aliază cu nemții și cu țarul, vrăjmașii lor de totdeauna. Eu aș fi înțeles să se scoale pentru independența lor și unirea cu Țara Romînească, dar nu acesta pare a fi scopul lor. Asta ar fi încaltea o idee pe

[1] Cîteva pagini din manuscris, la acest capitol, și anume pp. 32—34 inclusiv s-au rătăcit. De aceea această frază e incompletă.

care o înțeleg, deși nu o pot acorda, nefiindu-mi iertat a dezmembra statul...

Bălcescu i-a răspuns că tocmai acesta e rolul adevăraților patrioți: să lămurească popoarele despre propriile lor interese, să demaște pe cei care din spirit de castă învrăjbesc naționalitățile.

— Proști, răi și miopi sînt pretutindeni, excelență! Dacă sîntem aci este că ni se pare și nouă că lucrurile au pornit pe-o cale greșită. Tocmai pentru ca să ducem la o lămurire, la o readucere a faptelor în propria lor matcă, la curățirea drumului de tot ce stă în calea fericirii popoarelor noastre, trebuie să căutăm împreună cele mai potrivite mijloace... O confederație a națiunilor conlocuitoare ar fi poate...

Kossuth îl întrerupse cu bunăvoință:

— Negreșit, ar putea fi și asta o soluție. Trebuie să ne gîndim însă la toate piedicile și să nu luptăm decît conștienți de piedicile care ne stau în cale... Cred că și acolo, în Valahia, revoluția a întîmpinat aceleași piedici ca și la noi. Avem și aci o formă mascată de iobăgie, dușmanul neomenoasă nimicește puterea de muncă a țăranului maghiar... Lupta cu nemeșii, cu marea burghezie este foarte grea... Acolo ce soluție ați propus?

Îl făcu pe Bălcescu să vorbească o jumătate de oră despre modul în care a decurs revoluția în Țara Românească... Voia să știe tot... Cum s-a ajuns la alianța dintre negustorimea cea mare și boieri, de ce n-a reușit exproprierea? Ofițerul de ordonanță veni să anunțe că Szemere[1] a venit și așteaptă să fie primit. Îl rugă să mai aștepte două minute...

Evoluția lui Eliade îl uimea.

— Noi, avem și noi un mare poet... Pe tînărul Petöffi[1]... dar el este în fruntea revoluției, el e un luptător neînfricat.

Peste două minute, ofițerul intră întovărășind pe Szemere. Bălcescu nu avea ochi decît pentru Kossuth și fiind și cu spatele, nici nu observă cine a intrat. Kossuth se ridică și-i spuse, puțin grăbit:

— Vreau să faci cunoștință și cu Szemere, care fu cu el extrem de protocolar. În prag, Kossuth îi spuse: Domnule, peste două, trei zile guvernul își va muta sediul la Budapesta. Te poftesc să mergi o dată cu noi! Vei simți și mai bine pulsul țării. Un secretar al meu va îngriji de călătoria dumneavoastră.

Audiența a durat un ceas și mai bine. Bălcescu a plecat vrăjit și zăpăcit. Kossuth aducea în această convorbire un ton de sinceritate intimă, la care romînul nu se aștepta. Nu respingea nici o soluție, deși la fiecare adăuga un plus ori, dimpotrivă, un minus, care le întorcea puțin sensul și care dovedea marea lui putere analitică, o viziune complexă a realității. Bălcescu pleca fără să știe precis dacă prezidentul, cum îi zicea el — căci îl credea numai prezident de consiliu al guvernului — era împotriva federației de națiuni conlocuitoare, ori dacă o aproba, dacă vrea să meargă sau nu împotriva turcilor, după eliberarea Ungariei, ca să elibereze și țările balcanice. Părea bucuros să se formeze o legiune romînă. Pe Iancu l-ar fi vrut general în armata maghiară. I-a spus că are nevoie de arme, deși fabricile maghiare scot zilnic sute de mii de puști, că ar cumpăra bucuros de la sultanul Turciei dacă Bălcescu și romînii de la Constantinopol ar mijloci acest lucru.

Întors în camera lui de la hotel, după ce luă masa de seară în restaurantul ticsit de lume, ascultă cîtva timp,

[1] *Bertolan Szemere* (1812—1869) — om politic maghiar, ministru de Interne în 1848, președinte al Consiliului de Miniștri în 1849.

[1] *Petöffi Sandor* (1822—1849) — poet maghiar care a luptat pentru eliberarea țărănimii iobage, pentru emanciparea socială și națională a poporului său de sub jugul habsburgic. A murit la Sighișoara pe cîmpul de luptă, la 3 iulie 1849.

cu Skender-bey, concertul de promenadă pe care-l dădea în piaţa cea mare o muzică militară, mai privi nesfîrşita mişcare a mulţimii care se plimba prin mijlocul străzii, puternic luminată, în rînduri compacte, cei mai mulţi ţinîndu-se de braţ şi cîntînd cîntece patriotice. Rămas singur se apucă, după obiceiul lui, să scrie prietenilor săi Ghica şi Alecu Golescu, cu care acum coresponda mai uşor, căci Ghica îi comunicase şi lui Arăpilă cifrul de care se slujeau. Adăugă post-scriptul lui Ghica şi o ştire mai precisă, pe care i-o adusese Skender-bey din cercurile polonezilor din Debreţin :

„Întîmplarea reînceperii ostilităţilor între Romîni şi Unguri în Transilvania a fost aşa, după cum auzii : capii Romînilor, împreunîndu-se în Abrud ca să facă pace, şi pe cînd era să jure în biserică credinţă constituţiei Ungariei, au fost loviţi fără veste şi prin trădare de o ceată de Unguri. Iancu a scăpat în munţi, iar Buteanu şi Dobra au rămas, zicînd că nu vor să fugă, de vreme ce au făcut pace, şi luîndu-i Ungurii i-au spînzurat. Aceasta a adus la întăritarea Romînilor subt Iancu şi Axente şi prăpădenia Abrudului de dînşii."

*

Drumul de la Debreţin la Budapesta a fost un alai triumfal pentru guvernul revoluţionar, dar mai ales pentru Kossuth. A durat două zile, în loc de una singură, căci pretutindeni, prin satele şi tîrgurile prin care trecea alaiul lor, erau întîmpinaţi de mii şi zeci de mii de bărbaţi, femei şi copii, care îi aclamau neîntrerupt. De neuitat a fost pentru Bălcescu trecerea, seara, tîrziu, printr-un oraş dinspre pustă. Careta lui Kossuth — o trăsură închisă şi cu capra vizitiului înaltă — fusese deshămată de cai şi era trasă de un tineret înflăcărat, care-şi făcea, de altfel, cu greu loc prin mulţime. În frunte mergeau fruntaşii revoluţionari, în jachete şi pălării înalte, tari, purtînd steagul roş-alb-verde. Pe capra trăsurii, alături de

vizitiul care nu mai avea ce mîna, era un alt revoluţionar, cu jachetă şi pălărie tare, care ţinea în mînă o faclă. Încă doi, stînd în dreapta şi în stînga, pe scăriţele mici ale caretei, ţinîndu-se cu mîinile de uşile ei, purtau alte facle. Mulţimea, oameni din popor şi mici burghezi, femei, tineret şi copii, se îngrămădea, se îmbulzea nebuneşte să vadă de aproape pe acela al cărui glas trezise încă o dată, în zbuciumata lui istorie, voinţa de libertate a poporului său.

Strigătele de *éljen* cutremurau văzduhul. Lunga stradă, cu casele la fel de o parte şi de alta — acoperişuri de ţiglă roşie, pereţi vopsiţi galben, ferestre mici, cu obloane de şipci vopsite în verde — era împodobită cu arcuri de verdeaţă. La ferestrele deschise, femei cu talia strînsă în bluze albe şi corsajul negru, cu panglici roş-alb-verde, ţineau în mîini alte facle şi aclamau.

Kossuth, obosit de o zi întreagă de drum, căci alaiul plecase de dimineaţă, se trudea înverşunat să mulţumească, apărînd la fereastra caretei cînd în dreapta, cînd în stînga, salutînd cu o bucurie nestăpînită.

A doua zi, de la Szolnock încolo, alaiul călători pînă seara, aclamat prin toate staţiile de zeci de mii de oameni, cu trenul. Bălcescu şi Skender-bey, împreună cu alţi invitaţi, călătoreau într-un compartiment cu două uşi, în dreapta şi în stînga, fără altă legătură cu celelalte compartimente, decît scara exterioară, aşa că la fiece gară coborau în mulţime, ca să ia parte la însufleţita primire.

*

Într-o cafenea imensă, lîngă piaţa principală a Budapestei, unde i se spusese lui Bălcescu că fusese locul de întîlnire al revoluţionarilor, aşa cum fusese la Bucureşti mustăria din Dealu Filaretului, cei doi aşteptau, împreună cu alţi invitaţi, să vie ofiţerii de ordonanţă să-i

ia ca să-i ducă la marea adunare a poporului, care trebuia să se țină în Piața Muzeului, de pe treptele căruia aveau să vorbească fruntașii revoluționari... Împingînd la o parte tava de argint cu resturile gustării pe care o luase, Bălcescu scria de zor scrisori politice prietenilor săi. Avea să le transcrie cifrat seara, acasă. E înfierbîntat de tot ceea ce a văzut. Revoluția maghiară e la apogeul ei. Nu numai că Budapesta, pe care o pierduseră în ianuarie, e recucerită, dar după bătăliile cîștigate la Raab, Arus-Komorom, armata ungară amenința Viena... Bem a cucerit aproape tot Ardealul, numai în vestul Banatului Perczel sta ceva mai rău.

Au venit ofițerii cu jachetele lor verzi, cu gulere brodate, cu legătura roșu-alb-verde pe brațul stîng. Sînt poftiți să se urce în calești deschise, de Viena. Toate străzile sînt pavoazate cu ghirlande și steaguri. Mii de oameni se îndreaptă spre piața adunării.

Muzeul este o clădire vastă cu două etaje, fără ornamentație exterioară, [cu] un frontispiciu triunghiular, sprijinită [pe] opt coloane înalte cît cele două etaje... Scara, foarte mare, cu treptele ei de piatră, are lățimea frontispiciului, și cînd sosesc ei, e toată ocupată de notorietăți și oficialitate. Balustradele ei, în stînga și în dreapta, sînt niște platforme mari de piatră înalte, pe care pot sta zeci și zeci de persoane. Aci vor sta membrii guvernului, invitații și oratorii. Imensa piață e ticsită de o mulțime care freamătă și agită steaguri și steguleț. Jandarmi călări încearcă să păstreze oarecum orînduiala, dar cînd se anunță sosirea lui Kossuth, nimic nu poate înfrîna elanul zecilor și zecilor, poate sutelor de mii de oameni. Deși e călare și însoțit de generali călare, îi trebuie mult timp ca să răzbată pînă la treptele largi ale scării care urcă la etaj. Toată lumea vrea să-l vadă mai de aproape.

În sfîrșit, acum întreg guvernul e sus pe înalta și larga platformă dreaptă de piatră. Cel dintîi care vorbește

este un tînăr de optsprezece ani, cu mustăcioară bălaie răsucită, cu gulerul alb al cămășii răsfrînt peste jacheta militară. Ține mîna stîngă pe sabie și dreapta[1] . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Bălcescu nu înțelegea nimic din ceea ce spunea Petöffi, dar din bucuria și tulburarea cu care mulțimea [îi] sorbea cuvintele, din căldura care topea inimile tuturor, el simți că poetul era însăși inima acestui popor, în clipele de întoarcere asupra ei însăși, toate dorințele seculare devenite flacără arzătoare astăzi... El era cheia melodiilor secrete, a prefacerii umilințelor și îngenuncherilor trecute în flacăra purificatoare de astăzi. Ce e poetul revoluționar fără poporul său?... Cîntecele și cuvintele lui ard numai fiindcă făclia cuvîntului său cade peste materia primitoare. Ce poate deveni o făclie căzută în mocirlă?

...Mai mult simți Bălcescu această atotreală prezență a poporului în timp ce vorbea Kossuth.

Oratorul era cu spatele la el, nu-i putea vedea deci fața și nu înțelegea firește nimic din ceea ce spunea el. Nu-i simțea decît sonoritatea muzicală a vocii pline și puterea cu care mîna lui dreaptă împărțea fraza, suspenda anumite sensuri, ca să poată avea timp mulțimea să le recunoască, sau trimitea în trecut spre izvoarele și cauzele revoluției. Dar în fața lui mulțimea imensă, clocotitoare, era însăși revoluția. Văzuse ieri mai de aproape această nouă născocire a minții omenești, trenul. Era condus de un om negru de funingine, care întorcea o manivelă și trenul pornea purtînd o povară pe care nu o putea duce toată odată nimeni, și cu o iuțeală năvăli-

[1] Frază incompletă în manuscris.

toare care întrecea tot ce se văzuse pînă atunci. Era acel om negricios și ajutorul său, fochistul, trenul însuși ? Bălcescu își zîmbi lui însuși, gîndului său... Putea să întoarcă acel om negricios oricîte manivele vrea, putea să le tie oricîte discursuri, dacă locomotiva nu ar fi fost subt presiune, dacă nu ar fi fost clocotitoare de forță explozivă, totul era de prisos. Calitatea era în ea, în locomotivă, care o făcea sensibilă la o întoarcere de manivelă. Calitatea, își zicea Bălcescu, este în acest minunat popor maghiar, care a uimit Europa cu puterea năvalnică a elanului său revoluționar.

Kossuth însuși era creația acestui elan.

Cuvîntarea lui era făcută din întrebări la care aștepta, cu pieptul în afară, cu mîna întinsă, răspunsul mulțimii. Fiecare întrebare stîrnea un vuiet de furtună. Era o creștere spre cer. Brațele se ridicau amenințătoare, strigătele se încălecau într-o creștere tumultuoasă și întreaga mulțime se tălăzuia ca marea. Iscusința cea mare a oratorului era că orice manivelă a sensurilor întorcea, poporul irumpea copleșitor dintr-un preaplin secular...

Pe ultima treaptă era o femeie foarte tînără, poate că nu împlinise nici douăzeci de ani. Purta părul întors într-o parte și alta în bucle peste urechi și acoperit cu o mică rețea încrustată cu perle mărunte de tot. Fața îi era neobicinuit de albă, aproape tot atît de albă ca și rochia încheiată în jurul gîtului și răsfrîntă din talia îngustă în cercuri largi de tot. Lîngă ea era un domn bătrîn, cu plete cărunte și barba albă deasă, dar pieptănată fir cu fir, de un soi de mătase sticloasă parcă, la fel ca și mustața, tot albă, de două ori răsucită, cu firele mătăsoase și sticloase. Pielea arămie și uscată mărea această impresie de artificialitate. Bălcescu tresărea de cîte ori vocea caldă a femeii striga pătrunzător, cu o grațioasă și nesecată hotărîre. Atunci ochii negri în fața albă păreau că ard și mîna înmănușată se strîngea într-un pumn îndîrjit. Dimpotrivă, bătrînul domn cu mustața albă de

două ori încolăcită, ca și cînd ar fi fost turnată din fire de sticlă, rămînea nemișcat, aproape încruntat... Purta un dolman verde cu brandeburguri de fir de aur, pantaloni înguști pe picior și cizmulițe pînă la jumătatea piciorului. Lîngă cei doi erau, pe aceeași treaptă, doi tineri care izbuceau atît de spontan și de entuziast, de parcă știau dinainte ce are să spună cel ce vorbea. Cum se poate explica această felurită reacțiune ? Clipa era aceeași, oratorul era același, gestul și fraza lui aceleași și totuși răspunsul trezit era altul...

În clipa asta, fraza oratorului creștea, în perioadele ei, ca ridicîndu-se pe trepte tot mai înalte. Părea că se înăbușe, dar cu un plus neașteptat de suflu, crescu pînă sus, în termenul final, ca un fir de artificii care se desface în explozii succesive...

Acum mulțimea nu mai putu fi oprită. Mîinile se agitau frenetic, pălăriile zburau în aer. Mulțimea se tălăzuia atît de mult, încît cei de pe platformă simt un fel de ameteală, parcă ar fi în picioare la prora unei corăbii.

*

Bălcescu, care-ți ținea pălăria în dreptul soarelui fierbinte, care scălda întreaga priveliște într-o ploaie de raze albe, arzătoare, se întoarse, plin de admirație, către Skender-bey :

— Iată poporul care a doborît un imperiu ! Patru milioane de unguri și de alți iubitori de libertate au dat două sute de mii de ostași ! Cînd mă gîndesc că și noi am fi putut juca o asemenea istorică rolă...

*

Pe la sfîrșitul aceluiași însorit iunie, în acest an 1849, Bălcescu, obicinuit acum să-și ia masa frugală în marea cafenea în care se aduna lumea revoluționară a Pestei,

încerca să citească gazetele, cuprins de o adîncă neliniște. Soarta armelor se întorsese împotriva ungurilor. De două săptămîni veștile rele nu mai conteneau. Armatele unui despot vecin fuseseră chemate de băiatul de optsprezece ani, Franz-Joseph, care abia se urcase pe tronul Habsburgilor, ca să-l ajute să înece revoluția maghiară în sînge și să stîrpească duhul revoluționar.

Înaintau acum năvălitor spre Budapesta.

Marile greșeli făcute în politică față de naționalități își dădeau acum roadele și împiedicau pe guvernanții unguri să dea o bătălie ultimă și hotărîtoare, să organizeze o rezistență de granit împotriva năvălitorilor.

În sud nu se puteau retrage, căci ar fi avut în spate pe sîrbii neîmpăcați; în Ardeal, care după părerea lui Bălcescu, fiind un podiș înconjurat de munți din toate părțile, era ca o cetate naturală și ar fi oferit neasemănate condiții de rezistență, nu se puteau duce din pricina romînilor care erau împotriva lor. În cele trei săptămîni și mai bine care trecuseră de la întoarcerea guvernului în Budapesta, Bălcescu avusese numeroase convorbiri și dusese laborioase tratative cu oamenii politici maghiari și îndeosebi cu Bathyani, pe care Kossuth îl însărcinase să formuleze o înțelegere cu Bălcescu. Fostul șef de guvern de la Poszony era un monden, foarte mîndru de succesele lui personale, care fugea de orice răspundere. Legiunea romînă nu putea fi însă înființată decît pe baza unor condiții care ar fi fost de primit și din partea romînilor, conduși acum de Avram Iancu. Acest tratat politic era discutat punct cu punct și uneori cîte o întorsătură de frază făcea ca lucrurile să fie luate de la capăt, spre exasperarea lui Bălcescu.

Acum pare să fie prea tîrziu... Kossuth și Szemere, primul-ministru, au plecat de ieri la Szegedin. Restul guvernului va pleca fără îndoială într-o zi, două. Străzile sînt pline de refugiați din nord, unde au pătruns armatele reacționare, sînt încurcate de oameni care nici n-au apucat

să se așeze undeva în capitală, au dormit cu familiile lor în căruțe, prin grădinile publice și care acum din nou au pornit înainte, pe drumul pribegiei... O dată cu ei pleacă în lungi convoaie și foarte mulți locuitori ai Budapestei. E o atmosferă de panică. Umblă tot soiul de vești care înnebunesc lumea.

În cafeneaua și acum ticsită sînt numai chipuri întunecate, îngrijorate. Pe fețele multora se citește deznădejdea. Au început criticile aspre la adresa șefilor revoluției, aventurieri — pretindeau acești înăcriți, tulburați de la rosturile lor — care au împins poporul în prăpastie. Unde sînt serile de entuziasm amețitor de acum trei săptămîni?

În cafeneaua asta două orchestre cîntau cu rîndul, una valsurile lui Strauss și Lanner, alta, de țigani, cîntecele pătrunzătoare ale Pustei, ori ceardașuri în care perechile de tineri și bătrîni se învîrteau nebunește, răsfrînți la nesfîrșit în oglinzile mari cît peretele.

Aci veneau cele dintîi vești ale victoriei. Din cînd în cînd, se anunțau, cafeneaua se cutremura de aclamații, apoi se cîntau în cor cîntece revoluționare și cîte un tînăr, cu jacheta scurtă și pantaloni dungați, suit pe cîte o masă de marmură, înflăcăra și mai mult mulțimea.

Cel pe care-l aștepta cu nerăbdare de vreo jumătate de ceas Bălcescu este un șef de serviciu scund, cu barba mică, de la Departamentul Externelor, pe care el l-a cunoscut în zilele în care se ducea la minister pentru tratative.

Șeful de secție văzuse că Bălcescu se plîngea că nu poate găsi pe cineva pe care-l căutase la o adresă dată și însemnată de el într-un carnet pe care nu-l mai avea, dar știa sigur că aceea pe care o știe de altfel pe dinafară era adresa adevărată... Pe Szereniutca nu locuia cine, după cîte știa Bălcescu, trebuia să locuiască acolo.

— Pe cine căutați pe Szereniutca? întrebase curios funcționarul.

— Nu cred că-l cunoaşteţi, trebuie să fie un mic slujbaş... Csonka István.

— Csonka István de pe Szereniutca ?... Mi se pare că îl cunosc, excelenţă... E un mic slujbaş, e adevărat, dar este slujbaş la poştă şi îl ştie tot cartierul. Stă pe Szereniutca, dar nu în Pesta, ci în Buda...

Bălcescu rămase înmărmurit.

— Îl cunoaşteţi... domnule ? Mi-aţi putea spune unde vine strada asta, acolo în spatele castelului ?

— Excelenţă, dacă vreţi, vă pot conduce eu însumi după-masă. De unde pot veni să vă iau ?

Bălcescu îi dete numele cafenelei faimoase.

— E foarte bine aşa. Strada asta nici nu e departe de acolo.

Acum îşi terminase masa, citise şi ziarele cît putuse şi aştepta să-i vină binevoitorul ghid.

Nevasta lui Csonka era doica micului Bonifacius, şi Bălcescu era înnebunit de gîndul că ar fi putut să treacă prin Budapesta fără să-şi fi putut vedea copilul, pe care nu-l văzuse şi poate nu avea să-l mai vadă niciodată. Era ca o mutilare sufletească de neadmis.

Şi totuşi numai o întîmplare fericită făcuse ca după trei săptămîni de cercetări zadarnice să-i dea în sfîrşit de urmă.

— Excelenţă, vă rog să mă scuzaţi ! auzi el în nemţeşte în spatele său, mai mult în şoaptă, că nu prea era potrivit să vorbească nemţeşte în zilele acestea. Am fost reţinut de lucrări la birou peste ora mesei.

De o politeţe birocratică, de o birocraţie care în felul ei se socotea puţin aristocraţie, şeful de secţie, parvenit din înaintări încete, dar statornice, exagerase, după obiceiul timpului, risipa de titluri şi Bălcescu socoti de prisos să-i mai atragă luarea-aminte că nu este excelenţă.

Pe drum, omul îi spuse amărît :

— Am întîrziat şi pentru că la mine acasă se fac pregătiri de plecare...

— Plecaţi şi dumneavoastră ?

— Nu pot să-mi las familia aci. Am nevastă şi trei copii. O fată de şaisprezece ani. Mare nenorocire pe scumpa noastră patrie. Oamenii şi-au pierdut cu totul capul.

— Şi încotro veţi merge ? Vă duceţi cu guvernul la Szégedin ?

— Dar, excelenţă, nu este sigur că se poate merge la Szégedin, căci se aude că armata noastră din Banat a fost înfrîntă.

— Eu aflasem ieri că, dimpotrivă, Timişoara a fost cucerită de Bem.

— Parcă ştie cineva, excelenţă, ce mai e pe fronturile de luptă ? Alaltăieri a venit o ştire că Dembinski a cîştigat o victorie în nord, spre Debreţin, şi că Budapesta este salvată. S-au scos steaguri pe străzi. A cîntat muzica militară în faţa muzeului. A doua zi s-a aflat că, dimpotrivă, armata noastră a fost înfrîntă. Lumea care dăduse jos bagajul din căruţe l-a urcat iarăşi. Acum au venit nişte ştafete care anunţă că Görgey, după ce a stat şase zile în grea defensivă, a dat peste cap pe Haiman şi înaintează spre Viena. Eu mă gîndesc că în orice caz să-mi trimit familia spre Apus, chiar la Viena. Înţelegeţi, o fată de şaisprezece ani !

Trecură podul cel mare peste Dunăre cu mare greutate. Era plin de trăsuri şi căruţe care se încurcau unele pe altele. Lumea, înspăimîntată, nu mai ştia ce să facă şi se auzeau din toate părţile urlete şi înjurături.

După ce trecură Dunărea, ocoliră pe după castel. Pe fluviu era îngrămădit un mare număr de şlepuri, corăbii şi vreo şase-şapte vapoare, care nu mai ştiau încotro să se refugieze şi aşteptau ordine.

Dincolo de castel era o încurcătură de care atît de mare, încît apucară pe mici străzi întortocheate.

— Vă spun drept, excelenţă, toată lumea se aştepta la mai mult de la Kossuth al nostru !

— Cred că a făcut, domnule, în multe privințe, tot ceea ce trebuia să facă.

— Nu trebuia să lase generalii să se certe între ei. Trebuia să-i aducă pe loc la ascultare pe cei care lucrau de capul lor. Uite unde am ajuns! Trebuie să ne înțelegem mai bine cu Viena. Ar mai fi dat ei, am mai fi făcut și noi concesii.

Pe Bălcescu îl irită acest opoziționist oportunist și întrebă, ca să curme discuția, dacă mai e departe casa lui Csonka. Cu cît se apropia mai mult, inima îi bătea mai viu... Un soi de curiozitate îl tortura și dorința de a vedea în fața sa, viu, el însuși, acest copil, care era viața lui în generațiile viitoare, îl făcea să iuțească pasul. E o ființă în plus pe lume și această ființă e propriul lui copil, pe care nu l-a văzut niciodată.

— După biserică, întîia stradă la stînga, aproape de colț, este casa lui Csonka.

Spre deosebire de Pesta, Buda, cățărată pe muntele Sfîntul Gellért, era toată numai grădini și verdeață. Ajunseră în dreptul unei case, la fel cu celelalte, cu acoperiș de țiglă roșie, cu pereții galbeni, cu ferestre verzi, cu o poartă pămîntie. Dar cînd trecură pe sub gang, dădură într-o curte vastă, cu odăi numeroase de o parte și de alta, care dădeau cu ușile chiar în curte. Și de aci pleca lumea, căci o mulțime de boccele erau îngrămădite în cotigi, care probabil aveau să fie trase cu brațele.

Tocmai în fundul curții, pe stînga, locuia familia Csonka. Cîteva femei ieșiră curioase în fața ușilor lor cînd văzură doi domni atît de bine îmbrăcați, căutînd pe cineva în această curte, pe care de la stradă, casele fiind legate una de alta, nici n-ai fi bănuit-o. Una mai vîrstnică, legată la cap cu o basma, cu mînecile sumese, se apropie și-i lămuri că la Csonka nu-i nimeni acasă.

Bălcescu încremeni. Mai ales că funcționarul făcu un gest de nerăbdare, arătînd că e grăbit.

— A plecat biata femeie să cumpere ceva ca să pregătească cina. De cînd cu războiul, toate se găsesc atît de greu... S-au scumpit ca ochii din cap! Și încă trebuie să te îmbulzești zdravăn ca să cumperi puțină slănină ori un cîrnat, ca să ai ce da bărbatului cînd vine seara acasă. A lăsat copilul la mine și a plecat încă de acum un ceas, poate.

O flacără îmbujoră obrajii atît de palizi, de obicei, ai lui Bălcescu. Simți parcă un soi de ameteală și adăugă, grăbit, într-un soi de improvizație, ca să-și justifice neobicinuita intervenție.

— Vă mărturisesc că tocmai pe copil aș vrea să-l văd. M-a rugat o doamnă, dacă vin prin Budapesta, să aduc din partea ei această pungă cu bomboane și să-i dau vești despre sănătatea lui.

La drept vorbind nu avu nici un fel de certitudine că benevolul său ghid, vorbind o limbă din care el nu știa nici un cuvînt, va fi tradus întocmai cele ce spunea el. După mimica lui nedumerită nu s-ar fi crezut. Totuși femeia dădu răspunsul așteptat, pe care Bălcescu îl înregistră cu un soi de bucurie înspăimîntată.

— Îl aduc numaidecît! Uite, este cel care stă lîngă cușca cîinelui. Îl aduc numaidecît!

Și veni, aducînd de mînă un băiețaș, trecut de un an, îmbrăcat într-o rochiță albastră, cu picățele, lungă pînă jos și cu părul înnodat cu o panglică în creștet, ca un moț, ca un tui de mic pompier.

Bălcescu trecu parcă într-o lume de vis. Așadar, acesta-i fiul lui. Acesta-i el însuși într-o nouă încarnare. Îi căută numaidecît pe față unele trăsături ale Bălceștilor. N-ar fi putut spune că avea nici fața lor lungă, nici acea distanță mare între gene și sprîncene care-i făceau să aibă pleoapa de sus foarte înaltă și le da acel aer straniu... Nu semăna nici cu Floreștii, care, dimpotrivă, avînd orbite mici, aveau genele aproape de sprîncene. Îi recunoscu însă bărbia mică, ușor ascuțită, fruntea înaltă.

Era şi el negricios. Întinse mîna, abia îndrăznind, spre el, dar copilul se ascunse speriat după fustele vecinei. Cu greu îl făcu să ia o bomboană. Dar pe urmă copilul veni singur să mai ia alta din pungă.

O vecină aduse două scaune, pe care le şterse cu şorţul... Şeful de secţie făcu un gest de nerăbdare şi Bălcescu îşi aminti că ai lui îl aşteaptă acasă, gata să fugă din Budapesta.

Rămase în picioare. Ochii îi erau umezi. „Ce va fi în treizeci de ani acest copil, care era el din nou ? Ce lume vor vedea ochii lui ?“ se întreba surîzînd, zguduit de emoţie. Aproape un sfert de oră fu frămîntat de gînduri. Copilul acesta nu-şi va vedea poate niciodată tatăl. Ah, de l-ar lua cu el. Dar unde ?

— Vorbeşte ? întrebă el pe vecină.

Aceasta se întoarse spre copil şi-l întrebă ceva. Copilul răspunse în ungureşte şi vecinele adunate începură să rîdă.

— V-a spus tată. Spune tată la toţi bărbaţii !

Şi rîdeau ca nebunele.

Dar Bălcescu îngheţă. El luă altfel lucrurile... Însăşi această întîmplare obicinuită căpătă pentru el un tîlc neobicinuit...

Mititelul acesta, cu rochiţă... cu moţul legat cu panglică albă, era copilul lui. Şi întîile cuvinte le-a spus în ungureşte. Ce va zice cînd va afla că e romîn... Cînd va veni în Bucureşti... îşi aminti de călătoria cu trenul şi îşi zise că acest copil va vedea o Europă cu altă hartă politică decît cea actuală. S-ar putea să vie o vreme fabuloasă, cînd de la Budapesta la Bucureşti să călătoreşti, într-o singură zi în loc de o săptămînă, în diligenţă. Ce vor fi Principatele în anul în care acest fiu al lui va avea treizeci de ani ? Îi puse uşor mîna pe umăr, ferindu-se, din pricină că se ştia bolnav, să-i atingă obrazul sau mînuţa...

— Ce vei gîndi tu, cîndva, despre Nicolae Bălcescu, tu, micuţule ?

În clipa aceea intrase în curte şi se apropia de grupul lor o femeie oacheşă, voinică, îmbrăcată într-o rochie albastră cu picăţele, ca rochiţa copilului.

— Uite-o şi pe Mariska ! S-a şi întors ! Şi se întoarse spre femeie, care privea mirată pe cei doi domni care vorbeau cu copilul. Cînd i se explică despre ce este vorba, Mariska ridică dezolată din umeri.

— Vai, ce păcat ! Copilul pe care-l caută domnul a plecat încă de acum cinci săptămîni, de cînd Budapesta a fost ocupată de imperiali, luat de mama lui, care s-a dus cu el la Viena. Acesta-i copilul ei, al Mariskăi. Sînt de aceeaşi vîrstă şi i-a crescut ea pe amîndoi...

Bălcescu se trezi parcă răsturnat de o roată întoarsă. Faptul că totuşi nu-i fu dat să-şi vadă copilul îl îngrozi. Ţinu să se asigure că doamna care luase copilul era chiar Luxiţa Florescu, dar nu-i fu greu femeii să-l convingă de acest lucru.

Pînă la urmă, mai toată lumea bănui despre ce e vorba, şi şeful de secţie, bucuros că Bălcescu nu mai are motive să întîrzie, avu un gest de nerăbdare şi scoase un ceasornic legat cu lanţ, de la vestă, de sub redingotă.

— Rog respectuos pe excelenţa-voastră să ne grăbim ! Aş vrea să pot trece încă pe la minister, ca să aflu cele mai proaspete ştiri. Poate că va fi nevoie să plec cu familia chiar azi din Budapesta.

Soarele era încă sus, strălucitor în această după-amiază de iulie, grădinile erau exuberante de verdeaţă. Natura era prezentă în felul ei, oarbă şi indiferentă la tot ceea ce zguduia oraşul şi ţara întreagă.

Era într-adevăr prea tîrziu... Veştile unor noi înfrîngeri veniră doborîtoare în zilele ce urmară. Kossuth cu o parte din guvernul său a părăsit în grabă Budapesta.

și la Arad el predă la 9 august, în mod formal, toate puterile militare și civile în mîinile generalului Görgey, iar la 17 august reușește să treacă frontiera turcă. Este arestat și ținut prizonier întîi la Vidin, apoi la Șumla.

NU POATE RENUNȚA

Bălcescu nu se poate decide să renunțe la visul lui, mai crede în victorie și, în loc să fugă, ia urma armatei lui Bem în Transilvania, care părea să reziste încă. O caută întîi la Orșova, unde-l întîlnește cu bucurie pe Bolliac, cu care face împreună drumul pînă la Caransebeș.

„...Am intrat în acest oraș, cu toate că mi se spunea că poci găsi acolo pe dușman, fiindcă vream să merg la Bem și altă cale n-aveam Nu era nici imprudență, nici ușurință, ci numai stăruință în a îndeplini hotărîrea de a ajunge în sfîrșit pe Bem, după care alergam de vreo trei săptămîni.

După ce m-a lăsat Bolliac, eu am propus ungurului ce ne însoția de a intra cu mine în oraș, nevrînd a espune pe Racovițză și pe Florescu, Ungurul a priimit. Atunci și băieții n-au vrut să mă lase a merge singur și s-au rugat să le dau voe a veni și ei. Am avut norocire a nu găsi pe vrăjmaș în oraș și a apuca drumul Hațegului, unde, după o cale de un ceas, ajunserăm armata ungurească, ce se trăsese din oraș. Mă întîlnii cu capul ei, contele Lazar, și merserăm împreună pînă spre Poarta-de-Fier, cîmp vestit de glorie a lui Huniad cu turcii. Mă silii în tot chipul să deștept puțină inimă în contele Lazar, care, împreună cu armata lui, erau foarte demoralizați, îndemnîndu-l ca să ne oprim și să dăm acolea, în acea poziție minunată, o bătaie în cinstea lui Huniad. Dar în zadar îmi fu silința. Atunci îi lăsai și plecai cu soții mei spre Hațeg...

Acolo (la Grădiștea) lăsarăm trăsura și încălicarăm pe cai, luînd un călăuz ca să ne treacă peste munți, pe poteci, spre Deva, unde ni se spune că e Bem. După o călătorie de o zi prin munți, după ce am fost primejduiți de a fi arestuiți și uciși de țăranii reacționari ce ne luau de Unguri, sosirăm seara la un sat Lingina, unde aflarăm că cu o zi înainte armata lui Bem s-a desfăcut și că el a pornit pe la Luncani, peste munți, la Orșova. Nu-ți poci descri ce am suferit atunci văzînd toate iluziile mele pierdute pentru totdeauna. Nu-mi mai rămînea decît să vedem cum să ne scăpăm viața, căci ne aflam împresurați de vrăjmași. Drumurile spre Orșova îmi erau închise și Orșova în depărtare. Puteam cu anevoință însă o intra în țeară, la Vulcan, dar știam că voi fi arestuit îndată: am hotărît a trece printre rușî și a mă arunca în munții lui Iancu."

Nu poate intra decît pentru puțin timp în Hațeg, căci înainte de a ajunge trăsura lui în oraș, întîlni locuitori și ostași maghiari fugind... Așteaptă totuși pînă ce vede cu ochii săi trupele împărătești intrînd prin capătul celălalt al orașului și întorc în pripă trăsura și o iau în goană spre Grădiștea. Aci lăsară trăsura și încălecară pe cai, luînd un călăuz care să-i treacă peste munți pe poteca spre Deva, unde li se spuse că vor întîlni pe Bem. După ce călătoriră toată ziua cînd peste culmile cu pășuni, cînd prin păduri de fag, odihnind des, căci drumul pe cai cu șei de lemn e greu, încearcă să intre într-un sat pe care îl întîlnesc, jumătate pe o padină, jumătate la începutul unei văi împădurite, dar arătau atît de mult a fugari, pe caii lor obosiți și cu fețe atît de trase, încît țăranii socot că sînt unguri și hotărăsc să-i oprească, ba chiar îi amenință... Abia pot să explice că au luptat în armata Iancului și cu greu sînt lăsați să plece. Istoviți, nemîncați, ajung spre seară la Lungina, unde află vestea care-i zdrobește. Armata lui Bem s-a desfăcut și el a fugit spre Orșova ca să treacă la turci, ca și Kossuth...

În căsuța în care vor dormi o noapte, cu pridvor și cu cerdac mic și strîmb, ca pentru o casă de copii, Bălcescu s-a prăbușit pe un scaun îngust, cu capul pe masa de brad, unde gazda le-a pus cîte ceva de îmbucat. E o seară limpede de august, cu o lună de aur alb în albastrul tremurat al cerului. În scrisoarea pe care o va scrie mai tîrziu lui Ion Ghica îi va povesti, mai dramatic decît în alte scrisori ale lui, întîmplările acestei călătorii de neuitat... *„Nu-ți poci descri ce am suferit atunci văzînd toate iluziile mele pierdute pentru totdeauna..."*

* * *

Pînă noaptea au stat în jurul lumînării groase de său, din ceardac, bărbați, mai mult bătrîni, căci cei tineri erau în legiunea lui popa Groza, și femei din sat, care au aflat că la baciu Oglată sînt trei domni care au luptat în armata Iancului... Bălcescu, care n-a mai spus toată seara o vorbă, asculta iritat amănuntele, scoase din închipuirea lor, pe care le dau Racovitză și Florescu, despre întîmplările care au tulburat și tulbură țara Ardealului.

A fost bucuros cînd către cîntatul cocoșilor au fost lăsați să doarmă pe patul înalt, de părea un pat suprapus, atîtea rînduri de așternut și velințe avea pe el.

*

Întrebarea care era pe buzele celor trei, dimineața, cînd s-au trezit în odăița năvălită de lumina soarelui, era: „Ce fac?" Știau că sînt împresurați și în pericol de a fi prinși și executați. Cei doi, Racovitză și Florescu, erau de părere să o ia înapoi spre munte ca să încerce să iasă și ei spre Orșova, ca atîția alții. Numai că asta era cu putință ieri, dar azi toate drumurile sînt închise. Bălcescu este însă de părere să meargă în Munții Apuseni la Avram Iancu...

O încercare de a trece Mureșul între Deva și podul Simeriei era cît p-aci să se termine cu o catastrofă, căci fuseseră prinși de călărești împărătești. Au avut noroc că au dat peste niște flăcăi inimoși, care vorbeau și romînește — cam stricat — dar vorbeau. Au luat de-a bună povestea pe care le-au spus-o Racovitză și Florescu și, după ce au mai glumit și au fumat cîte o țigară, le-au dat drumul să se întoarcă peste rîu.

S-au întors în sat, unde iar au fost primiți cu prietenie, și baciul Oglată s-a dat să-i ducă el pe la un vad neștiut de streini, în pădurea de tufani... În două zile grele, pe poteci ferite, i-a scos la Abrud, iar el s-a îndreptat spre Zlatna, unde avea un fecior în legiune.

* *

Despărțit de cei doi tovarăși de drum, fără să știe de ce, Bălcescu este silit să constate că este de fapt arestat în casa la care trăsese în gazdă, căci este păzit de doi flăcăiandri, cu puști lungi cît ei. Prefectul Vasile Moldoveanu care comanda legiunea, de îndată ce află că sînt în tîrg trei domni care vor să meargă la Cîmpeni la Avram Iancu, trimise să-i aducă la el. Cînd află despre cine e vorba, se întunecă la față... și nu mai vorbi decît în crîmpeie de vorbă, mai mult mormăită... Îl trimise pe Bălcescu să aștepte la gazdă și celorlalți le ceru să mai rămînă... Pe aceștia îi descusu îndeaproape și nu-i mai trimise la un loc cu Bălcescu.

URCUȘUL SPRE CÎMPENI

Urcă de aproape un ceas spre munții de deasupra Cîmpenilor. E un drum greu, cînd prin pădure, cînd prin vîlcelușe cu grohotiș, în care piciorul nu-și găsește

uneori sprijin, căci pietrele colțuroase se surpă, alunecă sub talpa subțire a ghetelor negre nepotrivite pentru astfel de urcușuri... Cînd urcă cîte un luminiș de iarbă e și mai greu, căci talpa lunecă pe iarba udă de ploaie și fiecare pas e făcut de două ori. A plouat toată noaptea, și bolnav, cu gîndurile grele, Bălcescu a privit de la fereastra odăii în care era păzit goana de lumini a fulgerelor și descărcarea depărtată a tunetelor. Apa îi răpăia pe acoperiș, pe geamul întunecat. A fost poate ultima ploaie de vară din anul acesta.

Nu înțelege nimic din purtarea aspră a prefectului Moldoveanu... Vede că a fost păzit ca un arestat. I-a vorbit puțin, pe sub mustața groasă, privind încruntat în altă parte, a mormăit dînd din cap de cîte ori Bălcescu a vrut să lege vorbă... Noaptea s-a simțit păzit de cei doi flăcăi, cu pălăriile rotunde în vîrful capului, cu puști lungi cît ei și cu baionete cu trei muchii, cu cămășile albe, scurte, care abia le trec de chimirul de piele, și de șoldurile înnegrite; par niște băiețandri, dar nici ei nu vor să lege vorbă cu el.

Acum merg unul înaintea lui, fără grijă de ploaia care se cerne ușor parcă numai peste...[1] altul în urmă. Cel din urmă e acest prefect de legioane, cu căciula mare, cu un fel de țipingea petrecută doar pe un umăr. Calul vine singur în urmă cu desagii atîrnați de șaua de lemn, care-i fac de două ori mai mare pîntecele.

Culmile de piatră, cînd se văd scăzute parcă subt cerul umed și plumburiu, cînd nu se văd de loc subt norii care se fac și se desfac plimbîndu-se scămoși și albicioși de colo pînă colo.

S-a lăsat să se odihnească puțin pe un trunchi gros retezat, cam de un cot, într-o poiană de trunchiuri retezate. S-au oprit, tot încruntați, și se întreabă îngînduraţi ce va fi. În jurul trunchiului e o năvală de lăstari, ierburi

[1] Cîteva pagini din manuscrisul acestui capitol s-au rătăcit.

tîrîtoare cu frunze aspre, rugi de mure trecute, încîlciturі de smeuriș, curpeni de un verde sticlos... Marginea potecii e păzită de frunzele lucitoare de pătlagină, din care spicul verzui iese ca un beţișor. Privesc odihniți și iluminați o clipă de un val de [bucurie].

Se tîrăsc cîteva clipe peste ei pale lungi de ceață joasă, care se rupe în petice. Cînd pornesc din poiana asta și intră din nou în pădure, trebuie să treacă prin tufișurile de corn și mălini care mărginesc pădurea. Calcă pe-alături, și ramurile umede de corn, cu boabe roșii și de mălin, cu mărgele negre, îi lovesc peste față ușor, ca o mîngîiere. Prin pădurea cu fagi și brazi înalți care-și împletesc cetinile lăsînd subt ei o boltă întunecoasă, drumul nu e mai ușor. Poteca urcă peste rupturi de mal lutos, peste frunzișuri și conuri uscate, împiedicați la tot pasul de trunchiuri putrede căzute, de crăci rupte care împung. Cînd ruptura din coastă e mai mare, apar zeci și zeci de rădăcini întortocheate, ca niște funii noduroase care încearcă să ție peste stînca de dedesubt puținul lut de care au nevoie.

*

E închis într-un fel de colibă pe jumătate săpată în stîncă, pe jumătate din trunchiuri de fag, întărite cu pămînt pietros, peste care s-au prins rătăcite flori de munte, șteregoaie ori steliță albastră și încîlciți curpeni... Ușa are și o ferăstruică, fără geam... Două paturi lungi și înguste, de trunchiuri subțiri de mesteacăn, și între ele o masă lunguiață, cioplită mărunt din brad, ca un ciubăr, cu picioare bătute în pămînt. Peste trunchiurile subțiri de mesteacăn ale patului este așternută cetină. E proaspătă, semn că nu demult a mai dormit lume aci; pe jos sînt vreo două străchini de lut smălțuite galben, ciocnite și încă nespălate de mămăligă. O ulcică înaltă, mai îngustă la gît, e pe măsuța de brad. Toarta îi e ruptă, dar înăuntru are apă...

La ușă e numai unul dintre flăcăiandri... Baciu Ugrea, centurionul cu mustața ca un trup de șarpe, și celălalt și-au pus ipingele pe ei și dorm afară pe cetină, unde nu mai plouă.

*

Prefectul Moldoveanu a venit mai tîrziu cu alți doi inși... Unul e preotul-prefect Balint, tînăr, cu bărbuța abia mijindu-i, îmbrăcat țărănește, cu pălăriuța mică, celălalt este Dincă Bălășoiu, cu cizmele, pantalonii și tunica de ofițer de pompieri, dar cu o ipingea oltenească nouă, plină de găietane negre pe umăr... E vădit tulburat și nu vrea să ia parte la convorbirea celorlalți. Știe că Bălcescu e în colibă și nu știe încă nici ce va fi cu el, nici ce ar putea face... Ca să nu răspundă, ca să nu aibă nici o părere, cîntă din fluier un cîntec de-al moților, pe care l-a învățat în cele zece luni de cînd a ajuns în tabăra lui Iancu. Drumul a fost cu ocol pe la Rîmnic, căci era greu rănit și la umăr, de lovituri de sabie, și la cap, de pat de armă. Vasile Moldoveanu îl ascultă ciupindu-și mustața.

— Mai domol... mai domol, frate Dincă !

— Ei ? Nu merse nici acum, frate Vasile ? lăsă fluierul jos olteanul.

— Apăi de mărs, o mărs, frate Dincă, da' nu-ș' cum voi, olteni, o luați mereu prea iute... Parcă sînteți mereu a grabă. Noi, moții, luăm seama cînd punem piciorul și privim departe. Numai că ascultă la mine, și cată a fi mai domol, că acum i-om pus pe grofi la pămînt și nu mai e nimeni să ne gonească din urmă...

Balint, gînditor, îl întrerupe :

— Apăi crezi dară că-s la pămînt ? Eu cînd privesc devale, tot aștept să se aprindă iar focuri, dînd veste că se apropie grofii cu armată...

Moldoveanu vorbește hotărît.

— S-o gătat, frate, cu ei. Kossuth o fo' fugit la turci, iar Bem, așa și-o topit armata, că parcă nici n-ar fi

fost... Oastea lui Görgey o fo' tocat-o la Șiria. Pe el și pe generalii lui i-or prins și de bună seamă că îi spînzură la Arad. Apoi crezi că nimerea acest maghiaron de Bălcescu aci, dacă putea să fugă ?... Dar pe ce drum apuca, nu întîlnea decît oști împărătești. Cînd l-o fo' prins la Abrud ai noștri n-o mai mărs minciunea... (Către moțul de pază :) Al Rudului, stai cu ochii pe el ! Eu, drept să-ți spui, am vrut să-l spînzur pe loc...

Balint urmează moale, sfătos :

— Că bine făceai... Acesta o mîncat gulaș cu Hetveni la Pești și la Debrețin...

— Asta n-am vrut și am trimăs om la Iancu să ia el hotărîrea... Mi-o fo' trimăs vorba să viu eu de la Abrud aci cu el sub pază...

Dincă întreabă, privind spre colibă :

— Frate, și crezi că-l va spînzura ?

Răspunde Balint în locul Moldoveanului, sigur de spusele sale :

— Apăi, de bună seamă, fiindcă acest Bălcescu n-o vint de peste munți, ca să lupte ca dumneata în rîndurile noastre, ci o fo' șpionul lui Kossuth...

Pe potecă răsare Iancu. Balint urmează fără uimire :

— No... că iacă și Iancu... De amu, cînd o scăpăta soarele cu totul... s-o gătat.

FAȚĂ-N FAȚĂ CU IANCU

La venirea Iancului, se ridică toți trei.

După ce salută cu o ușoară înclinare a capului, Iancu îi întreabă scurt :

— Ei, l-aduserăți ?

— L-aduserăm, răspunse Moldoveanu privindu-l pe Iancu cercetător.

— No, apăi că unde-i ? adăugă Iancu îngîndurat.

Moldoveanu arată spre bordeiul din cetină.

— Închis în bordeiul acesta....

Iancu, după o tăcere îndelungată :

— Închis în bordei...

Moldoveanu este grăbit. Crede că treaba se mîntuie degrabă.

— Cată ca pînă-n seară să sfîrşim... Musai să fiu devale la Abrud... Am doi ficiori cu mine... buni de treabă.

Iancu, îngîndurat, se simte singur între tovarăşii săi.

— D-apoi vezi că e un cărturar mare al neamului !

Şi Dincă adăugă ca pentru a-l îndupleca pe Moldoveanu :

— Fuse unul din capii răscoalei de la Bucureşti... A fost ministru acolo.

Dar Moldoveanu nu înţelege :

— O fi fo'... Nu zîc ba... Dar s-o ţînut de poala lui Kossuth cinci luni... Acest Bălcescu şi cu alţi vînzători de neam s-or fo' tocmit cu grofii să le facă o legioană de rumîni... ca să lupte împotrivă-ne...

Şi din ce în ce se aprinde mai tare. Iancu schiţează un gest.

— Iancule, frate, lasă-mă numai să-l întreb : unde o fost cînd l-or spînzurat pe Buteanu... de cîntau lăutele şi jucau ceardaşul în jurul spînzurătorii... ? Şi nici batîr nu-i prinseseră în luptă... Îi înşelară să vie, că vor pace... I se rupe glasul la amintirea mişeliei trecute.

Iancu, sfîşiat şi cutremurat în acelaşi timp, ridică umerii încleştat şi parcă se frînge apoi tot :

— Frate Moldovene, au ce suflet ai de-mi pomeneşti acum de Buteanu ? Nu ştii că am muşcat amîndoi, tu şi cu mine, din cremenea muntelui de furie, cînd am auzit de mişelia nemeşilor ?... Cu un surîs topit de amintire : Fruntea lui Buteanu lumina pădurea !... Se frînge năprasnic, trînteşte pistolul pe masă : Am ars

şapte văi, ca să răcorim mînia morţilor !... Răsuflă greu, aşteaptă să se stăpînească : Dar ce vrei acum ? Ce putea face acest Bălcescu şi cei cîţiva ca el, acolo ? Ori de eram slabi, el mai slabi nu ne putea face... Iară ţăra noastră n-o fost el. Dacă n-o lovit cu mîna lui, şi n-o lovit, nu-i drept ca să primească pedeapsă. Putem să-i dăm ajutor acum şi putem iară să nu-i dăm. Dară eu zic : acest cărturar al neamului este oaspetele nost' şi ca atare cată să îngrijim de el şi să-l ferim de cei care îl urmăresc.

Dincă e bucuros de întorsătura lucrurilor.

— Rămîn şi eu alături de el, poate să-i fiu de ajutor.

Moldoveanu se supune hotărîrii Iancului, dar nu este convins.

— Iancule, eşti domn preste noi, fiindcă noi te-am voit domn şi hotărîrea, dacă ai luat-o, noi toţi om asculta-o şi ne-om supune. Dar în cugetul meu un cărturar care a greşit mai vinovat e !... Către moţul de la uşă : Apoi, frate, sloboade-l afară.

Bălcescu este adus în faţa Iancului. Îi priveşte pe toţi, pe rînd, tulburat, încurcat, îi vede aşteptîndu-l ca nişte judecători.

— Am crezut că viu la prieteni şi acum nu mai ştiu ce să spui...

Iancu, obosit, îndepărtat, vorbeşte parcă cu părere de rău :

— No, apoi după cele întîmplate, prieten nu ţi-om putea spune... Dar ne eşti frate, şi fratele tot frate rămîne, chiar şi atunci cînd e un frate rătăcit. Acum vrem să ştii că de aceea ne găsim aci, ca să afli că ţi-om purta toată grija... Am hotărît să te ascundem în această colibă, fiindcă eşti căutat cu gînduri de ucidere de oştile împărăteşti. Pe aceşti doi cai sînt cele de trebuinţă pentru ca să poţi locui aici, atîta timp cît vei crede că e mai bine pentru dumneata, frate ! Sînt şi cărţi, şi cele ale scrisului... Iară tu, al Rudului, ai să rămîi cu cei

patru oameni aci, de strajă... Iar dumneata, frate din țară, de vei vrea să umbli pîn' sate au pîn' tabără, e mai bine să dai jos barba și să îmbraci straie de-ale noastre... Iată aci și o țidulă precum că ești Alexandru Ionescu venit din țară, ca să lupte în rîndurile noastre. Dar cată mai bine să te fereşti... Asta-i ceea ce am hotărît...

Bălcescu tremură aproape de emoție.

— O, cuvînt fără seamăn, „frate", cum cazi tu în urechea mea, în munții aceştia, dincolo și dincolo de alți munți !... Aici, departe de Argeşul meu, de Bucureștii înălțărilor și căderilor noastre... Cîtă răcoare aduci tu în arșița pribegiei mele... Pentru acest „frate", Iancule al munților, îți mulțumesc... Dar lîngă acest cuvînt răcoritor ai lipit un altul, pe care eu nu-l pot primi, cum nu voi mai putea primi nici ospitalitatea pe care vrei să mi-o dai... M-ai făcut „rătăcit"...

Moldoveanu intervine cu cruzime :

— „Rătăcit" o zîs Iancu, noi toți de-aci spus-am alt cuvînt, spus-am „vîndut", vîndut lui Kossuth...

Bălcescu primește vorbele Moldoveanului, amețit parcă.

— Eu, Bălcescu, vîndut ?

Moldoveanu continuă aprig, cu o mînie îndurerată :

— Unde ai fost pînă acum ? Din ce tabără vii ? Uite, vezi calul acesta — că e cal — o fost și el la Fîntînele, cu noi toți, unde tunau puștile și țîșnea sîngele pentru libertate... dar dumneata, rumîn, unde erai ? Te întreb iar...

Bălcescu vorbește moale, ca pentru el însuși :

— Vîndut... ? Și urmează dus parcă pe gînduri : Cînd li s-a spus întîi oamenilor că pe partea cealaltă a pămîntului sînt alți oameni care merg cu capul în jos fără să bănuiască, cei mai mulți au spus că asemenea faptă este cu neputință... Nici să se spună lui Bălcescu în față că și-a vîndut neamul de către cei care, ei, merg cu capul în jos...

Moldoveanu îl întrerupe răstit :

— Vorbește mai fățiș, cugetul nostru e mai drept, nu se încovoaie și nu se ascunde după cuvinte !

Bălcescu îl înfruntă drept din cap pînă în picioare, hotărît.

— Ei bine, vream să vă spui că voi ați greșit, că voi nu știți că ați mers cu capul în jos...

Moldoveanu privește spre Iancu, dar acesta e dus pe gînduri.

— Noi ? Noi am greșit ? Cu o furie amară : Atunci spune, ce-o fost cu legioana? Pentru ce ai vrut să ruculezi ficiori de rumîni pentru armata maghiară ? Să vie să lupte rumînii noștri, duși de mînă de unguri, împotriva noastră ? Ei, află că asta numim noi vînzare de neam...

Bălcescu îi tălmăcește acum voit liniștit :

— Tot ceea ce am cerut, am discutat și mai ales ceea ce am izbutit, atît cît mi-a îngăduit trufia lui Kossuth și a oamenilor lui să izbutesc — și atît de tîrziu — este trecut în protocoale și întovărășit de documente. Aceste protocoale și documente am vrut să le aduc ca un lucru recunoscut chiar de unguri, și de aceea sînt acum aci, să vă arăt ce-am adus, ascuns la piept... căci pentru asta am venit, nu ca să-mi scap o viață șubredă. Nu vreau să mă judecați și nu vreau să mă judece nimeni decît pentru propriile mele acte, pentru cît am avut îndreptar conștiința mea, interesele poporului meu și nimic mai mult... Am discutat legiunea, ca să lupte alături de unguri, dar veți afla din aceste documente...

Moldoveanu, biruitor, are impresia că Bălcescu s-a încurcat singur :

— Ei, ei, mărturisești : ca să lupte alături de unguri...

Dar Bălcescu îi întoarce cu aceeași dîrzenie :

— Oh, cît aș fi vrut ca și voi, frumoșii mei ostași, să luptați alături de unguri. Să ne organizăm și noi, romînii, într-o armată rînduită, adevărată, ca să cruțăm sîngele romînesc.

— Noi, alături de unguri? sare Balint crucindu-se. Noi, laolaltă cu grofii? Noi, în frunte cu fișpanii?

Bălcescu își lămurește liniștit gîndul:

— Nu laolaltă cu grofii, nu alături de nemeși, ci alături de acest dîrz și minunat popor maghiar care timp de un an de zile a învins, unele după altele, oștile Vienei, care a sîngerat în bătălii împotriva despoților. Toate privirile celor ce urăsc despotismul au fost ațintite asupra poporului maghiar... Dar lăcomia grofilor și a nemeșilor a dus la pămînt marea revoluție maghiară, așa cum lăcomia boierilor a dus la pămînt revoluția din Principate... Nu... încă n-a bătut ceasul popoarelor!

Balint e nedumerit.

— Nu pricep cum am fi putut fi noi alături de unguri?

Iancu a ascultat tot timpul, învîrtind pistolul pe masă.

Bălcescu îi răspunde lui Balint, privind însă către Iancu:

— Va veni o vreme cînd aceste două popoare nu vor putea pricepe de ce nu au fost totdeauna împreună, de ce atîta amar de vreme s-au dușmănit și s-au înjunghiat de cîte ori le-a venit la îndemînă... Se zice că în Africa este o țară unde împrumutătorul se plînge și cere să fie condamnat datornicul, iar pedeapsa este că judecătorul îl leagă pe vinovat cu un lanț de fier chiar de piciorul celui care i-a dat banii. Unde merge unul, trebuie să meargă și celălalt... chinuindu-se unul pe celălalt, fără nici o noimă... Așa i-a legat Dumnezeu pe romîni și pe unguri!... Scoate de la piept un pachet de acte: Iată, Iancule, aci documentele de care am vorbit... Le vei ceti și vei vedea că șase luni am nevoit în tabăra ungurească numai ca să obținem drepturile pe care le-ați cerut de la început... Este lămurit cu grijă că în nici un caz legioana nu lupta împotriva poporului romîn... a moților... Dimpotrivă! Scrie aci că Iancu va trece în țară în fruntea oștirilor romînești ca un general recunoscut de ei, de

unguri, și ca un descălecător de țară nouă romînească, recunoscut de noi, ca să mîntuie Principatele de robie... Firește, mintea i-a venit lui Kossuth prea tîrziu! A priceput tîrziu, că dacă avea poporul romîn alături, nu împotriva lui, alta ar fi fost soarta războiului... Dar azi nu mai e nimic de făcut...

Moldoveanu izbucnește tremurînd de indignare:

— Ce stăm noi să ascultăm asemenea vorbe de clacă? Cum mai îndrăznește acest om să ne spuie, azi, că trebuia să fim alături de unguri? Dară unde sînt ungurii acuma? Învinși, zdrobiți... Generalii lor, prinși, așteaptă în temniță să li se puie șireangul de gît... Kossuth și miniștrii lui sînt fugari la turci... Iar noi sîntem tot aci, neînvinși, alături de steagurile împăratului, tari pe dreptul nostru cîștigat prin vitejie și credința noastră... Cum mai poate acest om întortochea vorbele cînd totul e terminat și planurile sînt acum fapte care grăiesc?... Ungurii sînt învinși, îngropați ca neam și noi sîntem alături de împăratul învingător... Să tacă odată!

Se uită la Iancu, dar acesta e mereu pe gînduri.

Bălcescu, văzîndu-se neînțeles, rostește amar, privindu-i îndurerat:

— Ah, dacă înțeleg bine bucuria voastră, sînteți mîndri nespus că ați ajutat pe împărat să înfrîngă pe unguri?... Sînteți mulțumiți că ungurii sînt la pămînt și noi romînii sîntem umăr la umăr cu împăratul?! Vă și vedeți în fruntea ospățului biruinței, salutați de acel despot pentru care s-a risipit fără socoteală sîngele moților noștri?... De acum... vă socotiți deschisă dinainte o cale frumoasă, imperială... Ah, cît vă înșelați... Frați din ținutul Arieșului și al Zarandului, iată ce vă spui eu: despoții n-au inimă și n-au cuvînt de cinste... Tăria lor silă e, și minciună mereu întoarsă... Nu voi veți fi oaspeții iubiți ai petrecerii împărătești... ci poate tocmai ungurii care le-au lovit cu sabia labele lor hrăpărețe... Țineți la ușă, alungați cu dispreț de veți cere, o, amarnic vă veți

căi, fraţii mei, că aţi avut încredere în obrazul împărătesc... că aţi fost atît de mîndri să fiţi între doi împăraţi!... Ia fluierul din mîna lui Dincă, îl cercetează trist şi întoarce o privire grea asupra lui Iancu: Frate Iancule, eu multe zile de trăit nu mai am. Plec acum în pribegie, dar eu îţi spui că tu, viteazule, tu, tovarăş al împăraţilor, vei pribegi la fel ca mine, şi vei plînge cu plînsul codrilor, vei jeli, cu jalea acestui fluier, nenorocul neamului romînesc... I-l întinde: Păstrează-l!... Se uită cu dragoste îndurerată la ei: O, vă vor mai pălmui obrajii oamenii despoţilor... S-a întors să plece, şi mai spune doar simplu: Cu bine, frate...

Iancu, mereu pe gînduri, dar hotărît, îl opreşte cu un semn.

— Să se aducă merindea şi aşternutul. Acest cărturar este oaspele nostru... No, aşa cum am zis...

PLEACĂ DE LA IANCU

A mai rămas aproape o lună de zile în coliba săpată pe jumătate în stîncă... Nu e prea rău... Patul e acum bine aşternut, călduros, i-au adus bliduri albe de lemn şi un ciubăr... A primit şi destulă rufărie curată... Într-o oglindă de-o palmă îşi priveşte, dimineaţa cînd se bărbiereşte, chipul fără mustăţi şi fără barbă şi abia se recunoaşte el însuşi... Iancu vine deseori să-l vadă, însoţit şi de alţi conducători de oaste care-i arată din ce în ce mai multă prietenie. Tot petrecîndu-l pe Iancu devale spre Cîmpeni, a învăţat potecile şi se plimbă deseori... Cu grijă... cu chibzuială. Ştie că e căutat de către imperiali... De două ori Iancu a fost poftit la Sibiu şi întrebat dacă a făcut cercetări şi nu a descoperit cumva prin munţi un fost ministru de la Bucureşti, Bălcescu, care a

stat trei luni şi jumătate în tabăra lui Kossuth, individ foarte periculos, care trebuie prins cu orice preţ... I-au găsit şi cărţi de citit şi citeşte ore întregi la masa de afară, înfiptă cu picioarele în pămînt... Dar e prea puţin... Om de acţiune, îi e greu să stea liniştit... În munţi, după înfrîngerea ungurilor, viaţa a reînceput domoală... Imperialii au pretenţia să dezarmeze pe romîni — foştii lor aliaţi — fără întîrziere... Toate garnizoanele au fost ocupate şi i s-a cerut lui Iancu să-şi trimită moţii acasă.

Au început şi ploile... Capetele pleşuve ale munţilor sînt mai toată ziua ascunse în ceaţă... O parte din păduri s-au ruginit. Brîndueşele plăpînde, viorii, de toamnă, acoperă pajişti întregi. Omagul stăruie şi el pe subt stînci...

Înălţimea prea mare nu-i cam prieşte fugarului care răsuflă greu. Cu toate sfaturile lui Iancu se hotărăşte să plece. Nu pleacă singur. Racoviţă, care sta în Cîmpeni, Nenişor, vor să plece şi ei. Dincă de asemenea simte că nu mai are nimic de făcut, vrea să se întoarcă în Mehedinţi la el, ori dacă nu, în Serbia. Popa Groza, prefectul înalt cît o căpetenie de daci, mucalit, are o idee, care pînă la urmă, după ce provoacă rîsul, pare foarte serioasă. Şi în două zile devine faptă...

Peste trei zile, jos la marginea Cîmpenilor, Iancu a venit să se despartă de prietenii săi. Trei care de moţi încărcate cu ciubere stau în şir, la marginea tîrgului de săptămînă. Bălcescu, Dincă, Nenişor şi Racoviţă, îmbrăcaţi în straie zdrenţuite de moţi, înnegriţi pe faţă cu ce s-a găsit, stau pe lîngă care... Vor mai merge şi doi moţi, oameni de încredere. Avram Iancu, însoţit numai de popa Groza, scoate o ţidulă din chimir, pe care o dă lui Bălcescu:

— Uite, aci ai, frate, o ţidulă precum că eşti Alexandru Ionescu, venit de la Bucureşti să lupte în rîndurile noastre. Uite, din mult, puţinul nostru, şi cincizeci de galbeni, să-i aveţi de drum! Scoate şi o punguţă cu aur: Să fii cu luare-aminte, frate, imperialii ştiu că eşti

în Ardeal, înconjurat, şi te caută în toate părţile. Nemţii ăştia nu glumesc.

Dincă glumeşte cum au glumit şi ei pe socoteala lui.

— No, frace, că aşa ciubere ieftine şi frumoase or cumpăra şi nemţii...

Popa Groza rîde :

— Apăi că să nu le daţi aşa ieftin, că pe urmă vi le-or cumpăra toate. Musai să vă ajungă pînă la Belgrad, altfel vă simte poliţia imperială.

Bălcescu, foarte mişcat, dă mîna voiniceşte cu Iancu :

— Cu bine, frate Iancule, şi îţi mulţumesc pentru tot ce ai făcut !

Ceilalţi se îmbrăţişează şi ei.. şi, peste puţin timp, carele, care saltă strîmb la făgaşurile adînci, se pierd de-vale în pădurea rărită.

După două săptămîni şi după alte necazuri şi ameninţări, Bălcescu, după ce trecuse prin Panciova, Semlin, Budapesta şi Viena, ajungea, pe înserate, în ziua de 15 octombrie, la Paris.

ANEXA

BĂLCESCU

TABLOUL XIV*

În martie 1850, la Paris, într-o cameră modest mobilată, în care locuiește Bălcescu. El, slăbit de boală, îngîndurat, e acum în halat, pe o canapea.

SCENA I

Bălcescu, Arăpilă

ARĂPILĂ *(intră în costum de voiaj, cu macferlan, cu umbrelă, ducînd cu oarecare greutate un mare geamantan, pe care-l trîntește în mijlocul odăii și se așază pe el; vede pe Bălcescu încă neîmbrăcat, îl ceartă contrariat)*: Ai fost la bancă? Au sosit banii?

BĂLCESCU *(palid, istovit, stînjenit)*: Nu știu. N-am izbutit să mă dau jos din pat...

ARĂPILĂ *(speriat)*: Nicule, ți-e atît de rău? Mi s-a părut ieri că ești mai bine...

BĂLCESCU *(abătut)*: Ploaia... ploaia asta, care nu se mai sfîrșește... Am ascultat-o toată noaptea... Am adormit numai către ziuă.

ARĂPILĂ: De mult n-a mai fost un martie atît de ploios...

BĂLCESCU: Cîte nădejdi pusesem în primăvara asta... *(Privește surprins geamantanul.)* Dar ce ți-a venit să-ți aduci bagajul?

* Reproducem ultimele două tablouri din piesa *Bălcescu* de Camil Petrescu.

ARĂPILĂ : Nu mai aveam unde să stau... Întemeiat pe spusele lui Ghica, am dat de acum două săptămîni drumul la cameră. Am venit cu omnibusul, că nu am avut nici bani de birjă... Şi acum tu îmi spui că n-ai bani. Ce facem, că la douăsprezece se închide banca ?!

BĂLCESCU : Du-te tu să vezi măcar dacă mişelul de Ghica ni i-a trimis !

ARĂPILĂ *(se împiedică de geamantan, îl duce furios în colţ)* : Omul acesta este nebun. De ce îţi tot scrie „ţi-am trimis azi patru sute de galbeni", cînd el nu mai are de gînd să-i trimită ?

BĂLCESCU : Are intenţii bune... Nu face decît o greşeală de gramatică. Pune trecutul în locul viitorului condiţional. *(Cu ciudă :)* De mi-ar fi trimis măcar şahul.

ARĂPILĂ : Dacă aşa stau lucrurile, eu nu mai plec la Viena. Tot n-am unde să mai stau... Mă mut undeva la ţară. Scap şi de creditori. M-am săturat să mănînc doar o dată pe zi.

BĂLCESCU *(obosit)* : Arăpilă, nu te mişeli şi tu... Lasă calamburile. Ai să pleci negreşit. Am ştiri noi de la Magheru că Avram Iancu este la Viena arestat, împreună cu prefecţii Axente Sever şi Balint. Trebuie să le dăm ajutor. Trebuie să organizăm neapărat pe transilvăneni. Arăpilă, poate că în vara asta o să avem o revoluţie comună a ungurilor, slovacilor, polonilor şi romînilor. Gîndeşte-te, Arăpilă, şi roagă-te lui Dumnezeu, trădează-ţi pe frăţîne-tău cel negru.

ARĂPILĂ *(încăpăţînat, bînd un pahar de apă)* : Fără o sută şaizeci de galbeni nu plec...

BĂLCESCU : Cum vin banii de la Ghica, ai o sută şaizeci de galbeni şi pleci...

ARĂPILĂ : Tu mai crezi în minuni ? Ar trebui să cauţi în altă parte.

BĂLCESCU : În altă parte, la cine ? Că toţi emigranţii la un loc nu pun pe masă cincizeci de galbeni ?!

ARĂPILĂ : Nici douăzeci...

BĂLCESCU : Atunci ?

ARĂPILĂ : Iar creditorii nu mai dau un ban.

BĂLCESCU : Atunci, Arăpilă ?

ARĂPILĂ : Am încercat... Sînt fioroşi...

BĂLCESCU : Ieri unul m-a ameninţat cu închisoarea... Cu burghezia franţuzească nu se mai glumeşte în chestiuni de bani... Ascultă-mă pe mine... Singura nădejde este în Ghica. Va scoate bani din piatră seacă şi ni-i va trimite...

ARĂPILĂ *(sceptic, brusc cu tonul scăzut)* : Ai ceva de mîncare ? N-am mîncat de ieri.

BĂLCESCU *(nervos)* : Nu.

PORTĂREASA *(intrînd)* : Domnule Bălcescu, azi îmi daţi să tîrguiesc de-ale mîncării, că am drum la piaţă ?

BĂLCESCU *(încurcat)* : Sînt bolnav, *madame* Piou, şi doctorul mi-a recomandat să nu mănînc nimic cîteva zile.

PORTĂREASA *(bombănind)* : Mă mir... Doctorul dumneavoastră nu vede că slăbiţi din zi în zi ? O supă grasă, o găină rasol nu ar putea să vă facă rău.

ARĂPILĂ *(cu poftă)* : O supă grasă, o găină rasol... *(Portăreasa l-a văzut cu coada ochiului.)*

BĂLCESCU : Îmi pare rău, *madame*, dar trebuie să ascult sfaturile doctorului.

PORTĂREASA *(bombănind mereu)* : Mai bine aţi asculta sfaturile stomacului, că el ştie mai bine ce vrea. *(Iese.)*

BĂLCESCU : Şi cînd mă gîndesc că bietul doctor mi-a recomandat un litru de lapte de capră dimineaţa şi cîteva mese pe zi...

PORTĂREASA *(se întoarce)* : Uf, că tare sînt uituca. Venisem să vă spun că un domn cu bărbuţă, întocmai ca a prezidentului, vrea să vă vorbească.

ARĂPILĂ *(speriat)*: E încasatorul librăriei... Spune-i, *madame*, că domnul Bălcescu nu este acasă *(grăbit)*, că este bolnav şi nu poate primi pe nimeni... Absolut pe nimeni.

PORTĂREASA *(republicană)*: Foarte bine... Am să-i trîntesc uşa-n nas prezidentului.

ARĂPILĂ: De comun acord...

BĂLCESCU: Toate aceste chestiuni de bani sînt penibile... şi mai ales minciuna... *(Se uită la ceas.)* Aproape unsprezece... Sarsailă, zboară la bancă, peste case, peste grădini, şi vino repede înapoi.

SCENA 2

Aceiaşi, Lord Stuart

ARĂPILĂ *(se întoarce speriat, conducîndu-l pe lordul Stuart)*: Poftiţi, milord, poftiţi... *(Vine speriat lîngă el.)* Nicule, era lordul Stuart...

BĂLCESCU *(foarte surprins, orînduindu-şi îmbrăcămintea)*: Aci, la Paris, milord? Mă pregăteam să vă caut la Londra...

ARĂPILĂ *(îngrozit de ispravă, în şoaptă)*: Îl îmbrîncea *madame* Piou pe scară. Îl socotea creditor... Cînd el mi-a spus cine e, mi-a venit rău...

BĂLCESCU: Au...

ARĂPILĂ *(plecînd)*: Pe mine vă rog să mă scuzaţi, am un *rendez-vous* grăbit... *(Se salută, el iese.)*

LORD STUART *(rece, nervos, politicos)*: Am impresia că sînt puţin indiscret... Vă rog să mă scuzaţi, domnule Bălcescu...

BĂLCESCU: O, milord, îmi pare nespus de rău că v-aţi deranjat de prisos. Tocmai mă pregăteam să viu eu la Londra, să dau lordului Palmerston explicaţiile de care are nevoie...

LORD STUART *(încurcat puţin)*: Da... Da... *(Ocolind:)* Ştiţi, domnule Bălcescu, portăreasa dumneavoastră are umor. Mi-a spus: „Deşi nu aveţi mutră de creditor, tot vă poftesc să plecaţi".

BĂLCESCU: Portăreasa noastră este într-adevăr spirituală... Este o franţuzoaică, milord. Ea mă apără de prieteni, cum mă apără de cei care mă urmăresc pentru bani.

LORD STUART: Nu trebuie să vă simţiţi stînjenit din pricina dificultăţilor financiare... Nu este atît de compromiţător să ai încurcături băneşti cînd eşti exilat.

BĂLCESCU: Trebuie să vă mărturisesc că întreaga emigraţie romînească stă foarte prost în privinţa banilor... Este, trebuie să vă spun, şi unul dintre motivele pentru care nu am putut veni la Londra.

LORD STUART: Cunosc toate aceste dificultăţi ale emigraţiei romîne — cum să vă spun? — în amănunte... Le cunoaştem, cred că înţelegeţi cum, încă de anul trecut, de cînd aţi fost la Londra...

BĂLCESCU: Sincer vorbind, nu prea înţeleg cum...

LORD STUART: Ni s-au adus, firește, la cunoştinţă şi polemicile dintre dumneavoastră. Acuzaţiile pe care vi le-aduce domnul Eliade.

BĂLCESCU *(rămîne consternat)*: Dar...

LORD STUART: Era vorba, dacă nu mă înşel, de anumite acuzaţii de reţineri de bani... Ba de şase sute de ludovici, ba de două mii etc. *(Surîzînd:)* De anumite provocări la duel... între dumneavoastră şi generalul Tell... ori domnul Eliade...

BĂLCESCU *(sarcastic)*: Atunci, ştiţi, desigur, că o comisie de anchetă a limpezit cu totul această chestiune?!

LORD STUART: Fără îndoială... De altfel pot să vă asigur că nimeni nu a luat în serios, nici chiar printre emigranţii dumneavoastră cu care am vorbit, asemenea acuzaţii.

BĂLCESCU : Cu atît mai bine, milord. De altfel este probabil că urmînd să primesc azi banii necesari, voi putea pleca mîine, chiar, la Londra.

LORD STUART *(rece)* : Dar vedeţi, domnule Bălcescu... mai este încă o dificultate...

BĂLCESCU : Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi...

LORD STUART : Mai este o piedică în calea plecării dumneavoastră la Londra... şi asta, reală.

BĂLCESCU : Vă repet, milord, că nu înţeleg ce vreţi să spuneţi...

LORD STUART *(încurcat, mereu)* : Vedeţi, lordul Palmerston are cunoştinţă de un anumit „comitet secret"...

BĂLCESCU *(o clipă surprins, caută să ghicească jocul)* : Un „comitet secret" ?

LORD STUART : Da, da, un „comitet secret". *(Apasă cuvîntul.)*

BĂLCESCU *(calm)* : Nu-l cunosc...

LORD STUART *(surîzînd)* : Aveţi o reputaţie de conspirator prin temperament, domnule Bălcescu... Dar înţeleg : se creează situaţii ca acestea, cînd nu puteţi spune nici da, nici nu. Ar fi însă cu atît mai ciudat să nu-l cunoaşteţi, cu cît sînteţi unul dintre iniţiatorii lui... Dar...

BĂLCESCU *(voit)* : Vă repet că nu cunosc un asemenea „comitet secret".

LORD STUART : Atunci daţi-mi voie să vă citesc lista celorlalţi membri ai acestui comitet. Pentru Ungaria : generalul Klapka [1], Teleki [2], Pulsky [3] ; pentru Polonia : prinţul Lubomirscki şi contele Branicki [1] ; pentru iugoslavi...

BĂLCESCU *(nevoit să întrerupă)* : Şi ce scop ar avea acest comitet secret, dacă există cumva ?

LORD STUART : După cum ştiţi, el urmăreşte dezmembrarea imperiilor turc şi austriac.

BĂLCESCU : Presupunînd că acest comitet există şi că ar avea scopurile pe care i le atribuiţi, întrucît ar stînjeni pe englezi ?

LORD STUART : Pentru moment Anglia este foarte interesată în menţinerea unui echilibru european, iar pentru aceasta ea se bazează pe menţinerea celor două imperii... cel turc şi cel austriac.

BĂLCESCU : Dar sînt două imperii în descompunere...

LORD STUART : Aceasta este azi politica guvernului augustei noastre suverane... Mai tîrziu poate fi altfel. Mai este un lucru, domnule Bălcescu... Guvernul englez lasă liberă pe teritoriul său expresia oricărei opinii. *(Apasă cuvîntul.)* Domnia-voastră însă aţi desfăşurat la Londra o *(apasă cu tilc)* activitate care a depăşit cu mult domeniul simplei opinii. Aţi frecventat anumite saloane, aţi organizat interpelări în ambele Camere, aţi dat informaţii şi articole nesemnate în ziarele engleze. Aţi luat contact nu numai cu Mazzini [2], dar şi cu Louis Blanc [3]. Acum pregătiţi cu Mazzini înfiinţarea unui comitet pentru *(apasă)* „Solidaritatea revoluţionară a Europei". *(Reia parcă obosit :)* Sînteţi un temperament conspirativ, domnule Bălcescu.

BĂLCESCU *(a înţeles ; spune după o pauză lungă)* :

---

[1] ***Klapka György*** (1820—1892) — general ungur, care s-a remarcat în luptele de la Komarom, în timpul revoluţiei maghiare din anii 1848—1849.

[2] ***Teleki Ladislas*** (1811—1861) — unul dintre cei mai dîrzi apărători ai revoluţiei maghiare din anii 1848—1849, autor a numeroase pamflete politice.

[3] ***Pulsky François*** (1814—1897) — literat, arheolog şi om politic maghiar, participant activ la revoluţia din 1848.

[1] ***Xavier Branicki*** (1819—1897) — conte de origine poloneză, stabilit la Paris, fondatorul ziarului democratic *Tribuna popoarelor.*

[2] ***Giusseppe Mazzini*** (1805—1872) — patriot italian, care a luptat pentru independenţa poporului său.

[3] ***Louis Blanc*** (1811—1882) — publicist, istoric şi om politic francez, membru al guvernului provizoriu din 1848.

Atunci, milord, voi delega un alt membru al emigrației care să întregească memoriul ce îl interesează pe lordul Palmerston.

PORTĂREASA *(intrînd)*: Este afară o doamnă atît de frumoasă, că nu-mi vine s-o las să plece... N-am mai văzut-o încă.

LORD STUART: Oh, dar eu nu vreau să vă privez de o asemenea vizită plăcută, plec. La revedere.

(Portăreasa introduce pe Maria Cantacuzino, care răspunde cu o înclinare ușoară a capului salutului lui Stuart și se duce spre fereastră.)

BĂLCESCU: La revedere, milord, și luați notă, vă rog, că, deși le-am fi dorit sprijinul, nădejdea noastră nu este, totuși, în guverne și diplomație. Noi credem că e mai bine să vorbim de la popor la popor.

SCENA 3

Bălcescu, Maria Cantacuzino

MARIA CANTACUZINO *(orînduiește florile aduse, în vasul de pe masă, în timp ce el conduce pe lord Stuart)*: Am aflat de la Bazil că de trei zile ești bolnav în casă... și am venit să te cert.

BĂLCESCU *(care o privește lung, cu admirație)*: Cum poți să aduci atîta lumină de pe o stradă ploioasă, noroioasă, într-o încăpere atît de tristă?

MARIA *(făcîndu-se că nu a înțeles)*: Din seră... Sînt garoafe de seră.

BĂLCESCU: Nu, lumina este în dumneata...

MARIA: A, nu, mulțumesc, nu vreau complimente...

BĂLCESCU: Dar sînt nespus de sincer...

MARIA: Oh, sinceritatea dumitale cu femeile este cunoscută... De cîte ori te faci plăcut unei femei frumoase urmărești un scop... Ei bine, eu informații politice nu-ți pot furniza, relațiile pe care aș putea să ți le fac le ai de mult, iar pentru comisioane revoluționare nu sînt aptă.

BĂLCESCU *(mîhnios, cu simpatie)*: Asta este părerea dumneavoastră despre mine?

MARIA: Nu, este și mai rea. M-am amuzat foarte mult cînd mi s-a spus că la Londra erai foarte asiduu în saloanele doamnei Gibson [1], care te credea îndrăgostit de ea. A fost foarte dezamăgită cînd a aflat că te interesează de fapt soțul ei, membru al Camerei Comunelor, ca să-ți facă o interpelare în chestia Principatelor dunărene.

BĂLCESCU: Să zicem că așa a fost la Londra, dar dumneata ești creată de Dumnezeu într-o clipă cînd și-a simțit vocație de pictor...

MARIA: Drept să-ți spun, astă-iarnă am crezut însă că e altceva... Și-am fost puțin geloasă pe Anica Ghica...

BĂLCESCU *(mirat, surprins)*: Geloasă?

MARIA: De la Crăciun și pînă deunăzi, cînd a plecat cu bărbatu-său în țară, te-a crezut toată lumea prins în mrejele acestei frumoase moldovence. Pe urmă s-a văzut că nu urmărești decît să-l faci pe Vasilică Ghica partizan al unirii Principatelor, iar pe ea, propagandista dumitale la Galați și la Iași...

BĂLCESCU: Doamnă, trebuie să mărturisesc că într-adevăr acest lucru l-am urmărit...

MARIA: Dar ce, fruntașii moldoveni nu dorese „unirea"?

BĂLCESCU: Ba da, însă devenind buni romîni le e teamă să nu fie socotiți drept răi moldoveni... Așa cum sînt socotit eu — rău piteștean.

MARIA *(ironică)*: Prin urmare... Ana Ghica?...

BĂLCESCU: Dar protestez cu îndîrjire că m-aș fi prefăcut îndrăgostit de ea... Mi-a plăcut mult și atîta tot... Ana Ghica este o femeie încîntătoare.

MARIA: Da, este frumoasă, dar aș vrea să știu ce ți-a plăcut anume la ea.

[1] E vorba de soția lui Thomas Milner Gibson, om politic englez, care a trăit între anii 1806—1884.

BĂLCESCU : N-ai să crezi. Gura ei mare...

MARIA : Spune...

BĂLCESCU : Gura ei mare și cărnoasă, cînd rîde cu toți dinții.

MARIA : Drept să spun, asta cam scandaliza pe franțuzoaice, care preferă gura mică și surîsul abia schițat...

BĂLCESCU *(surîde)* : Melancolie romantică... Dentistul meu mi-a explicat că aceste femei misterioase surîd numai din pricină că nu mai au dinții din față.

MARIA : Au dreptate prietenii dumitale cînd spun că ești rău...

BĂLCESCU *(a luat o garoafă pe care o privește și o mirooase cu patimă)* : Spun ei asta ? *(Stă pe gînduri.)* Primăvara și toamna au dreptate.

MARIA : Da. *(Arată o carte pe masă.)* Ce-i asta ?... *Question économique des Principautés...* [1]

BĂLCESCU : O lucrare a mea. O lovitură de bardă...

MARIA *(privindu-l maliționsă)* : Rău și încrezut.

BĂLCESCU : Trebuie să recunosc că uneori am o excelentă părere despre mine.

MARIA : Așadar recunoști că nu ești modest ? De aceea căuzașii dumitale se tem de dumneata.

BĂLCESCU : N-am zis asta... Ce are a face buna părere despre sine cu modestia ? Poți să ai o extraordinară părere intimă despre tine și să te mulțumești cu puțin. Să fii modest, adică lipsit de ambiție. Uite, Ion Brătianu. Nu l-a auzit nimeni lăudîndu-se vreodată. Dar într-o zi vor ști frații căuzași ce înseamnă ambiția, ambiția devorantă a lui Ion Brătianu, acest neastîmpărat agitator...

MARIA : Crezi că Ion Brătianu nu este patriot ?

BĂLCESCU *(aruncă garoafa pe masă. Precizînd)* : Brătianu Ion este un patriot burghez...

[1] *Chestiunea economică a Principatelor...* (fr.).

MARIA : Cred că femeile iubesc la dumneata tocmai aceste năzdrăvănii în care lucrurile sînt întoarse pe dos... Explică-mi și mie...

BĂLCESCU : Burghezul face din măsura fericirii lui personale condiția fericirii patriei. Cînd îi merge lui bine, totul e bine. Dacă revoluția reușea, cred că într-o zi, dintre noi toți, singur Brătianu, cu ambiția lui crîncenă și tăcută, ar fi izbutit să facă un partid. Și poate îl va face. Va fi un partid de oameni bogați, care își vor freca mîinile fericiți : „Slavă Domnului, țara românească este o țară bogată și fericită".

MARIA *(mirată)* : Ai o părere atît de proastă despre Ion Brătianu... ?

BĂLCESCU : Nu numai despre el, ci și despre toți cei care au dirijat revoluția, despre mine mai ales...

MARIA : Ce are a face ? Revoluția putea să nu izbutească pînă la capăt și totuși conducătorii ei să fie bărbați de merit.

BĂLCESCU : Am făcut toți greșeli prea mari pentru ca poporul romîn să nu fi fost aruncat încă o dată de pe scara istoriei.

MARIA *(prinsă în joc)* : Spune-mi, ce greșeli...

BĂLCESCU : Vezi ce nedreaptă ești ? Mă învinovățești că nu fac decît politică și acum mă silești și dumneata să discut politică.

MARIA : Pentru că sînt femeie, sînt curioasă și inconsecventă...

BĂLCESCU : Una din cauzele nereușitei revoluției este că am pierdut primele două săptămîni *(brusc, nervos, agitat)*, cele hotărîtoare, nefăcînd nimic decît discursuri și luptînd cu Odobescu și Solomon, care trebuiau arestați din prima zi. Am început revoluția cu un iz de comedie, de jumătate de măsură, datorită angelismului lui Eliade. A fost o greșeală acceptarea lui Eliade în roluri de conducere, primirea lui în societatea „Frăția". Dacă nu-mi era teamă că voi trece

drept ambiţios, aş fi votat contra primirii lui şi nu ar mai fi fost vorba de Eliade în conducerea revoluţiei.

MARIA : Cum, socotiţi că numai din pricina asta ?...

BĂLCESCU : Nu, evident, am făcut şi alte greşeli...

MARIA *(îl urmărea cu interes, dar în acelaşi timp parcă speriată de agitaţia şi violenţa lui)* : Domnule Bălcescu...

BĂLCESCU *(în fierbere continuă)* : Ah, v-am spus că nu vă interesează asemenea fapte şi întîmplări, că o să vă plictisiţi...

MARIA : Mă interesează cît nu-ţi închipui, dar mă îngrozeşte fierberea asta a dumitale... Te rog, vorbeşte mai liniştit, aşază-te aci la masă...

BĂLCESCU : Nu pot gîndi aceste lucruri fără să nu mă cuprindă din nou furia şi deznădejdea... Dacă ai şti cum mă mistui în nopţi de insomnie, verificînd mereu ce-a fost... căutînd locurile unde au fost cotiturile greşite. *(Iar cuprins de furie.)* Ah, cîte greşeli am făcut... Ascultă, ca să nu devenim suspecţi de iacobinism, am lăsat „Frăţia" în umbră, în dezagregare, în loc să să o înzestrăm cu o gardă proprie ; un organ de luptă, care să-i aducă la îndeplinire hotărîrile ei, peste capul guvernului, care şi aşa era dezarmat şi tot timpul în aer, gata să fugă în orice clipă. Un organ executiv al „Frăţiei" ne-ar fi permis să nu mai aşteptăm convocarea Constituantei, decretînd din prima zi votul universal şi împroprietărirea clăcaşilor. Votul universal şi împroprietărirea clăcaşilor ne-ar fi înlesnit apoi crearea unei armate naţionale populare. Am fi fost şi alături de Avram Iancu, căci altfel am fi discutat cu Kossuth în numele unui popor de opt milioane de oameni. *(A căzut istovit pe scaun, reia încet :)* Azi, am fi avut Romînia visată de toţi.

MARIA : Şi aşa, nu va mai fi ?

BĂLCESCU : Va fi cu certitudine, fiindcă nimic nu poate împiedica un proces istoric. Romînia va fi o republică democrată. *(Rîde palid.)* Fii liniştită... doamnă... Tot prietenii dumitale, fraţii noştri căuzaşi... şi Alecsandri... şi Goleştii, şi Brătienii, şi Ghica şi ceilalţi vor fi pe rînd miniştri şi prim-miniştri în viitoarea Romînie...

MARIA : Şi dumneata ?

BĂLCESCU *(brusc melancolic, cu tristeţe)* : Eu ? Eu ? Eu nu pot porunci acestui trup să dureze pînă atunci.

MARIA *(vine lîngă el, apoi cu accent adînc, cu o caldă dragoste)* : Dar eu, da, eu îţi pot porunci dumitale... Ascultă, pînă în trei zile fă-ţi bagajele. Părăseşte totul... Mergem într-un orăşel de munte cu climă sănătoasă... Cunosc un orăşel, lîngă Toulon, Hyères...

PORTĂREASA *(intră cu o faţă de masă, cu o tavă cu două tacîmuri şi începe serioasă să pună masa, în timp ce Maria trece spre fereastră)* : Pot să pui masa ?

BĂLCESCU *(surprins cu totul, mirat)* : Dar ?...

PORTĂREASA *(şireată)* : N-am găsit muşchi cum mi-aţi cerut... O să vă mulţumiţi cu o supă grasă şi cu un rasol de găină. S-a dus şi bărbatu-meu să aducă un litru de vin negru. *(Îi face discret cu ochiul lui Bălcescu, care nu-şi revine.)* Că n-o s-o lăsaţi pe doamna să plece pe ploaia asta !...

BĂLCESCU *(încurcat)* : Vream să...

ARĂPILĂ *(intră triumfător pe uşă, n-o vede pe Maria)* : Au sosit banii... Trei sute de galbeni de la maică-ta. *(Vede apoi pe Maria, vede masa pusă şi rămîne încremenit.)*

PORTĂREASA *(cu aluzie către Arăpilă)* : Nu sînteţi de părere să pun trei tacîmuri ?

ARĂPILĂ *(surîzînd cu tîlc)* : Excelentă părere...

BĂLCESCU *(copleşit de duioşie şi recunoştinţă)* : De la maică-mea... *(Apoi regăsindu-se, amuzat, încurcat :)*

Vream să vă spun, doamnă, să vă uitaţi bine la prietenul meu Alecu Golescu Negru... Va fi şi el într-o zi prim-ministru în Ţara Romînească.

CORTINA

TABLOUL XV

Sfîrşitul lui septembrie 1852, pe puntea piroscafului austriac „Maria Dorothea", la Galaţi. E o după-amiază înnourată, apăsătoare. Coşul vasului este în stînga. Colaci de salvare... În dreapta, Bălcescu stă într-un scaun lung de odihnă, învelit în pături, nemişcat, scrutează cheiul portului, depărtarea. E ras pe toată faţa; obrajii, fruntea şi orbitele i-au devenit mai osoase. Are paloarea pămîntie a celor pierduţi.

SCENA 1

Bălcescu, Alecsandri, Doctorul, Tiţa, Ion Cantacuzino

ALECSANDRI *(în stînga, cu doctorul)*: Doctore, mi s-a spus că noaptea trecută n-a dormit în cabină... că a stat tot timpul pe punte, aşa ca acum... Mare imprudenţă...

DOCTORUL *(trist)*: Starea lui este atît de gravă, încît o asemenea imprudenţă nu mai are nici o însemnătate.

ALECSANDRI: Nu mai are decît o lună de trăit? Este atît de grav, doctore?

DOCTORUL: Plămînul stîng e pierdut... Nu mai are decît o jumătate din plămînul drept... Nu-l mai ţine în viaţă decît inima... N-am văzut o asemenea inimă în cariera mea... Va avea o moarte foarte grea. *(Face cîţiva paşi, apoi cu un ton voit vesel:)* Domnule Bălcescu, pe cine credeţi că vă aduc? Prietenul dumneavoastră, poetul Vasile Alecsandri.

(Bălcescu întoarce capul, îl vede pe Alecsandri, schiţează un zîmbet obosit, indiferent.)

ALECSANDRI *(volubil)*: *Mon cher, mon cher*, ce surpriză! Cînd azi la han mi-a spus doctorul nici nu-mi venea să cred. *(Doctorul iese.)* Aproape-i un an de cînd nu ne-am văzut. Ai primit scrisoarea mea?

BĂLCESCU *(puţin amar)*: Da, Bazil... Cum am ajuns la Constantinopol, m-am dus la cimitir, la mormîntul Elenei Negri...

ALECSANDRI: Ai depus coroana, aşa cum te-am rugat?

BĂLCESCU: Fii liniştit, Bazil... Am confecţionat „regretele eterne" conform prescripţiilor tale: din cositor argintat, ca să fie mai durabile.

ALECSANDRI: Îţi mulţumesc, frate, trebuie să-mi spui cît îţi datorez...

BĂLCESCU: Nimic, Bazil, socotelile noastre sînt şi aşa destul de încîlcite. Ţi-am rămas dator nişte bani din călătoria noastră la Neapole...

ALECSANDRI: Lasă, cînd ne vom vedea la Paris...

BĂLCESCU: La Paris? *(Surîde melancolic.)* Tu ştii, Bazil, că s-ar putea să mor şi eu pe acest piroscaf săptămîna viitoare, intrînd în Bosfor?... Ca Elena Negri.

ALECSANDRI *(optimist)*: Cine ţi-a spus asta? Nicule, ai să te faci bine, îţi spun eu, şi o să ne vedem din nou la Paris...

BĂLCESCU *(cu o clătinare a mîinii)*: S-a sfîrşit, Bazil...

ALECSANDRI *(acum îngrijorat)*: Ascultă, frate, ai încercat totul? Nu se poate face nimic? Nimic nu te poate vindeca?

BĂLCESCU: Nimic... decît poporul şi pămîntul patriei mele...

ALECSANDRI: Dar clima ţării noastre este prea aspră pentru trupul tău slăbit... Orice doctor îţi poate spune asta.

BĂLCESCU : Se înşală doctorii. Nimic nu mă poate face bine decît acest pămînt romînesc, pe care nu l-am călcat de patru ani... Dacă mi-ar îngădui Ştirbey [1] să cobor, aş merge pe jos pînă la Bucureşti, pentru ca să simt pămîntul sub tălpi... Să mă lovesc de toate glodurile drumului...

ALECSANDRI : Cum poţi să vorbeşti aşa ?... Aici te-ar ucide viscolele şi toamnele ploioase... Îţi trebuie soare mult...

BĂLCESCU : Ce ştii tu ? Ce ştiţi voi ? *(Merge la balustrada vaporului.)* Uite, vezi tu Dunărea asta mîloasă ? Vezi cerul ăsta cenuşiu ? De ieri stau pe punte şi m-am simţit mai bine decît pe Mediterana ta însorită. Am ascultat, pînă am adormit, orăcăitul broaştelor astea de la Galaţi şi niciodată un concert nu mi-a pătruns mai adînc. *(Îi dă mîna.)* Simt că mi-a scăzut febra.

ALECSANDRI : Mie, drept să-ţi spun, mi se pare o nebunie să stai în septembrie o noapte întreagă pe puntea vaporului.

BĂLCESCU : Ascultă, Bazil, şi înţelege... Ştii tu cînd m-am simţit mai sănătos în aceşti zece ani de cînd sînt bolnav ? Cînd am dormit o lună în bordei, în pădure, în Ţara Moţilor... Şi după aceea trei săptămîni... cît a durat drumul pînă la Belgrad... Avram Iancu mă sfătuise, ca să pot trece printre trupele imperiale, să mă prefac vînzător de ciubere. Mi-a dat cincizeci de galbeni şi un car de ciubere... iar eu cu însoţitorii mei ne-am îmbrăcat în straie de munteni şi ne-am spoit pe faţă cu funingine... Ca să nu ne trădăm cumva, ne tocmeam cu babele cîte o oală pentru doi-trei creiţari. Era tot pe vremea asta, ploua şi dormeam pe iarbă, sub car... N-am tuşit o dată

[1] E vorba de *Barbu Ştirbey* (1799—1869), care, după înăbuşirea revoluţiei de la 1848, a fost numit domn în Muntenia pe timp de şapte ani, în urma tratatului de la Balta-Liman.

trei săptămîni cît a durat călătoria, iar la Belgrad, medicul care mă văzuse cu cîteva luni înainte şi mă ştia bolnav, spunea că nu mai pricepe nimic. Ah, să mai muşte iar viscolul din obrazul meu pe dealul Topologului, ca în atîtea ierni cînd veneam în sanie, învelit în sarică, la Piteşti... Mi-ar face de zece ori mai bine decît soarele leşinat al Mediteranei.

ALECSANDRI : Cum poţi vorbi aşa ? Nu-ţi plac porturile însorite şi parfumate ale Mediteranei ?...

BĂLCESCU : Să le ia dracu de porturi ale Mediteranei... Am să mor cu tot ajutorul lor...

ALECSANDRI : Ah, nu pot îndura ca prietenul meu cel mai bun să vorbească despre moartea lui... Ar fi îngrozitor...

BĂLCESCU : Nu-i nimic, Bazil... Ai să te consolezi... Ai să faci probabil o poezie cu dor şi cu o păsărică şi apoi ai să fii iar tînăr şi ferice.

ALECSANDRI : Frate, nu vorbi aşa, că îmi sfîşii inima...

BĂLCESCU *(se uită spre chei şi strigă zguduit)* : Uite, Tiţa... Tiţa... *(Vrea s-o strige şi nu-l ajută vocea.)* Strig-o pentru mine, strig-o repede, să ne vadă.

ALECSANDRI : *Mademoiselle* Balcesco...

BĂLCESCU : Uite-o, ne-a văzut...

ALECSANDRI : Domnişoara Bălcescu te întovărăşeşte din nou în străinătate ?

BĂLCESCU : Deocamdată nu poate veni. După cules.

(Apare Tiţa.)

SCENA 2

Cei doi, Tiţa

ALECSANDRI *(întîmpinînd-o)* : *On vous attend fébrilement, mademoiselle !* [1] *(Îi sărută mîna.)*
(Tiţa abia îl priveşte, mulţumindu-i totuşi la bună ziua.)

[1] Sînteţi aşteptată cu înfrigurare, domnişoară ! (fr.).

BĂLCESCU *(palid, resemnat)* : Atunci ?

TIŢA : Am încercat totul... Ştirbey nici nu vrea să audă. Luxiţa Florescu s-a dus şi ea la nevasta lui.

BĂLCESCU *(abătut)* : Corabia asta mă va duce către lumea cealaltă. *(Întoarce capul.)* Mi-am închipuit că mama nu va putea veni. Dar cît aş fi vrut s-o văd... Esenţa neamului romînesc întreg ar fi fost prin ea aci, într-o ultimă privire... Aş fi vrut să-i cer iertare pentru tot răul pe care i l-am făcut...

TIŢA : N-ai făcut nimănui nici un rău. Tu eşti o lumînare de ceară sfinţită care se consumă fără oprire pentru popor... Numai ţie ţi-ai făcut rău...

ALECSANDRI *(văzîndu-se uitat)* : Atunci îmi permiteţi să vă las, aveţi desigur multe de vorbit... Îţi spun, scumpe prietene, căci sînt convins că te vei reîntoarce în ţară sănătos, peste un an, doi, trei... Sper că în ianuarie ne vom vedea la Roma...

BĂLCESCU : Cîte luni mai sînt pînă în ianuarie ?

ALECSANDRI *(dînd mîna cu Tiţa)* : Trei... *(Face un semn amical şi iese.)*

BĂLCESCU : Trei luni... octombrie, noiembrie, decembrie... S-a procedat la executarea sentinţei, condamnatul fiind scos din celulă... Tiţa, îţi mulţumesc că nu ai mai pus-o pe mama pe drumuri.

TIŢA *(mărturiseşte, foarte stingherită)* : Nicule, mama a venit pînă aproape de Brăila... dar n-a mai putut călători mai departe. A avut dureri de ficat şi a trebuit să rămînă la un conac.

BĂLCESCU *(îngrozit)* : Cum o vei duce înapoi acasă ? Cît va suferi ! Şi tot din pricina mea...

TIŢA : Am făcut alaltăieri şi ieri tot ce am putut ca să nu bănuiască nimic. I-am spus că e vorba doar de învoire lui vodă, dar că sosirea ta în ţară va fi mai tîrzie că eşti deocamdată la Constantinopole... Nu scotea o vorbă... privea numai cu un soi de îndîrjire încruntată. Alaltăieri dimineaţă, înainte de plecare, am vrut

să mai cumpăr ceva din Gabroveni... Cînd am venit la hanul poştei, am găsit-o acolo, cu scurteica pe ea, cu fişiul în cap... N-am mai putut face nimic... Se zbătea ca o leoaică. „Vreau să-mi văd copilul... Mi-au alungat copilul." A trebuit s-o iau în poştalion...

BĂLCESCU *(abătut)* : Se va prăpădi... şi numai eu sînt de vină... Aproape de Brăila, singură, bolnavă...

TIŢA : Gîndeşte-te la tine, nu te mai gîndi la nimeni altcineva.

BĂLCESCU : De ani munceşte şi adună ca să-mi plătească mie datoriile. Şi-a vîndut pînă şi zestrea ei de fată.

TIŢA : N-avea nici o grijă, este fericită să-ţi poată fi de folos... Ce vrei, dacă asta e fericirea ei ?

BĂLCESCU *(recapitulînd obosit)* : Ţie ţi-am distrus viaţa...

TIŢA : N-ai distrus mare lucru. Fii liniştit.

BĂLCESCU *(îi sărută recunoscător mîinile)* : Mi-am jefuit fraţii şi surorile. N-am fost de nici un ajutor celor ce m-au iubit.

TIŢA : Lasă-ţi fraţii şi surorile. Poate că e altcineva care să aibă mai multă nevoie de sprijinul tău...

BĂLCESCU *(nedumerit)* : Altcineva ?

TIŢA *(extrem de încurcată, cu gingăşie şi pudoare)* : N-am îndrăznit să-ţi vorbesc niciodată despre asta...

BĂLCESCU *(nedumerit, extenuat)* : Despre ce vrei să vorbeşti ?

TIŢA *(făcînd sforţări să-şi învingă pudoarea, cu obrajii înroşiţi)* : Bonifaciu... *(Cu privirea vagă.)* Nu mi-ai vorbit niciodată despre el.

BĂLCESCU *(tresare zguduit, rămîne pe gînduri, după aceea izbucneşte)* : Am fost un fiu nerecunoscător, un frate egoist, un tată denaturat... Asta am fost.

TIŢA : Pe vremuri te găseai numai „rău piteştean".

BĂLCESCU *(cu surîs îndurerat)* : Am mai făcut progrese, Tiţa... *(Cu ochii înlăcrimaţi.)* Am mai făcut pro-

grese... Pentru nimeni dintre cei care m-au iubit n-am fost în stare să fac nimic...

TIȚA : Nici o pagubă... Ai făcut pentru poporul românesc.

BĂLCESCU *(privește lung apa)* : Curge mereu Dunărea... Ți-aduci aminte, Tița, în ziua cînd era să ies din închisoare ? Mi-am dorit încă zece ani de viață. I-am trăit. Ce-am izbutit ? Nimic...

TIȚA : Ți se pare... Roadele trudei tale se vor vedea mai tîrziu.

BĂLCESCU : Mai tîrziu ? *(Surîde cu tristețe.)* Dar aș fi vrut atît ! *(Se aude o sirenă.)* S-a sfîrșit... Pleacă vaporul, Tița. *(Se îmbrățișează.)*

BĂLCESCU : Tița... mama... ai grijă de mama.

TIȚA : *(lîngă ușă)* : Nimeni nu-l va mai vedea niciodată... *(Vaporul pleacă.)*

CORTINA

GLOSAR

A

aba — țesătură groasă de lînă.

abagerie — atelier în care se confecționează hainele de aba.

acciză (acsiză) — taxă percepută pe diverse bunuri de consum la intrarea lor într-o comună.

accizar (acsizar) — cel care percepea acciza.

aferim — bine, perfect.

afipt — afiș.

aga — ofițer turc de ieniceri.

agă — prefect de poliție.

agie — prefectura poliției.

aliș-veriș — negoț, afacere.

amforă — vas ovoidal, cu două torți mari, în care se păstrau pe vremuri vinul, uleiul etc.

amoniție — muniție (uneori în text are sens de *efecte* militare).

amploaiat — funcționar.

angara — saroină grea (muncă la cîmp, la șosele etc., prestată de țărani în trecut).

anteriu — haină lungă, purtată de boieri.

apelpisit — deznădăjduit, disperat.

ardica (a) — a ridica.

arhitravă — element de construcție, caracteristic arhitecturii clasice.

arhon, arhonda — formulă de politeţe cu care se adresa cineva unui boier.
arhondar — călugăr care are în grijă casa de oaspeţi a unei mănăstiri.
Arhondologie — registru al rangurilor boiereşti.
arnăut — servitor înarmat, ţinut de boier pentru paza sa personală.
arnică (Arnica montana) — plantă ierbacee cu flori galbene-portocalii şi frunze negricioase.
arvanit — albanez.
arz — plîngere împotriva domnitorului, prezentată sultanului sau marelui vizir.
atreiantă — atrăgătoare.

B

ban (marele) — guvernatorul Olteniei, ales dintre cei mai de frunte boieri ai ţării, care se bucura de o autoritate aproape suverană în acest ţinut.
baraban — tobă.
barcaz — barcă mică cu pînze, folosită la pescuit.
bariz — broboadă subţire de lînă.
basamac — rachiu de calitate inferioară.
baş — cel mai de frunte.
başbuzuci — voluntari turci, vestiţi prin cruzimea lor.
bei — prinţ, guvernator al unui principat turcesc.
begonie (Begonia) — plantă ornamentală, cultivată pentru florile sale frumos colorate.
beilîc — dare în oi plătită stăpînirii ; muncă gratuită în folosul beiului.
beizadea — prinţ, fiu de domn.
benghi — semn pe obraz sau pe trup.

bete — cingătoare îngustă şi lungă, făcută din lînă de diferite culori.
bez — afară de...
bigi-bigi — cofeturi orientale făcute dintr-o pastă gelatinoasă roşie şi miez de nucă.
biniş — haină lungă tivită cu blană, folosită de boieri la solemnităţi.
birlic — as la jocul de cărţi.
bivel — fost mare...
bivuac — locul unde o armată îşi aşază tabăra.
Blagoveştenie — Bunavestire.
boaită — vită.
boaltă — boltă.
bolînd — nerod, smintit.
bolniţă — încăpere mică, boltită.
bonom (fr.) — om blajin, credul.
bont (bunt) — răscoală, răsvrătire.
bontaş — răsvrătit, răsculat.
botă — vas de lemn, înfundat, cu vrană deasupra, în care se cară apa la cîmp.
botfori — cizme cu turetci tari şi încreţite.
brabete — vrăbioi.
braşovean — negustor care vindea marfă de Braşov.
braşoveancă — trăsură mare cu coviltir.
breaz (cal) — cu o dungă albă pe bot.
briza (a) — a sfărîma.
brocart — stofă înflorată din fir de aur, argint sau mătase.
bruion (fr.) — încurcă-lume.
brunel (fr.) — stofă de lînă de culoare închisă din care odinioară se confecţiona încălţămintea.
butcă — caleaşcă.
butuc — buştean greu, legat cu lanţ de piciorul deţinutului.

C

cabaniță — manta scumpă, purtată la festivități de domn și de boieri.

caeòm — hermină.

cadiu — judecător turc.

cadînă — sclavă din haremurile turcești.

caimacam — locțiitor de domn.

calemgiu — copist.

calevri — pantofi groși, rezistenți.

camilafcă — potcap acoperit cu un voal negru, purtat de călugării ortodocși.

căminar — boier care strîngea birul pe băuturile spirtoase.

capitație — impozit plătit pe cap de locuitor.

capitel — partea superioară a unei coloane arhitectonice.

capitulație — convenție impusă unei țări vasale, în virtutea căreia țara suverană obținea anumite privilegii pentru cetățenii săi aflați pe teritoriul vasal.

caprifoi (Lonicera caprifolium) — plantă ornamentală, plăcut mirositoare, cu flori albe, roșii sau gălbui.

capuchehaie — agent diplomatic al domnitorului pe lîngă Înalta Poartă.

caraulă — pază, strajă.

caretă — trăsură închisă, pe patru roți.

cariatidă — coloană de piatră, reprezentînd o femeie, care susține cornișa unei clădiri.

caşmir — țesătură din lînă de capră de Caşmir.

căşărie — cameră unde se prepară caşul.

catastişe — catastife.

cauc — căciulă de pîslă purtată de boierime în trecut.

căuc — căuș.

căuzaș — conspirator, complotist, revoluționar.

cavaf — negustor de încălțăminte, cizmar.

ceaprăzării — fireturi, panglici de mătase sau fir, franjuri aurite etc., cu care se împodobeau odinioară uniformele militare.

ceacîr — cu un ochi albastru și cu celălalt negru.

ceair — loc de păşune împrejmuit.

căuș — căpetenie, șef, comandant.

celeng — mică decorație turcească.

cenotaf — monument funerar.

cepchen — haină boierească scurtă, cu mînecile despicate, care se purta pe umeri.

cergă — scoarță, pătură.

chebap — friptură la frigare îmbibată cu mirodenii.

chelar — slujbaș care păstra cheile cămărilor cu alimente și ale pivniței cu vinuri.

chembrică — pînză subțire de bumbac, folosită la căptușit hainele.

cherar — fierar.

chervan — car mare pentru transportat mărfurile.

chilă — veche măsură de capacitate, egală cu circa 500 kg, folosită la cîntărirea cerealelor.

cirac — elev ; favorit, protejat.

cit — material ieftin de bumbac.

ciufut — zgîrcit, avar.

cîșlegi — interval între două posturi în care creștinii mănîncă de dulce.

clama (a) (fr.) — a striga în gura mare.

claustra (a se) — a se închide, a se izola într-un loc singuratec.

clin — pantă.

clironom — moștenitor.

clisă — pămînt cleios, argilos.

clucer — boier care avea în sarcină aprovizionarea curții domnești.
cobur — toc de piele atîrnat la șa.
cochinți (sau cataoni) — porcele date grecilor de către țăranii romîni.
codîrlă — partea de dinapoi a căruței.
codobatură (Motacilla alba) — pasăre mică, cenușie, în permanentă mișcare.
colăcar — cel care spune oratia la nuntă.
conac (de poștă) — stație de cai de poștă.
conciliabul — consfătuire secretă.
conabiu — roșu-vișiniu.
conovăț — funie priponită pe un țăruș, cu care se leagă caii cînd pasc.
consistoriu — organ de conducere al unei biserici.
contracciu — concesionar.
convicție — convingere.
corlățel (corlată) — gard rar, cu care se împrejmuiesc viile și livezile.
cornișă — ornament arhitectural.
corvoadă — muncă gratuită, prestată de țărani în folosul boierului.
cotigă — căruță mică pentru transportul încărcăturilor ușoare.
cozondraci — bretele.
cuhnie — bucătărie.
culion — potcap mic și rotund.

D

damasc — țesătură cu desene mari, din bumbac sau mătase.
daiboj (pe) — pe nimica toată, pe gratis.
dairea — instrument muzical de forma unei tobe mici, împodobit cu zurgălăi.

dajdie — impozit, dare, bir.
daulă — instrument muzical turcesc.
dejurstvă — corp de gardă, comandament militar.
delă — dosar.
devlet — guvernul turc.
devument (de la fr. dévuement) — devotament.
dîrvală (de) — de muncă, de tăvăleală.
diată — testament, sarcină testamentară.
dirmea — broboadă albă de pînză cu care se legau la cap femeile de la țară.
divan — Tribunal Suprem alcătuit din boierii de frunte ai țării, care, sub președinția domnului, judecă pricinile mai însemnate.
Divan Apelativ — un fel de curte de apel.
Divan Criminalicesc — instituție corespunzătoare Parchetului de odinioară.
divizion — două companii de soldați.
dragoman — tîlmaci.
dring, drîmbă (ucr.) — mic instrument muzical, alcătuit dintr-un arc prevăzut cu o lamă mobilă de oțel, care produce un sunet monoton.
droșcă — birjă.
dubas — luntre mare, folosită la pescuit.
ducat — monedă de aur de valoarea unui galben.
dulamă — haină de stofă scumpă, împodobită cu blană și paftale, purtată la ceremonii de marea boierime.
dulap — scrînciob

E

Effendi — titlu onorific dat funcționarilor turci.
efor — membru în consiliul de conducere al unei instituții culturale, spitalicești, etc.
egumen — starețul unei mănăstiri.

embatic — impozit pe un loc de casă, închiriat pe un termen foarte lung (99 ani).

embaticar — cel care plătea embatic.

epingea, ipingea — manta de dimie împodobită cu găietane.

esoteric — secret.

evghenicos (gr.) — plin de noblețe.

F

farfara — flecar, palavragiu.

farmazon — vrăjitor.

favurizi — favoriți.

feledeș — butoiaș în care se transporta vinul.

feldwebel — plutonier.

felegean — ceașcă fără torți pentru cafea.

felucă — corabie mică, lungă și îngustă.

feredea — baie.

feregea — manta largă, boierească.

fermenea — haină scumpă de stofă, brodată cu fir sau cu mătase, uneori căptușită cu blană, pe care o purtau boierii sub anteriu.

fetiș — obiectul unei adorații oarbe, lipsită de discernământ.

firitisi (a) — a felicita.

firman — poruncă scrisă de mîna sultanului.

firoscos — deștept, învățat.

fișpan — prefect.

flintă — pușcă cu fitil, folosită în trecut.

furcărie — șezătoare unde se toarce cu furca.

G

gabrovean — negustor de cuțite.

găietane — fireturi, șnururi împletite din lînă sau mătase, folosite ca ornament la îmbrăcăminte.

găietănar — ceaprazar.

găvan — strachină, blid.

gazolină — voal subțire.

gealat — călău.

geambaș — negustor de cai, hoț de cai.

gefreiter — soldat fruntaș.

gelep — negustor turc, care cumpăra vite de la noi spre a le vinde la Constantinopol.

ghelir — chilipir.

gherdap — loc îngust și stîncos cu cataracte primejdioase întîlnit în cursul unei ape.

gherghină (Dahlia variabilis) — plantă cu flori mari, decorative, de diferite culori.

gheridon (fr.) — măsuță rotundă cu trei picioare.

gheroc — redingotă.

ghimie — corabie mică.

girandolă (fr.) — sfeșnic cu mai multe brațe.

giubea — haină largă, boierească.

glagore — minte, pricepere.

godinac — purcel pînă la un an.

gogi (a) — a boli.

grifon — monstru mitologic cu trup de leu, cu cap, aripi și gheare de vultur.

gugiuman — căciulă de samur, semn al demnității boierești.

guguștiuc (turc.) (Streptopelia decaocto) — specie de porumbel sălbatic.

H

hagiu — cel care a fost în pelerinaj la Ierusalim.

halea — boier în serviciu, activ.

hanțe — haine, îmbrăcăminte.
haraci — tribut pe care-l plăteau Porții Țările Romîne.
harșea — bucată de stofă, împodobită cu felurite cusături, care se punea sub șaua calului.
hart — năravi, obicei.
haşiş — substanță cu proprietăți narcotice.
hatișerif — poruncă a sultanului scrisă cu propria-i mînă.
hatman — căpetenia unei oștiri.
havalea (turc.) — ordin al Porții către țările vasale.
hazna — vistierie, încăpere în care se păstrau : un tezaur, o sumă mare de bani sau alte lucruri de preț.
hieratic — rigid, înțepenit.
hirsut — netuns, zbîrlit.
horbotă — dantelă.
hospodar — titlu purtat de domnii romîni.
hotarnic — inginer agronom care se ocupa cu măsurătoarea moșiilor.
hrisov — act domnesc care servea pe vremuri ca titlu de proprietate sau privilegiu.

I

ichiu — arșic plumbuit cu care se lovește în celelalte arșice în timpul jocului.
icusar — monedă turcească de aur sau argint care circula pe vremuri în țara noastră.
ighemonicon (gr.) — demnitate, mîndrie.
imam — preot mahomedan.
imbrohor — persoană trimisă de sultan în țările noastre cu misiunea de a detrona sau înscăuna un domn.
iminei — pantofi fini din piele de marochin.
indrușaim — mușcată.
ipistat — subcomisar.

ipochimen — persoană, ins.
işlic (tc.) — căciulă de blană sau de postav de diferite forme și mărimi purtată de boierii romîni și uneori și de soțiile acestora.
işimilic — tain, rație.
isnaf — breaslă, corporație.
ispravnic — șef al administrației și poliției dintr-un județ.
isprăvnicel — vătășel.
iuncher — cadet.

J

jabou — accesoriu de îmbrăcăminte, constînd dintr-un volan de dantelă care se prinde la gît.
jitar — păzitor de țarină care lua seama să nu intre vitele în semănături.
jitnicer — dregător care avea în seamă magaziile cu grîne ale curții domnești.

L

lampas — fișie lată de postav, cusută la unele uniforme militare pe latura exterioară a pantalonului.
landou — trăsură luxoasă de patru locuri.
lazaret — loc unde se izolau persoanele presupuse a fi contaminate de vreo boală molipsitoare.
leasă — împletitură de nuiele.
lebadea — anteriu, manta de dimie.
lefegiu — salariat, funcționar.
legătură — cravată.
lieutenant — locotenent.
lingoare — febră tifoidă.
lion — tînăr elegant, la modă.

lipcan — curier, ştafetă.

logofăt — mare demnitar, care conducea cancelaria domnească şi care, în lipsa domnului sau a mitropolitului, prezida Divanul.

logofăt (al credinţei) — ministrul învăţământului.

logofăt — vătaf de moşie.

lubeniţă — pepene verde.

lud — prost, nătîng.

lupcean — pui de lup.

lupidrag (Tropaelum majus) — plantă agăţătoare, originară din Peru, cultivată pentru florile ei mari galben-roşcate.

M

macadam — pavaj din pietre mărunte impregnate cu gudron.

macat — cuvertură de lînă.

macferlan — un fel de pardesiu cu pelerină şi fără mîneci.

machiavelic — perfid.

mahmudea — monedă turcească de aur.

mahon — lemnul arborelui *Swietenia mahagoni* (din regiunea tropicală a Americii) de culoare brun-roşietică, întrebuinţat la confecţionarea mobilelor de preţ.

mahonă — barcă cu vîsle, de dimensiuni mari, folosită la transportul încărcăturilor pe nave.

maimarbaşa — supraveghetorul constructorilor, zidarilor.

malotea — scurtă femeiască, cu guler şi căptuşeală de blană.

mămular — negustor de mărunţişuri.

manager — persoană care se ocupă de chestiunile organizatorice şi financiare ale turneului unui artist.

marşandă (fr.) — patroana unui magazin de mode.

masala — torţă folosită odinioară la iluminatul străzilor.

masalagiu — purtător de masalale.

matofit — veştejit, ofilit.

mavrofor — grec care făcea parte din „Batalionul sacru" al armatei lui Ipsilante.

mazili (a) — a scoate din domnie, a alunga de pe tron.

medelnicer — demnitar care turna domnitorului apă să se spele pe mîini, îi punea masa şi-i servea bucatele.

menzil — serviciu de poştă care avea în grijă diligenţele şi căii pentru transportul călătorilor şi al corespondenţei.

meremet, meremetiseală — reparaţie sumară.

mertic (magh.) — măsură veche pentru cereale, egală cu aproximativ 1—2 ocale.

meşi — cizmuliţe subţiri, fără toc, care se purtau odinioară sub încălţăminte.

meterhanea — orchestră militară turcească.

metoh — locuinţă lîngă episcopie.

minaret — turnul unei moschei din înălţimea căruia hogea cheamă credincioşii la rugăciune.

mintean — haină ţărănească împodobită cu găietane.

moar (fr.) — ţesătură de mătase cu reflexe lucioase, ondulate.

mohair — stofă din lînă şi păr de capră de Angora.

moschee — casă de rugăciuni la mahomedani.

moşmon (Mespilus germanica) — arbust din familia rozaceelor, cu flori mari, albe, şi fructe comestibile.

moşnean — ţăran liber, proprietar al unei bucăţi de pămînt.

mucarnic — slujbaş care aprindea sau stingea luminările în palatul domnesc.

mucarniţă — unealtă pentru stins şi rupt mucurile lumînărilor.

mundir — tunică militară.
musoalagiu (turc.) — cîntăreț din nai.
mustru — instrucție militară.
muviment — mișcare.

N

namestie — acaret, dependință, clădire anexă.
năpristan — numaidecît, imediat.
naramziu — roșu-portocaliu.
nart — normă de muncă pe care țăranii erau obligați să o realizeze într-o zi pe moșia boierului ; prețul oficial de vînzare al produselor.
năstavnic — conducător al unei mănăstiri, egumen.
nat — neam, rudă.
nefer — soldat din armata turcă.
nemțișor (Delphinium elatum) — plantă cu flori albastre-azurii.
nima — nimeni.

O

obadă — robie, subjugare.
obezi — cătușe primitive de lemn.
obștire — veste, înștiințare.
oca — veche măsură de greutate însumînd : în Muntenia — 1,520 l, iar în Moldova — 1,288 l.
ofis — decizie, decret domnesc.
olac — curier, ștafetă călare.
omofor — vestmînt bisericesc.
onctuos — mieros, insinuant.
oposum (Didelphys virginiana) — mamifer de mărimea

unei pisici care trăiește în America de Sud și a cărui blană cenușie e foarte căutată.
opreag — fotă, catrință.
ordie — hoardă, oaste turcească.
ospel — hotel.
otcup (rus.) — bun sau venit al statului dat în arendă.

P

păcurar — cioban, păstor.
padină — mică depresiune în regiunile de stepă ; loc plat în vîrful unui deal sau munte.
paharnic — demnitar care administra viile și pivnițele domnești și care strîngea dările în natură pe vin.
paia — titlu, rang onorific.
paiantă — perete de lemn acoperit cu lut.
palicar (gr.) — viteaz, erou.
palisandru (Jacaranda obtusifolia) — arbore exotic cu lemn tare și cu miros plăcut, din care se fac mobile.
pambriu — stofă de lînă.
paretis — demisia din funcția de mitropolit.
parucic — locotenent.
pasiflora — plantă tropicală cu flori albăstrii din care se extrage un produs medicinal cu efect calmant.
pasmanterie — ciucuri.
pașă — guvernator al unei provincii turcești.
patroane — cartușe.
patrontaș — cartușieră.
pedigriu — document care arată originea unui animal domestic de rasă (cal, cîine etc.).
pehlivan — șarlatan, escroc.
pestelcă (bulg.) — șorț.
peșcheș — plocon, cadou.

pezevenchi — şarlatan, pungaş.
piastru — monedă de argint cu valoare variabilă.
pihotă — pedestrime, infanterie.
pilastru — stîlp ornamental care serveşte la consolidarea unui zid.
pintenog — cal cu pete albe pe picioare.
piroscaf — navă acţionată cu aburi.
pistil — pastă de fructe uscată în formă de foaie groasă.
pitar — boier care se ocupa de aprovizionarea cu pîine a curţii domneşti şi a oştirii.
pîrcălab — mai-marele unui sat, primar; perceptor; comandantul unei închisori, temnicer.
platan — arbore ornamental care se cultivă prin parcuri şi a cărui înălţime poate ajunge pînă la 30 de metri.
podvoadă — cărăuşie neplătită, pe care ţăranii erau obligaţi s-o presteze în trecut.
polc — regiment.
polcovnic — colonel.
poltron — laş, fricos.
pomojnic (rus.) — funcţionar administrativ care conducea o plasă.
popîndac — formaţie vegetală alcătuită din rogoz care creşte în cîmpia Dunării şi care are aspectul unei mici insule.
postaţă — bucată de drum, distanţă.
poştă (o) — distanţă între două staţii de schimb al cailor, măsurînd aproximativ 20 km. lungime.
postelnic — funcţie echivalentă azi cu cea de ministru al afacerilor externe; mareşal al curţii, supraveghetorul camerei de dormit a domnitorului.
poteră — ceată de soldaţi sau oameni înarmaţi însărcinaţi cu prinderea şi urmărirea tîlharilor ascunşi prin păduri.

poteraş — cel care făcea parte dintr-o poteră.
poturi — pantaloni largi sus, cu partea de jos strînsă pe picior.
praporgic — sublocotenent.
pravilnic — legal, în conformitate cu pravila.
pravoslavnic — drept-credincios, ortodox.
prepuelnic — bănuitor, neîncrezător.
protosinghel — grad monahal inferior arhimandritului.
provizor (al şcolilor) — un fel de director general al şcolilor.
punt — punct.
purcoi — grămadă, morman, maldăr.

R

raia — cetate pe teritoriul ţărilor române, ocupată şi administrată de autorităţile militare turceşti (exemplu: Giurgiu, Turnu-Măgurele etc.).
răboj — bucată de lemn pe care se însemnau în trecut, prin crestături, diferite socoteli privind zilele-muncă, numărul vitelor, banii datoraţi etc.
retirat (de la fr. retiré) — retras.
rîncaci — castrat.
rufet — obligaţie suplimentară în muncă sau în natură, pe care ţăranii erau obligaţi s-o presteze, în trecut, boierului.

S

sacîz — suc răşinos aromatic provenit dintr-un arbust asiatic *(Lentiscus)*, folosit în trecut la prepararea dulciurilor.
sachelar — grad onorific preoţesc.
sacnasiu — balcon acoperit cu geamuri de jur împrejur.

saftian — piele fină de capră sau de viţel din care se confecţionau articole de marochinărie.
salamalec — temenea, plecăciune.
salep — băutură dulce, preparată din apă, miere şi salep (salepul provine din tuberculii uscaţi şi apoi măcinaţi ai unei specii de orhidee).
salepgiu — negustor de salep.
sălişte — locul pe care a fost sau este aşezat un sat.
saltimbanc — actor de circ. În text, cu sensul de om care trece cu uşurinţă de la o atitudine la alta.
sameş — contabil, casier, om care ţinea socotelile unei moşii.
samsarlîc — afaceri negustoreşti.
samur (Mustela zibellina) — animal din pădurile siberiene, vînat pentru blana sa scumpă.
sanchiu — tăcut, posac, ursuz.
sans-culots (fr.) — revoluţionar francez din 1789.
santal (Santalum) — arbore din Extremul Orient cu lemnul alb, dens şi plăcut mirositor, sau brun-roşietic şi fără miros.
sărătură — loc sărat sau cu pămînt sterp, care nu se poate cultiva.
sarcofag — monument funerar în formă de sicriu.
schelă — port mic.
schepsis — noimă, pricepere; haz, şiretenie.
schimă — gest, mişcare, grimasă.
sculă — obiect de preţ, giuvaer.
seanţă (de la fr. séance) — şedinţă.
sein — cenuşiu.
seraschierat — ministerul de război turc.
serai — palatul sultanului sau al unui paşă.
serdar — boier de rang mijlociu.
sfanţ — monedă veche austriacă, de argint.
simit — varietate de susan.

sipet — ladă de lemn înflorată.
Sînge de nouă fraţi — produs vegetal răşinos, de culoare roşie, recoltat din fructele unui arbore din familia *Palmierilor*, care răspîndeşte un miros plăcut.
sluger (marele) — boier de rangul I, însărcinat cu aprovizionarea curţii domneşti şi a armatei, cu carne şi lumînări. Tot el se îngrijea şi de hrana oaspeţilor turci şi tătari veniţi în ţară cu diferite treburi; boier de rangul II sau III care slujea la curte.
soareă — serată.
spahiu — cavalerist turc.
spătar (marele) — înalt demnitar, şeful armatei şi poliţiei.
spătărie — clădirea în care funcţiona instituţia condusă de marele spătar; închisoare unde erau întemniţaţi cei osîndiţi de marele spătar.
spatulat — în formă de lopăţică.
spenţer — haină scurtă.
spîngă, spangă — baionetă.
stirpă — neam, origine, familie.
stolnic — şeful bucătarilor domneşti, al pescarilor şi grădinarilor. Avea titlul de dregător.
stos — joc de cărţi.
sudit — supus străin.
suhat — imaş, izlaz, păşune.
sultan-mezat — licitaţie.
surgiuc (surguci) — egretă împodobită cu pietre scumpe care se purta la căciulă sau la turban.
surpătură — hernie.
susai — plantă cu flori galbene.
susan (Sesamum indicum) — plantă din ţările calde, cultivată pentru seminţele sale oleaginoase comestibile.
suvai, sevai — stofă de mătase şi fir.

Ş

şarf — eşarfă.

şatră — baracă acoperită cu pînză, în care îşi vindeau negustorii marfa la tîrg.

şef de masă — şef de birou.

şiac — postav aspru de culoare închisă, ţesut în casă.

şiş — pumnal cu lamă lungă şi îngustă.

şiţă — şindrilă.

şleau — funie.

şmotru — inspecţie militară.

şofran (Colchicum autumnale) — plantă cu flori violete, din care se extrage o substanţă colorantă.

ştab — comandament.

şuşanea — puşcă lungă, arnăuţească.

T

tabie — tabără.

tabietliu — om cu tabieturi, maniac.

tabum — păşune ; turmă de oi, cireadă de vite.

tacîm (de lăutari) — taraf.

tact — reşedinţă.

taclit — bucată de stofă sau de mătase vărgată, cu care boierii noştri, urmînd moda turcească, se legau la cap sau peste mijloc.

tacrir — proces-verbal, interogatoriu.

tahîn — făină de susan din care se prepară mîncăruri de post, dulciuri etc.

tamarin (Tamarindus indica) — arbore exotic cu flori galbene, din ale cărui frunze se prepară o băutură răcoritoare.

tarniţă — şa de lemn sau de piele.

taroc — joc de cărţi.

taxid — marfă adusă din străinătate.

taxidar — perceptor.

testemel — basma, tulpan.

tipsie — tavă de metal, ornamentată artistic.

tist — comandant, căpetenie.

tiugă, tigvă — vas făcut din fructul uscat al *Lagenariei vulgaris*, plantă agăţătoare din familia Cucurbitaceelor.

tombatere — persoană cu idei învechite, retrograde.

toptangiu — negustor angrosist, care vinde cu toptanul.

toval — piele de vacă sau de viţel din care se face încălţăminte rezistentă.

trapeză — sala de mese a unei mănăstiri.

treti — al treilea.

triton — zeitate marină cu trup de om şi coadă de peşte.

trîmbe — valuri de pînză.

trocar — ardelean care umbla cu troace (albii) de vînzare.

trohnă (troahnă) — gripă, răceală.

troscot (Polygonum aviculare) — plantă tîrîtoare cu flori albe şi roşii.

tufos — stufos.

tui — steag făcut din două sau trei cozi albe de cal împletite cu măiestrie şi atîrnate de o lance vopsită în roşu, cu semilună în vîrf. Sultanul, ca mai puternic, avea şase tuiuri, vizirul — trei, iar domnii ţărilor romîne, două.

tulumbă — furtun.

tuzluci — ghetre de aba, încheiate cu copci sau şireturi, care se vîrau în cizme.

T

test — capac de pămînt sau de tuci cu care se acoperă pîinea sau mălaiul cînd sînt puse la copt.
tîrcovnic — dascăl, cîntăreț la biserică.

U

ulema — membru al clerului musulman.
umanioare — studiul artelor și științelor, în special al celor clasice.
unterofițir — subofițer.

V

vagmistru — sergent-major de artilerie sau cavalerie.
valtrap — pătură de postav, împodobită cu diferite cusături, care se punea sub șaua calului.
varnevici — cîrnați.
vătaf de curte — administrator, intendentul unei moșii.
vătaf de plai — subprefect de plai (plai — împărțirea administrativă a unui județ de munte).
vechil — administrator, om de încredere al boierului.
vel — mare (privind rangurile boierești).
veleitard — cu pretenții, cu ambiții.
vericine — oricine.
viranea — loc viran.
vistavoi — ordonanță.
vîlnic — fotă încrețită, desfăcută în față.
vițioane — șuvițe de păr.
volintir — soldat care se angaja de bunăvoie în armată.
vornic (marele) — mare boier de divan corespunzător ministrului de justiție ; primar de sat ; funcționar comunal, însărcinat cu distribuirea corespondenței, anunțarea știrilor, convocarea sătenilor la adunări etc.
vornicel — slujbaș care lucra sub autoritatea marelui vornic ; sătean care se ocupă de poliția satului ; sătean care poftește oaspeții la nuntă și conduce jocul.
vrană — cep.

W

whist — joc de cărți.

Z

zaherea — hrană, provizii pentru armată.
zalhana — abator.
zapciu — subprefect de plasă (plasă — împărțirea administrativă a unui județ de șes).
zapciu — agent de poliție ; grad în armată (căpitan).
zapis — document, act scris.
zavergiu — răsculat, răzvrătit.
zăbun — haină vătuită, lungă și largă.
zăloagă — semn de carte.
zîmbre (a face) — a dori ceva foarte mult, a rîvni.
zobi (a) — a zdrobi, a sfărîma.

CUPRINS

CARTEA A ZECEA

Cei patru spre Rîurem 5
Fuad la Şosea şi acasă 9
Duhul răzvrătirii 12
Cantacuzino la Fuad 28
În tabără 34
O serbare în tabără 40
Închişi la Cotroceni 50
La Rusciuc 54
Magheru are de vorbit cu Axente Sever 67
Solul englez 80
Iei cazanul de pe foc... el tot mai fierbe şi singur . . 84
Iar pe Dunăre 88
Arestaţi-i... plesniţi-i... împuşcaţi-i... 100
Boierii cu jalba-n proţap 134
În marginea unei păduri dinspre Tîrgovişte . . .152

CARTEA A UNSPREZECEA

De la Semlin în Ardeal 161
La Atena 175
La Ţarigrad 177
Popa Şapcă aduce ţara 182
Ungurii se revoltă 196
Întoarcerea în Ardeal 197

Nu poate renunța 236
Urcușul spre Cîmpeni 239
Față-n față cu Iancu 243
Pleacă de la Iancu 250
Anexă 253
Glosar 275

Redactor responsabil : Popa Teodora
Tehnoredactor : Tudor Ion

Dat la cules 12.02.1962. Bun de tipar 05.05.1962. Apărut 1962. Tiraj 45.145 ex. broşate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 14,01. Coli tipar 9,5. A. nr. 020/1962. C. Z. pentru bibliotecile mari 8 R. C. Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii 1, Bucureşti R.P.R., comanda nr. 20.193.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024